

BERTOLT
BRECHT

DIVADELNÍ
HRY 5
[ADAPTACE]

ODEON

MASARYKOVA UNIVERZITA
Filozofická fakulta
Knihovna KDS
Ara Nováka 1
602 00 BRNO

ZIVOT EDUARDA DRUHÉHO
ANGLICKÉHO

SOFOKLOVA ANTIGONA

DOMÁCÍ UČITEL

PROCES JOHANKY Z ARKU
V ROUENU 1431

DON JUAN

BUBNY A TRUMPETY

CORIOLANUS

PŘELOŽILI

LUDVÍK KUNDERA

MARIE LIEHMOVÁ

RUDOLF VÁPENÍK

© Postscript Ludvík Kundera

ŽIVOT EDUARDA DRUHÉHO ANGLICKÉHO

HISTORIE PODLE MARLOWA

Tuto hru jsem psal s Lionem Feuchtwangerem.

Bertolt Brecht

Osoby

Král Eduard Druhý

Královna Anna, jeho choť

Kent, jeho bratr

Mladý Eduard, jeho syn, později

král Eduard Třetí

Gaveston

Arcibiskup z Winchesteru

Arciopat z Coventry, později

arcibiskup z Winchesteru

Mortimer

Lancaster

Rice ap Howell

Berkeley

Spencer

Baldock

Starší Gurney

Mladší Gurney

Lightborn

James

Peerové

Vojáci

Prodáváč jarmarečních písní

Dva pobudové

Mnich

Dneska se tu veřejně předvádí historie o bouřlivé vládě Eduarda Druhého, krále anglického, a o jeho bědné smrti | Jakož o štěstí a zániku jeho milece Gavestona | Dále o rozhraném osudu královny Anny | Rovněž o vzestupu a pádu hraběte Rogera Mortimera | Což se událo v Anglii, hlavně v Londýně, před více nežli šesti sty lety

14. prosince 1307: Eduard Druhý vstupuje na trůn, v souvislosti s tím navrací se jeho milec Danyell Gaveston do Londýna. Londýn

GAVESTON čte dopis krále Eduarda

„Můj otec, starý Eduard, je mrtev. Přileť, Gavestone, a podílej se o Anglii se svým věrným přítelem, králem Eduardem Druhým.“

Přicházím. Tyto tvé milostné řádky Do taktu hvízдалy za brigou z Irska. Uvidět Londýn to je pro vyhnance Jako když právě došla duše vidí nebe. Otec mi často říkal: Jsi už tlustý Od pití piva a je ti teprv osmnáct. A matka říkávala: Za tvou rakvi Míň lidí půjde, nežli slepice Má zubů. A o přátelství jejího syna Se nyní uchází sám král. Hejhola! Jací plazi mi tu Na uvítanou lezou přes cestu? Vystoupí dva pobudové.

PRVNÍ · Dva, co by rádi sloužili vašemu lordstvu.

GAVESTON · Co umíš?

PRVNÍ · Jezdit na koni.

GAVESTON · Já ale koně nemám.

Co ty jsi zač?

DRUHÝ · Voják. Sloužil jsem ve válce proti Irsku.

GAVESTON · Já ale války nevedu. Tak sbodem, džentlmeni.

DRUHÝ · S Bohem?

PRVNÍ druhému · Sire, svým starým vojákům Anglie nezaplatí ani groš.

GAVESTON · Anglie zato platí hospitál.

PRVNÍ · Kde člověk zdechne.

GAVESTON · Zdechnout je osud vojáka.

DRUHÝ · Jo?

Tak sám si zdechni v té své Anglii!

A ruka vojáka ať zardousí tě!

Oba odejdou.

GAVESTON sám · Ten mluví jak můj otec.

Ech co!

Řečičky toho chlapa se mě netknou.

Jako by husa hrála dikobrazí roli

A píchajíc mě peřím namlouvala si

Že hrud' mi probodává. Do toho!

Leckomu oplátím to v těchto dnech.

Když jsem pil pivo a když jsem hrál whist

Nevybledl mi papír, na němž psali

Že jako Eduardovu děvku mě vypovídají.

Tu přichází můj novopečený král

Se stádem peerů. Uchýlím se stranou.

Ukryje se. Vystoupí Eduard, Kent, Mortimer,

arcibiskup z Winchesteru, Lancaster.

ARCIBISKUP · Mylorde! Nežli budu sloužit mši

Za nesmrtelné pozůstatky vašeho otce

Krále Eduarda, jen spěšné sdělení:

U smrtelného lože vaši peerové —

LANCASTER · Král Eduard byl bílý už jak křída —

ARCIBISKUP · Musili přísahat, že nikdy nevkročí

Ten člověk do Anglie.

GAVESTON v úkrytu · Mordyje!

ARCIBISKUP · Mylorde, máte-li nás rád

Tak nenávidte Danyella Gavestona!

GAVESTON si hvízdne mezi zuby.

LANCASTER · Připluje-li sem, mnozí budou tasit meče

Zde v Anglii.

EDUARD · Chci tu mít Gavesona.

GAVESTON · Dals jim to, Edi.

LANCASTER · Je těžké stát se krivopřísežníkem.

ARCIBISKUP · Mylorde, proč tak dráždíte své peery?

Vždyt upřímně vás chtějí ctít a milovat!

EDUARD · Gavestona tu mít chci.

LANCASTER · V Anglii mnozí tasili by meče Mylordi.

KENT · Budou-li tasit, Lancastře

Pak, bratře, budou tu i hlavy, aby na kůly

Se narazily! Kvůli svým ostrým jazykům.

ARCIBISKUP · Naše hlavy!

EDUARD · Tak, vaše. Ustupte proto.

LANCASTER · Naše hlavy nám, myslím, chrání naše ruce. *Peerové odejdou.*

KENT · Od Gavestona upust, bratře, peerům však

Přitáhni uzdu.

EDUARD · Já s Gavestonem padnu nebo budu žít.

GAVESTON *předstoupí* · Už nemohu to vydržet, můj pane.

EDUARD · Cože! Můj milý Danny!

Obejmi mě, Danny, tak jak já.

Cos vyhnán byl, chřádl mi každý den.

GAVESTON · A žádná duše v pekle netrpěla víc

Než chudák Gaveston.

EDUARD · Já vím. Jen kujte pikle ve velkém štváči Lancastře, arcikacíři Winchestře.

My, Gavestone, jmenujem tě lordem arcikomorím

Kancléřem, hrabětem z Cornwallu a peerem z Manu.

KENT *zamračně* · Dost, bratře!

EDUARD · Ticho, bratře!

GAVESTON · Nežaduste mě, mylorde. Co řeknou

Lidé? Snad: že je to přespříliš

Pro syna prachsprostého řezníka.

EDUARD · Bojíš se? Dám ti tělesnou stráž.

Jsi bez peněz? Jdi do mé pokladnice.

Chceš autoritu? Zde můj prsten a má pečeť.

A našim jménem vel, jak je ti libo.

GAVESTON · Jsem roven císařům díky vaší lásce.

Vstoupí arcioopat z Coventry.

EDUARD · Kam kráčí mylord, můj opat z Coventry?

ARCIOPAT · Na zádušní mši za vašeho otce.

EDUARD *s gestem na Gavestona* · Můj mrtvý otec má hosta z Irského moře.

ARCIOPAT · Cože? Ten lotr Gaveston je zase tady?

GAVESTON · Tak, chlapče. Londýnem zní pláč a skřípění zubů.

ARCIOPAT · Dělal jsem to, co stálo v přísaze. Jsi-li tu, Gavestone, bezprávně

Tvůj případ ihned dám zas parlamentu

A půjdeš zpátky na svou irskou loď.

GAVESTON *ho popadne* · Pojď hnedka s sebou. Je tam někde stoka.

Ty sepsals, kněžoure, ten papír, jímž mě vyhnali!

A proto, arcioopate, tě vnořím do stoky

Jak tys mě vnořil do Irského moře.

EDUARD · Dobře si vedeš. Vše, co děláš, je dobré.

Jen ho tam shod, vydrhni mu ksicht

Splaškami ohol nepřítel.

KENT · Ó bratře! Bezbožnou rukou se ho nedotýkej!

Odvolá se do Říma k papeži.

EDUARD · Život mu daruj! Vem si jeho prachy, prebendy!

Ty buď arciopatem. On půjde do vyhnanství.

ARCIOPAT · Bůh potrestá vás, králi Eduarde Za tento zločin.

EDUARD · Než se tak stane, pospěš, Gavestone A zabav jeho důchody a dům.

GAVESTON · Pravda, nač by byl přepych kněžourům?

Mizérie za vlády krále Eduarda v letech 1307—1312. Královou liknavostí je ztracena válka ve Skotsku. Londýn

Spencer, Baldock, oba pobudové, vojáci.

BALDOCK · Arcibiskup z Winchesteru prohlásil z kazatelny, že v obilí jsou letos červi. To něco znamená.

DRUHÝ POBUDA · Ale nic pro nás. Obilí požere Winchester.

PRVNÍ POBUDA · Proviant pro skotské oddíly tentokrát zabavil kdosi z Yorkshiru.

BALDOCK · U Ediho se zato pije pivo už v osm ráno.

SPENCER · Edi včera padl do mdlob.

PRVNÍ VOJÁK · Proč?

SPENCER · Hrabě z Cornwallu mu řekl, že si nechá narůst vousy.

BALDOCK · Edi se tuhle v Jirchářích poblil. DRUHÝ VOJÁK · Proč?

BALDOCK · Přelítla mu přes nos ženská.

DRUHÝ POBUDA · Znáte tu poslední novinku o hraběti z Cornwallu? Nosí prý tečka honzika.

Chechtot.

Vystoupí prodavač jarmarečních písní.

JARMAREČNÍ ZPĚVÁK ·

Ediho kuběna vousy má na nádrech

Oroduj za nás, pros za nás

Ve Skotsku proto už dořinčel válečný plech

Oroduj za nás, pros za nás

Peer z Cornwallu má v punčoše poklady

Oroduj za nás, pros za nás

Proto Patty je bez ruky, O'Nelly bez brady

Oroduj za nás, pros za nás

Edi Gavyho víská, na nás pak nemá čas

Oroduj za nás, pros za nás

A proto Johnny v bahně navěky zhas

Oroduj za nás, pros za nás.

SPENCER · Pane, ta písnička je zrovna tak za půl penny.

Vystoupí Eduard a Gaveston.

EDUARD · Můj Gavestone, jen mne máš za přítele.

Nech je být! Půjdem k tynemouthskému rybníku

Ryby chytat a jíst a projíždět se

Courat se na valech, nohu u nohy.

SPENCER *uchopiv jarmarečného zpěváka* · Milý pane, to je velezrada. Synovce mé tety

můžete roztrhat na kusy, mé matky syn však nesnese, abyste se dotkl jeho milého hraběte z Cornwallu.

GAVESTON · Co se děje, kamaráde?

SPENCER · Jsem velmi zaujat jedním hezkým kupletem, mylorde; ale velezrada je mi prostě proti mysli.

GAVESTON · Který to je?

SPENCER · Tamhleta červotočivá protéza, mylorde.

Prodavač jarmarečních písní upaluje pryč.

GAVESTON *ke králi* · Calumniare audacter, semper aliquid haeret.

SPENCER · Ve vaší řeči: pověsit — a nadobro.

GAVESTON *Spencerovi* · Pojď za mnou. *Odejdou s králem, Spencer kývne na Baldocka, oba se připojí.*

Ti, co zbyli, se smějí. Vystoupí arcibiskup a Lancaster.

ARCIBISKUP · Londýn se nám směje. Celní pachtýři si kladou otázku, jak dlouho si to parlament a peerové ještě nechají líbit.

Všude se mluví o občanské válce.

LANCASTER · Jedna děvka válku nevyvolá.

Londýn

MORTIMER *ve svém domě, mezi knihami, sám* · Plutarch vypráví o Gaiu Juliu Caesarovi

Že zároveň četl a psal a diktoval

Svému písaři i porážel Gally. Zdá se
Že proslavenost lidí jeho rázu
Plyne z obzvláštní neschopnosti
Pochopit malichernost lidských skutků
A vztahů, jež je spjata se zarážejícím
Nedostatkem vši vážnosti: zkrátka z po-
divuhodné

Povrchnosti plyne ta sláva.

Vystoupí arcibiskup a peerové.

ARCIBISKUP · Rogere Mortimere, do děl
klasiků

Ponořen, oddáváte se meditacím

O dávných dobách

Zatímco Londýn, rozvrtná stavba ter-
mitů

Vás potřebuje.

MORTIMER · Londýn potřebuje mouku.

ARCIBISKUP · Kdyby v nemocnici svatého
Jamese

Pánbůh nechal pochcípát sto prasat

Pro nedostatek šrotu, jistě bychom

Vás nerušili od knih, Mortimere.

Rozvaluje-li se však takové prase ve
Westminsteru

A kojí-li je mlékem země ten

Jenž má tu zemi chránit, tedy král

Pak snad je na čase klasiky

Odložit.

MORTIMER · Klasici vyprávějí: Alexandr
Veliký

Miloval Héfaistióna, Alkibiada miloval

Sám moudrý Sokrates a kvůli Patroklvi

Se soužil Achilles. Pro takovou hříčku

Přírody mám snad nést svou tvář

Na trh, kde hlučí upocený lid?

ARCIBISKUP · Ediho prodloužené ruce,
katapulty

By mohly způsobit, že — značně zkrácen

Byste se neradoval ze získané chvílky.

Dešti se vyhýbaje, utonul byste v potopě.

Jste chladný, ale s vášní, v zralém věku

Volíte uvážlivě příznivý čas k činu

Jste zběhlý v lidských slabostech

Vycvičen z knih i z pohnutého života

Veliký jménem rodu, statky, vojskem

Povolán zkrátka ve Westminsteru

Pozvednout hlas.

MORTIMER · Na Etně chcete vařit polívku?

Jste na omylu. Ten, kdo započne

Hned škubat kohouta, aby ho snědl

Podrážděn kokrháním, může nakonec

Nasyčen, ze záliby v týrání, dostat zálsuk

Stáhnout tygrovi kůži. Jste si toho

Vědomí?

ARCIBISKUP · I kdyby westminsterský zá-
mek byl srovnán se zemí

Sedlák nás déle nesmí poštvát.

MORTIMER · Mylordi, navrhuji, abych vše
usnadnil:

Žádejme vypovězení, písemně, s pečeti.

ARCIBISKUP *spěšně* · A vy to v parlamentě
zdůvodníte. Jménem

Anglie děkujeme vám, hrabě Mortimere

Že obětujete své studium

Pro blaho Anglie. *Arcibiskup a peerové odej-
dou.*

MORTIMER *sám* · Před jedním psem pár
klobouků

Se válí na zemi —

I svrhne tento lid svůj ostrov

Do propasti a tmy.

Londýn

Mortimer, arcibiskup, Lancaster, oba peerové.

LANCASTER · Anglický král předvádí hra-
běti z Cornwallu

Metací stroje, katapulty.

ARCIBISKUP · Nám je předvádí.

LANCASTER · Máte strach, arcibiskupe?

MORTIMER · Ach Lancastře, to dotvrzuje
naši sprostotu.

Kdyby tu tak stáli antičtí muži

A viděli to divadlo

Řezníkův syn by dávno králi na prsou

Se nehřál; na šibenici by se houpal

Napuchlý jedem, bez zubů.

LANCASTER *po zásahu z katapultu* ·

Výborná trefa, Eduarde. Takový zásah

Nutí k zamyšlení. Katapulty

Jsou jeho prodloužené ruce. Hmátne jimi

Do vašich skotských tvrzí, arcibiskupe.

Vystoupí královna Anna.

MORTIMER · Kam tolik spěchá Vaše Veli-
čenstvo?

ANNA · Hluboko do lesů, můj vzácný Morti-
mere

Žít v hoři, v hořkosti.

Král, mylord, už mě nevnímá

Vidí jen toho Gavestona

Visí mu na krku a vejdu-li

Tak svráští čelo: „Odejdi! Vždyt vidíš

Mám Gavestona.“

MORTIMER · Mylady, stala jste se vdovou
Zásluhou rezníkova syna.

ARCIBISKUP · Jak divně utěšuje Mortimer!

LANCASTER · Má toho lumpa Eduarda
ráda.

Ohavný úděl! Bůh stůj při ní.

ANNA · Můj Mortimere, je něco trpčího

Než to, že sestra Francie je vdovou

A není vdovou? Vždyt její choť je živ!

Je na tom hůř než vdova; líp by bylo

Kdyby ji kryla země. Kráčí stínem

Potupy, žena a přec ne žena:

Její lože je pusté.

MORTIMER · Madame, slzy kazí plét.

V sirobě noci se stárne. Vypjatými city

Tělo zemdlívá. Mylady, opatřte si

Úkoj. Syrové maso

Chce svlažit, jak je zvykem.

ANNA *pro sebe* · Ó bídný Eduarde, jak mě poni-
žuješ

Že toho tady nesmím uhodit

Že musím mlčet, tiše stát

Když na mne skáče jako vilný kozel.

Nahlas: Mortimere, zneužíváte mých béd.

MORTIMER · Vratte se, lady Anno, ke
dvoru.

Přenechte starost peerům: před novolu-
ním

Řezníkův syn už bude na irské lodi.

ARCIBISKUP · Mylady, trnem v oku

Je nám ten Gaveston. Vyrveme ho.

ANNA · Netaste ale meče proti králi.

Velice cizí je nám Eduard. Ach, má láska

Mě šálí. Jak jen jsem mohla jít do lesů,
mylordi

Když vrhají se na krále Eduarda?

Slyším, jak na cizích ulicích je ohrožen

A spěchám nazpět, abych v tísní

Stála při něm.

LANCASTER · Bez krveprolití Gaveston ne-
odejde.

ANNA · Tak ho tu nechte. Než by měl můj pán
Být ohrožen, raději ponesu svůj úděl

A ponechám mu jeho Gavestona.

LANCASTER · Strpení, mylady.

MORTIMER · Mylordi! Doprovodíme krá-
lovnu

Zpět do Westminsteru.

ANNA · Kvůli mně

Netaste meče proti králi.

Všichni odejdou. Vystoupí Gaveston.

GAVESTON · Mocný hrabě z Lancasteru,
arcibiskup

Z Winchesteru, s nimi královna

A pár mrchožroutů z vnitřního města —

Ti mají něco za lubem

A proti leckomu.

Londýn

GAVESTON *ve svém domě, sám, píše závět* ·

Z nepochopení, v obyčejný čtvrtek

Ba i bez záliby ve vraždění

Leckdo bolestně zanikne.
A proto píšu já, jenž nevím
Co mi chybí nebo čeho mám navíc
A kvůli čemu ten Eduard, jenž je teď
králem

Tak na mně lpí — vždyť moje matka
Nenašla na mně nic, co by bylo jiné
Než zcela obyčejné, ani vole, ani bílou
plet —

A proto píšu, nevěda kudy kam
Navzdory hloupé hlavě, přece jen toto:
Že nic nepomůže žít tomu, jemuž všichni
přejí smrt

Takže mi není pomoci v tom Londýně
Z něhož se nemohu dostat už jinak
Než nohama napřed
Proto píšu svůj testament.

Já, Danyell Gaveston, stár dvacet let
a sedm

Syn řezníka, příliš příznivými okolnostmi
Vyřízen, přemírou štěstí vyškrtnut, odka-
zuji

Šaty a boty těm, kdo naposled
Mě budou obklopotat.
Hloupým ženštinám z ulice svatého Ja-
mese

Arciopatství v Coventry, dobrému
Pilně pivo pijícímu lidu Anglie svůj úzký
hrob

Dobrému králi Eduardovi, svému příteli
Aby mu Bůh odpustil.

Neboť jsem zkormoucen, že jsem se jed-
noduše

Neproměnil v prach.

■

9. května 1311: Protože se král
Eduard zdráhá podepsat vypově-
zení svého milce Gavestona, vy-
puká třináctiletá válka. Westmin-
ster

*Mortimer, Lancaster, arcibiskup, peerové jeden
po druhém podpisují listinu.*

MORTIMER · Ten pergamen pečeti jeho
vypovězení.

*Vystoupí královna, Gaveston, jenž si sedá na
židli vedle krále, Kent, potom Eduard.*

EDUARD · Jste dopáleni, že tu sedí Gaveston?
Toť naše přání, chceme ho tu mít.

LANCASTER · Dobře, že posadil jste si ho
vedle sebe

Nikde jinde by nový peer si nebyl jist.

ARCIBISKUP · Quam male conveniunt!

LANCASTER · Lev na korouhvi, jenž se laská
s hmyzem.

PRVNÍ PEER · Jak se ten chlap tam rozva-
luje!

DRUHÝ PEER · Pro lid Londýna tyátr, nad
něž není!

Král Eduard a jeho dvě ženy.

Parlament zahajuje před tvář lidu své sezení.

KENT · Slovo má Roger Mortimer.

MORTIMER · Antičtí kronikáři zazname-
návají

Že když Paris přijal chléb a sůl od Mene-
laa

V Menelaově domě, spala s ním
Menelaova choť, a že ji měl
Při plavbě k Tróji ještě na visutém lůžku.

Trója se smála. Tróji i Řecku se zdálo

Že je to v pořádku, když navrátí

To svolné maso jménem Helena

Jakožto děvku řeckému manželovi.

Lord Paris ovšem okolkoval, říkáje

Že Helena má čmýru. Zatím se blížily

Řecké lodi. A množily se

Jak blechy. Jednou ráno vnikli Řekové

Do Paridova domu, aby odvedli

Tu řeckou děvku. Paris křičí z okna

Že je to jeho dům a jeho hrad

A Trójané se pochvalně šklebí

Přesvědčení, že není v nepravu.

Řekové dále leží rybařice
Při spuštěných plachtách, až v jedné
pivnici

V přístavní čtvrti kdosi komusi

Nos rozbil do krvava, s výmluvou

Že je to kvůli Heleně.

Než se kdo nadál, hmátly mnohé ruce

Po mnohých hrdlech v příštích dnech.

Mnohé tonoucí z roztržštěných lodí

Napichovali jako tuňáky.

Za narůstajícího měsíce

Ve stanech mnozí chyběli a v domech

Chyběly mnohým hlavy. Raci v řece

Skamandru

Velice ztloustli v oněch letech

Nikdo je ale nejídal. Ráno

Na nebi vyhlíželi počasí, v starostech

Jedině, zdali večer budou brát ryby.

O polednách upadli všichni v blouznění

A v pomatení.

K desáté ještě viděli je

S lidskými tvářemi

K jedenácté

Zapomínaje na jazyk své země, nenachází

Už Trójan Tróju, Řek už nenachází
Řecko.

Spiš pocitují proměnu lidských rtů

V tlamy tygrů. O polednách zaboří zuby

Do boku sousedního zvířete

Jež zaskučí.

Kdyby na obléhaných hradbách

Byl jenom jeden vědoucí

A oslovil je jménem, titulem

Leckdo by ještě strnul, ustal. Dobře by
bylo

Kdyby tak zmizeli, dál šermujícíe

Na rychle chátrajícím korábu

Jenž klesá pod nohama, před příchodem
noci

Beze jména.

Hrůzněji se však zabíjejí.

Tak tato válka trvala deset let

A nazývá se válkou trojskou

A zakončil ji kůň.

Kdyby tedy dorozumění nebylo většinou
Nad lidské síly, kdyby lidský sluch nebyl
ucpán —

Lhostejno, byla-li ta Helena děvka

Či pramáti nejzdravějších kmenů —

Stála by ještě Trója, čtyřikrát větší

Než Londýn, nebyl by zahuben Hektor

Se zkrvaveným pohlavím, nebyly by

Prastaré vlasy opuchlého Priama

Pozvraceny od psů, nebylo by celé to
pokolení

Zhynulo na vrcholu sil.

Quod erat demonstrandum. Ovšem

Neměli bychom ani Iliadu.

Posadí se, pauza.

EDUARD *pláče.*

ANNA · Co je vám? Chcete vodu, manželé?

KENT · Králi je mdlo. Skončete zasedání.

Zasedání parlamentu je ukončeno.

EDUARD · Co koukáte? Nečumte. Dej Bůh

Mortimere, aby tvá ústa nelhala.

Neobtěžujte se se mnou. Vypadám-li

Snad rozladěně, hleďte stranou. Je to

Jen zrudlá skráň, v mozku sražená krev

Nic víc.

Chopte se zrádce Mortimera.

ARCIBISKUP · Za to, co říká, ručíme svou
hlavou.

LANCASTER · Zbavte nás, pane, Gavestona!

MORTIMER · Zde čtete

Co na ten pergamen jsme pro vás

Napsali.

ANNA *Eduardovi* · Můj pane, rozum do hrsti.

Je čtvrtek a jste v Londýně.

MORTIMER · Podpište

Vyhoštění Danyella Gavestona, syna

Řezníka z města Londýna

Vypovězeného — je tomu rok a den —

Anglickým parlamentem, protiprávně se
vrátivšího

A vyhoštěného dnes podruhé
Anglickým parlamentem. Pane! Pode-
pište!

LANCASTER · Podpište, prosím, mylorde!
ARCIBISKUP · Mylorde, prosím, podepište!
GAVESTON · Myslíl jste, pane, že to jde tak
zhurta?

KENT · Upust od toho Gavestona, bratře Edu-
arde!

MORTIMER · Je čtvrtek a jste v Londýně.
Podpište!

*Lancaster, arcibiskup, peerové postaví před
krále stůl.*

Podpište!

EDUARD · Nikdy, nikdy, nikdy!
Nežli byste mi vzali mého Gavestona
Raději se vzdám ostrova.
Roztrhá listinu.

ARCIBISKUP · Anglie nyní je roztržena ve-
dvi.

LANCASTER · A poteče teď asi hodně krve
Králi Eduarde.

MORTIMER *zpívá* · Anglické dívky jdou ve
vdovském šatě

Milenci hnijou jim v bahně a blátě
Ó běda našim dnům!
Sám pan král poručil ať bubny buší
Ať nárek nevnikne do lidských uší
A bum a bum a bum.

EDUARD · Nechcete zpívat dále? Král
Je pro vás dobytče vedené na porážku?
Mohou tak lidé žít?

Pojď, Gavestone. Ještě tady jsem
Ještě si troufám zašlápnout pár hadích
hlav.

Odejde s Gavestonem.

MORTIMER · Tak to znamená válku.

LANCASTER · Andělé na nebi ani ďáblové
nad vodami

Řezníkova syna před anglickým vojskem
nezachrání.

Bitva u Killingworthu (15. a 16.
srpna 1320). Bojiště killingworth-
ské. K sedmé hodině večerní

Mortimer, Lancaster, arcibiskup, oddíly.

LANCASTER · Zde v cárech svatojiřská ko-
rouhev

Jež vlála od Irského moře k Moři mrtvé-
mu!

Do zbraně!

Vystoupí Kent.

KENT · Mylordi, z lásky k Anglii se přidávám
Pod vaši korouhev a zříkám se krále
Svého bratra, jenž hanebnou náklonností
K tomu Gavestonovi říší žene k záhubě.

ARCIBISKUP · Tvou ruku, Kente!

LANCASTER · Na pochod!

Bubny.

LANCASTER · Ať nikdo nedotkne se krále
Eduarda!

ARCIBISKUP · Sto šilinků za hlavu Gaves-
tonovu.

Pochodují.

K sedmé hodině večerní

Pochodující oddíly, Eduard, Gaveston.

PRVNÍ VOJÁK · Je bitva! Pojďte, pane.

EDUARD · Mluv dále, Gavestone.

GAVESTON · V Londýně říkají, že tahle
válka

Už nikdy neskončí.

EDUARD · S obzvláštním dojetím spočívá naše
oko

Na tobě, Gavestone, v této hodině

Jak beze zbraně, důvěřuje v nás
Nechráněn koží či kovem, s nahou kůží
Před námi kráčíš, oděn v prostý
Irský šat.

DRUHÝ VOJÁK · Je bitva, pane! Zavelte
k pochodu.

EDUARD · Jak tamto čapí hejno na nebi
Ač letíc, přesto zdá se stát, tak utkvěl
Tvůj obraz v nás, nedotčen časem.

GAVESTON · Mylorde, pokud pod sluncem
budu chodit

Dotud si budu počínat jak rybář

Jenž před usnutím sčítá síť a ryby

A z účtu vypisuje šilinky.

Tak prostoduché jsou i moje počty:

Že mnoho je víc nežli jeden, že

Člověk tu žije mnohé dny, ale ne všechny.

I nedávejte v sázku celé své srdce

Abyste svého srdce nepozbyl.

TŘETÍ VOJÁK · Do boje, pane!

EDUARD · Tvoje krásné vlasy.

Osm hodin večer

GAVESTON *na útěku* · Co rozbušily se ty bub-
ny a bahno

Spolklo katapulty i koně, pomátla

Se hlava syna mé matky. Nehekej! Jsou
snad

Už všichni utopení? Visí snad už jen
hřmot

Mezi zemí a nebem? Nechce se mi už

Utíkat. Zbývají mi jen minuty a já

Nehnu už prstem, lehnu si

Zde jednoduše do země, abych to nebyl já

Kdo zbude tady do konce všech časů.

Až zítra pak král Eduard pojedje kolem

Volaje, aby mě trýznil: „Danyelli!

Kde jsi?“ už tady nebudu. A nyní, Gave

Si rozšněruješ boty a zůstaneš

Tu sedět.

*Vystoupí Lancaster, Mortimer, arcibiskup,
peerové, oddíly.*

LANCASTER · Na něho, vojáci! *Chechtot pe-
erů.*

Budte nám vítán, arcikomoři!

PRVNÍ PEER · Budte nám vítán, hrabě
z Cornwallu!

ARCIBISKUP · Budte nám vítán, milovaný
arciopate!

LANCASTER · Pobíháte tu, abyste si zchla-
dil

Špinavou krev?

ARCIBISKUP · Velectění peerové! Myslím,
že proces

Bude krátký. Ortel: Protože Danyell Ga-
veston

Syn řezníka z města Londýna

Byl děvkou krále Eduarda, sváděl

Ho k neřesti a k jiným zločinům

Nedbaje ani dvojího vyhoštění

Bude oběšen. Na větvi. Pověste ho.

JAMES · Mylordi, už se nehýbá. Je ztuhlý
Jak zmrzlá treska. Tam na tu větev.

Konopný provaz! Dva! Má hodně masa.
MORTIMER *stranou* · Ten muž, být živ, by

vyvážil půl Skotska

Člověk jak já by celou armádu

Dal za tu mokrou tresku. Leč větev

Provaz a krk jsou tu, a krev je laciná.

Od té doby, co katapulty, na nichž visí
lidé

Metají bez ustání, co stáda koní

S jezdci v sedlech, splašená bubnováním

Se proti sobě řítí, co prašné stěny s šerem
noci

Napovídají, jak z bitvy uniknout

Co katapulty pracují a bubny buší

A stáda koní s jezdci na hřbetě

Se požírají navzájem, červený vrávoravý
měsíc

Vysává z mozků rozum a z lidí

Vylézá nahé zvíře.

Situace si žádá, aby někdo visel.

JAMES · Teď prkno.

GAVESTON · Provaz se zadržá.

JAMES · Hnedka ho namydleme.

VOJÁCI *v pozadí zpívají* · Ediho kuběna vousy má na nádrech

Pros za nás, pros za nás, pros za nás.

VOJÁK *Gavestonovi* · Co cítíte, pane?

GAVESTON · Napřed pryč buben.

VOJÁK · Budete křičet, pane?

GAVESTON · Prosim vás, dejte pryč ten buben. Křičet

Nebudu.

JAMES · Dobrá, sire. Teď držte hubu.

Oprátku na krk! Nějak krátký.

GAVESTON · Snažně vás žádám, odbuďte to rychle.

Prosim však ještě o přečtení rozsudku.

JAMES *čte rozsudek; pak* · Tak, teď.

GAVESTON · Eduarde! Příteli! Pomoz mi

Jsi-li na světě ještě!

Eduarde!

Vystoupí voják.

VOJÁK · Stát! Poselství od krále!

GAVESTON · Ještě je na světě.

ARCIBISKUP *čte* · „Slyším, že máte Gavestona

I žádám vás, abych ho před smrtí

Směl ještě spatřit — neboť vím

Že zemře. Posílám své slovo

A pečeť: vrátím vám ho.

Uděláte-li mi to k vůli

Byl bych vám vděčen za tu úsluhu.

Eduard.“

GAVESTON · Eduard!

ARCIBISKUP · Co teď?

LANCASTER · Ten papír, mylordi, má cenu vítězné bitvy.

GAVESTON · Eduard. To jméno mě křísí.

LANCASTER · Netřeba. Mohli bychom například

Poslat králi tvé srdce.

GAVESTON · Náš dobrý král Eduard slibuje slovem i pečeti

Že chce mě jenom spatřit, pak mě pošle zpátky.

LANCASTER · Kdy?

Smích.

Jakmile spatří svého Dannyho

Před boží tváří každou pečeť zlomí.

ARCIBISKUP · Angličtí králové neruší přísahy.

Spíš ostrov propadne se do moře.

LANCASTER · Tak dobrá. Pošlete mu Gavestona — pověšeného.

MORTIMER · Nevěšte ho, ale ani ho nepošlete.

ARCIBISKUP · Králi je možno setnout hlavu Prání mu ale nelze odepřít.

LANCASTER · Dobrá, sedíte s něho kůži, ale

Tu úsluhu mu neodpřete.

A teď do boje s Eduardem Glosterem

Se ženou toho řezníkova syna.

ARCIBISKUP · Odříznete ho.

Vy, lorde Mortimere, zařídte další.

GAVESTON · Zbývá čas noční hlídky a dvě cesty.

Smrt s sebou vezmu si jak svoji lunu.

JAMES · Nic než syn řezníka a tolik řečí kolem.

Všichni odejdou kromě Mortimera, Jamese, Gavestona.

MORTIMER · Řezníkův syn je alfou této války

Ale i její omegou

Provazem z močálu i štítem před šípy a já

Ho mám. Hej, Jamesi!

Choď s ním sem tam, a když se někdo zeptá

Kam jdete, řekni: Na mrchoviště.

Zacházej s ním jak v bavlnci. A přiveď

Ho ráno, k jedenácté, do lesa

U Killingworthu. Budu tam.

JAMES · A co když vás to škrábne, pane?

MORTIMER · Pak dělejte, co chcete.

JAMES · Pojďte, sire! *Odejde s Gavestonem.*

MORTIMER · Jemný pach mršin jak by stoupal z mého

Příkazu. Od té doby však, co měsíc

Jak vodní páry přitahuje krev

A tváře těchhle peerů čpí smrtí

Jsem já, kdo vím, oč jde, a luny nedbá

Jediná hrouda zbabělosti. Jeden muž

Vyřídí stačí toho, jenž by mohl

Vyřídí tisíc mužů. Proto se vchoulím

Plaše jak nakažený, do kůže jiného.

Totíž do kůže toho řezníkova syna.

K sedmé hodině noční

ANNA *sama* · Ó přenešťastná královno!

Kéž moře by bylo zkamenělo, když ve spanilé

Francii jsem vstupovala na loď!

Že mě ty paže okolo mé šíje

Nezardousily ve svatební noci!

Běda, štvát se teď musím za králem Eduardem.

Vytáhl, děláje ze mne vdovu, do bitvy U Killingworthu za toho ďábla Gavestona.

Sotva ho spatřím, mráz mnou prochvívá.

On však noří své srdce do něho

Jak houbo

A tak jsem přenešťastná navěky.

Ó Bože, proč mne, Annu Francouzskou

Tak ponížils, aby byl povýšen

Ten ďábel Gaveston?

Vystoupí Gaveston, James, voják.

JAMES *předstoupí* · Haló!

ANNA · Nejste vy vojáci krále Eduarda?

JAMES · Nikterak.

ANNA · Kdo je ten muž tam v irském oděvu?

JAMES · To je Danyell Gaveston, děvka krále Anglického.

ANNA · A kam ho vedete?

JAMES · Na mrchoviště.

GAVESTON *vzadu* · Mít trochu vody na nohy.

ANNA · Prosim vás, vyhovte mu.

VOJÁK · Tady je voda.

GAVESTON · Pusťte mě za ní, je to královna.

Mylady, vezměte mě s sebou.

JAMES · Ne, zůstaňte. Umyjte si jen nohy, mám rozkaz.

ANNA · Proč nedovolíte mu se mnou promluvit?

JAMES · Odstupte, Milosti, aby se mohl umýt. *Tlačí ji pryč.*

GAVESTON · Zůstaňte, lady, zůstaňte!

Nešťastný Gavestone, kam se teď poděješ?

Jedna hodina v noci

Lancaster, peerové, oddily na pochodu k Boroughbridge.

VOJÁK · Směr Boroughbridge!

Heslo se předává dál.

VOJÁCI *zpívají* · Anglické dívky jdou ve vdovském šatě

(Za noci)

Milenci hnijou jim v bahně a blátě

(Za noci)

Ó běda našim dnům!

Sám pan král poručil at bubny buší

(Za noci)

At nárek nevnikne do lidských uší

(Za noci)

A bum a bum a bum.

LANCASTER · Všecko se daří. Tuhle noc ještě zchnápnem Boroughbridge.

Druhá hodina ranní

Eduard, Spencer, Baldock, mladý Eduard, spíci vojsko.

EDUARD · Dychtivě čekám zprávu od peerů
O Gavestonovi, o svém příteli.
Spencere, všechno zlato Anglie
Už mi ho nevyplatí; je předurčen
Zemřít. Znáš Mortimerovu povahu.
Je zlý. A arcibiskup surový
Lancaster neúprosný — nikdy už
Nespatřím Danyella Gavestona
A nakonec mi ještě šlápnu na krk.
SPENCER · Kdybych byl králem Eduardem,
hlavou Anglie
Potomkem velkého Eduarda Longshan-
ka, nesnel bych
Vzteky těch násilníků, nestrpěl bych
Aby ti ničemní peerové mi hrozili
Ve vlastní zemi. Sražte jim hlavy! Na-
ražte je
Na kůly! Buďte jist: to účinkuje vždycky.
EDUARD · Tak, dobrý Spencere, byli jsme
příliš mírní
Příliš dobří k nim. Tomu je teď konec.
Nevrátí-li se Gaveston, poříčí hlavy dolů.
BALDOCK · Ten záměr, mylorde, je hoden
vaší velikosti.
MLADÝ EDUARD · Proč tolik rámusí,
otče?
EDUARD · Anglii rvou teď na kusy, mé dítě.
Měl jsem tě, Eduarde, poslat k nim
Aby mi vyhověli s Gavestonem.
Byl by ses, chlapče, bál těch divokých
peerů?
MLADÝ EDUARD · Ano, otče.
EDUARD · Ta odpověď je dobrá.
Mnoho zlých ptáků je dnes v noci na
poli.
Vystoupí královna.
ANNA · Jste vy vojáci krále Eduarda?
Je tohle vápencový lom u Killingworthu?
Vojáci, mluvte: Kde je král Eduard?
SPENCER · Co je?
VOJÁK · Nějaká ženská hledá krále Eduarda.

ANNA · Z Londýna přicházejíc, dva dny
v sedle
Hledala jsem vás v houští, v bahně,
v bitvě.
EDUARD · Vítána nebudte.
SPENCER · Bitva se v křečích zmítá už dva
dny
Vojska jsou stejně silná, každé vzývá
Anglii a svatého Jiřího. S jeho jménem
na rtech
Se bratři rozsápávají a propletena
Jako dva mloci se vojska zakusují do
sebe
Za Anglii anglické vsi teď planou jako
vích.
Kvečeru, v bahně, mezi katapulty a to-
nouchými
Kde zajat byl i Gaveston, padl
Podle bezpečných zpráv lord Arundel.
Hned poté se spustil liják. Neklidná noc
Se šarvátkami. Králi bylo zima, ale
Je dobré mysli. Naše pozice nejsou špat-
né
Jestli se ovšem této noci peerové
Nezmocnili vesnice Boroughbridge. Dnes
Padne rozhodnutí. Co se tkne Gavestona
Peerové slibují, že ho k nám pošlou.
ANNA *pro sebe* · A vláčejí ho na mrchoviště.
Snad je to takhle nejlepší. Já však
Mu nesmím říci, že ten člověk
Je teď už asi po smrti.
Hlasitě:
Dneska je, Eduarde, honba na tebe.
EDUARD · Ano.
Můj přítel Gaveston je zajat
A za mnou přišlas bažinou a křovím ty.
ANNA · Chcete-li po mně plivnout, mylorde
Zde moje tvář.
EDUARD · Ta tvář je náhrobek. A na něm
stojí:
„Zde spí ubohý Gaveston.“ Nemáte pro
mne

Taky nějakou průpovědku? „Mylorde,
utěšte se!
Ten Gaveston na jedno oko šilhal.“
Já však odpovídám: „Oškliví se mi každá
kůže
Například vaše.“
Já, Eduard Anglický, vám říkám
Vědom si, že snad už jen hodiny
Mě dělí od zániku: Nemám vás rád.
Tvář v tvář smrti říkám: Miluji Gaves-
tona.
ANNA · Byť tato nadávka se do mne přímo
vryla —
Nebot v mé bédné hlavě každé slůvko
Nadlouho utkvívá a mizí jenom zvolna —
Přece je dobré, že ten muž je pryč.
EDUARD · Opatři mi ho zase. Říká se
Že všechnu moc má Mortimer. Jdi za
ním
Je to člověk ješitný.
Tenhle druh lidí královně snadno pro-
padne.
Vnikni do něho, použij všeho umu
I nejmimnějšího. Země spěje k zániku.
Co s přísahou? Dávám ti rozhřešení.
ANNA · Ježší! Nemohu.
EDUARD · Vykazují vás tedy, kličte se mi
z očí.
ANNA · V dnech, kdy se rozbíhá ta válka,
která
Prý nikdy neskončí, mě posíláte
Nazpátek skrze houfce hrdlořežů?
EDUARD · Ano. Navíc vám dávám příkaz
přivést
Ze Skotska vojsko pro vašeho syna
Eduarda. Věc jeho otce je ohrožena.
ANNA · Ukruťte Eduarde!
EDUARD · A ještě něco: je to váš úděl
S tímto snad krutým Eduardem, jenž vás
zná
Od srdce k pohlaví, jste nerozlučně spjata
Než zahynete jak zvěř v osidlech.

ANNA · Jste si tím nezvratně jist?
EDUARD · Jste moje vlastnictví, testamentem
Mi vydané. Mně upsána, byť nevitána
Bez mého souhlasu nikdy ne svobodná.
ANNA · Zároveň vyháníte mě i poutáte?
EDUARD · Ano.
ANNA · Bůh je mi svědkem, že miluji jen
tebe.
Myslila jsem, že moje ruce tě udrží
Přes celý ostrov. Je na čase
Bát se, že zemdlí.
Zároveň poutáte i vyháníte mě?
EDUARD · Ví se už, co je s Gavestonem?
ANNA · Toho, kdo velí odejít a brání v od-
chodu
Ať všichni opustí a jemu v odchodu ať
brání.
Ať vlastní skon ho vytrvale mjí.
Kdyby měl zapotřebí lidské ruky
Ať zbavena je kůže, malomocná.
A kdyby jim chtěl smrti uniknout
Ať drží ho a nepouštějí.
EDUARD · Ví se už, co je s Gavestonem?
ANNA · Čekáš-li ještě na přítele Gavestona
Králi Eduarde, zkrat svou naději.
V bažinách viděla jsem muže v irském
šatě
A říkali mi, že jdou k mrchovišti.
SPENCER · Krvavá křivá přísaho!
EDUARD *kleče* · Při zemi, při matce vás všech
Při nebi, při záměrech souhvězdí
Při této tvrdé vyschlé ruce
Při vši rudě tohoto ostrova
Při posledních přísahách prázdné hrudi
Při všech anglických počtech, při mém
chrupu:
Chci mít ta vaše zhovadilá těla
Abych je změnil tak, že vaše matky
By se k nim neznaly. Chci mít ty vaše
Bezhlavé bílé pahýly.
ANNA · Teď už to vidím: propadl

Srdcem i tělem dáblu Gavestonovi. *Odejde s mladým Eduardem. Vystoupí voják.*

VOJÁK · Odpověď peerů:

Dobyli jsme Boroughbridge, je po bitvě. Chcete-li bez krveprolévání Úlevnou pomoc, vzkazuje vám Anglie: Zapomeňte na Gavestona, jenž je už mimo boj —

EDUARD · Jenž je už mimo svět —

VOJÁK · A zřekněte se jeho památky A budete mít klid a mír.

EDUARD · Dobrá. Vyříd' svým peerům:

Protože máte Boroughbridge a já Už nemohu nic vybojovat, protože Můj přítel Gaveston je mimo svět Přijímám vaši nabídku a nechť je mír Mezi mnou a vámi. Přijďte k poledni Do lomu u Killingworthu a tam Se zřeknu, jak si přejete Jeho památky. Přijďte však beze zbraní. Jinak by naše královské oko Se hněvalo. *Voják odejde.*

EDUARD *budí své vojáky* ·

Ospalci, vzhůru! Jak mrtvoly si polehejte Do lomu. Eduard Měkkoručka Očekává hosty. Až přijdou Skočte jim na krk.

Pět hodin ráno

Gaveston, James, druhý voják.

GAVESTON · Kam jdeme, k čertu!

Zase ten lom. Chodíme pořád kolem dokola. Co na mě civíte tak ledově? Padesát bílých šilinků! Pět set! Nechci natáhnout brka! *Vrhne se na zem.*

JAMES · Tak, teď ses vyřval. Můžeme jít dál. *Vystoupí dva vojáci.*

KŘÍK · Anglie a svatý Jiří!

PRVNÍ · Co tam vidíš?

DRUHÝ · Oheň.

PRVNÍ · To je Boroughbridge. A co slyšíš?

DRUHÝ · Křaplavé zvony.

PRVNÍ · Rozhoupávají je provazy bristowského kostela na znamení, že král anglický a jeho peerové chtějí uzavřít mír.

DRUHÝ · Pročpak najednou?

PRVNÍ · Prý proto, aby Anglie nebyla roztrhána na kusy.

JAMES · Jak to teď pro změnu vypadá, sire, moh byste vyváznout jen s modřinou na oku. Kolik je hodin?

DRUHÝ VOJÁK · K páté.

Jedenáct hodin dopoledne

Eduard, Spencer, Baldock.

SPENCER · Angličtí peerové beze zbraně přicházejí z pahorků.

EDUARD · Hlídky jsou rozestaveny?

SPENCER · Ano.

EDUARD · Provazy máte?

SPENCER · Ano.

EDUARD · A oddíly jsou připraveny vrhnout Se na armádu bez velitelů?

SPENCER · Ano.

Vystoupí arcibiskup, Lancaster, peerové.

BALDOCK · Mylorde, vaši peerové.

EDUARD · Svažte je.

PEEROVÉ *zaječí* · Zrada! Jsme v pasti. Vaše přísaha!

EDUARD · V takovém počasí se daří křivým přísahám.

ARCIBISKUP · Přisahal jste.

EDUARD · Bubny!

Bubnování přehluší výkřiky peerů, spoutaní peerové jsou odváděni.

SPENCER · Mortimer chybí.

EDUARD · Tak ho přiveďte.

A kde jsou samostřily, praky, lidé od metacích strojů?

Sem s mapami!

S kopími křížem krážem planinou! Pročesat!

Povězte každému, nežli ho v houští zardousíte:

V lese u Killingworthu král Anglie

Se proměnil v tygra.

Vzhůru!

Veliká bitva.

Poledne

Gaveston, James, druhý voják.

JAMES · Kopej, mládenče, kopej. Bitva je prudčí a prudčí. Tvůj přítel vyhraje.

GAVESTON · Nač potřebujete díru v zemi?

JAMES · Je pomalu na čase dostat svou kůži pod střechu. Musíme proto provést rozkaz. Kopejte, drahý pane. Kdybyste se chtěl ještě vymočit, sire, můžete si posloužit.

GAVESTON · Táhne se to teď až k Bristowu. Když zavane vítr, je slyšet koně Walliských. Četli jste o trojské válce? Za syna mé matky se prolíje taky hodně krve. Edí se jistě pořád ptá, kam se poděl jeho přítel.

JAMES · To sotva, sire. V Killingworthu mu každý řekne, aby už na vás nečekal. Kopejte, pane drahý. Jde totiž fáma, sire, že kdosi viděl vaši ctihodnou irskou mrtvolu na killingworthském mrchovišti. Možno-li věřit fámě, jste už bez hlavy, sire.

GAVESTON · Pro koho je ta jáma?

JAMES *mlčí.*

GAVESTON · Už nikdy krále neuvidím, Jamesi?

JAMES · Snad nebeského, anglického stěží.

DRUHÝ VOJÁK · Mnohý dnes padne vojákovou rukou.

JAMES · Kolik je hodin?

DRUHÝ VOJÁK · K polednímu.

Sedm hodin večer

Eduard, Spencer, Baldock, zajatí peerové, mezi nimi i Mortimer. Spencer počítá zajaté, poznamenává si jejich jména.

EDUARD · Je čas. Nadešla hodina

Kdy bude odpykána vražda na příteli K němuž jsem lnul, jak známo, celou duší Vražda na Danyellu Gavestonovi.

KENT · Bratře, to všechno pro vás, pro Anglii.

EDUARD *ho rozvažuje* ·

Tak, sire, promluvil jste, odejděte. *Kent odejde.*

EDUARD · Nu, bujni peerové, nejenom štěstěna

I dobrá věc je někdy vítězná.

Věšíte hlavy, jak se zdá.

Zas vám je napřímíme.

Padouši! Rebelové! Lotři prokletí!

Zabili jste ho?

Když jsme vyslali posly s listem žádající

Slovem a pečeti, nejinak

Aby se směl vrátit

A mohl ještě s námi promluvit

Řekli jste ano? Nuže? Zabili jste ho?

Stali? Máš velikánskou hlavu, Winchester.

Nad ostatními ční

Tak jak je vždycky přečníval tvůj vztek.

ARCIBISKUP · Hledím-li do tvé krivopřísežnické tváře

Nemohu do ní vníknout slovy, vzdávám se.

Člověk jak ty by také sotva věřil ústům Jež ujdou smrti, řeknou-li jen pravdu.

Důkazy sprovedil jsi ze světa

A svazek nás a tvůj a tvého přítele
Jsi zamotal, že navěky se nerozplete.
Co pášeš, Eduarde, bude mít krátké tr-
vání.

EDUARD · A co ty víš, Lancastře?

LANCASTER · Že nejhorší je smrt a že ji
volím raději

Než život s tebou v takovémhle světě.

MORTIMER *pro sebe* · Se mnou však
Jenž spíš než Eduard jsem jejich kat
V svornosti vejít do nicoty

To by jim bylo příjemné.

EDUARD · Pryč s nimi! Hlavy dolů!

LANCASTER · Buď sbohem, čase!
Předevčirem, když stoupal tenký měsíc
Bůh byl s námi. A dnes, kdy měsíc
O málo přibyl, je všemu konec.
Sbohem, můj Mortimere.

ARCIBISKUP · Můj Mortimere, sbohem.

MORTIMER · Kdo miluje svou vlast jak my
Umírá lehce.

Anglie za nás pláče. Anglie nezapomene.
*Arcibiskup, Lancaster, peerové, kromě Mor-
timera, jsou odváděni.*

EDUARD · Nedostavil se nyní jistý Mortimer
Jenž když jsem peery pozval do lomu
U Killingworthu, moudře chyběl?

SPENCER · Zajisté, mylorde. Zde je.

EDUARD · Ostatní odklidte. S tímhle, jenž
neměl by být zapomenut
Má Naše Veličenstvo svoje záměry.
Rozvažte ho, ať nikdy nezapadne
V Anglii vzpomínka na killingworthský
den.

Vy Mortimerové počítáte

Vše neúčastným zrakem, zdomácnění
v knihách

Jak štírci. Nic se však nedočtete
O Eduardovi, jenž nechte nic, nic nepočítá
Nic neví, s přírodou je spjat a zcela
Jinými pokrmy je živ.
Lorde Mortimere, jděte. Chodte

Si pod sluncem co putující svědectví
Toho, jak syn Eduarda Longshanka
Pomstil svého přítele.

MORTIMER · Co se tkne Danyella Gaves-
tona, vašeho přítele

K páté hodině, když anglický král
Se změnil v tygra, pobíhal
Živoucí po killingworthském lese.
Kdybyste nebyl dal bubnováním pře-
hlušit

Hlasy mých přátel, když začínali mluvit
Kdybyste tedy byl důvěřivější
Ve vášni mírnější a pomalejší v hněvu
Jenž kalí zrak, býval by dosud žil
Váš oblíbenec Gaveston. *Odejde.*

EDUARD · Kdyby se našlo Gavestonovo tělo
Postarejte se o důstojný pohřeb. Nehle-
dejte ho ale.

Byl mužem, jenž odbočuje z cesty do
podrostu

Za nímž zas křoví zaroste a tráva
Se opět vztyčí, takže houština
Ho pohltí.

My spláchneme však s těl pot těchto dnů
Jezme a odpočívajme
Až povolá nás nutnost očistit říši
Od zbytků bratrovražedné války.
Neboť už nechci vstoupit na londýnskou
půdu

Ani spát jinak nežli na vojenském lůžku
Dokud to plémě ve mně nezmizí
Jak kapka deště v moři.
Pojď, Špencere.

Třetí hodina ranní. Vánek

ANNA *sama* · Protože Eduard Anglický, ne-
vnímaje prosby

A naléhavé žádosti, mě zapudil k chlad-
nému srdci Mortimerovu
Obléknu si teď vdovský šat.
Čtyřikrát poplival mi vlasy

Takže bych nejraději stála holohlavá
Pod širým nebem. Ale popáté
Vane jinače vítr a nebe je jiného druhu
A z úst mi prýští jiný dech.
Do Londýna!

Vystoupil Mortimer.

MORTIMER · Ne tak, mylady.

Londýn dnes pro našince vaří úkrop.

ANNA · Kde máte vojsko, hrabě Mortimere?

MORTIMER · Mé vojsko leží

Pobito mezi vrby a lomem.

I jeden trapný močál spolkl syna

Nejedné matky. Kde máte chotě, my-
lady?

ANNA · U mrtvého Gavestona.

MORTIMER · A sestra Francie?

ANNA · Na křižovatce mezi Londýnem
a Skotskem.

V den killingworthské bitvy přikázal

Mi přivést skotské oddíly.

MORTIMER · Mně přikázal

Putovat jako živé svědectví

Killingworthského dne.

Sedm hlav hydry utal: kež jich najde

Sedmkrát sedm, až se probudí.

Zapleten v táborech a v taženích

Ten člověk už se nevymkne

Válce za zabitého Gavestona.

ANNA · Toho, jenž pohrdal svou ženou před
očima všech

MORTIMER · Jenž vydíral svou říši jako
pasák

ANNA · Držel mě v poutech i zaháněl pryč

MORTIMER · A zemi vyvrhoval jak krvavé-
ho srnce

ANNA · Zasáhni ho, Mortimere!

MORTIMER · Protože tě odkopl jak praši-
vou psici

ANNA · Prototože mě jak špatnou psici odkopl

MORTIMER · Jež byla královnou

ANNA · Jež byla nevinným dítětem

Neznalým světa a lidí

MORTIMER · Rafni ho!

ANNA · Chci se stát vlčici

Jež s vyceněnými zuby se dere chrastím
Nechci spočinout
Pokud zem nepřikryje dávno mrtvého
Eduarda

Eduarda Glostera, druhdy mého man-
žela

Z předvěrejška, dokud ho nepřikryje
zem.

Hodí tři hrsti země za sebe.

Poštávajíc chudáky z lesů

Sama též poskvvrněna úskočností zlého
světa i lidí

Jak vlčice se toulajíc, s vlky se pelešíc
Promoklá deštěm vyhnanství

A ztvrdlá cizokrajným větrem.

MORTIMER · Zemi na Eduarda Anglického!

ANNA · Zemi na Eduarda Glostera!

MORTIMER · Do Skotska!

ANNA · Ach Mortimere! Válka už je nad námi.
A zaplaví náš ostrov svými vlnami.

Po čtyřech letech války je král
Eduard stále ještě v polních le-
ženích. Přistání královny Anny.
Bitva u Harwicche (23. září 1324).
Stanový tábor u Harwicche

Eduard, Spencer, Baldock.

EDUARD · Tak, po nejedné zradě čtyř váleč-
ných let

Se svými přáteli triumfoval Eduard An-
glický.

Vystoupí posel, odevzdává hlášení.

SPENCER · Co nového, mylorde?

EDUARD *roztrhá hlášení* · Nic. Víte něco vy?

SPENCER · Ne.

EDUARD · Jak to, člověče? Mluví se o velkých jatkách

A čistce v celém království.

BALDOCK · To bylo, jestliže se nemýlím
Před čtyřmi lety, mylordě.

EDUARD · Tak. Dobrá čtyři léta. Žít ve stanech

Ve vřavě polních tažení je příjemné.

Koně jsou dobrá věc. A vítr čistí plíce.

A být se může scvrkávat a vlasy řídnou

Děšť proplachuje ledviny a vše

Je lepší nežli v Londýně.

BALDOCK · Raději nadával bych na Londýn

V Londýně.

EDUARD · Máte ještě ten seznam?

SPENCER · Zajisté, mylordě.

EDUARD · Chceme jej slyšet. Spencere, čtěte, prosím.

Spencer čte seznam popravených peerů.

EDUARD · Jeden tam, zdá se, chybí. Mortimer.

Vypsali jste odměnu pro toho

Kdo nám ho přivede?

SPENCER · Tak, pane, a každý rok vždy znova.

EDUARD · Jak vstoupí na anglickou půdu, hned ho máme.

Vystoupí druhý posel.

DRUHÝ POSEL · Spousta lodí prý pluje ze severu.

EDUARD · To nic. Vždyť od severu táhnou
Jen lovci sledů.

Posel odejde.

Co se tkne dalších jmen z tvé listiny

Před lety ještě štěkali, teď ale

Už neštěkají ani nekoušou.

BALDOCK *k Spencerovi* · Ničemu nevěř. Co chřadne, snaží se

Hned zapomenout na vše, co se dovidá.

EDUARD · Kdepak jen jsou ty skotské oddíly?

Pořád jen samé vojsko. Falešné zprávy.
O tom skotském však, pro které před čtyřmi lety

Jsme vyslali královnu, neslyšet nic.

Vystoupí vojsko.

PRVNÍ VOJÁK · Královská armáda, osvědčivší se ve čtyřletém tažení

Poté co pobila peerů jak kryš

Postrádá nyní proviant a boty, mundúr

A prosí krále Eduarda, syna Eduarda

Longshanka

Otce anglické armády, aby letos ještě

Směla jít úhoře z Temže.

VOJÁCI · Ať žije král Eduard!

DRUHÝ VOJÁK · Naše ženy by chtěly rodit. Jenomže

Se to asi už neskončí, když král

Přisahal, že nebude spát v posteli

Dokud ti druzí nebudou na kolenou.

PRVNÍ · A poté co leckdo odešel už domů

Řka, že kvůli závěti, pachtu piva či slehnutí

Bylo by dobré zvědět, zda král zamýšlí

Jít do Londýna nebo ne.

TŘETÍ · Půjдете, pane, do Londýna?

ČTVRTÝ · Anebo co král zamýšlí?

EDUARD · Vést válku proti jeřábům éteru

Proti hlubinným rybám, rychleji dorůstajícím než usmrcovaným

V pondělí proti velkému leviatanovi, ve

čtvrtek proti supům

Z Walesu, nyní: jíst.

SPENCER · Král dostal horečku

Z rozbředlých pokrmů. Jděte.

Spencer a Baldock vytlačují vojáky.

EDUARD · Hlt něčeho, Baldocku.

Baldock odejde.

SPENCER · Ti už nepřijdou.

Opravdu nechcete jít do Londýna?

Vystoupí třetí posel.

POSEL · Mylordě, harwichským lesem táhnou

ozbrojenci.

EDUARD · Ať si jen táhnou. Je to doprovod
Italských kupců. *Sedne si k jídlu.*
Viděl někdo lodě?

POSEL · Ano, pane.

EDUARD · Hoří na severu vesnice?

POSEL · Ano, pane.

EDUARD · To k nám táhne se skotskými oddíly

Královna.

SPENCER · Sotva.

EDUARD · Nechci před sebou diváky, když jim.

Spencer a posel odejdou.

EDUARD *sám* · Je zlobou mému srdci, že syn Eduard

Byl sveden, aby podporoval její potouchllost.

Vystoupí Spencer.

SPENCER · Prchněte, pane, není čas k jídlu
Mám vaše vojsko svolat do boje?

EDUARD · Ne. Eduard ví, že jeho armáda je pryč a doma.

SPENCER · Nechcete bojovat s Rogerem Mortimerem?

EDUARD · Pomoz mi Bůh! Je jako ryba

Ve vodě.

Odejde se Spencerem a vojáky; za scénou hlomoz, bitva, útek.

Vystoupí Mortimer, Anna, mladý Eduard, oddíly.

ANNA · Bůh králů dopřává úspěch v bitvě těm
Kdo bojují ve stínu práva. Protože my

Jsme prokázali úspěch, tudíž právo, děkujeme

Tomu, kdo pro nás řídí planetu. Přišli jsme

Ozbrojeni do této části našeho ostrova

Aby jeden rod, zvrhlejší nežli jiné

Zauzlující sílu se silou, neřádlil v Anglii

Vlastními zbraněmi zkrvaven, zabíjeje

Vlastní těla. Jak zřetelně ukazuje

Skrz naskrz ohavný případ svedeného Eduarda, jenž —

MORTIMER · Mylady, chcete-li být vojákem
Nesmíte v řečích dávat průchod vášni.

Změněna

Je tvář tohoto ostrova! Dnes přistála

Anglická královna se synem Eduardem.

Vystoupí Rice ap Howell.

RICE AP HOWELL · Eduard, opuštěn všemi, uprchl

Na lehké plachetnici směrem k Irsku.

MORTIMER · Ať utopí ho vítr či ať ho nechá na holičkách.

Mylordí, teď, kdy tato říše

Je naše od Irského moře po Kanál

Zvedněte na štít mladého Eduarda!

Ať celý tábor mu hned přísahá!

Ukažte správce říše vojákům!

Odnášeji mladého Eduarda; všichni odcházejí

kromě Mortimera a královny.

ANNA · Teď má své skotské oddíly

A jeho čubka na něho se sápe.

Zůstaly po něm nedojedené

Kuchyňské zbytky, polní lůžko v cárech

Kdežto mé tělo, málem panenské, zas ožívá.

MORTIMER · Musíme poslat vojsko na jih.

Nazítí večer musíte být v Londýně.

Dosud nic od irského loďstva.

Přidá se, doufám. Nejste unavená?

ANNA · Vy pracujete?

MORTIMER · Zajišťuji vám Anglii.

ANNA · Ach, Mortimere, je méně radostné,

než myslila jsem

Vychutnat plod tohoto vítězství. Je mdlý

Vodnatý v ústech, není

To žádný špás.

MORTIMER · Máte starost o Eduarda?

ANNA · Jak to? Já už ho neznám. Jeho pach

je cítit

Zde ve stanu.

Líp bylo na pahorcích Skotska

Než v téhle bažině. Co hodláte mi
Nabídnout nyní, Mortimere?
MORTIMER · Jste přesyčena.

To je tím vaším nakynutým masem.
Čekejte na Londýn.

Vystoupí Baldock s nápojem.

MORTIMER · Chlape, kdo jsi?

BALDOCK · Baldock od krále Eduarda, nesu
pítí.

MORTIMER *vezme od něho nápoj* · Pověste ho!

BALDOCK · Neradím vám to, vzácný pane.

Ne že bych nerad chcipl;

Je to náš los a netrvá to dlouho.

Ale má matka v Irsku by to neviděla
ráda.

Ach, mezi neštěstím a štěstím není

Čas ani na doušek — stan opouštěje

A jda mu pro vodu, měl jsem ho velmi
rád.

A nyní, vrací se do stanu

Bohužel už ho musím zradit. Totiž

Nelapíte ho beze mne; neboť jen já

Mám přístup k jeho srdci. Dále, madam

Byste ho nepoznala, ani jeho matka

Ba ani jeho nevinný syn;

Život a čas ho velmi proměnily.

MORTIMER · Tak dobrá, přiveď nám ho!

BALDOCK · Bible nás učí, jak to zařídit.

Až vaši lidé přijdou s pouty, s řemeny

Řeknu mu: Uklidněte se, můj pane

Tu máte šátek. A komu

Ten šátek podám, to je on.

U Harwiche

KENT · Sotva se zvedl vítr, prchl. Chřadne:

Ach, proč tak nebratrsky proti tobě

Jsem zvedl zbraň? Ten poskvrněný pár

Jenž v líbáncích si hoví ve tvém stanu

Chce, Eduarde, tvoji smrt. Ať Bože pad-
ne pomsta

Na moji zatracenou hlavu.

Dokud se vzhůru nepovalí voda

Bezprávi nikdy právo neubodá.

■

Eduardovo zajetí v moučnici ne-
athského opatství (19. října 1324).
Opatství neathské

Eduard, Spencer, arcipat.

ARCIOPAT · Mylord, nebojte se. Důvěřujte
mi.

Zapomeňte, že jste mě potupil

V dobách, jež byly velmi měnlivé

Oba v těch bouřích jen jak prosebníci

Jdem k Matce boží, ochránkyni troseč-
níků.

EDUARD · Otče, pohled na moje maso musí
Ochromit každé srdce. Čas je krutý.

ARCIOPAT · Tu máte polštáře a před zlým
zrakem

Se ukryjte zde v moučnici.

EDUARD · Polštáře ne. Ponechte vojákovi

Visuté lůžko. *Vystoupí Baldock.*

EDUARD · Kdo jde?

BALDOCK · Baldock krále Eduarda.

EDUARD · Náš jediný přítel. Je štvanci útě-
chou

Když bratr vyhledá ho v úkrytu.

Pij s námi naši vodu, jež náš chléb

A naši sůl.

BALDOCK · Třikrát se změnil měsíc, co jsem
vás viděl

V stanovém táboře u Harwiche.

SPENCER · Jak je v Londýně?

BALDOCK · Prý všechno vzhůru nohama.

EDUARD · Pojď, Spencere! Baldocku! Posad
se ke mně!

Podrob se zkoušce z té své filozofie

Již sál jsi z Platóna a z Aristotela

Z mateřských prsů veleslavné moudrosti.

Ach Spencere

Slova jsou surová, dělí jen srdce od srdce

A dorozumění nám dáno není —

V takové hluchotě zbývá jen tělesný do-
tyk

Mezi muži. I ten však znamená

Pramáno a vše je marné.

Vystoupí mnich.

MNICH · V přístavu, otče, křížuje druhá loď.

ARCIOPAT · Odkdy?

MNICH · Je to pár minut, co se objevila.

EDUARD · Co to tam šeptáte?

ARCIOPAT · To nic, pane.

K Spencerovi. Viděl vás někdo, jak sem
jedete?

SPENCER · Nikdo.

ARCIOPAT · Čekáte ještě na někoho?

SPENCER · Ne, na nikoho.

MNICH · Loď už snad přistává.

BALDOCK · Řekněte, králi Eduarde, proč

Jste Rogera Mortimera ušetřil

Když v killingworthský den vám padl do
rukou?

EDUARD *mlčí.*

BALDOCK · Kdybyste dnes měl vítr do Irska

A kdybyste tam dorazil, byl byste za-
chráněn.

SPENCER · Vítr nás doběhl a málem utopil.

EDUARD · Mortimer! Kdo mluví o Morti-
merovi?

Krvavý člověk. Do tvého klína, arcipate

Kladu svou hlavu znavenou hořem a hru-
bostí

Abych už nikdy oči neotevřel!

BALDOCK · Co je to za šelest?

SPENCER · To nic. Sněhová přeháňka.

BALDOCK · Zdálo se mi, že slyším kokrhání.

Pletu se asi.

SPENCER · Vzbudte se, mylord! Baldocku,
tahle ospalost

Nevěští nic dobrého. To už jsme zrazeni.

Vystoupí Rice ap Howell s oddíly.

VOJÁK · Vsadím se o Wales, že to jsou oni.

BALDOCK *pro sebe* · Hle, jak tam sedí, ne-
viděn

Jak by ho kryly mouchy, a doufá unik-
nout

Vražedným rukám.

RICE AP HOWELL · Jménem Anglie: kdo
z vás je tady král?

SPENCER · Žádný král tu není.

BALDOCK *jde k Eduardovi* · Vezměte si ten
šátek, prosím, pane.

Na čele se vám perlí pot.

RICE AP HOWELL · Toho se chopte.
Ten to je.

EDUARD *odchází, mezi ozbrojenci, pohlédne na
Baldocka.*

BALDOCK *pláče* · Má matka v Irsku chce jíst
chleba.

Pane, vy mi to odpustíte.

■

Zajatý král Eduard se na zámku
Shrowsburye zdráhá zřici se ko-
runy. Shrowsburye

*Arcipat, nyní arcibiskup z Winchesteru, Rice
ap Howell.*

ARCIOPAT · Když nastoupil po otci Eduar-
dovi

Žil v dobré shodě s mužem jménem
Gaveston

Který mě pokřtil pomyjemi v tmavé

Uličce u westminsterského opatství.

Poté jakýmsi omylem se zapletl

Do zběsilé přísahy a proměnil se v tygra.

S mnoha jinými ho pak opustila královna

Jež jistou dobou k němu velmi lnula.
Spatřil jsem ho zase až po letech

Ztroskotal s lodí a potřísněn
Mnohou krví a neřestí se uchýlil
Pod mou ochranu do opatství neathského.
Dnes jsem arcibiskupem z Winchesteru
Nástupcem muže, kterému
Dal utnout hlavu, a jsem pověřen
Požádat ho, aby se zřekl koruny.

RICE AP HOWELL · Co leží v provazech,
odmítá

Jíst a pít. Buďte obezřelí, do srdce
Ho trefíte, ne do hlavy.

ARCIOPAT · Když z mých úst zaslechnete
slova:

„Dovolte nyní, abych započal formulí“
Přistupte blíže, abyste se stali
Svědky toho, jak odstoupí druhý Eduard.
Neznatelně a tudíž bezbolestně
Chci totiž z něho souhlas vytáhnout
Jak shnilý zub.

Vystoupí Eduard.

RICE AP HOWELL · Mluví a mluví. Na-
slouchejte, ale mlčte.

Mluvit je líp než myslit. Věřte: hřeje
Se slovy. Myslete si, že ho zebe.

Nechcete něco k jídlu, mylordé? Proč
odmítáte

Přijímat jídlo?

EDUARD mlčí.

Rice ap Howell odejde.

EDUARD · Raněný jelen

Si hledá na svou ránu bylinu.

Vyhřeze-li však maso tygrovi

Surovým spárem vyrve si je sám.

Často si myslím: vše se stále mění.

Uvědomím-li si pak, že jsem král

Zdá se mi, že bych se měl pomstít za
zločin

Jež Anna s Mortimerem na mně spáchali
Ačkoli jsme my králové, když moc je
pryč

Jen veleostré stíny slunečného dne.

Vím ovšem: marnost nad marnost.

Peerové vládnou, mně se říká král
A má nevěrná královna —
Kdysi mi odporná svou psovskou pří-
chylností

A špatná tak, že láska v ní nekoření
Jak její vlastní vlasy, nýbrž je pro ni
Jen měnlivou věcí s někým měnlivým —
Mi poskvrňuje lože

Zatímco starost na mne naléhá

A žal mě tiskne na srdce a já

Snad brzy vykrvácím vši tou měnlivostí.

Pak si zas myslím: mít tak střechu nad
hlavou!

ARCIOPAT · Bůh líčí šminkou bledosti a hoře
Ty, které miluje.

Je libo Veličenstvu před mým sluchem
Ulevit nitru?

EDUARD · Z hladovějících rybářů z Yar-
mouthu

Jsem ždímal pachtovně.

ARCIOPAT · Co ještě skličuje tvé srdce?

EDUARD · Po celý suchý srpen roku patnáct
Jsem svoji ženu Annu držel v městě.
Z rozmaru.

ARCIOPAT · Co ještě skličuje tvé srdce?

EDUARD · Rogera Mortimera jsem ušetřil.
Ze zvrhlého chtíče.

ARCIOPAT · Co ještě skličuje tvé srdce?

EDUARD · Svěho psa Trulyho jsem zmrskal
do krve. Z pýchy.

ARCIOPAT · A co tvé srdce ještě skličuje?

EDUARD · Nic.

ARCIOPAT · Ani smilstvo proti přírodě ani
vražda?

EDUARD · Nic.

Ó divá bído lidských poměrů!

Musím se, otče, vzdát teď koruny

Udělat králem zlého Mortimera?

ARCIOPAT · Mylordé, mýlíte se velmi. V úc-
tě vás prosíme

O korunu pro dětskou hlavu vašeho syna
Eduarda.

EDUARD · A přece je to pro Mortimera, ne
pro Eduarda.

Ten je jen ovcí mezi dvěma vlky

Kteří mu náhle skočí na hrdlo.

ARCIOPAT · To dítě v Londýně je v rukou
božích.

A říká se, že vaše odstoupení

By bylo dobré pro syna i pro vás.

EDUARD · Proč tomu, kdo sotva pozvedá
víčka

Samou slabostí, říkáte tu lež?

Bez obav před mou slabostí to povězte:

Chcete vyhubit vinnou révu Anglie

A ze všech kronik vymýtí jméno Eduard.

ARCIOPAT · Nedávné časy musily být pro
vás, mylordé

Velice kruté, že tak nelítostně

Věříte v lidské zlo. Můj synu, otevřels

Mi srdce, polož teď svou hlavu

Znovu mně do klína a poslouvej.

EDUARD *mu položí hlavu do klína.*

ARCIOPAT · Eduarde, sejmí svou korunu
a tvému srdci se uleví.

EDUARD *sejme korunu, pak* · Pro dnešek ještě
mi ji ponech! Do večera

Stůj vedle mne a já se budu postit.

Já budu volat: Dál svít, slunce!

Nedopusť, aby Anglie se zmocnil

Ten černý měsíc! Postůjte, přílivy a od-
livy!

Vy měsíce a roční doby, stůjte

Abych byl ještě králem krásné Anglie!

Takový den mine jak sen.

Opět si posazuje korunu na hlavu.

Nelidští, odkojení tygřím mlékem

Dychtí po zhoubě svého krále.

Bestie z opatství, sem pohlédněte!

Ó, nemohu ji sundat, rvu si vlasy

Které s ní zcela srostly. Byla mi

Po všechny časy lehkým břemenem

Byla jak vzdušný vrchol javoru

Snadno a příjemně se nosila

A navždycky teď bude lepkavá
Potůčkem černé krve, cárem kůže
Zbytečkem vši té bezmoci a bídy:
Eduard stal se tygří kořistí.

ARCIOPAT · Krotte se. Není to než zelený
výtok

Trýzněného těla, klam, svištění větru

Za nočního deště. Odhalte hrud.

Dlaň položím vám na srdce, ta dlaň

Je skutečná — a tep se rázem zklidní.

EDUARD · Být skutečná, být skutečností toto
vše

Zem by se rozevřela pohlcující nás.

Nic se však nerozvírá, vše je tudíž sen

A klam a nemá to nic společného

Se skutečností světa, s opravdovým
dnem —

Korunu proto opět snímám —

ARCIOPAT · Tak! Vyrvi ji! Není tvým
masem!

EDUARD · Jistěže, není to skutečné, protože
Po třinácti letech šťastně skončívší války

Se musím vzbudit ve westminsterském
zámku

V Londýně.

Já, v papírech křestní knihy z Cornar-
vonu

Eduard, král anglický, syn Eduarda

Longshanka podle listin církve.

ARCIOPAT · Nepotíte se? Snězte něco!

Odnesu vám ji z očí! No tak! Rychle!

EDUARD · Spěchá to? Tady, vemte si ji!
Nate!

Šátkem však, smím-li prosit. Navlhla.

Pospěšte! Už se šepí! Jděte! Řekněte jim

Že Eduard u Shrowsburye nechťel

Žrát s vlky sněžnou vichřici

A že dal korunu za střechu nad hlavou

Protože přede dveřmi stojí zima.

ARCIOPAT · Dovolte nyní, abych
Započal formulí: Já, Thomas

Arcibiskup z Winchesteru, táži se tebe

Eduarda Anglického, druhého toho jména
Syna Eduarda Longshanka: Jsi hotov
Odložit korunu a zřít se
Všech dosavadních práv a nároků?
Vystoupil Rice ap Howell a ostatní.

EDUARD · Ne, ne, ne! Vy podlí lháři! Měříte
Snad moře odměrkou? Neseďl jsem
Snad na lep? Vyžvanil jsem něco?
Přišel jste, pane, dneska bez šturmu?
Máte na sobě zase jiné šaty, kněže?
Winchestře, jeden obličej jsem vám už
přece dal

Jednou useknout. Takovéhle obličej
Se množí tak rychle, až je nám to trapné.
V takovém případě říkává jistý Mortimer
Jak blechy. Nebo jste snad pozbyl
Své tváře, když jsem vám ji propral
v stoce

Takže jsem ji pak vůbec neviděl
Když jsem vám složil hlavu do klína?
Ano, arcio pate, věci tohoto světa
Jsou neudržitelné.

ARCIOPAT · Nemylte se! I když se třeba
štítíte

Dotknout se mého obličej, spolehněte se:
Je skutečný.

EDUARD · Rychle! Je večer. Řekněte peerům:
Eduard

Má na kahanku. Spěch je nezdvorný.
Řekněte také, že vám i dovolil
Přespříliš nebědovat, až se rozklinká
Za něho umíráček, prosil vás však
Abyste pokleklí a řekli: Nyní
Je mu už líp. Řekněte: Poprosil nás
Nevěřit mu v tom jeho šílenství
Kdyby snad řekl něco, co by znělo
Že odstupuje. Prohlásil třikrát: Ne.

ARCIOPAT · Mylorde, staniž se, jak jste
pravil

Co nás se týče, vede nás jen starost
O matku Anglii. Poté co v Londýně
Celé dva dny se hledal člověk, jenž by

Vám nebyl nepřítelem, nenašel se
Kromě mne nikdo. Čímž se loučíme.
Odchází s ostatními, až na Rice ap Howella.

EDUARD · Teď mi však dejte najíst, Howelli.
Éduard chce jíst! *Sedne si a jí.*
Nezřekl jsem se. A tak vím, že přistě
Mi mohou přinést už jen smrt.
Vystoupí Berkeley s dopisem.

RICE AP HOWELL · Co přinášíte, Berke-
leyi?

EDUARD · To, co víme.
Promiňte, Berkeleyi, že jsme u jídla.
Pojď, Berkeleyi
A poselství mi vbodni do srdce.

BERKELEY · Myslíte, mylorde, že Berkeley
By poskvrnil své ruce?

RICE AP HOWELL · Příkaz z Westmins-
teru znamená

Že jsem odvolán ze své hodnosti.

EDUARD · A kdo mě teď má hlídat? Vy,
Berkeleyi?

BERKELEY · Tak stanoveno.

EDUARD · Od Mortimera, který to podepsal.
Roztrhá dopis.

Tak jeho tělo bude roztrháno.

BERKELEY · Vaše Milost musí hned koňmo
na Berkeley.

EDUARD · Kamkoli chcete. Každé místo je
stejně

A každá země vhodná k pohřbení.

BERKELEY · Myslí si Vaše Milost, že je
Berkeley krutý?

EDUARD · To nevím.

■

V letech 1324—1326 jde zajatý
král Eduard z ruky do ruky.
Shrowsburyc

RICE AP HOWELL *sám* · Ustrnul jsem se
nad jeho stavem. To

Byl důvod, proč ho Berkeley
Musil odvléci.

Vystoupí Kent.

KENT · Londýnem běží zvěst, že král se odřekl.
RICE AP HOWELL · Lež.

KENT · Řekl to Mortimer.

RICE AP HOWELL · On lže. Král třikrát
řekl: Ne.

Před mýma ušima.

KENT · Kde je můj bratr?

RICE AP HOWELL · Vzal ho k sobě Berke-
ley

Před třinácti dny.

KENT · Londýn si myslí, že je u vás.

RICE AP HOWELL · Berkeley měl rozkaz
podepsaný Mortimerem.

KENT · Podivné, že tváří v tvář

Neviděl krále nikdo, a podivné, že nikdo
Ho neslyšel, a podivné, že nyní
Mluví už jen z úst Mortimerových.

RICE AP HOWELL · Jistěže, je to podivné.

KENT · Tak abych na Berkeley odklusal.
Pravdu mi od lži oddělí jen král.

■

Královna Anna se směje nad
prázdností světa. Westminster

Královna, Mortimer, bratři Gurneyové.

MORTIMER · Přenechal vám ho Berkeley
Dobrovolně?

STARŠÍ GURNEY · Ne.

ANNA *stranou* · Z těch westminsterských tapet
jak by čpěl

Pach podřezaných kohoutů. Šlo se vám
snáže

Pod skotským nebem.

MORTIMER *v rozhovoru s oběma Gurneyovými* ·
Víte, Berkeley byl člověk.

Se syrovátkou v krvi, hned se rozplakal.

Jak viděl, že se někde tahá zub
Už ležel v mdlobách. Budiž mu země
lehká.

Doufám, že nejste také takoví?

STARŠÍ GURNEY · Ó ne, mylorde, nejsme
z téhle sorty.

ANNA · Práce! Práce! Přespříliš dějinný
Pach ve zdech Westminsteru.

Nebudou se vám loupat ruce

V londýnském louhu? Jsou

To ruce písařů.

MORTIMER · Kde je váš vězeň?

MLADŠÍ GURNEY · Severovýchodozápa-
dojižně od Berkeley, mylorde.

MORTIMER · Víte, jsou lidé, jimž čerstvý
vzduch

Nemůže uškodit. Máte ponětí

O tom, jak se popisuje země? Můžete
muži

Jenž Anglii znal málo, tu zemi trochu
ukázat?

Tak — křížem krážem?

STARŠÍ GURNEY · Máme s ním tedy
chodit sem a tam?

MORTIMER · Hlavně kde nejsou lidé ani
slunce.

STARŠÍ GURNEY · Dobrá, mylorde, k to-
mu se hodíme.

ANNA · Jděte! Jděte! Jonáš seděl a čekal
Na příslibenou zkázu Ninive.

Bůh však v těch dnech už nepřicházel
Odnikud. Ninive nezaniklo. Já však

Jsem hojně pojedla, jsem syta pokrmů
A snesu víc než v dobách

Kdy jsem rostla. Jste dosud obeznalý
V metafyzice, hrabě Mortimere?

MORTIMER · Jsou však i lidé, kteří celý den
Jen mluví.

MLADŠÍ GURNEY · To my jsme pravý
opak.

MORTIMER · Četli jste někdy nějakou kro-
niku?

STARŠÍ GURNEY · Ne, ne.
MORTIMER · Tak, dobře. *Oba Gurneyové odejdou.*
MORTIMER · Starého vlka držíme za ucho. Když unikne, tak napadne nás oba.
ANNA · Špatné spaní? Vidáte bílé mátohy? Často? Jsou to jen prostěradla, Mortimere.
To je od žaludku.
MORTIMER · Když padne jeho jméno, sněmovna je říčná.
ANNA · Ten, o němž, zdá se, mluvíte, ten mlčí.
MORTIMER · Zůstává zavilý a nechce mluvit
Musíme tedy lžemi přelhat lež.
ANNA · Práce! Práce! Příliš pomalu mi plynou Dny ve Westminsteru, je jich příliš moc.
MORTIMER · Manželská vražda stojí v katechismu
Hned vedle rodičovské.
ANNA · Odpouštím vám.
MORTIMER · S koleny od sebe, s očima zavřenýma
Chňapáte po všem, nenasytná Anno. Ve spánku jíte a vyžvaníte Co může mne stát život.
ANNA · Myslíte si, že spím. A čím mě vzбудíte?
MORTIMER · Westminsterským zvonem, vy-ceněným chrupem.
Tváří v tvář nevěřícím peerům
Vašeho syna spěšně korunujte.
ANNA · Ne mého syna, prosím vás!
Ne toto dítě, odkojené vlčicí
V týdnech, kdy toulala se, vláčené
Močály, vrchy temnotného Skotska
Ne toto dítě
Nevinně hledící, leč s nocí pod víčky
Vpletené v hrubou síť, již rybaříte!
MORTIMER · Když z pradávného bahna rybníka

Vytáhnu malé břímě, musím vidět
Byť v mase chabější, jak na něm visí
Živoucí lidské řasy. Víc a víc.
Když vzpřímují se, cítím
Vždy nová závaží.
A na kolenou posledního visí
Zas další poslední. Lidská lana.
A u převodu toho kladkostroje
S lidskými lany supím tahaje všechny
Já.
ANNA · Jmenujte tváře těch svých lidských řas.
Můj manžel Eduard? A můj syn Eduard?
MORTIMER · Vy.
ANNA · Bávala jsem se častokrát, že slabé paže
Jimiž jsem přímila jednoho člověka
By mohly povolit. Nyní, kdy stáří
Mí do žil vpouští únavu, však vidím
Že hrubý nástroj napřažených paží
Ta prázdná mechanika hmatání
Je poslední můj zbylý prostředek.
Jsem znavená a stará, Rogere Mortimere.
Vystoupí mladý Eduard.
MORTIMER · Zapněte se, Anno, aby váš syn
Neviděl usazené maso.
MLADÝ EDUARD · Odstraňte, matko,
z našeho pohledu toho třetího.
Chceme si s vámi popovídat.
ANNA · Hrabě Mortimer, dítě, je oporou tvé matce.
MLADÝ EDUARD · Prosím vás o zprávu
o svém otci.
ANNA · Kdyby tvá matka, dítě, tvým bédným ústům
Svěřila nejvyšší nebezpečné rozhodnutí
Řekni: šel bys s ní do Toweru, kdyby
Tím směrem padly kostky odpovědi?
MLADÝ EDUARD *mlčí.*
MORTIMER · Jste moudře zdrženlivý, Eduarde.

MLADÝ EDUARD · Méně pít byste měla, matko.
ANNA *se zasměje.*
MLADÝ EDUARD *odejde.*
MORTIMER · Proč se smějete?
ANNA *mlčí.*
MORTIMER · Chystejme tedy spěšně chlapcovu korunovaci.
Neboť náš odchod hned má jinou tvářnost
Když pod ním stojí jméno královo.
ANNA · Ať cokoli se stalo nebo stane —
Nebe mi promine či nepromine —
Já okusila vaší krve a nevzdám se vás
Dokud se všechno nezhroutlí.
A zatím pište, podpisujte, zařizujte
Jak uznáte. Já vám to určitě zpečetím.
Směje se.
MORTIMER · Čemu se opět smějete?
ANNA · Směju se nad prázdnotou světa.

Venkovská silnice

KENT *sám* · Berkeley je mrtev, bratr Eduard zmizel.
A Mortimer, stále drzejší, tvrdí v Londýně
Že Eduard se před Berkeleym zřekl trůnu.
A Berkeley je mrtev a už nemluví.
Pro nás, pro syny Eduarda Longshanka
Svět ztmavěl. A byly náznaky, že nebe se jasní!
Poslanci ve sněmovně zneklidněli
Žádají zprávu o tom, kde je zatčený
A mnozí říkají už: chudák Eduard.
Waleský lid reptá proti katu Mortimerovi.
Teď vědí snad jen havrani a vrány
Kde má své sídlo král anglický.
A já jsem doufal, že má lítost nepřijde pozdě!

Co to tam vedou za chudáka
Ve stínu pík a kopí?
Vystoupí Eduard, oba Gurneyové, vojáci.
MLADŠÍ GURNEY · Haló! Kdo to tu jde?
STARŠÍ GURNEY · Dej pozor, je to jeho bratr Kent!
EDUARD · Můj ušlechtilý bratře, osvobod mě!
STARŠÍ GURNEY · Oddělit! Se zajatcem rychle pryč!
KENT · Jen slůvko, vojáci, jen otázku!
MLADŠÍ GURNEY · Zacpi mu hubu!
STARŠÍ GURNEY · Do škarpy ho shod!
EDUARD *je odlečen.*
KENT *sám* · Eduarde? Zřekl ses? Eduarde!
Eduarde!
Běda nám!
Král anglický je vláčen jako dobytče.

3. prosince 1325: Peerové velmi naléhají na mocného hraběte Rogera Mortimera kvůli zmizelému králi. Westminster

Mortimer, královna, arcipát, Rice ap Howell.

ARCIOPAT · Jak rakovina bují pověsti
Že Eduard se nezřekl.
MORTIMER · Na hradě Berkeley, před sluchem Roberta Berkeleye
Bez přinucení odřekl se druhý Eduard.
ARCIOPAT · A před mým sluchem, ve Shrow-sburýe, zřetelně
Eduard zvolal: Ne.
RICE AP HOWELL · A nejednou i přede mnou.
ARCIOPAT · Bylo by užitečné, kdyby Berkeley
Přísežně před sněmovnou dosvědčil
Jak Eduard sňal korunu a před kým.

MORTIMER · Mám tu od lorda Berkeleye zprávu

Že jede do Londýna.

RICE AP HOWELL · A kde je král?

MORTIMER · Na hradě Berkeley, kde jindé?

Kdo moc ví, Rice ap Howelli

Ztrácí chuť k jídlu. Co jsem nechal knih a věd

Spím zdravěji a lépe trávím.

RICE AP HOWELL · Jenomže kde je Eduard?

MORTIMER · Nic nevím o vašem Eduardovi, k němuž

Nechovám lásku ani nenávist, o němž

Jsem nikdy neměl sen. V těch jeho věcech

Se držte Berkeleye, ne mne! Winchestře, vy sám

Jste býval proti němu.

ARCIOPAT · S kým Bůh byl, s tím byla i církev.

MORTIMER · A s kým byl Bůh?

ARCIOPAT · S tím, kdo byl vítěz, Mortimere.

Vystoupí Kent s mladým Eduardem.

KENT · Můj bratr prý

Už není ve Shrowsburye.

MORTIMER · Váš bratr, Edmunde, je na hradě Berkeley.

KENT · Není už ani tam prý.

MORTIMER · Od bitvy u Harwiche rostou fámy

Jak houby po dešti.

ANNA · Pojd' ke své matce, dítě.

MORTIMER · A jak se vede ctihodnému lordu z Kentu?

KENT · Ujde to, drahý Mortimere. A vám, mylady?

ANNA · Docela dobře, Kente. Je to dobrý čas Jsem spokojena. Minulý týden byla

Jsem v Tynemouthu na rybách.

MORTIMER · Jistému muži před lety

By rybaření v Tynemouthu

Nebylo asi také proti mysli.

ANNA · Pojdte tam příští týden s námi, Kente.

MORTIMER *stranou* · Přejídáte se, Anno, a nekoušete.

ANNA *stranou* · Piju a jím a s vámi miluji se.

ARCIOPAT · Co, mylorde, jste říkal o Berkeleyovi?

MORTIMER *ke Kentovi* · Tři týdny byl jste tady postrádán.

KENT · Jel jsem přič napříč rozsekanou zemí A nahlížel jsem do bratrových stop.

MLADÝ EDUARD · Nepřemlouvěj mě, matko, ke koruně.

Neudělám to.

ANNA · Mírní se přece. Peerové to chtějí.

MORTIMER · Londýn to chce.

MLADÝ EDUARD · Nechte mě napřed promluvit si s otcem

Pak bych to udělal.

KENT · Tos řekl dobře, Ede.

ANNA · Bratře, vy víte, že to není možné.

MLADÝ EDUARD · Je mrtvý?

KENT · V Londýně proslýchá se všelicos.

A víc nám jistě poví Roger Mortimer.

MORTIMER · Já? Na Little Street v jasu poledne

Pět žraloků vstoupilo do krčmy;

Dali si pivo a pak, nachmeleni

Pokleklí ve Westminsteru, v opatství.

Smích.

KENT · Asi se modlili za Berkeleyovu duši.

MORTIMER · Vrtkavý Kente, snad mu nepřejíš

Ty, jenž máš na svědomí jeho zatčení?

KENT · Tím spíš to musím napravit.

MLADÝ EDUARD · Ano, ano!

KENT · Radím ti, Ede, nedej se přemluvit.

Z otcovy hlavy neber korunu.

MLADÝ EDUARD · Vždyť ani nechci.

RICE AP HOWELL · On nechce, Eduarde.

MORTIMER *uchopí mladého Eduarda, nese ho ke královně.*

Mylady, připomeňte synu Eduardovi

Že Anglie není zvyklá snášet odpor.

MLADÝ EDUARD · Pomozte, strýčku Kente, Mortimer

Mi chce udělat bolest.

KENT · Ruku pryč od královské krve Anglie!

ARCIOPAT · V takovém zmatení ho chcete korunovat?

MORTIMER · Die zákona.

RICE AP HOWELL · Spíš podle vaší hlavy.

ARCIOPAT · I táži se vás před zákonem

A v přítomnosti syna, ženy, bratra tohoto muže:

Zřekl se král Eduard?

MORTIMER · Ano.

ARCIOPAT · Váš svědek?

MORTIMER · Robert Berkeley.

KENT · Jenž není naživu.

RICE AP HOWELL · Co? Berkeley že je mrtev?

KENT · Už sedm dní.

RICE AP HOWELL · Neříkal jste, že jste dnes dostal zprávu

Že jede do Londýna?

ARCIOPAT · Protože svědek Berkeley, lorde Mortimere

Před sedmi dny či přede dvěma zemřel

Pojedu s vaším dovolením na Berkeley

Abych si zjednal jasno.

KENT · Najdete tam jen na podlaze krev Krále však ne.

RICE AP HOWELL · Neříkal jste, že král je na hradě Berkeley?

MORTIMER · Myslil jsem si to. Měli jsme málo času.

Vzbouřenci z Walesu nám

Zle zatápěli. Až bude klid

A vhodná chvíle, mnohé se vyjasní

Samo od sebe.

ARCIOPAT · Takže váš první svědek, Berkeley, je němý

A Eduard, váš druhý svědek, zmizel?

MORTIMER · Kdybych měl celý ostrov prošťarat

Já toho svědka

Vyslídím.

KENT · Prošťárejte napřed své vojsko, Mortimere.

Já bratra viděl: v stínu pík a kopí

Ho chátra hnala po silnici.

ARCIOPAT · Promluvil k vám váš bratr?

RICE AP HOWELL · Jste bledý, mylorde.

KENT · Ústa

Měl zavázaná. Myslíte, arcibiskupe

Že by ta ústa byla svědčila?

MORTIMER · Chceš nalhat, že se trůnu nevzdal? Srazit

Mu hlavu podle válečného práva!

MLADÝ EDUARD · Mylorde, je to můj strýc a nestrpím to.

MORTIMER · Mylorde, je to váš nepřítel a já to nařizuji.

KENT · I mé hlavy si žádáš, kate Mortimere?

Kdepak je hlava prvního syna

Eduarda Longshanka?

ARCIOPAT · Není na hradě Berkeley, není v Shrowsburye.

Kde je dnes ten muž, Rogere Mortimere?

MLADÝ EDUARD · Nedovol, matko, aby zabil strýce Kenta!

ANNA · Já, dítě? Nesmím ani ceknout.

KENT · Ptáte se vraha, kde je zavražděný?

Hledejte v Temži, v skotských lesích

Hrob toho, jenž nenašel úkryt

Protože přes rty nepropustil slůvko ano

Které tak potřebujete.

RICE AP HOWELL · Kde je ten muž, Rogere Mortimere?

ARCIOPAT · Zřekl se?

MORTIMER · Svolejte sněmovnu na jedenáctý únor.

Před ní tam Eduard vlastními ústy

Stvrdí své odstoupení. Já však —

Sklížeje podezření, kde jsem sil jen vděčnost

Připraven Bohu předložit své srdce
I každou hodinu strávenou ve Westminsteru

Svůj úřad, královno, vám vkládaje
Zpět do rukou, navrácen se ke knihám
K jediným pravým přátelům, jež před lety jsem

Zaměnil za útrapy války, za nepřítel
Světa — před peery a před vámi žaluji
Edmunda Kenta, syna Eduarda Longshanka

Z velezrady a žádám jeho hlavu.

ARCIOPAT · Dovolujete si velice mnoho.

MORTIMER · Je na vás, mylady.

ANNA · Mé rozhodnutí zní:

Edmund Kent buď — z Londýna vypovězen.

KENT *k Mortimerovi* · Draze mi to zaplatíš.

Rád opouští Kent tento Westminster

Kde narodil se a kde teď

Je doma býk a vilná žena.

ANNA · Hrabě Mortimere, vy zůstanete lordem protektorem.

ARCIOPAT · Já svolám parlament na jedenáctý únor

A chudák Eduard si stoupne před ten sněm

A holou pravdu vyjeví — nám všem.

Všichni kromě Mortimera odejdou.

MORTIMER *sám, nechá vejít bratry Gurneyovy* ·

Musíte tomu muži vštípit, aby říkal

Na všechno ano. Vleptejte mu to.

Jedenáctého února pak ať jste v Londýně.

Máte mou plnou moc. Musí říct ano.

■

Po čtrnáctileté nepřítomnosti spatří král Eduard opět město Londýn. Před Londýnem

Eduard, oba Gurneyové.

STARŠÍ GURNEY · Copak tak zamyšleně, mylorde?

EDUARD · Co tady jste, vždy po setmění vedete

Mě krajinou. Kam ještě musím jít?

Ne tak rychle. Protože nemám co jíst

Jsem sláb, vlasy mi padají a pozbývám

Smyslů nad pachem vlastního těla.

MLADŠÍ GURNEY · Jste tedy jaré myslí, pane?

EDUARD · Ano.

STARŠÍ GURNEY · Dorazíme teď do většího města.

Těšíte se, že uvidíte Ouhoře?

EDUARD · Ano.

MLADŠÍ GURNEY · Nejsou tam vrby, pane?

EDUARD · Ano.

STARŠÍ GURNEY · Ouhoř to nemá rád, když přijde

Nemytá návštěva. Tam: voda z kanálu!

Posadíme se, prosím, k holení.

EDUARD · V pomyjích ne!

MLADŠÍ GURNEY · Přejete si být tedy oholen

V pomyjích?

Holí ho vodou z kanálu.

STARŠÍ GURNEY · Noci se začínají krátit.

MLADŠÍ GURNEY · Zítra je jedenáctý únor.

STARŠÍ GURNEY · Nebyl to jistý Gaveston
Který vás dostal do téhle bryndy?

EDUARD · Ano. Na toho Gavestona si dobře vzpomínám.

MLADŠÍ GURNEY · Stůjte!

STARŠÍ GURNEY · A uděláte vše, co se vám přikáže?

EDUARD · Ano. Není to Londýn?

MLADŠÍ GURNEY · Je to město Londýn, pane.

Jedenáctý únor 1326. Londýn

Vojáci a chátka, před Westminsterem.

PRVNÍ · Jedenáctý únor bude jeden z nejvýznamnějších dnů v dějinách Anglie.

DRUHÝ · V takovéhle noci umrzají prsty.

TŘETÍ · A my tu musíme stát ještě sedm hodin.

DRUHÝ · Jestlipak je Edi už uvnitř?

PRVNÍ · Tudy kolem musí do parlamentu.

DRUHÝ · Teď zase rozsvítili nahoře ve Westminsteru.

TŘETÍ · Jestlipak ho Ouhoř dostane?

PRVNÍ · Sázím jeden bílý šilink na Ouhoře.

DRUHÝ · A já dva na Ediho.

PRVNÍ · Jak se jmenujete?

DRUHÝ · Smith. A vy?

PRVNÍ · Baldock.

TŘETÍ · K ránu určitě bude padat sněh.

Westminster

Eduard v zakuklení a oba Gurneyové.

STARŠÍ GURNEY · Máte radost, že jste teď u Ouhoře?

EDUARD · Ano. Kdo je to Úhoř?

MLADŠÍ GURNEY · Uvidíte.

Oba Gurneyové odejdou. Vystoupí Mortimer.

MORTIMER · Luza Londýna to dohnala k těm koncům

Že na té chvílce téměř závisí má hlava

Na tom, zda pokořený řekne ne či ano.

Je velmi zesláblý, i vylomím mu

To ano jako zub.

Sundá Eduardovi kuklu.

EDUARD · Je tohle Westminster a jste vy Úhoř?

MORTIMER · Říkají mi tak. Je to nevinné zvíře.

Jste znaven. Dostanete najíst
Napít, vykoupete se. Chcete?

EDUARD · Ano.

MORTIMER · A najdete si přítele.

EDUARD *na něho pohledně.*

MORTIMER · Ponesou vás do anglického parlamentu.

Dosvědčíte tam peerům

Že jste se zřekl trůnu.

EDUARD · Přistupte blíže, Mortimere.

Smíte se posadit. Leč vzhledem k našemu

Velice chatrnému zdraví

Formulujte svou žádost stručně.

MORTIMER *pro sebe* · Jde na to tvrdě. Čerpá silu

Z půdy Westminsteru jako Antaios.

Nahlas. Stručnost je solí řídkých polévek.

Jde o slůvko co se tkne odstoupení

V prospěch vašeho syna Eduarda.

EDUARD · Třináct let jsem byl vzdálen od Westminsteru.

Po dlouhém tažení a po trnitém cviku

V rozkazování přivedla mě bída

K strážlivým úvahám o stavbě

A rozkladu všeho živého — i svého masa.

MORTIMER · Rozumím vám.

Ty noční pochody, ta zklamání

Vás vedou k zamyšlení.

Po strastech, o nichž mluvíte a jež

Jste trpělivě snášel, se zdravím

Tak narušeným, hodláte

Nadále zastávat svůj úřad?

EDUARD · To není naším záměrem.

MORTIMER · Budete tedy souhlasit?

EDUARD · To není naším záměrem. Kal

Posledních dnů se pročištěje. Eduard

Jehož rozklad se neodvratně, ne však

hrůzně

Blíží, poznává sám sebe. Nedychtí

Po smrti, vychutnává užitečnost

Poznenáhleho zanikání. Eduard, teď ne

už

Chudák Eduard, svou smrtí platí lacino
Za rozkoš vnímat vraha. Přijďte přece
Až nadejde ta chvíle, vy sám, Mortimere!
MORTIMER · Vidím, že surově jste vpleten
v sebe sama.

Zatímco já, zálibou v panování
Už dávno neposkvrněn, na svých bedrech
Mám tento ostrov, který slůvko z vašich
úst

Uchrání od občanské války.
Jsem možná nízký v citech, ale vědoucí
Jistě ne královský, ale snad spravedlivý
Chcete-li, tedy ani to ne, nýbrž
Jen hrubý, zajímkavý hlas ubohé Anglie
I žádám vás a také prosím:
Odstupte.

EDUARD · S tak bědným požadavkem na nás
nechoďte!

Dychtím však v této hodině
Prozření těla po tom, abych pocítil
Na hrdle vaše ruce.

MORTIMER · Dobře se bijete. Jakožto zna-
lec rétorů

A muž, jemuž se říká Úhoř, oceňuji
Váš vkus a přesto žádám
V naší střízlivé věci, pozdě v noci
O stručnou odpověď.

EDUARD *mlčí.*

MORTIMER · Uši si nezacpávejte! Aby snad
Ztěžklý už jazyk, vrtoch okamžiku
Či nedorozumění nesvrhly
Anglii do moře — mluvte!

EDUARD *mlčí.*

MORTIMER · Jste odhodlán se zříci před
sněmovnou?

Dnes v poledne?

EDUARD *mlčí.*

MORTIMER · Nežřeknete se?
Odmítáte?

EDUARD · Ačkoli Eduard musí v brzké době
Dovršit spletitější věci
Než jaké ty znáš, čilý Mortimere

Chrání se nicméně
Protože ještě žije
Troufale jakkoli
Se projevit
Ve vašich věcech, které s rostoucím
Odstupem se mu zdají velmi nekalé.
Neřekne proto ano ani ne.
Rty na zámek má zavřené.

Westminster

MORTIMER *sám* · Dokud on dýchá, může
to vyjít najevo.

Poté co ani drsný vítr nebyl s to mu vy-
rvat

Bláznovský plášť, ani vlídné slunce ne-
mohlo

Ho na něm vylákat, ať s ním teď táhne
Do záhuby.

Proužek papíru, pečlivě upravený
Bez pachu, nic nedokazující
Urovná tento incident.

Nezná-li on pro mne ano ani ne
Znám já mu odpovědět v stejném duchu.
„Eduardum occidere nolite timere bo-
num est.“

Čárku v tom vynechám, mezery poza-
střu.

Ať čtou to třeba tak
Že nutno krále Eduarda zabít.

Anebo podle stavu nevinnosti
Jestli už jedli či se postili

Že Eduarda zabít není třeba.

Bez čárky, bez mezer to musí vyjít.
Pod námi teď

Je Anglie, nad námi prastarý Bůh.

Jak jediný svůj svědek stanu před peery.
Lightborne, vylez.

Vystoupí Lightborn.

MORTIMER · Jestli se věžeň neumoudří
Ani do jitra, je po něm veta.

Kloaka Toweru

Oba Gurneyové.

STARŠÍ GURNEY · Stále jen mluví, celou
noc!

MLADŠÍ GURNEY · Zázrak
Tenhleten král. Ne, ne a nepovolí.
Uměle unavován — nebot když chce spát
Ozvou se naše bubny — stojí
V díře až po kolena ve spláškách
Kam z Toweru všechny záchody
Se vyprazdňují, a ano neřekne.

STARŠÍ GURNEY · Zvláštní věc, bratře.
Když jsem předtím

Jen pootevřel příklop, abych
Mu hodil maso, málem jsem se zalkl
Tím zápachem.

MLADŠÍ GURNEY · To jeho tělo snese víc
než my.

Zpívá. Zvedneš-li příklop, slyšíš
Jak si tam zpívá.

STARŠÍ GURNEY · Myslím, že básní žalmy
Protože bude jaro. Otevři
Zeptáme se ho zase.

STARŠÍ GURNEY · Tak řekneš ano, Edi?

MLADŠÍ GURNEY · Žádná odpověď.

Vystoupil Lightborn.

STARŠÍ GURNEY · Je pořád ještě za-
tvrzelý.

LIGHTBORN *odevzdá lístek.*

MLADŠÍ GURNEY · Co je to? Nerozumím
tomu.

Nezabít, zabít Eduarda?

STARŠÍ GURNEY · Zabít ho, zabít —
tady stojí.

MLADŠÍ GURNEY · Dej sem znamení!

LIGHTBORN *je odevzdává.*

STARŠÍ GURNEY · Tady je klíč a tady
díra.

Proveď ten rozkaz. Máš, co potřebuješ?

LIGHTBORN · Stůl, peřinu.

MLADŠÍ GURNEY · Tady máš světlo do
té klece.

Oba Gurneyové odejdou.

LIGHTBORN *otevře dotíčka.*

EDUARD · Díra, v které mě drží, to je žumpa
A sedm hodin už na mě padají
Výkaly Londýna. Ty splašky ale
Mí zpevňují údy. Jsou už jak cedrové
Dřevo. Zápachem fekálií vyrůstám
Nezměrně. Blahodárné údery na buben
Nedovolí oslabenému usnout, aby smrt
Nepřišla v bezvědomí, nýbrž
Ve stavu bdělosti.

Kdo je? Co je to za světlo? Co chceš?

LIGHTBORN · Vás utěšit.

EDUARD · Ty mě chceš zabít.

LIGHTBORN · Proč Veličenstvo mi tak ne-
důvěřuje?

Pojď ven, bratře.

EDUARD · Tvůj pohled nevěstí nic nežli
smrt.

LIGHTBORN · Nejsem bez hříchu, ale ani
Bez srdce. Pojďte jen a lehněte si.

EDUARD · Howell měl soucit, Berkeley byl
ubožejší

Ale svou ruku neposkvrnil. Srdce

Staršího Gurneye je kvádr

Z Kavkazu. Mladší pak je tvrdší. Le-
dovec

Je Mortimer, ten, co tě posílá.

LIGHTBORN · Jste nevyspalý, pane. Leh-
něte si

Zde na lůžko a poshovte si trošku.

EDUARD · Déšť byl dobrý, půst sytil. Ale

Tma byla nejlepší. Všichni

Byli váhaví, mnozí zdrženliví, ale

Nejlepší byli ti, co mě zradili. Proto

Kdo je temný, ať temný zůstane, kdo je

Nečistý, ať zůstane nečistý. Chvaltež

Bídu, chvaltež týráni, chvaltež

Tmu.

LIGHTBORN · Spěte, pane.

EDUARD · Cosi mi bzučí v uchu a našeptává
Že kdybych usnul, nevzbudím se nikdy.
Očekávání — to mě tak rozechvívá.
Už neudržíš oči, klíží se mi.
Řekni mi tedy, proč jsi za mnou přišel.

LIGHTBORN · Proto.
Udusí ho peřinou.

Westminster

MORTIMER *sám* · Tak začni, jedenáctý
únore.

Ostatní vedle mne jsou křoviska.
Při mém jméně se chvějí, neodvážej se
Zaplést mě do té smrti.
Tak at už někdo přijde.

Vystoupí královna.

ANNA · Ach Mortimere, přichází sem můj
syn!

Je vítán jako král! A ví už
O smrti otcově a ví, že my
Jsme vrazi.

MORTIMER · Co na tom, že to ví, když je to
dítě

Tak útlé, že by zabila
Je kapka deště?

ANNA · On však šel do sněmovny, aby
K pomoci vyzval peery

Kteří jak všechen lid
Od ranních bohoslužeb čekají
Na Eduarda, jak jsi přislíbil.
Rukama lomí, rve si vlasy, přísahá
Že na nás oba padne pomsta.

MORTIMER · Vypadám

Snad já jak ten, kdo záhy bude v zemi?

ANNA · Ach Mortimere, budeme zahubeni.

Hle, tam už jde a oni s ním!

*Vystoupí mladý Eduard, arcioPAT, Rice ap
Howell, peerové.*

MLADÝ EDUARD · Vrahu!

MORTIMER · Co pravíš, dítě?!

MLADÝ EDUARD · Nedoufej, že z tvých
slov mám ještě strach.

ANNA · Eduarde!

MLADÝ EDUARD · Zůstaňte stranou, mat-
ko! Milovat

Ho jako já, nesnesla byste tuto smrt.

ARCIOPAT · Proč králi neodpovídáte, my-
lorde?

RICE AP HOWELL · Teď, v tuto hodinu,
měl Eduard

Mluvit před parlamentem.

JEDEN PEER · A v tuto hodinu
Eduardova ústa jsou němá.

MORTIMER · Kdo je ten člověk, který mě
Zaplétá do té smrti?

MLADÝ EDUARD · Já to jsem.

MORTIMER · Váš svědek?

MLADÝ EDUARD · Hlas mého otce ve mně.

MORTIMER · Mylorde, jiné svědky nemá-
te?

MLADÝ EDUARD · Ti, kdo tu nejsou, jsou
mí svědci.

ARCIOPAT · Hrabě Kent.

RICE AP HOWELL · Berkeley.

PEER · Starší a mladší Gurney.

ARCIOPAT · Muž jménem Lightborn, spa-
třený

V Toweru.

ANNA · Zadržte!

ARCIOPAT · Jenž měl u sebe papír
S vaším rukopisem.

Peerové prozkoumávají papír.

RICE AP HOWELL · Dvojvýznamné ovšem
Bez čárky, bez mezer.

ARCIOPAT · Záměrně.

RICE AP HOWELL · Budiž. Ale nestojí tam
Jednoznačně, že by se král měl zabít.

MLADÝ EDUARD · Ach Mortimere, ty
víš, že se tak stalo.

A stane se i tobě. Zemřeš!

Na důkaz všemu světu, že tvá

Zbytnělá lest, skrze niž tělo

Jednoho krále zahynulo v jámě

Bohu už byla lživá přespříliš.

MORTIMER · Nemýlím-li se, viníte mě z
vraždy

Druhého Eduarda. Někdy

Je pravda pravdě nepodobná a nikdy

Se nevypočítá, na kterou stranu se svalí
Stát, ten buvol. Dobré a morální

Je místo, kam se nepřevalí.

Buvol se převalil a padl na mne.

Kdybych měl důkaz, co by mi byl platný?

Nazve-li stát člověka vrahem, udělá

Takový člověk nejlíp, bude-li se chovat
jak vrah

Byť ruku bílou měl jak skotský sněh.

Proto jsem mlčel.

ARCIOPAT · Nedbejte na kroucení Úhořovo.

MORTIMER · Odejmete mi pečet! Francie
vyvrhuje

Eskadru za eskadrou proti ostrovu. Armá-
dy

V Normandii jsou prohnílé. Vypovězte
mě

Tam jako místodržícího. Nebo

Jak kapitána. Verbíře, nadháněče.

Kohopak máte, kdo by vám s holýma
rukama

Hnal vojska proti nepříteli? Vyšlete mě

Jak vojáka, hnaného dopředu. Jenom ne
Mezi jídlem a utřením úst

Tak střemhlav do záhuby, že jedno mlá-
dě

Za zdechlým otcem brečí a bečí po krvi.

Ptejte se sami sebe, zda je vhodné

Objasnit nyní případ mrtvého Eduarda

Nebo zda — očištěn od jedné vraždy —

Má celý ostrov odplout v krvi.

Potřebujete mě.

Vaše mlčení je slyšet až do Irska.

Dostala se vám přes noc mezi zuby

Snad jiná řeč? Nejsou-li vaše ruce po-
skvrněny

Dosud nejsou poskvrněny.

Byť takhle oddělán, to chutná po morálce.

ANNA · Kvůli mně, synu, ušetři Mortimera.
MLADÝ EDUARD *mlčí.*

ANNA · Jen mlč, nikdy jsem tě neučila mluvit.

MORTIMER · Zůstaňte stranou, madam!

Raději pojit

Než před mlčičákem žebrat o život.

MLADÝ EDUARD · Pověste ho!

MORTIMER · Život je kolo, chlapče. Pohá-
ní je

Ta coura štěstěna. A žene tě s ním vzhů-
ru.

A výš a výš. A ty se držíš. Výš.

Pak přijde bod, ten nejvyšší. A odtud
vidíš:

Není to žebr; a žene tě to dolů.

Kolo je kulaté! Kdo rozpoznal to, padá

Chlapče, nebo se nechá padat? Ta otázka
Je žertovná. Vychutnej ji!

MLADÝ EDUARD · Odvedte ho!

Mortimera odvádějí.

ANNA · Nepotřísní se krví Rogera Mortimera!

MLADÝ EDUARD · To slovo svědčí o tom,
že snad i ty, matko

Jsi potřísněna krví mého otce.

Obávám se, že spjata s Mortimerem

Jsi rovněž podezřelá smrtí otcovou a my

Tě pošlem do Toweru k výslechu.

ANNA · S mateřským mlékem nenasáls

Tak protřelý důmysl, třetí Eduarde.

Sem a tam hnána, víc než jiní

A ne ze záliby ve změnách, stále jsem
viděla

Jak bezpráví živí člověka a platí

Úspěchem za popření svědomí.

Já si odpírám i bezpráví.

Říkáte, že v těchto hodinách zemřel člo-
věk

Kterého vaše tvář mi slabě připomíná

Jenž způsobil mi mnohé žaly, na něhož
jsem zapomněla

(Řekněte klidně: s prominutím)

A ztratila i jeho tvář a hlas.

Tím lépe pro něho.

Teď jeho syn mě chce dát do Toweru.

Bude tam dobře jako kdekoli.

Vy, pro kterého platí omluva

Že dětským zrakem pronikáte v tvrdé

Pradávné události, co víte o světě

V němž není nic víc odlidštěno nežli
chladný

Ortel a spravedlnost?

Odvedou ji.

MLADÝ EDUARD · Nam ale zbývá jeho
mrtvolu

Důstojně pohřbít.

ARCIOPAT · Z těch, kdo stáli u korunovace
tohoto muže

Ve westminsterském opatství

Z těch jeho pohřeb neuvidí nikdo.

Pohřeb Eduarda Druhého

Jenž zdá se nevěděl, kdo z jeho nepřátel

Na něho dosud nezapomněl, nevěděl

Jakéže pohlaví mu bylo dáno

Nerozeznával barvu listí, roční doby

Ani polohu souhvězdí, zapomněl

Sám na sebe a zemřel

V bídě.

MLADÝ EDUARD *všichni klečí* ·

Bože, odpusť jim v této hodině

Ať nemusíme pykat za ten hřích.

Nám však dej, Bože

Ať naše plémě není zkaženo

Už z lůna matčina.

SOFOKLOVA ANTIGONA

JEVIŠTNÍ ZPRACOVÁNÍ

PODLE HÖLDERLINOVA PŘEKLADU

Spolupracovník: Caspar Neher

Oapby

PROLOG

Dvě sestry

Erast

ANTIGONA

Antigona

Isména

Kreon

Haimon

Tiresias

Strážný

Sbor thébských starších

Poslové

Služky

ŽIVOT EDUARDA DRUHÉHO ANGLICKÉHO

PROLOG

Berlín, duben 1945

Fitro. Dvě sestry se vracejí z protiletického krytu do svého bytu.

PRVNÍ · Když z krytu k domovu jsme kráčely
Náš dům byl netknutý a zjasnělý
Ne jítrem, ale ohněm od sousedů.
Vtom moje sestra na mne volá vpředu.

DRUHÁ · Proč máme vrata dokořán?
PRVNÍ · Tlak vzduchu
Rozrazil nám je asi po výbuchu.

DRUHÁ · Sestro, kdo zanechal zde stopy
v prachu?

PRVNÍ · Někdo, kdo nahoru šel beze strachu.

DRUHÁ · Sestro, co za pytel to leží v koutě?

PRVNÍ · Líp něco navíc, než když okradou tě.

DRUHÁ · Hle, celý bochník chleba a plát
špeku!

PRVNÍ · Toť dar, jenž přijímá se bez úleku.

DRUHÁ · Kdo tu byl, sestro?

PRVNÍ · Jak to vědět mám
Někdo, kdo dobré sousto přeje nám.

DRUHÁ · Ó jaké štěstí! Víím už, kdo to byl!

PRVNÍ · A tak jsme rázem byly samá veselost:

Bratr byl ve válce, jídla měl dost!

Jedly jsme chleba, krájely jsme plát

S nímž bratr přišel utiřit náš hlad.

DRUHÁ · Vezmi si ještě, dřeš se v továrně.

PRVNÍ ·

Ty víc.

DRUHÁ · Mně je to jedno. Jen si ukroj.

PRVNÍ · Ne.

DRUHÁ · Jak se k nám dostal?

PRVNÍ · S oddílem.

DRUHÁ · A kde

Teď asi je?

PRVNÍ · Je v bitvě.

DRUHÁ · Běda.

PRVNÍ · Zde

Hluk bitvy nemohly jsme slyšet.

DRUHÁ · Ptát

Neměla jsem se.

PRVNÍ · Nechtěla jsem tě vylekat.

A když jsme mlčky seděly, tu náhle řev

Jsme zvenčí zaslechly, že až nám stydla

krev.

Zvenčí se ozve křik.

DRUHÁ · Někdo tam křičí, sestro! Nepodívá-

me se ven?

PRVNÍ · Zůstaň. Kdo vidět chce, je uviděn.

A tak jsme nešly. Neviděly

Jsme věci, které se tam venku děly.

Už ale nejedly jsme více

A němě chodily jsme, chystající

Se do práce jak denně v tento čas

Sestra si vzala nádobí, já zas

Jsem bratrův pytel nesla do almary

Kde bratr mívál svoje cáry.

A najednou jak smrt bych měla ve zraku:

Vojenský plášť tam visí na háku!

Sestro, náš bratr už dobojoval

On před válkou se prostě schoval.

Válka už ho nesžehne.

DRUHÁ · Jiní válčí, on už ne.

PRVNÍ · Na smrt prý měl s nimi jít.

DRUHÁ · Tak je musil napálit.

PRVNÍ · Neboť našel malou škvíru . . .

DRUHÁ · . . . proklouzl jí blíže k míru.

PRVNÍ · Jiní ještě válčí, on už ne.

DRUHÁ · Válka už ho nesžehne.

PRVNÍ · Tak jsme byly samá veselost:

Bratr byl ve válce, jídla měl dost!

Ještě stály jsme, když náhle řev

Jsme zaslechly, že až nám stydla krev.

Zvenčí se ozve křik.

DRUHÁ · Sestro, kdo křičí tam jak zběsilý?

PRVNÍ · Zas asi trýzní lidi, pášou násilí.

DRUHÁ · Sestro, nemáme podívat se ven?

PRVNÍ · Zůstaň. Kdo vidět chce, je uviděn.

A tak jsme čekaly a neviděly

Jsme věci, které se tam venku děly.
Pak byl čas do práce a byla jsem to já
Která to přede dveřmi zahlédla.
Sestro, sestro, nevycházej ven
Bratr je tam před domem.
Neunikl válce, nestvůrám
Na řeznickém háku visí tam.
Sestra přec jen vykoukla ven z vrat
A začala naříkat.

DRUHÁ · Oni ho pověsili na ten hák
Sestro, proto nás volal tak.
Dej mi ten nůž, dej mi ten nůž
Já odříznu ho, ať nevisí tam už.
Já jeho tělo vezmu do těch zdí
A třít je budu, až se probudí.
PRVNÍ · Sestro, polož nůž. A klid!
Nemůžeš ho zachránit.
Uvidí nás u mrtvého
Pověsí nás jako jeho.

DRUHÁ · Nešla jsem, když volal nás
Když už táhli za provaz.

PRVNÍ · Sestra vyběhnout se snaží.
Esesák stojí na zápraží.
Vystoupí esesák.

ESESÁK · Ne jeden tedy, ale tři?
On vyšel tady ze dveří!
Tak jistě špatně nehádám
Že zrádce lidu je vám znám!

PRVNÍ · Milý pane, my jsme nevinné
Kdo je ten člověk, vůbec nevíme.

ESESÁK · A co ten nůž, co tahle má?

PRVNÍ · Tu na sestru jsem pohlédla.
Co jestli půjde v ohrožení
Teď bratra osvobodit? Vše se změní!
Pak bratr vlastně mrtev není.

■

ANTIGONA

Před palácem Kreontovým
Rozbřesk dne.

ANTIGONA *smetajíc prach do železného džbánu* ·
Ismeno, sestro, bliženkyně
Z rodu Oidipova, všš o nějakém
Bloudění, o trudné práci, potupě
Kterou Zeus, otec země, dosud nevalil
Na nás, kdož jsme se dožily těchto dnů?
V dlouhé válce padl, jeden z mnohých
Eteokles, náš bratr. Mlád padl
V družině tyranově. A Polyneikes, mladší
než on

Bratra vidí na padrt pod kopyty. Plačky
Ujíždí z bitvy před koncem, neboť kaž-
dému jinak

Měří bůh bitev, když s tvrdou
Naléhavostí člověku roztrásá ruku pro
správnou věc.

Překotně pádící Polyneikes
Již překročil dirkejské potoky, s úlevou
Vidí Théby, sedmibranné Théby, když
náhle Kreon

Jenž vzadu všechny pohání do bitvy, za-
drží uprchlíka

Zkropeného bratrovou krví, a rozseká ho
na kusy.

Řekli ti nebo neřekli, kolik ran ještě
Má dopadnout na Oidipovo
Zanikající pokolení?

ISMENA · Antigono, na trhu jsem se neuká-
zala.

Ani slůvko od milých už ke mně nepro-
niklo

Ani láskyplné, ani truchlivé
I nejsem šťastnější a nejsem sklíčenější.

ANTIGONA · Pak to slyš ode mne. Ať třeba
srdce

Ti ochrne nebo ať hlouběji zabuší
V neštěstí, povím to.

ISMENA · Ty, která smetáš prach
Krví mi zbarvuješ slovo?

ANTIGONA · Tady je máš: naši dva bratři
Vtažení do Kreontovy války o šedou
rudu

Proti dálnému Argu, oba zabítí
Nemají být stejně přikrytí prstí.
Ten totiž, jenž se v bitvě nezalekl, Eteo-
kles

Má prý být podle zvyku ověnčen a po-
chován;

O těle druhého však, jenž zemřel bédně
O Polyneikovi, se říká, a ve městě
To bylo prý i rozhlášeno, že žádný hrob
Jej nesmí kryt a truchlit že se nad ním
nesmí.

Má se tam nechat neoplakán, bez hrobu
Jak sladká krmě pro ptáky. Kdo by tomu
pak

Jakkoli bránil, má být ukamenován.
I pověz mi, co uděláš.

ISMENA · Jak, sestro, ty mě zkoušíš?

ANTIGONA · Zdali mi pomůžeš.

ISMENA · V jakém nebezpečí?

ANTIGONA · Chci ho přikryt prstí.

ISMENA · Toho, jehož se město zřeklo?

ANTIGONA · Toho, jemuž odřeklo.

ISMENA · Toho, jenž se vzbouřil!

ANTIGONA · Ano. Mého bratra. I tvého.

ISMENA · Chytnou tě, sestro, že jednáš proti
právu.

ANTIGONA · Z nevěrnosti mě ale
Neosolí.

ISMENA · Neblahá, co tě štve
V podsvětí shromáždít nás všechny
Z Oidipova rodu?
Nech minulosti!

ANTIGONA · Jsi přece mladší, vidélas
Hrůz méně. Minulost, již zanecháme
Neminula.

ISMENA · Uvaž také: Jsme ženy
A nesmíme se tedy s muži přít
Nejsme dost silné, musíme se podrobit
Tomu a mnohem tvrdšímu. I prosím
Ty dole, které jen země utiskuje
Aby mi odpustili; děje-li se mi násilí

Jdu za tím, kdo vládne. To, co je ne-
možné

Je totiž nemoudré.

ANTIGONA · Neprosím tě už o nic.
Následuj každého, kdo rozkazuje
A dělej to, co velí. Já však
Věrna zvyklostem, bratra pohřbím.
Ať kvůli tomu třeba zemřu! Utišena budu
ležet

Mezi tichými. Spáchala jsem
Zbožný zločin. Pak bude i víc času než
zde

Abych se líbila těm tam dole, neboť dole
Budou navždycky. Ty však
Se směj té hanbě a žij.

ISMENA · Antigono, divá
Snášet hanbu je trpké. Ale
I slzy mají svou míru; neřinou se
Z oka nevyčerpatelně. Ostří sekery
Přetne sladký život, leč pozůstalému
Rozetne žílu žalu. Bez oddechu
Musí naříkat. A přece, i v tom nářku, slyší
Pak nad sebou hlasy ptáků
A závojem slz opět vidí staré
Jilmy a střechy domova.

ANTIGONA · Nenávidím tě. Nestoudně uka-
zuješ mi

Děravou zástěru s mizející
Zásobou žalu? Dosud
Leží na nahém kamení maso z tvého
masa

Napospas ptákům dálného nebe, a už
Je to pro tebe včerejšek.

ISMENA · Pro obět
Nejsme dost dokonalá; a neobratná jsem
A o tebe se bojím.

ANTIGONA · Mně nerad! Vystač si s vlast-
ním životem!

Dovol mi však udělat to málo, čeho je
třeba:

Uctít svou krev, byla-li zhanobena. Ne-
jsem

Na vše tak citlivá, jen doufám, že bych nemohla
Zemřít mrzkou smrtí.
ISMENA · Tak si jdi s tím svým prachem.
Neboť šíleně mluvíš
Ale s láskou o láskyhodném.
Antigona s džbánem odejde. Ismena se vrátí do domu. Vstoupí sbor starších.
SBOR STARŠÍCH · Nadešel den vítězství,
velká je kořist
Přízeň přála Thébám, bohatým vzbou
Ať po válce všude je
Sjednáno zapomnění!
V chrámech všech bohů
Ať chóry se radují po celou noc!
A Thébám, jen s rouškou vavřínu v klíně
Ať rozryvně vévodí Bakchův taneční rej!
Ten však, jenž přináší vítězství
Kreon, Menoikův syn, rovnou z bitevního
Pole sem spěchá, aby ohlásil kořist
A konečný návrat vojska. Jistěže proto svolal
Sbor starších k valnému shromáždění.
Z domu vystoupí Kreon.
KREON · Mužové, povězte všem: Argos
Již není. Zúčtovali jsme
Naprosto. Z jedenácti pluků
Sotva kdo unikl, ba téměř nikdo!
Jak o Thébách se říká: jestliže štěstí
Tak dvojnásob; a neštěstí
Vás nezlomí, samo sebe
Zlomí. Tvých kopí žízňivost
Uhasil první doušek. Odepřeny jim nebyly
Doušky další. Na drsné pohřebiště
Složily Théby argejský lid.
Bez města, bez hrobu
Leží tam pod širým nebem, kdo Thébám se smál.
Thébané, hledíte tam

SOFOKLOVA ANTIGONA

Kde bývalo jejich město
A vidíte psy, jimž lesknou se čenichy.
Slétají se tam nejušlechtilejší supi; kráčejí
Od mrtvoly k mrtvole
A ne a ne vzlétnout
Od tak žírného hodokvasu.
SBOR STARŠÍCH · Pane, líčíš nám krásný
obraz přemohutných skutků.
Městu se bude líbit, legendou se stane
Bude-li moudře smíšen s jiným skutkem:
s vozy
Plnými našinců, jež ulicemi jedou!
KREON · Záhy, přátelé, záhy! Leč k věci!
Vidíte:
Do chrámu meč dosud nevěším.
Ze dvou příčin totiž svolal jsem vás
Zástupce lidu; předně proto, že vím
Že po bohu války nebudete přepočítávat
kola vozu
Jenž drtil nepřátele, ani že skrblit nebudete
Krví svých synů v boji, bude však mnoho
Počítání na tržištích, až oslabení válečníci se vrátí
Pod ochrannou střechu, tak abyste tedy
O thébských ztrátách promluvili ve vhodné chvíli
A tak, že nepřesáhly běžnou míru. Potom
i proto
Jsem svolal vás, že přespříliš vždy odpouštějící Théby
Zas jednou zachráněny přispěchají, aby
supějícím
Navrátilcům osušily pot a příliš
Nedbají, zda je to pot hněvně
Bojujících či jen pot strachu, smíšený
S prachem útěku. Přejí si proto
A vy to máte schválit, aby Eteokles
Jenž padl za město, se všemi počtami byl
pohřben;
Zbabělec Polyneikes však, s ním

I se mnou spřízněný a přítel argejského lidu
Ať leží nepohřben, tak jako Argejští.
Byl stejným nepřítelem, mým i Théb.
A proto chci, aby též nikdo netruchlil
Že je tam nechán nepohřben, krmě
Všem na očích, rozsápáván psy a ptáky.
Neboť váží-li si kdo svého života
Víc nežli rodného města, je pro mne bezcenný.
Kdo to však dobře myslí s mým městem,
at mrtev
Či živ, ten vždy se těší mé účtě.
Doufám, že to schválíte.
SBOR STARŠÍCH · Schvalujeme.
KREON · Ujměte se dohledu nad tím vším.
SBOR STARŠÍCH · Mladší muže pověř tím úkolem!
KREON · Ne. Stráž k mrtvole již byla určena.
SBOR STARŠÍCH · A živé máme hlídat my?
KREON · Ano. Protože jsou i takoví, jimž se to nelíbí.
SBOR STARŠÍCH · Kdo by rád umřel?
Takový blázen tu není.
KREON · Veřejně ne. Leč mnohý tak dlouho
Vrtěl hlavou, až mu upadla.
A to mě vede k závěru: víc, bohužel, je třeba učinit.
Město musí být očištěno...
Vystoupí strážný.
STRAŽNÝ · Pane
Můj vůdce! Bez dechu co nejrychlejší zprávu
Doručit spěchám, neptej se, proč
Ne ještě rychleji, noha
Jde mi před hlavou nebo hlava
Táhne za sebou nohu, neboť
Kam jdu a jak dlouho ještě
Na slunci, bez dechu, ale přesto
Přese vše jdu.
KREON · Proč tak o překot nebo
Tak váhavě?

STRAŽNÝ · Nic nesmlčuji. Proč, říkám
Nic neříkaje naplno, co jsem neučinil?
A totéž nevím, neboť vskutku ani nevím
Kdo ti to provedl. Přísný soud
Nad tolik nevědoucím
By zbavil odvahy.
KREON · Jsi zřejmě prozíravý. Jak horlivý
posel
Vlastního zločinu žádáš si věnec
Za zdatné nohy!
STRAŽNÝ · Pane
Pověřils hlídky obrovskými úkoly. Avšak
Co je obrovské, to stojí hodně námahy.
KREON · Tak ven s tím. Pak si jdi svou cestou.
STRAŽNÝ · Povím to tedy. Mrtvého právě
Pohřbil kdosi, kdo unikl, posypal jeho kůži
Prstí, aby ho nevyslídil sup.
KREON · Cože? Kdo že se opovážil?
STRAŽNÝ · Nevím. Po rýči nebylo tam stopy
Ani po lopatě. A půda hladká
Nerozježděná. Pachatel
Nezanechal nic. Nebyl nasypán hrob
Jen slabá vrstva prachu, jak by se někdo
Bál příkazu a přinesl prachu jen trošku.
A nikde žádné stopy od zvěře
Či od psa, jenž by rval mrtvolu.
Když jsme to při rozbřesku spatřili
Bylo nám všelijak. A na mne padl
Los, abych to tobě, vůdce, oznámil
A vím, že posel špatných slov je nemilován.
SBOR STARŠÍCH · Ó Kreonte, synu Menoikův, zasáhli
Snad bohové?
KREON · Dost. Nepodněcuj můj hněv. Řekni ještě
Že miláčkem duchů byl ten zbabělec
Který všanc potupě by chladně dal
Chrámová sloupová a oltáře! Ne, v Thébách

Ledacos leckteří mi mají za zlé a reptají
A v postrojích své šije
Ohnout nehodlají. Vím dobře
Že to udělali tihle, za úplatky.
Neboť mezi vším, co je puncováno
Nic není horší nad stříbro. Celá města
Svádí, muže z domu láká
K všelikým bezbožnostem je ponoukajíc.
Věz ale: nepřijdeš-li a nevydáš
Mi pachatele, žijícího, pozemského
A s prknem na zádech, budeš pověšen
S provazem na hrdle se vydáš do pod-
světí;

Pak uvidíte, odkud se bere zisk
Odkážete si navzájem výtěžek dranco-
vání a zvíte

Že vše se pro výdělek nehodí.

STRÁŽNÝ · Pane, našinec má obav nespočet.
Přespříliš příchodů má pro něho to místo
Tam dole, na něž narážíš. Méně
Se v tomto okamžiku bojím vůbec než
Že obdržel jsem něco stříbrného, ačkoliv
Když myslíš, raději měšec ještě dvakrát
Obrátím naruby, jestli v něm přec jen
něco není

Než pohněvat tě odmluvou.

Čeho však víc se bojím: že bych při šet-
ření

Moh dostat něco konopného. Ve vzne-
šených rukou bývá

Pro našince vždy spíš kus konopí
Než stříbrňák. Což jistě chápeš.

KREON · Dáváš mi hádanky, průhledný
chytráku?

STRÁŽNÝ · Vznešený mrtvý měl asi přátele
ve vysokém postavení.

KREON · Chytni je za holeň, když výš jim
Nesaháš! To vím, že rozmrzeli jsou zde
I tam. Ba, leckdo bude radostí přímo
roztřepán

Až zvítězím a nasadí mi vavřín

Okřídlen strachem. Však já je najdu.

Odejde do domu.

STRÁŽNÝ · Nezdravé místo, kde vznešení
Se vznešenými jsou si ve vlasech! Já
Zdá se, tu ještě jsem. Až mě to udivuje.
Odejde.

SBOR STARŠÍCH · Je mnoho hroživě ob-
rovitého. Nic však

Není mocnější nežli člověk.

Neboť on i za noci

Když před zimou vane

Jižní vítr, na moře vyjíždí

V křídlatých svištících lodích.

A zemi, nejvyšší z božstev

Nezmarnou, neúnavnou

Rozrývá snaživým pluhem

Rok co rok po ní

Proháněje plemeno koní.

Do léček lapá

Lehkokřídle ptactvo.

I divoká zvířata

A havět oživující solné vlny Pontu

Do listivě spletených sítí

Vhání zkušný člověk.

A důvtipně loví zvěř

Jež na horách nocuje a toulá se.

A na šíji drsnohřívého koně

Vrhá jho a chytá

Nezkrotného horského býka.

A řečím se naučil a vzdušnému letu

Myšlenek i řádům, podle nichž

Vládne se státu, a jak unikat

Větrům vlhce vanoucím od pahorků

I střelám lijáků. Ve všem zběhlý

Nepopsaný. Nic k němu nechodí samo.

Ve všem ví si rady

Bezradný nestojí před ničím.

To vše je mu bezmezné, přece však

Jsou jisté zákonitosti.

Kdo totiž nenajde nepřítel

Vlastním nepřitelem se prohlásí. Jako
býku

Sklání šij svému bližnímu, ten však
Mu vyrvává útroby. Vynikne-li
Tvrdě šlápne na člověka, jakým je sám.
Není s to

Nacpat si žaludek, ale hradbami

Obklopuje svůj majetek a zeď

Musí být stržena! Štřechu

Dokořán deští! Všim lidským

Naprosto zhrdá. Tak člověk sám sobě

Stává se obrovitou hrozbou.

Božské pokušení stojí však přede
mnou:

Vědět a přece nepovědět

Že je to ona, Antigona.

Ty nešťastnice, nešťastného otce

Oidipa dítě, co nad tebou a proč

Tě nutí vypovědět poslušnost

Řádům tohoto státu?

Vystoupí strážný vedoucí Antigonu.

STRÁŽNÝ · To je ta pachatelka. Chytili jsme
ji

Když vršila ten hrob. Kde však je Kreon?

SBOR STARŠÍCH · Z domu se právě na-
vrací sem k nám.

Z domu vystoupí Kreon.

KREON · Jak chytils tuto dívku? Jak a kde?

STRÁŽNÝ · Ta vršila ten hrob. A to je vše.

KREON · A kdo to je, že zakrýváš jí tvář?

STRÁŽNÝ · Kvůli té hanbě; spáchala ten
čin.

KREON · Jasná řeč, ale viděls to ty sám?

STRÁŽNÝ · Jak vršila hrob tam, kdes to za-
pověděl.

Má-li kdo štěstí, ihned mluví jasně.

KREON · Podej zprávu.

STRÁŽNÝ · Událo se to tak: Když jsem se
vrátil

Od tebe, pod tíhou tvých hrozeb

Tak s mrtvolou jsme smetli všechnen prach

Už byla v rozkladu, a sedli jsme si

Nahoře na kopec, protože mrtvola

Strašlivě páchla. A domluvili jsme se

Že kdyby jeden usnul, druhý ho štouchně
Loktem do žeber. Náhle jsme všichni
Jen vytřeštili oči, protože znenadání
Od země vlahý vítr k nám zanašel
Mihavý vír, jenž zakryl údolí
A vlasy okolního lesa rval, a byl
Té mlhy plný vzduch, až musili jsme,
ano v tom to bylo
Přimhouřit oči a musili jsme si je třít,
a poté

Ji bylo vidět, jak tam stojí a jak pláče
Podobna ptáku, jenž nad hnízdem, prázd-
ným, bez mládat

V svém žalu pronikavě naříká.

Tak bědovala nad tou holou mrtvolou

A smetala zas prach a ze džbánů

Jím třikrát posypala mrtvolu.

I běželi jsme rychle k ní a chytili ji

Nezdála se však vylekána ani když jsme
ji nařkli

Z toho, co udělala teď i předtím.

Nic nepopřela, stála přede mnou

Půvabná, ale i sklíčená.

KREON · Přiznáváš se či popíráš ten čin?

ANTIGONA · Vše doznávám a nepopírám
nic.

KREON · Ještě mi řekni ve vši stručnosti:

Slyšelas, co bylo rozhlášeno

Po celém městě o tomhleto mrtvém?

ANTIGONA · Jistěže. Jak by ne? Bylo to
jasné.

KREON · Odvážila ses přestoupit můj zákaz?

ANTIGONA · Vydals jej přece ty. Ty, smrtel-
ník.

I může smrtelník jej přestoupit a já

Jen o málo jsem smrtelnější nežli ty.

Zemřu-li předčasně, a stane se tak mys-
lím

Může to být i zisk. Kdo jako já

Musí žít ve zlořádu, ten snad ve smrti

Nebude, doufám, bez výhod. Dál, kdy-
bych dítě

Z klína své matky nechala ležet nepohřbeno

To by mě kormoutilo. Můj čin však
Mě nekormoutí vůbec. Zdá-li se ti zpoz-
dilostí

Že bojím se bohů, kteří shora nechtějí
Shlížet na nahé rozsekané tělo
A tudíž se tě nebojím, at zpozdílec
Mě nyní odsoudí.

SBOR STARŠÍCH · Otcovy drsné způsoby
jsou vidět na dceři:

Ustoupit zlému údělu se nenaučila.

KREON · V záru ohně i nejtvrďší železo

Pozbude nepoddajnosti.

To můžeš vidět den co den.

Pro tuhle tu je ale rozkoš

Zvolně rušit dané zákony.

A ještě druhá drzost: Když už

To udělala, že se tím chlubí a že se tomu

I směje! Nenávidím toho, kdo při zlém

Je přistižen a chce svou špatnost zkrášlit.

A přece nechci tu, která mě uráží

Ač krví spřízněna, hned zatratit.

Právě že krví spřízněna je se mnou!

Tvůj tajný čin teď vyšel najevo.

Jsi odhodlána říci, že lituješ ho?

Těžkému trestu můžeš se tak vyhnout.

Antigona mlčí.

KREON · Proč jsi tak zarputilá?

ANTIGONA · Pro příklad dejme tomu.

KREON · Že tě mám v moci, je ti lhostejné?

ANTIGONA · Když je to tak, co zmůžeš víc
než zabít?

KREON · Víc ne, to se však rovná všemu.

ANTIGONA · Proč váháš? Z tvých slov se mi
nelíbí

Žádné a líbit se nebude

I jsem ti proti srsti také já.

Ačkoliv jiným pro ten skutek ne.

KREON · Myslíš, že jiní smýšlejí jak ty?

ANTIGONA · I ti, co tady zaraženě mlčí.

KREON · Bez ptání za ně mluvíš? Kde máš
stud?

ANTIGONA · Ctít pokrevního bratra je snad
hřích?

KREON · Druhý však, z téže krve, zemřel za
vlast.

ANTIGONA · Ba, z téže krve a z týchž ro-
dičů.

KREON · A podle tebe je roven tomu, jenž se
bál?

ANTIGONA · Kdo otrokem ti nebyl, bratrem
zůstává.

KREON · Pravda, když nelišíš bezbožnost od
hrdinství.

ANTIGONA · Je rozdíl padnout za vlast nebo
za tebe.

KREON · Je válka?

ANTIGONA · Je. Ta tvá.

KREON · Za žádnou zem?

ANTIGONA · Za cizí. Nestačilo

Ti vládnout bratrům ve vlastním městě

V líbezných Thébách, kde

Bez bázně žilo se, ve stínu stromů; mu-
sils

Je vláčet k dálnému Argu, abys jim vládl
i tam

Z jednoho bratra udělals kata klidnému
Argu

Toho však, jenž se zalekl, vystavuješ tu
nyní

Rozčtvrceného, na postrach vlastním.

KREON · Radím všem, kdo na myslí mají své
blaho

At ani slůvko neřeknou téhleté.

ANTIGONA · Já však vás vyzývám: pomozte
mi v mé tísní.

Sami sobě tím pomůžete. Kdo totiž hledá
moc

Ze solného moře pije a nemůže přestat,
vždy dál

Musí pít. Včera to byl můj bratr, dnes
jsem to já.

KREON · A já čekám

Kdo jí přispěchá na pomoc.

ANTIGONA *poněvadž sbor starších mlčí* ·

Tak vy to trpíte. Držíte hubu před ním!

Nebude vám to zapomenuto!

KREON · Ona to v knihách zaznamená.

Chce nás mít nejednotné pod střechou
Théb.

ANTIGONA · Po jednotě voláš a ze sváru
žiješ.

KREON · Zde teprv žiji ze sváru! A potom na
argejském bojišti!

ANTIGONA · Ovšem. Tak jest. A kdo jde
s násilím proti jiným

Půjde s násilím i proti vlastním.

KREON · Mne tedy, zdá se, by tahle dobračka
přála supům.

A nic by nevadilo, že by nejednotné
Théby

Připadly na pospas cizí moci?

ANTIGONA · Vždy přece hrozíte, vládcové,
že naše město padne

Že padne nejednotou, napospas jiným
a cizím

A my pak skláníme šíje a přivlékáme
vám oběti

A naše město, tím zesláblé, připadne na
pospas cizím.

KREON · Ty říkáš mně, že město vrhám
vplen cizím?

ANTIGONA · Sklánějíc před tebou šíji, samo
se před nimi vrhá na zem

Nebot člověk, jenž má skloněnou šíji, ne-
vidí, co se blíží

Jen zemi vidí a běda: ona ho dostane.

KREON · Urážej si svou zemi, ty zvrhlá, urá-
žej si svou vlast!

ANTIGONA · Mýlíš se. Země je svízel. Vlast
není jen země

Není jen dům. Ani to místo, kde člověk
proléval pot

Ani ten dům, jenž bezbranně hledí vstříc
ohni

Vlast není tam, kde člověk skláněl svou
šíji.

KREON · A nemá své jméno a není nám
ochranou?

Ne, tebe už otčina nenazývá svou:

Zavržena jsi, jak leptavé svinstvo, jež
potřísni vše.

ANTIGONA · Kdo mě tu zavrhuje? Míň je
jich ve městě

Co ty tu vládneš, a bude jich ještě míň.
Proč se navracíš sám? Odcházels přece

s mnohými!

KREON · Čeho se opovažuješ?

ANTIGONA · Kdepak jsou mladí, kde muži?
Už se nevrátí?

KREON · V hrdlo lze! Každý ví, že šli ještě
vyčistit

Bitevní pole od posledních sekyr.

ANTIGONA · A za tebe ještě spáchat poslední
zločin

A být všem na postrach, až jejich otcové
Je nepoznají, skolené nakonec

Jak dravá zvířata.

KREON · Hanobí mrtvé!

ANTIGONA · Hloupý člověče, pochop

Že nechci se svéhlavě hašteřit.

SBOR STARŠÍCH · Je nešťastná, neber ji
za slovo.

KREON · Zamířel jsem kdy oběti, jež stálo
vítězství?

SBOR STARŠÍCH · Nezapomeň však, zbě-
silá

Pro vlastní hoře na nádherné vítězství
Théb!

KREON · Ale vždyť ona nechce

Aby thébský lid sídlil v argejských do-
mech. Viděla

By raději Théby na padrt.

ANTIGONA · Lépe je sedět v troskách vlast-
ního města

A bezpečněji také, nežli s tebou
V domech nepřítelů.
KREON · Teď se prořekla! A vy jste to slyšeli.
Všecek rád porušuje, ta bezuzdná, jak
host
Jenž na odchodu už a jehož návratu si
nikdo ani neždá
Přeřízne drze popruh od lůžka, aby jím
svázal svůj uzlík.
ANTIGONA · Vzala jsem si jen své a musila
jsem si to ukrást.
KREON · Pořád jen vidíš svůj nos, ale rád
Božský rád státu, nevidíš.
ANTIGONA · Božský snad ten rád je, přesto
bych raději
Aby byl lidský, Kreonte, synu Menoikův.
KREON · Jdi! Nepřítelem jsi byla a zůstaneš
jím
I tam dole v zapomenutí, jako ten roz-
sekaný;
I v podsvětí se vám budou vyhybat.
ANTIGONA · Kdož ví, možná že jsou tam
jiné zvyky.
KREON · Nepřítel, byť byl mrtev, nikdy ne-
změní se v přítele.
ANTIGONA · Jistě. Nežiji pro nenávist, ale
pro lásku.
KREON · Tak jdi tam dolů, chceš-li milovat
A miluj tam. Takoví jako ty
Tu pro mne mají krátké trvání.
Vystoupí Ismena.
SBOR STARŠÍCH · Ale teď ze vrat vychází
Ismena
Líbezná s pokojnou duší.
Slza však skrání
Tvář prokrvenou hořem.
KREON · Tak! Ty! Co dřepíš vevnitř, doma!
Dvě stvůry
Jsem vychoval, sesterské hadí plémě.
Pojď, přiznej se, a hned
Žes pomáhala vršit ten hrob.
Anebo jsi snad vzor nevinnosti?

SOFOKLOVA ANTIGONA

ISMENA · Já jsem to udělala se souhlasem
sestry.
Na všem jsem měla účast, беру vinu na
sebe.
ANTIGONA · To ale sestra nedovolí.
Nechtěla. Nepřizvala jsem ji.
KREON · Vyřidte si to mezi sebou!
V malichernostech malicherný nebudu.
ISMENA · Já nehanbím se za sestřino neštěstí
A prosím ji, ať má mě za družku.
ANTIGONA · U těch, kdo pronikavěji jsou
moudří
A rozprávějí spolu dole v podsvětí:
Tu, která slovy miluje, tu ráda nemám.
ISMENA · Sestro, čelem se postavit, to každý
nesvede
Zemřít však možná dokážu i já.
ANTIGONA · Nezmírej jenom tak. Co se tě
netýká
Si nepřivlastňuj. Však má smrt postačí.
ISMENA · Sestra je příliš přísná, mám tě
ráda.
Až bude pryč, co zbude k milování?
ANTIGONA · Kreonta miluj! Tomu zůstaň,
já vás opustím.
ISMENA · Má snad má sestra radost, může-li
se mi posmívat?
ANTIGONA · Spíš ze žalu chci vypít kalich
do dna.
ISMENA · Co jsem ti ale řekla, platí.
ANTIGONA · Bylo to hezké. Ale už jsem
rozhodnuta.
ISMENA · Chybila jsem, i nechybím ti, je to
tak?
ANTIGONA · Buď dobré myslí, žiješ. Mně
duše zemřela;
Takže už sloužím jenom mrtvým, sestro.
KREON · Z těchhle těch ženských, to vám ří-
kám, tahle
Se zrovna zbláznila, ta druhá už je blá-
zen dávno.
ISMENA · Nemohu bez ní žít.

KREON · O ní už nikdo nemluví. Ta není.
ISMENA · Synovu nevěstu však také zabijíš.
KREON · Je víc než jedno pole, jež lze pře-
orat.
Připrav se na smrt. Abys věděla
Kdy nastane: až zpité Théby přede mnou
Nastoupí k bakchickému rejči. Odved
Ty ženy.
*Strážný odejde do domu s Antigonou a Ismenou.
Kreon přikazuje svému tělesnému strážci, aby
odevzdal meč.*
JEDEN ZE STARŠÍCH *odnímaje strážci meč.*
Ty, jenž se maskuješ k tanci na počest
vítězství
Neudusej přespříliš zem a ušetři trávu.
Kdo tě však rozhněval, mocný
Ten ať tě nyní chváli.
JINÝ ZE STARŠÍCH *odevzdávaje Kreontovi
bakchickou hůl.*
Nehaž ji příliš hluboko
Abys ji neztratil z dohledu.
Tam totiž, doraziv na dno
Klidně leží ten nahý. Studu
Zcela se zřiká; zděšen a děsivě
Se vztyčuje zavržený; odlidštěný se roz-
pomíná
Na svou někdejší, doživší podobu a po-
zvedá se: nový.
SBOR STARŠÍCH · Trpně seděli v domě
prožraném ohněm lachmejští bra-
tři
Zatuchlí, mechem se živíce; zimy
Sypaly na ně vždy led; a jejich ženy
Za noci s nimi nebyvaly a ve dne tajně
Tam sedávaly v nachových plenách.
A povzdy
Se nad hlavami jim skláněl výhružný
útes.
Leč nepovstali dříve, dokud Peleas
Mezi ně nevstoupil, holt je neoddelil
Zlehka se jich jen dotýkáje. Potom
Všechny své trýznitele utloukli.

To bylo zdaleka nejhorší, častokráte však
sumu béd
Zakulatí i maličkost. Není bez konce ten
slepý
Spánek v žalosti, jako by zchvácení
Leželi v době bez věku.
Zvolna i rychle, nerovně narůstají
A opět ubývají měsíce a po všečen ten
čas
Se hromadí zlo, a již
V domech Oidipových
Na poslední výhonek míří světlo.
A nezapadá do sebe, co je velké; na
mnohé to pak
Dopadá. Tak jako když dole
Na Pontském moři, za zlověstně vanou-
cích
Thráckých vichrů, noc přepadá
Chýši pod vrstvou soli: nadobro převrací
Temnotnou odranou výspu
Sténáním hučí šlehané břehy.
Zde přichází Haimon, z tvých synů
Nejmladší; je zkormoucen
Že zemřít mu má Antigona
Dívka před svatbou
Zlovlně na loži zmařená.
Vystoupí Haimon.
KREON · Synu, tlachalo se tu, že přicházíš
Přede mne kvůli té mladé ženě, nikoli
k vládci
Spíš k otci. Kdyby tomu tak bylo
Šel bys docela nadarmo. Navrátiv se
z bitvy
Jež dopadla příznivě, skrze mnohé krvavé
oběti
Jedině ji jsem natrefil vzpurnou, ne-
přející
Našemu domu vítězství, oddanou jen své
věci
A ještě hůř.
HAIMON · Přicházím nicméně v této věci
A přál bych si, aby otci

Nepřijemně nezněl důvěrně známý hlas
Toho, koho zplodil, když vládci donese
Neblahou zvěst.

KREON · Zplodil-li někdo ovšem drzé děti
Lze o něm pouze říci, že si zplodil
Svízele a posměch nepřátel. Kyselost
Leptá patro, proto se nabízí.

HAIMON · Jsi správcem mnohého. Naslou-
cháš-li

Snad rád a vlídně různým zvěstem
Přlíš silami neplýtvěj: jako muž
Už bez kormidla, uvolní plachtu, nech
se hnát!

Lidu tvé jméno zní hrůzně. Takže byt
velké

Se přihodí, k sluchu se donese ti nejvyšší
nepatrnost.

V přibuzenstvu je ale výhodné
Že všechno nezáleží na zásluhách. Mnohý
dluh

Se vůbec nevyvádějí; a tak můžeme
I od příbuzných někdy zvědět pravdu
Protože kvůli nim mírníme svůj hněv.
Říci ti tohle ovšem nemůže můj bratr
Megareus

Jenž před Argem bojoval a dosud ne-
vrátil se

A bázně nezná; i musím ti to říci já.
Věz: město kypí vnitřním odporem.

KREON · A ty věz: pokazí-li se domácí
Pak živím nepřítel. Jenž je neurčitý
A sebe nezná ani nenalézá, v mrzutosti
Je rovněž ještě nejednotný, jeden zne-
chucen

Daněmi, druhý zas válečnou službou
Oba však pode mnou a rozdělení
Mocí mých kopí. Jsou-li tu však
Mezery a jeví-li se i vláda nejednotná
A kolísá a nejistou se stává, pak
Oblázek promění se v balvan a nalehne
Na dům, jenž sám se vzdal. Mluv

Slyšet však budu toho, koho jsem zplodil
a postavil

Do čela před své kopiníky — syna.

HAIMON · Ve všem kus pravdy. Neříká se,
že na kovadlině

Jež nezná lež, se ocelí náš jazyk? Anti-
gona

Nechtěla, aby nemilosrdní psi

Žrali tělo jejího bratra: město

Je v tomto při ní, zavrhuje nicméně

Mrtvého zločin.

KREON · Což nestačí. Říkám tomu ochablost.
Nestačí, useknu-li, co je shnilé —

Musí to být všem na očích a jinému
shnilému

Tak názorně vštípeno, že shnilé useká-
vám.

Má ruka musí ukázat, že seká s jistotou.
Ty však, málo o situaci vědoucí

Nic nevědoucí, radíš: nejistě se rozhlížeš
Ber myšlenky jiných, mluv jejich řečí

Jako by vrchnost ta mnohá těla

Mohla sjednotit k těžkému úkolu, je-li

Jen pouhým ouškem, nadto zbabělým.

SBOR STARŠÍCH · Na kruté tresty myslit
stojí mnoho sil.

KREON · Pluh tisknout k zemi, rovněž stojí
sílu.

SBOR STARŠÍCH · Mírnost je rád, jímž
hravě zjednáš mnohé.

KREON · Řádů je mnoho. Kdo však řídí?

HAIMON · Nebýt tvůj syn, tak řekl bych, že
ty.

KREON · Být to můj úkol, řešil bych jej po
svém.

HAIMON · Po svém — kdo ví, je-li to správný
způsob?

KREON · Nevíš-li to, co já, tak to vědět ne-
můžeš.

Jsi při mně, ať budu jednat jakkoli?

HAIMON · Kéž bys tak jednal, abych byl při
tobě

Neříkal však, že pravdu máš jen ty

A nikdo jiný. Kdo si myslí o sobě

Že jeho myšlenky a řeč a duše

Se liší ode všech, kdyby byl otevřen

Ukázal by se prázdňím. Od člověka ale

Je-li kde jaký moudrý, není hanba

Učit se, ale zas moc nepřehánět.

Hle, jak se řítící se rozvodněné říčce

Veškeré stromy vyhýbají, jejichž větvoří

Se poddá proudu; co se postaví proti

Je ihned pryč. Dále když lodník

Přesprávil v bouři napne plachtu

A nepovolí lano, tak se převrátí

A loď pak pluje vzhůru dnem.

SBOR STARŠÍCH · Poddej se, ustup myš-
lence, změň ortel

Z nás vyjdi; v hloubi duše váháme

I váhej s námi.

KREON · A vozku aby řídilo

Spřežení! To asi chceš!

HAIMON · A spřežení

Když o chrípí mu zavádí pach zdechlin

Z mrchoviště, by se mohlo vzepnout, divic

se

Kam že je hnáno, takto ostře hnáno

A do propasti svrhne vůz i vozku.

Věz, že město je ostnem pochybnosti

Už za války šílené z toho, čím hrozí

mír.

KREON · Válka už není. Dík za poučení.

HAIMON · Chystaje slavnost vítězství, pryč
hodláš

Krvavě doma s každým zúčtovat

Kdo tě kdy pohněval. S tím podezřením

Se světili mi četní lidé.

KREON · Kdo? Zasloužil by ses, kdybys tohle
řekl

Mnohem víc než jsi-li hlásnou troubou
těch, co žvaní

O podezření takhle podezřeje.

HAIMON · Zapomeň na ně.

SBOR STARŠÍCH · Ze ctností vladařů

Nejúčinnější je pryč: zapomínat.

Nech stáří starobě.

KREON · Jsem příliš stár

Těžko se zapomíná. Ale kdybych

Poprosil tebe, nemohl bys ty zapomenout

Na tu, o níž se tolik zasazuješ

Že všichni zlovolníci ševelí:

Zdá se, že ten je spojencem té ženské.

HAIMON · Spojencem práva všude, kde je
třeba.

KREON · A kde má díru.

HAIMON · Ani uražena nemlčí

Má starost o tebe.

KREON · A postel by ti nezůstala prázdná.

HAIMON · Hloupost, kdyby to neřekl můj
otec.

KREON · Drzost, kdyby to neřekl kmán té
ženy.

HAIMON · Kmán ženy raději než tvůj.

KREON · To slovo padlo, odvolat nic nelze.

HAIMON · Co odvolávat? Chtěl bys povědět
vše

Neslyšet nic.

KREON · Tak tedy. Klid se

Mi z očí. Jak ten zbabělec

Co v choulostivé chvíli vzal do zaječích.

Pryč s touhle líhni, hned!

Haimon odejde.

SBOR STARŠÍCH · Pane, šel v hněvu pryč,
je to tvůj nejmladší.

KREON · Před smrtí však ty ženy nezachráni.

SBOR STARŠÍCH · Zamýšlíš tedy obě u-
smrtit?

KREON · Tu, která stála stranou, ne; máš
pravdu.

SBOR STARŠÍCH · A myslíš na to, jak
utrátit tu druhou?

KREON · Vyvést ji za město, kde Bakchův
chorovod

Teď zvedá nohy mých lidí; ta provinilá

Ať ale sedí tam, kde je lidských šlápějí
málo

At žije na dně propasti, s prosem a vínem
jen

Jak přísluší mrtvým: jak sama by byla
pochována.

Tak nařizuji

Jinak se město docela mi vymkne z ru-
kou.

Kreon odejde do města.

SBOR STARŠÍCH · Tak jak oblačné pohoří
vyvstává přede mnou nyní

Že v této chvíli v komoře dítě Oidipa
krále

Z dálky slyší Bakcha a chystá se k poslední
cestě.

Neboť Bakchus teď volá ty své a po
slastech toužíc

Město mu ztrápeně dává jako vždy ra-
dostnou odpověď.

Velké je totiž vítězství, Bakchovi odolal
nelze

Starosti zbavuje, napájí nápojem zapo-
mnění

Pryč letí rozšířené smuteční roucho za
mrtvé syny

K bakchovským orgiím spěchá město
a hledá zchvácenost.

Sbor starších si jde pro bakchické hole.

Bože rozkoší masa, přesto

Věčný vítězi svárů! I pokrevně spřízněné

Svádí k sobě ten mocný prosebník.

Nezničitelný; koho se zmocní

Ten sebou nevládne. Zasažen řádí

A tančí i pod jařmem a chystá mu

Čerstvé šije. Neobává se

Výparů solného dolu ani korábu

S tenkými stěnami na černých vodách.

Rozličné rasy

Mísí, vše dohromady

Míchá, nepustoší však

Země násilnou rukou, nýbrž

Od počátku je mirumilovně sdružen se

vznikem

Velikých srozumění. Neválečnický totiž
Hraje tu s sebou božská krása.

*Vystoupí Antigona, vedena strážcem a následo-
vána služebníky.*

SBOR STARŠÍCH ·

Teď však přicházím sám

Vyšinut z taktu a udržet už

Nemohu prameny slz, neboť

Antigona nyní má převzít

Proso a víno, dar pro mrtvé.

ANTIGONA · Občané rodného města, jdu

Poslední cestou

Na poslední svit

Slunce se dívám.

Už víckrát nikdy?

Ten, jenž všechny jedenkrát pohrbí, bůh
smrti

Mne živoucí vede

Ke břehům Acherontu.

A nečeká mě ženich, neslaví

Mě svatební píseň, jsem

Nevěstou Acherontu.

SBOR STARŠÍCH · Známa však kráčíš,

chválou provázena

Tam do komory mrtvých.

Neduh tě neuchvátil, pouta

Nádenickou mzdu železa, nedostalas.

Nýbrž žijíc

Svůj vlastní život, jdeš živá

Dolů do říše mrtvých.

ANTIGONA · Běda, vysmívají se mi!

Mně, která dosud nezhyňula

Která je dosud na světě.

Město a mého města

Ó velkomožní muži! Přece, přece jen
jednou

Mi budete muset dosvědčit, jak neoplaká-
vána

Svámi milými a podle jakýchž

Zákonů musím do vykopané hrobky

Do neslýchaného hrobu. Já

Nespjata se smrtelníky

Ani se stíny

S životem ani s mrtvými.

SBOR STARŠÍCH · Moc, všemocná moc

Ta neuhne. Pokazila

Hněvivé poznání sebe sama.

ANTIGONA · Ó můj otče, ó nešťastná matko

Z nichž kdysi já smutná jsem vzešla

K nimž s prokletím

Bez muže bydlit se vracím.

Ó, ó, můj bratře

Sladce se žilo, padls!

I mne, jež ještě tu zbyla

Táhneš za sebou dolů.

STAŘEC klade před ni miskou s prosem ·

Ale i tělo Danaidy musilo

Namísto nebeského svitu trpělivě

Přijmout železné mříže. Ve tmách ležela.

A přece byla z mocného pokolení, dítě.

A počítala pak tvůrci času

Zlatisté údery hodin.

ANTIGONA · Žalostně prý zemřela

Na sipylském vrcholku

Tantalova dcera

Z Frygie přišlá.

Zhrbatěla a jak se někdo zdobí

Řetězcem z břechtanu, zvolna splynula

Se skálou; a přesto, jak říkají

Muži, zůstává u ní mráz

A myje jí krk pod sněžně jasnými

Slzami řas. Podobně

Duch uloží k spánku i mne.

STAŘEC klade před ni džbán s vínem ·

Svatořečená byla však, božsky počatá

My jsme jen země a pozemsky počatí.

Jistěže pomineš, veliká ale. Ne nepodob-
ná

Božským obětem.

ANTIGONA · A už se mne s povzdechem

vzdáváte.

Hledíte vzhůru do modra, nikdy

Mně do očí. A přece svatě

Jsem šla za svatou věcí.

SBOR STARŠÍCH · Hbitě lapil i Dionýsos

Dryasova syna

S nadšenou pohanou příkoří

Ho přikrylo zřícené kamení. A učil se
poznávat boha

Tápaje v šílenství s kletbami na jazyku.

ANTIGONA · A bylo by také lepší, kdybyste

Sbírali pohanu příkoří a osušili

Mi ji od slz a využili jí. Daleko

Nedohlédáte.

SBOR STARŠÍCH · Ale u vápenných skal

Kde na obou koncích je moře, na bře-
zích Bosporu

Nablízku města duch bitev přihlížel tomu

Jak oběma Fíneovcům, co viděli

Přespříliš daleko, orlí zrak

Kopím byl proboden a temno nastalo

V odvážném okruží očí.

Osudu síla je však strašlivá.

Bohatství ani duch bitev

Ani veliká věž mu neunikne.

ANTIGONA · Ne, prosím, nemluvte o osudu.

To vím. O tom mluvte

Jenž mne nevinnou hubí; toho

S osudem svažte! Nemyslete si totiž

Vy nešťastníci, že jste ušetřeni.

Jiná těla, na kusy rozsekaná

Budou v hromadách ležet kolem

Nepohřbeného. Vás, kdož jste Kreontovi

Vláčeli válku přes cizí kraje, bytší se mu
poštětilo

Nesčetně bitev, ta poslední

Vás pohltí. Vy, kdož jste volali po ko-
řisti

Neuvidíte přijíždět plné vozy, nýbrž

Prázdné. Vás oplakávám, žijící

A to, co uvidíte

Až mé oko už bude plné prachu! Líbezné

Théby

Rodné město! A vy, dirkejská zřídla

Okolo Théb, kam stoupají
Vozy, ó vy háje! Jak mi sešněrovává
hrdlo
Co se má s vámi, Théby, stát! Z vás
vyšli

Ti nelidští, proto
Musíte obrátit se v prach. Tomu
Kdo bude se ptát po Antigoně, povězte:
Viděli jsme ji uprchnout do hrobu.
Antigona se strážným a služkami odchází.

SBOR STARŠÍCH · Otočila se a šla, dlou-
hými kroky, jak ona
By vedla svou stráž. Přes prostran-
ství
Tam šla, kde už kovově stojí
Sloupy vítězství. Přidala do kroku;
Zmizela.

Ale i ta kdysi
Jídala chleba, který se pekl
V temné skále. Ve stínu věží
Neštěstí skrývajících, poklidně seděla, až
to

Co z Labdakova rodu smrtelně vyšlo
Smrtelně se vrátilo. Krvavá ruka
To rozdíl svým vlastním a ti
To neberou, nýbrž to rvou.

Poté teprve ležela
Hněvivě pod širým nebem
I ona vržena v dobro!
Chlad ji probudil.

Teprv až byla spotřebována
Poslední trpělivost a spáchán poslední
Zločin, snažlo si dítě nevidomého Oidipa
Stářím zteřelou pásku z očí
Aby pohlédlo do propastí.

Tak nevidomé zvedají Théby
I nyní své nohy a vrávoravě
Chutnají nápoj vítězství smíšený
Z mnoha bylin a v temnotách
Jej polykají a výskají.

Zde přichází slepý Teiresias, věstec.
Hnán asi

Zlymi zvěstmi o rostoucím sváru
A dole se dmoucí vzpouře.
*Vystoupí Teiresias, veden dítětem a následován
Kreontem.*

TEIRESIAS · Jen klidně, dítě, jdi stále
Neotřeseně tanečním rejem, ty
Vedeš. Kdo vede
Necht nenásleduje Bakcha.
Neodvratně čeká pád toho, kdo příliš
Vysoko nad zem pozvedá nohy.
Ani do sloupů vítězství
Nevraž. Vítězství
Volají ve městě
A město je plné bláznů!
A za vidoucím
Jde slepý, ale za slepým
Jde ještě slepější.

KREON, *jenž šel s posměchem za ním* ·
Ty mrzutý, co to tam
Mumláš o válce?

TEIRESIAS · Mumlám, že tancuješ
Ty bláznivý, před vítězstvím.

KREON · Ty zarputilý starče
Věštíš to, co není, ale
Kolkolem tyčící se sloupy
Nevidíš.

TEIRESIAS · Nevidím. Leč nezastřen
Mi zůstává rozum. A proto přicházím
Milí přátelé. Neboť i vavřínu
Tučné listy zřídka kdy poznávám
Dokud mi, uschlé, nešustí
Či dokud nekousnu do nich a nechutnám
V nich hořkost. Pak vím, že je to vavřín.

KREON · Slavnosti nemáš rád. Hned s námi
Mluvíš strašnějšími ústy.

TEIRESIAS · Strašné jsem viděl. Slyšte, co
z letu ptáků

Plyne pro Théby, které tak zpité jsou
Předčasným vítězstvím a ohluchlé břes-
ným

Voláním bakchického reje: Na staré sto-
lici

Seděl jsem, přede mnou přístav veške-
rých ptáků.

Tu v ovzduší slyším jakýsi pohyb, vra-
žedný.

A byla bitva ptactva: vztek, rozervání
Drápy a cáry a řvaní. S obavou
Jsem přehlédl rychle zapálené oltáře.
Nikde

Jsem nenašel dobrý oheň. Jen kouř
Páchnoucí kouř se valil vzhůru a stehna
Obětních zvířat třela z tuku, jímž byla
zalita.

SBOR STARŠÍCH · Tuze zlé znamení v den
vítězství

Zpráva, jež všechnu radost požírá!

TEIRESIAS · A takový je smrtící výklad těch
tajuplných orgií:

To skrze tebe, Kreonte, město ochořelo.
Neboť oltáře i ohniště jsou znesvěceny
Od psů a ptáků, kteří sytili se
Tak nevhod padlým synem Oidipovým.
Proto už nešumí sem blahodárný
Křik ptáků, neboť požírali tuk
Mrtvého člověka. Bohům však
Takový kouř nechutná. Proto
Vyhni se mrtvému a nepronásleduj toho
Po němž je veta!

KREON · Tvoji ptáci, starý

Ti pěkně lítají. To vím. Líтали
Přece i pro mne! Ne zrovna neškolený
Jsem v obchodě a v umu věšteckém
Protože nejsem lakotný. Zastrč si tady
Ze Sardesu jantar a z Indie zlato
Věz však, že zbabělce pochovat nene-
chám

A chorob nebes že se nebojím.
Člověk nemůže podněcovat bohy, to
vím.

Padají ale, starý muži
Ze smrtelníků i velmi mocní
A je to velmi šeredný pád, když takováto
slova

Ti, kdož jsou šerední, krásně vysloví kvůli
zisku.

TEIRESIAS · Jsem příliš stár, než abych se
přetvařoval

Kvůli částečce času.

KREON · Nikdo není tak stár
Aby nebyl rád ještě starší.

TEIRESIAS · Vím.
Vím však i víc.

SBOR STARŠÍCH · Řekni to, Teiresie.
Pane, dej věstci slovo.

KREON · Řekni to jakkoli, jen zanech smlou-
vání.

Věštecký cech miluje totiž stříbro.

TEIRESIAS · Tyrani prý je nabízejí.

KREON · A je-li někdo slepý
Do mince kousne a hned ví
Že je to stříbro.

TEIRESIAS · A já bych rád, abys mi nenabídl
nic.

Ve válce nikdo neví, co mu zbude.
Zda stříbro, zda synové, zda moc.

KREON · Je po válce.

TEIRESIAS · Opravdu?

Něco jsem se tě ptal!

Protože, jak mi říkáš, nevím nic

Musí se našinec ptát. Protože do bu-
doucna

Jak mi říkáš, se dívat neumím, musím
Hledět v přítomnost i minulost a zůstá-
vám

V svém umu takovýmto věstcem. Vidím
sice

Jen to, co dítě: že kov na vítězných slou-
pech

Je hodně tenký; na to já: protože se
ještě vyrábí

Hodně oštěpů. Že se teď pro vojsko
Šijí kožichy; na to já: jak by se blížil
podzim.

A že se ryby suší, jak by se počítalo se
zimním ležením.

SBOR STARŠÍCH · Myslíl jsem, že to bylo před zprávou o vítězství

A že už se to zarazilo! A že to je Kořist z Argu: kov i ryby.

TEIRESIAS · A spousta stráží všude; zdali hlídají

Hodně či málo, nikdo neví. Ale velký Rozvrat je v tvém domě a žádné zapomnění

Běžné po šťastném tažení. A Haimon Tvůj syn od tebe odešel pryč v rozrušení Protože Antigonu, jemu zaslíbenou Jsi uvrhl na dno strže, že svého bratra Polyneika chtěla řádně pochovat Protože jsi ho skolil a nechal bez hrobu Že se ti postavil, když tvoje válka Mu vzala bratra Eteokla.

I vidím tě, jak kruté jsi vpleten v krutost A protože nejsem ohlupen stříbrem, kladu Otázku druhou: proč jsi tak krutý Kreonte, synu Menoikův? Ulehčím ti to: Protože ti pro tvou válku chybí kov? Je to, cos udělal, tak pošetilé nebo špatné Že špatné musíš dělat dál a pošetilé rovněž?

KREON · Ty dvojjazyčný lotře!

TEIRESIAS · Půljazyčný by bylo horší.

Dám ti teď dvojitou odpověď: žádnou.

Spojuji s ničím nic a pravím:

Zlořády chtějí velké muže, žádné nemají.

Válka se rodí sama ze sebe a láme kosti Z loupeže je zas loupež, tvrdost chce jen tvrdost

A víc chce víc a nakonec se mění v nic. Ohlédl jsem se takto zpět a kolem sebe Vy hleďte dopředu a zachvějte se hrůzou.

Odved mě, dítě.

Teiresias odchází, odváděn dítětem.

SBOR STARŠÍCH · Pane, kdyby mé vlasy

Před chvílí ještě byly černé, rázem

By zběhaly. Zlé věci

Říkal ten hněvný muž

O horších

Pomlčel.

KREON · I ptám se: proč

Přetrásat nevyřčené?

SBOR STARŠÍCH · Kreonte, synu Menoikův, kdy

Se navrátí mladí

Do města bez mužů a jak

Probíhá tvoje válka, Kreonte, synu Menoikův?

KREON · Protože tenhleten zlovorně upřel zrak

Na tohle, povím to: válka, již nám přivodil

Potouchlý Argos, ta válka není

Dosud skončena a příliš příznivě

Neprobíhá. Když jsem vyhlásil mír

Chybělo už jen málo a to

Zvrátila Polyneikova zrada.

Ale ztrestán leží teď on

I ta, jež ho oplakává.

SBOR STARŠÍCH · A nikoli bez významu

Je i to, že se odvrátil

Od tebe ten, jenž tvým kopiníkům

Zde stojí v čele, Haimon

Tvůj nejmladší syn.

KREON · A netoužím už po něm

Nijak zvlášť. Ať mně i vám se klidí z očí

Ten, jenž mě opustil

Pro malichernou starost o své lože.

Syn Megareus dosud za mne bojuje

Vrhaje v neustálých nápirech

Proti kolísajícím argejským hradbám

Kovově zbrojnou mládež Théb.

SBOR STARŠÍCH · Nikoli nevyčerpatelnou.

Kreonte, synu Menoikův

Vždy jsme tě byli poslušni. A pořádek

Vládl městem; a držels nám od těla

Naše nepřátele zde pod střechami Théb

Tu raubířskou chásku, jež nemá nic a za války si lebedí

Ty všechny, co žijí ze sváru, ty křiklouny S veležaludky a veleplícemi, co mluví Na tržišti, protože jsou za to placeni nebo naopak.

Teď křičí znova a mají k tomu

I trapnou látku: řekni, synu Menoikův, nepustil ses

Do příliš veliké věci?

KREON · Když jsem vytáhl na Argos

Kdo mě tam vyslal? Kov na kopích

Šel pro kov skrytý v kopcích

Na váš příkaz; neboť Argos

Je kovem přebohatý.

SBOR STARŠÍCH · A zdá se tedy, že i kopími. Všelicos

Zlého jsme slyšeli a zavrhli to, důvěrujíce

Tvým zprávám, ucpali jsme si uši

Strachujíce se strachu. A přivřeli jsme oči

Když přitáhl usdu; jen jednou ještě je třeba

Přitáhnout usdu a jednu bitvu ještě

Říkals; teď už však začínáš

S našinci jednat jako s nepřítelem.

A kruté

Vedeš válku na dvě strany.

KREON · Vaši válku!

SBOR STARŠÍCH · Tvoji válku!

KREON · Až budu mít Argos

Řeknete zase: byla to naše válka! Dost už!

Ta odbojnice tedy

Vás takhle pomátla a vy ji posloucháte!

SBOR STARŠÍCH · Jistěže sestra měla právo pochovat bratra.

KREON · Jistěže vojevůdce měl právo potrestat zrádce.

SBOR STARŠÍCH · Svěhlavě uplatněno, svrhne nás právo a právo do propasti.

KREON · Válka vytváří nové právo.

SBOR STARŠÍCH · A žije ze starého.

A sama sebe požírá válka a potřebnému nedá nic.

KREON · Nevděčníci! Žrouti masa, jimž se však

Nelíbí kuchařova krvavá zástěra! Santalové dřevo

Dal jsem vám pro vaše domy, do nichž Nezaléhá třesk šavlí, to dřevo vyrostlo v Argu!

A nikdo ještě mi neposlal nazpět tu kovovou desku

Kterou jsem přivezl z Argu, nad ní však sklonění

Žvaníte o krveprolití a vadí vám moje drsnost.

Většimu rozhořčení jsem zvykl, když kořist nedošla.

SBOR STARŠÍCH · Pane, řekni: jak dlouho ještě mají být Théby bez mužů?

KREON · Až jejich muži jim vybojují bohatý Argos.

SBOR STARŠÍCH · Neblahý, povolej je nazpět, dřív nežli zahynou!

KREON · S prázdnýma rukama? Ten příkaz musíte odprísáhnout!

SBOR STARŠÍCH · S prázdnýma rukama i bez rukou, vše, co má ještě krev a maso!

KREON · Jistěže. Co nevidět padne Argos, hned pak je povolám.

Megareus, můj nejstarší syn, vám je přivede.

A hleďte, aby dveře a brány snad nebyly příliš nízké

Jen pro takové, co se schýleně pohybují Jinak by ramena mužů většího formátu mohla

Vzít s sebou tu bránu paláce, tam dvířka klenotnice.

A chytnou vás třeba s takovou radostí

Že při shledání vám ba i ruce a paže
Vytřepou z kloubů. Až pancíř bouřlivě
Vám stiskne bojácnu hrud', tak pozor
na žebra!

Nebot v ten radostný den uzříte víc na-
hého železa

Nežli v den síroby. Mnohý váhavý vítěz
Byl již ověnčen řetězy a tančil s podlome-
nými koleny.

SBOR STARŠÍCH · Bědný, chceš nám hro-
zit vlastními lidmi? Chceš naše
bratry

Hnát bičem proti nám?

KREON · Hodlám

O tom promluvit se synem, s Megareem.
Vystoupí posel z bitvy.

POSEL · Zmužilost, pane! Jsem poslem
Neštěstí! Zadrž unáhlenou oslavu
Vítězství, v něž jsi udýchaně uvěřil!
V nové bitvě

Tvé vojsko před Argem poraženo, na
útěku.

Tvůj syn Megareus už není. Rozsekán
Leží na tvrdé půdě Argu. Když jsi
Ztrestal Polyneikův útek a pochytal
Ty mnohé, kteří ti to ve vojsku měli za
zlé

A veřejně je pověsil a sám
Jsi spěchal nazpět do Théb, tvůj nejstarší
Nás ihned nanovo hnál proti Argejským.
Útočné šiky, nevyspalé dosud po krvavé
lázni

Ve vlastních řadách, jen znaveně zve-
daly

Sekery zvlhlé dosud thébskou krví
Proti Argejským. A přemnohé tváře
Se otáčely po Megareovi, který
Aby jim připadal snad strašlivější nežli
nepřítel

Je popoháněl příliš drsným hlasem.
Zprvu však zdálo se, že bitevní štěstí je
s námi.

Boj vyvolává přece vlastní rozkoš z boje
A krev má stejný pach, vlastní i cizí

A opájí. Co nesvede statečnost

To svede strach. Krajina ale

Výzbroj a jídlo hrají též svou roli.

Argejští nadto, pane, se bili prohaně.

I ženy se bily i děti se bily.

Kotle na jídlo, dlouho už bez jídla

Teď plné vařící vody vrhali na nás

Z vyhořelých střech; i neporušené domy

Nám v zádech zapalovány, jako by nikdo

Už nikdy nikde nechtěl bydlet. Neboť ve
zbraň

A v hradby měnilo se náradí i byt.

Pořád nás však tvůj syn popoháněl vpřed
a do města

Hlouběji do města, které se, zpusťošeno
Teď proměnilo v hrob. Ruiny začaly
Nás oddělovat od sebe. Dým ze všech
Těch obsazených čtvrtí, oceánů ohně
Nám bránil ve výhledu. Před ohněm
prchající

A nepřítel hledající, naráželi jsme na
vlastní.

A nikdo neví, čím rukou padl tvůj syn.

Výkvět Théb, vše zmizelo

A samy Théby dlouho už stát nebudou:

Všemi cestami se sem valí Argejští

Muži i vozy. A já, jenž jsem to viděl

Jsem rád, že umírám.

Zemře.

SBOR STARŠÍCH · Běda nám!

KREON · Megaree! Synu!

SBOR STARŠÍCH · Neztrácej

Čas nařikáním. Shromáždí domobranu!

KREON · Shromáždí nic! Nabřej vodu ře-
šetem!

SBOR STARŠÍCH · Opojeny vítězstvím

Poskakují Théby a ze všech stran

S šedivým železem sem táhne nepřítel.

Abys nás oklamal

Odložils meč. Teď teprv

Se rozpomínáš na druhého syna

Zavolej mladšího!

KREON · Haimone, poslední! Ano, můj nej-
mladší!

Přiď nyní na pomoc ve velké svizeli.
Zapomeň

Co jsem řekl, neboť že jsem byl mocný
Nebyl jsem mocen vlastních smyslů.

SBOR STARŠÍCH · Ke skalné propasti

Spěchej a osvobod rychle

Tu, která zasypávala hrob

Osvobod Antigonu!

KREON · Když ji vykopám

Půjete se mnou? Všechno

Jste trpěli, sami nic nežádající. Jste

Do toho zapleteni stejně!

SBOR STARŠÍCH · Jdi!

KREON · Sekery! Sekery!

Kreon odchází.

SBOR STARŠÍCH · Ukončete taneční rej!

SBOR STARŠÍCH *tluče do kotlů*

Bože radosti, jenž jsi pýchou

všech vod, které miloval Kadmos

Pojď, dychtíš-li jedenkrát ještě shlédnout

Své město a spěchej a přijď

Ještě než padne noc, neboť později

Théby už nebudou.

Zde totiž, bože radosti

V mateřském městě, v bakchickém

V Thébách jsi sídlil, u chladných vod
Ismenu.

Obětní dým, jenž tyčil se

Nad rameny střech, tě zahlédl.

Ty však se nesetkáš ani s ohněm

Ani s dýmem z ohňů ani s kouřem

Ani se stínem přemnohých thébských
domů.

Ti, kteří za tisíc let dětí svých dětí

Viděli sedět na břehu vzdálených moří

Mají zítra, mají dnes

Už sotva kámen, na nějž by ulehli k spán-
ku.

Na Kokytu za svých dob

Bože radosti, s milenci sedávals

I v kastalských lesích. Ale

I kovárnu navštívilš a s úsměvem
zkoušelš

Palcem čepele mečů.

Častokrát kráčels ulicemi Théb

Když ještě zněly jásosem

Nesmrtelných zpěvů.

Ach, železo bušilo do železa

Paži však přesto užírá únava!

Ach, násilný čin chce zázrak

A mírnost trochu moudrosti.

Teď tedy nepřítel

Častokrát porážený, stojí

Nad našimi paláci

A krvavá kopí ježí

Vstříc sedmibranné tlamě;

A nehne se odtud dřív

Dokud se nenachlemtá

Naší krve.

Tam se však blíží jedna ze služek

V hemžení prchajících, se zprávou

Jistě o Haimonovi, kterého otec

Postavil v čelo záchranné domobrany.

Vystoupí služka jako poselkyně.

POSELKYŇĚ · Ó, už je pozdě! Poslední meč
je zlomen!

Haimon je mrtev, zabil se vlastníma
rukama.

Byla jsem očitým svědkem; co předtím se
stalo

Mám od vojáků, kteří šli s pánem

Na pláň, kde rozsápána od psů

Ležela mrtvola ubohého Polyneika.

Mlčky jej omyli a položili

Na čerstvé větve to, co z něho zbylo

A pečlivě zbudovali malou mohylu

Z rodné prsti.

S hrstkou jiných před ostatními

Blížil se pán ke hrobu v propasti

Kde jsme stály my služky.

Bylo však slyšet jeden jediný hlas
Hlasitým nářkem zaznívajícím z kobky
Zněl pánovi vstříc, aby mu řekl pravdu.
Spěchal: a jak tak šel, obklopoval ho
Znatelněji ten hluboký, zmučený hlas.
Pak vzkřikl, blízko už, a s bedným
nářkem

Hleděl na závoru, jež ze zdi
Byla vyrvána, a pravil ztěžka, ale
Jako by věřil sám sobě: „To není

Haimonův hlas
Hlas mého dítěte.“ Po těchto úzkostných
Pánových slovech jali jsme se hledat.

Náčez
Docela vzadu mezi hroby, vidíme
Jak na šíji visí ona, Antigona
Z roucha má smyčku kol krku
A on, Haimon, leží jí u vysokých nohou
A oplakává svatební lože a propast dole
I otcovo dílo. Ten pak, jak to shlédl
Jde k němu dovnitř a osloví ho:
„Ó, vyjdi ven, mé dítě, na kolenou tě
prosím.“

S chladným zrakem, bez jediného slova,
cíví

Na něho syn
Pak rozehnal se dvojsečným mečem proti
němu.

A protože otec, vyděšen, dal se
Na útěk, minul ho.
Nic dále neříkáje
Ve stoje zvolna si vrazil

Ostří meče do svého vlastního boku.
Mlčky klesl.

Mrtvý leží u mrtvé, manželského
naplnění

Plaše se dočkávají v domech
Podsvětí. Pán sám sem teď přichází.

SBOR STARŠÍCH · Je konec, s městem
zvyklým na oteže

I bez oteží. O ženy opřen
Přichází ten, jenž zmařil vše

A přináší velikou památku
Na hloupé řádění...

*Vystoupí Kreon s rouchem Haimonovým na
rukou.*

KREON · Hle, co tu mám. Roucho. Věřil jsem
Že si jdu pro meč. Záhy
Mi zemřelo mé dítě. Jedna bitva ještě
A Argos by býval byl padl! Ale
Všechna ta nejzazší odvaha, vše se proti
mně zvrtilo.

Tak nyní padnou Théby.

Ať padnou, ať padnou i se mnou a ať
už je všemu konec

A slétnou se supi. To je mé přání.

Kreon se služkami odchází.

SBOR STARŠÍCH · A otočil se a šel, v rukou
Nic víc než krví poskvrněné
Roucho všech Labdakovců
Odcházel do hroutícího se města.

My však

I nyní všichni jdeme za ním a je to

Směrem dolů. Useknuta

Bude nám tyranská paže

Aby už nemohla udeřit. Ale ta, jež viděla
vše

Už mohla jen pomoci nepříteli, jenž nyní
Přichází rázem nás vymýt. Neboť
krátký je čas

Kolkolem není než osud a nestačí už

Žít svá léta jen tak, bez myšlení a lehce

Od poddajnosti jít ke zločinu a moudrým
Se stát až ve stáří.

■
NOVÝ PROLOG

K „ANTIGONĚ“^(*)

*Na jeviště vstoupí představitel Antigony, Kre-
onta a věstce Teiresia. Stojí mezi oběma ostat-
ními, obrátí se představitel Teiresia na diváky:*

* Pro uvedení v Greizu 1951 napsal Brecht
namísto původního prologu prolog nový.

Přátelé, nezvyklý

Bude vám asi vznosný způsob řeči

V básni staré mnoho let

Kterou jsme tu nastudovali. Neznámá

Je vám látka té básně, jež někdejší
posluchačům

Byla důvěrně známa. Proto dovolte
Abychom vám ji představili. Toto je
Antigona

Šlechtična z Oidipova rodu. Tohle je
Kreon, thébský tyran, její strýc. Já jsem
Teiresias, věstec. Tenhle ten

Vede loupežnou válku proti vzdálenému
Argu. Tato

Vystoupí proti tomuto nelidskému a on
ji zničí.

Ale jeho válka, stavši se nelidskou
Se mu zhroutí. Nezlomně spravedlivá
Antigona

Nedbajíc oběti vlastního ujařmeného
národa

Ji zakončila. Prosíme vás

Abyste se ve svých myslích pídili po
podobných činech

V nedávnější minulosti nebo konstatovali
Že podobné činy se neudály. A nyní
uvidíte

Nás i ostatní herce, jak jeden po druhém
Ve hře vstoupí na malé dějiště, kde kdysi
Pod zvířecími lebkami barbarského
obětního kultu

Za pradávnych časů

Vysoce povstalo

Lidství.

*Představitelé odejdou dozadu a na jeviště vstou-
pí i ostatní.*

K „SOFOKLOVĚ ANTIGONĚ“

Předmluva k „Modelu Antigony 1948“^()*

1

Totální materiální a duchovní zhroucení vy-
volalo bezpochyby v naší nešťastné a neštěstí
způsobující zemi vágní hlad po něčem novém,
a co se týče umění, ozývá se — prý — tu a tam
povzbuzování pokoušet se o něco nového. Pro-
tože ovšem, jak se zdá, panuje veliké zmatení
o tom, co je staré a co nové, protože se i strach
před návratem starého mísí se strachem před
příchodem nového, a protože porážení jsou nad-
to mnohde instruováni, aby nacismus překonali
toliko duchovně a duševně, lze umělcům do-
poručit, aby slepě nedůvěřovali ujišťování, že co
je nové, to je vítané. Umění se však může orien-
tovat jen tak, že pokračuje dále, a musí to dělat
s pokrokovými částmi obyvatelstva a nikoli snad
směrem od nich; s nimi musí ze stavu, kdy
člověk čeká, jakému řízení bude podroben, do-
jít k činům a za obecného rozpadu na nějakém
místě začít. Nebude to mít rozhodně lehké
dostat se opět ke svým prostředkům a nahradit
je novými. Rychlý rozpad uměleckých prostřed-
ků za nacistického režimu probíhal, zdá se,
téměř neznatelně. Škody na divadelních budo-
vách jsou dnes mnohem nápadnější nežli škody
na způsobu hraní. To souvisí s tím, že ty prvě
škody vznikly za zhroucení nacistického režimu,
kdežto ty druhé za jeho výstavby. Tak se vskutku
ještě mluví nyní o „skvělé“ technice göringov-
ského divadla, jako by se taková technika dala
převzít bez ohledu na to, na co lesk její skvělosti
dopadal. Technika, která sloužila k zastření
společenské kauzality, nedá se použít k jejímu
odkrytí. A je čas pro divadlo zvědavých! Bur-
žoazní společnost, která produkuje anarchisticky,

* Brecht—Neher: Antigonemodell 1948. Ber-
lín 1955.

uvědomí si zákony svých pohybů jenom za katastrofy: teprve střecha, která jí s třeskem spadne na hlavu, odhalí, jak praví Marx, zákon tíže. Ale neštěstí samo je špatný učitel. Jeho žáci se učí hladu a žízni, ale ne zrovna často hladu po pravdě a žízni po vědění. Utrpení neudělá z nemocného znalce léčby; ani pohled zblízka, ani pohled zdálky neudělají z očitého svědka hned experta. Je-li divadlo s to ukazovat skutečnost, musí být také ještě s to z tohoto pohledu udělat požitek. Jak tedy dělat takové divadlo? Na ruinách je špatné, že nejenom dům je pryč, ale ani místo už neexistuje. A zdá se, že stavební plány se neztratí nikdy. Takže výstavbou vznikají opět pelechý nepravostí a ohniska nemocí. Horečný život se vydává za život obzvláště intenzivní: nikdo si nevykračuje tak silácky jako lidé postižení vysycháním míchy, kteří ztratili cit v chodidlech. A při tom přece obtíž umění spočívá v tom, že své záležitosti, a bytš ty nejbeznadějnější, musí provádět s dokonalou lehkostí.

Takže v době znovuvýstavby není ani zrovna lehké dělat pokrokové umění. To by nás mělo podněcovat.

2

Pro předkládanou divadelní akci bylo zvoleno drama o Antigoně, protože svou látkou může dosáhnout jisté aktuálnosti a formálně klade zajímavé úkoly. Co se tkne političnosti látky, ukázalo se, že analogie s přítomností, které po „proracionalizování“ překvapivě vystoupily, jsou ovšem spíše na překážku: velká postava odporu v antickém dramatu nereprezentuje bojovníky německého odporu, kteří se nám musí jevit nejvýrazněji. Báseň o nich tu nemohla být napsána a to je tím politováníhodnější, protože se dnes děje tak málo, aby byli připomenuti, a tolik, aby byli zapomenuti. Že ani zde o nich není řeč, to nebude každému beze všeho jasné, a jen

SOFOKLOVA ANTIGONA

ten, komu to jasné je, dosáhne míry cizosti, již je třeba, má-li se s užtkem vnímat vlastní pozoruhodnost této hry o Antigoně, totiž role násilí při rozpadu vedení státu. Ani prolog tu nemohl udělat více nežli vypíchnout jeden aktuální bod a načrtnout subjektivní problém. Drama o Antigoně pak na cizí rovině vladařů objektivně rozvine celkové dění. Tato možnost objektivně zobrazit rozměrnou státní akci byla však dána právě tou okolností (na druhé straně fatální), že tato stará hra svou historickou vzdáleností nevybízelá k identifikaci s titulní postavou. I její formální prvky epického druhu tu přicházely na pomoc a samy o sobě přinášely našemu divadlu zajímavou problematiku.

Helénská dramaturgie se pokouší pomocí jistých zcizení, zvláště přerývkami pro chóry, zachránit něco ze svobody kalkulace, která působí Schillerovi takové obtíže.*) Ostatně v žádném směru nejde snad o to, dramatem o Antigoně nebo kvůli tomuto dramatu „zaklínat ducha antiky“, filologické zájmy nemohou být obslouženy. Dokonce i kdybychom cítili povinnost pro dílo, jako je Antigona, něco udělat, mohli bychom to udělat jen tak, že bychom tomuto dílu dovolili udělat něco pro nás.

* Dramatický děj se pohybuje přede mnou, kolem epického se pohybují já sám a děj jako by zároveň nehnul stál. Dle mého soudu tkví v tomto rozdílu mnohé. Pohybuje-li se událost přede mnou, jsem přísně upoután smyslovou přítomností, má fantazie ztrácí jakoukoli volnost, vzniká a udržuje se ve mně trvalý neklid, musím stále zůstat u objektu, jakékoli pohledy zpátky, jakékoli přemýšlení je mi zapovězeno, protože jsem poslušen cizí moci. Pohybují-li se kolem události, která mi nemůže uniknout, mohu udržovat nerovnoměrný krok, mohu podle svých subjektivních potřeb déle či kratěji setrvat, mohu jít několik kroků dozadu či vpřed atp.“

Korespondence s Goethem, 26. 12. 1797

3

Protože šlo méně o pokus nové dramaturgie s antickou hrou a více o vyzkoušení nového způsobu hraní, nemůže být nové zpracování dáno divadlům k volné dispozici, jak bývá zvykem. Byl zhotoven závazný inscenační model, který je zjevný ze sledu fotografií prováděných vysvětlujícími pokyny.

Takový model přirozeně stojí a padá se svou napodobitelností a variabilitou. Výsledkem celku nebo jistých částí při použití může být neživotnost; od celku či takových částí jest pak upustiti. Model nemůže spočívat na intonaci, na jejích půvabech pomocí hlasových zvláštností, na gestech a chůzi, jejichž krása vzniká díky zvláštním tělesným vlastnostem: takové věci nemají modelovou cenu, jsou takřkajíc bezpříkladné, nikoli příkladné. Má-li být něco s užtkem napodobitelné, musí to být předem připraveno. Aktuální výkon při užití modelů může pak být směsí příkladného a bezpříkladného.

Návrh použit modelů obsahuje v sobě jasnou výzvu umělcům doby, která aplauduje pouze všemu „původnímu“, „nesrovnatelnému“, „nikdy nikde nevidanému“ a která požaduje „jediněčnost“. Poznají koneckonců, že model není šablona, ale přesto ve svém způsobu práce nenalézají nic, co by jim pomohlo používat modelů. Připadá jim už dost obtížné zapomenout na své vzory zamlada, naučili se vytvářet na svých rolích všechno sami, zcela z toho, co je obsaženo v samotné osobnosti. Budou se ptát: kde zůstává při použití modelů „to tvůrčí“? Odpověď zní, že moderní dělba práce v mnoha důležitých oblastech tvořivost přetvořila. Tvůrčí akt se stal kolektivním tvůrčím procesem, souvislostí dialektického druhu, takže izolovaný původní vynález ztratil na významu. Původnímu nalezení modelů vskutku není třeba přikládat přílišnou váhu, vždyť herec, který ho použije, ihned do něho vkládá své osobní prvky. Má plnou mož-

nost vynalézat obměny modelu, takové totiž, které obraz skutečnosti, jenž má vzniknout, věrněji připodobňují pravdě a jsou výrazově bohatší nebo artistně uspokojivější. S choreografickými figurami (postoji, pohyby, seskupeními atd.)* možno zacházet stejně tak otrocky jako suverénně; suverénně ovšem jen tak, že se dá volný průchod skutečnosti. Správně provedené obměny mají samy modelový charakter, ten, jenž se učí, se proměňuje v učitele, model se mění.

Neboť model opravdu není zkonstruován proto, aby zafixoval inscenační způsob, právě naopak! Největší váha spočívá v rozvíjení, změny mají být vyprovokované a vnímatelné, namísto sporadických a anarchických tvůrčích aktů mají nastoupit tvůrčí procesy s postupnými nebo prudkými změnami.***) Model, sestrojený v půldruhém tuctu zkoušek na Městském divadle v Churu, je nutno předem považovat za nehotový; právě to, že jeho nedostatky volají po zlepšení, mělo by divadla vyzvat k jeho použití.

4

Neherovo jeviště pro Antigonu

Před půlkruhem paravánů polepených červeně zbarveným rákosem stojí dlouhé lavice, na nichž mohou herci čekat na svou narážku. Uprostřed

* Pro seskupení a maskování bylo ostatně užito Neherových skic, takže stavitelé modelu sami pracovali takřkajíc už podle předlohy.

** První pokus použití modelů epického divadla provedla R. Berlaouová v Kodani. Použila pro „Matku“ a pro „Pušky paní Carrarové“ s lidovou herečkou Dagmar Andreasenovou fotografií z dřívějších inscenací. Vlasovová D. Andreasenové a její Carrarová se zcela lišily od postav H. Weigelové. Pokus byl ke cti jak jí, tak Weigelové, která vytvořila něco měnlivě napodobitelného.

69

mezi paravány je mezera, kde stojí viditelně obsluhovaná gramofonová aparatura a kudy herci, jsou-li s rolí hotovi, mohou odcházet. Hrací plochu tvoří čtyři kůly, na nichž visí koňské lebky. Vlevo v popředí je prkno s rekvizitami — s bakchickými maskami na hůlkách, s měděným vavřínovým věncem Kreontovým, s miskou prosa a se džbánem vína pro Antigonu a se stoličkou pro Teiresia. Později sem jeden ze starších pověsí Kreontův bitevní meč. Na pravé straně stojí konstrukce s kovovou deskou, na níž při písni sboru „Bože radosti, jenž jsi pýchou“ jeden ze starších buší pěstí. Pro prolog se na drátech spustí nabílená stěna. Jsou v ní dveře a skříň. Před ní stojí kuchyňský stůl a dvě židle a vpravo vpředu leží pytel. Nad stěnu se na počátku spustí tabule s udáním místa a času. Opona není.

Herci sedí proto viditelně na jevišti a teprve po vstupu na (velmi jasně osvětlenou) hrací plochu zaujmají nastudované postoje postav, aby publikum nemohlo podlehnout klamu, že je přemístěno na místo děje, nýbrž aby pochopilo, že je pozváno zúčastnit se provedení antické básně, ať už je restaurována jakkoli.

Existovala první a druhá verze scény. V první určovaly herecké lavice takřikajíc místo staré básně. Paravány za nimi byly z plachet v barvě býčí krve, které připomínaly plachty lodí nebo stany, a kůly s koňskými lebkami stály mezi nimi. Hrací plocha měla být pouze břeškně osvětlena a vymezena malými praporečky. Zesvětštělé pojetí by tak bývalo bylo viditelně odděleno od staré básně. S touto koncepcí jsme pak byli stále nespokojenější, až jsme se rozhodli umístit obnovený děj rovněž mezi barbarské kůly válečného kultu.

V třetí verzi, kdyby se vypustil prolog, by bylo možné namísto paravánu za lavicemi umístit tabuli se znázorněním moderního města v ruinách.

SOFOKLOVA ANTIGONA

Kostýmy a rekvizity

Kostýmy mužů byly ušity z nepomalované pytloniny, ženské byly z vlny. Kreontův a Haimonův kostým měly červené kožené vložky. Kostýmy Antigony a Ismeny byly sedé. Rekvizitám byla věnována mimořádná péče: byly zadány dobrým řemeslníkům. A to nikoli proto, aby publiku nebo hercům připadaly pravé, nýbrž toliko proto, aby se publiku a hercům předvedly krásné předměty.

5

Pokud jde o inscenační styl, jsme s Aristotelem zajedno v tom, že srdcem tragédie je fabule, byť nejsme zajedno, k jakému účelu má být přednesena. Fabule nemá být pouhým východiskem pro všelijaké výlety do psychologie či jinam, nýbrž v ní má být vše a vše se má dělat pro ni, takže když se vypráví, vše je skutkem. Seskupení a pohyby postav musí vyprávět fabuli, která je sepětím událostí; jiný úkol herec nemá. Stylizace, která z jeho hry dělá umění, nesmí při tom vymýtit přirozenost, nýbrž ji má naopak stupňovat. Vtíravý temperament a mluva, jejíž zřetelnost je nápadná, patří k nešvarům. Stylizace znamená důkladné vypracování všeho přirozeného a jejím účelem je předvést publiku jakožto jedné části společnosti to, co je na fabuli pro společnost důležité. I nesmí se s takzvaným „básnickovým světem“ zacházet jako se světem uzavřeným, autoritářským, „v sobě logickým“, nýbrž musí v něm být uplatněno to, co je v něm obsaženo ze skutečného světa. „Slovo básnickovo“ není posvátnější nežli pravdivější, divadlo neslouží básníkovi, nýbrž společnosti.

6

Aby se inscenace podřídila fabuli, byly hercům při zkouškách poskytovány veršové můstky, které navozovaly postoj vypravěčů. Dříve než před-

stavitelka Antigony poprvé překročila hranici hrací plochy, řekla (a slyšela za pozdějších zkoušek, jak říká inspicient):
Ale Antigona, Oidipovo dítě, šla s džbánem Shrabovat prach, aby jím přikryla Polyneikovo tělo

Které hněvivý tyran předhodil ptákům a psům. Představitelka Ismeny řekla před svým vystoupením:

A Ismena, její sestra, ji potkala, jak shrabuje prach.

Před prvním veršem řekla představitelka Antigony:

Hořce tu nařkala Antigona nad osudem bratří Atakdále. Takto navozená řeč nebo akce dostává pak charakter detailnějšího provedení a zabraňuje se absolutní proměně herce v postavu: herec ukazuje.

I masky, k nimž bylo užito mnohem víc líčidel, nežli je běžné, měly o něčem vyprávět: např. u starších o zpusťování, jaké zvyk vrývá do tváří těch, kdož vládnou, atd. Jak fotografie ukazují, zcela to nevyšlo.

Tempo inscenace bylo velice rychlé.

7

Studium předkládaného modelu je ostatně poněkud ztíženo tím, že obsahuje mnoho nechtěného a předběžného; jde o to rozpoznat to jako takové a vyloučit to. K tomu patří celá oblast mimiky, v níž si herci, s výjimkou Weigelové, takřikajíc sami pomáhají dál. V této oblasti máme co dělat s bezmála nerozpletnou stylou směsí naší periody výprodeje, která vystavuje hry všech dob a zemí a vymýšlí pro ně nejnejrozličnější styly, aniž má svůj vlastní. Samozřejmě pak tyto snahy ztroskotávají a v jedné a téže inscenaci narážíme na sonorní patos, který by Aischyla udělal nesnesitelným, a na bizarerii, která by udělala nesnesitelným Gozziho; a zcela zjevně hrají herci za zcela různými účely.

Tento špatný stav omezuje přirozeně i vlastní oblast modelu, oblast postojů a seskupení. Vcelku a zhruba jsou seskupení provedena nepečlivěji. Úspornost v tom, jak se skupiny a postavy pohybují sem a tam, měla zajistit význam těchto pohybů. Jednotlivé konstelace, dokonce i vzdálenosti, mají dramaturgický smysl a v jistých okamžicích může jediný herec jediným pohybem ruky změnit situaci. Dějí se i pokusy udělat nálezy režie a herců viditelnými jako teatrální myšlenky — vždyť se tu ztratila všechna měřítka, takže nikdo už nemůže rozeznat velké od malého. V tomto i ve všem ostatním by mělo studium fotografií a poznámek být zaměřeno především na moment začínání a na proces rozlišování, které by měly zdomácnět ve zmatené a přeplněné oblasti toho, co se v našem produkování umění schyluje ke konci, co je hotové a všeobecné.

Stejně jako by se nadto celý experiment neměl považovat za nedůležitý, nepovažuje-li se za dobře provedený, neměli bychom si jej také nechat znechutit obavou, že by mohl znamenat odvržení vši dosavadní praxe. Divadlo je jednotvárné, není-li mnohotvárné. A taneční umění dosahuje leckdy vrcholu, vystoupí-li se z řady. Netřeba také zabývat se prací s modely s větší vážností, nežli jaké je třeba ke každé hře. Ano, ať se modely klidně považují na něco, co je příbuzné „Temperovanému klavíru“.

1948

Brecht — Neher

POZNÁMKY KE ZPRACOVÁNÍ*

1

Sofoklova „Antigona“ patří k největším básním západního světa. Vynořila se však otázka, zdali

* Pro uvedení (v Greizu 1951)

je ještě srozumitelná publiku, které dnes žije ve zcela jiných představách. Podle představy předků je člověk více či méně slepě vydán osudu, nemá nad ním nižádnou moc. Tuto představu nahradil B. B. ve svém přebásnění názorem, že osudem člověka je člověk sám. Tato změna je velmi pronikavá a stará báseň se jí mohla podrobit jen proto, že je v podstatě zcela realistická a ztvárňuje s velkou praktickou znalostí lidí a s politickou zkušeností reálný děj, který básníkovi dodala tradice, totiž zánik vladařského domu Oidipova. Zaniká v kruté loupežné válce, která si vynucuje i takové krutosti vůči vlastnímu lidu, že část vladařského domu, která jde s lidem, se vzbouří a tím přivodí takové oslabení, že přepadený nepřítel zvítězí. Protože tyran, aby zlikvidoval vzpouru ve vlastním domě, potřebuje rychlé vítězství, štvě své oddíly do ukvapené bitvy. Oddíly, rozvrácené vnitřním odbojem, nejsou už s to klást odpor nepříteli, který obhajuje svou vlast s nasazením všech mužů, žen i dětí. Velký mravní čin Antigony, která se vzepře proti tyranovi Kreontovi, spočívá v tom, že pohnuta hlubokou lítostí, neváhá otevřeným odporem přivést vlastní národ do nebezpečí, že bude poražen v loupežné válce.

2

Další změny ve staré básni jsou např. ještě tyto:

Válka Théb s Argem je znázorněna realisticky. Cílem jsou argejské rudné doly. Tyto doly však opatřují Argejským i dobrá kopí. Protože boj se takto stává rozhořčeným a trvá mnohem déle, nežli si Kreon vypočítal, je třeba přespříliš přísné disciplíny a dochází ke vzpourám; Kreon musí vést válku proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli a prohrává ji.

Věstec Teiresias, který je ve staré básni zasvěcen božské prozřetelnosti, je v adaptaci dobrým pozorovatelem a proto je s to všelicos předpovědět.

SOFOKLOVA ANTIGONA

Zpracovány jsou i chóry, do nichž rovněž pronikají nové myšlenky. Tyto chóry stejně jako leckteré jiné pasáže básně mohou být stěží plně srozumitelné těm, kteří je slyší poprvé. Části chórů znějí jako hádanky, které volají po řešení. Jejich znamenitým rysem však je to, že poněkud prostudovány, poskytují stále víc krás. Zpracování nechtělo tuto obtíž, jejíž překonání působí tolik radosti, prostě odstranit — tím spíše, že „Antigona“ měla to štěstí, že jejím překladatelem se stal Hölderlin, jeden z největších tvůrců německého jazyka.

První chór (strana 50)

Člověk, obrovitě veliký, když si podrobuje přírodu, stává se, když si podrobuje svého bližního, obrovitou hrozbou.

Druhý chór (strana 55)

Varování despotovi, aby nerozsuzoval příliš tvrdě. Ti, kdož jsou násilně zbavováni své lidské důstojnosti, se bouří a svrhnou své utlačovatele. Jako příklad jmenuje chór lachmejské bratry, kteří snášejí nesmírné útrapy, přenechají dokonce i své ženy cizím nepřátelům, ale pozvednou se, když je Peleas, byt jen lehce, udeří holí, a zabijí ho. Dlouhou dobu narůstal zárodek rozkladu v domě Oidipově, zchvácenost utlačovaných je konečná (může přestat). Zánik vladařského domu však mnohé strhne s sebou (chór tu míní sebe sama).

Třetí chór (strana 58)

Je to chvalo zpěv na Bakcha, boha tělesných radostí. Jeho moc nad lidmi je veliká. Prosadí se dokonce i ve válce. Pomíchá celé rodiny, tak neodolatelná je jeho prosba, aby se všichni radovali. Lidé se skrze něho dostávají do úplného transu. Přiměje je i k tomu, aby se v naději na

radovánky sklonili pod jařmem. I na nebezpečné moře za tenké stěny lodí zaznívá touha po radosti. Ve výronech radosti mísí rasy. Ale je to bůh neválečnický a nakloněný družnosti a srozumění.

Čtvrtý chór (strana 60)

Cestou na popraviště vytýkala Antigona sboru starších, že tyranovi nekladli odpor, a předpovídala městu strašlivý konec. Nyní jí chór předhazuje, že i ona dlouho trpěla bezpráví. Jedla chléb upečený v zotročení, pohodlně seděla ve stínu pevností. Procitla teprve když násilí, vycházející z Oidipova domu, se zpětnou vlnou do tohoto domu vrátilo.

Pátý chór (strana 65)

Zanikající Thébané vyzývají ještě jednou Bakcha, obranného boha svého města. Poznávají, že se proti mírumilovnému bohu radosti prohráli.

3

Adaptace tohoto druhu nejsou v literatuře ničím nezvyklým. Goethe zpracoval Euripidovu „Ifigenii“, Kleist Molièrova „Amfitryona“. Tyto adaptace nebrání požitku z originálních děl. V nepřilíš vzdálené budoucnosti bude tento požitek v důsledku vyškolení historického smyslu a estetického vkusu přístupný i širokým masám obyvatelstva.

DOMÁCÍ UČITEL

PODLE HOFMISTRA
OD JAKOBA MICHAELA REINHOLDA
LENZE

Osoby

Lauffer, domácí učitel
Pastor Lauffer, jeho otec
Tamý, rada von Berg
Ericek, jeho syn
Major von Berg
Majorka von Berg, jeho žena
Gustiuka, jejich dcera
Lepold, jejich syn
Služebná u majora
Venceslav, venkovský kantor
Liza, jeho světenka
Hrabě Wermuth
Pápis
Bölkwerk, student
Pani Blitzerová, bylná
Panna Rähhaarová
Karolina Pápisová
Panna Watterová
Panna Müllerová
Panna Rabenjungová

*Adaptace Lenzeovy komedie z roku 1774
vznikla za spolupráce R. Berlauové, B. Bassana, E. Manka
a G. Nehera 1950 pro Berliner Ensemble*

PROLOG

v němž domácí učitel se představuje publiku

Vážené publikum, hra, již jest vám
uviděti

Napsána byla málem před dvěma sty
lety.

Z bran minula tam vystupuji — to ukáže
ta hra —

Já, praprapředeck německého kantora.

Ve službách šlechty dosud jsem

Děti jí učím s chabým výdělkem.

Učím je znát bibli a jak se mají chovat

Učím je krčit nos, camrat a komandovat.

Ve vyšších uměních mám zběhlou hlavu

— Sám přitom nižšího jsem stavu.

Časy se arcit mění právě:

Měšťanstvo kupředu jde dravě.

I zamýšlím teď ve dne v noci

Že podrobím se jeho moci.

Mělo by ve mně, jak se říká

Přeochoťného služebníka.

Mě vytrénoval feudál

Křídla mi přistříh, uzdu dal

Ať učím jenom, co se žádá.

Těm zásadám já neukážu záda!

Mám prozradit vám, čemu učím? Ano?

Německé mizérii se vším, co je k tomu
dáno!

PRVNÍ DĚJSTVÍ

1.

V pruském Insterburku. Před o-
krasnou zahrádkou tajného rady
von Berga

Tajný rada. Major.

MAJOR · S hospodářstvím to vypadá nevalně,
Viléme; koně nesečeneš, ani za peníze.
Těch sedm let války je v zemi safraporte
znát. — Tady už je zase! Pořád se mi
plete do cesty, hladovec jeden.

*Läuffer přejde kolem se čtyřnásobnou úklonou.
Nedostane se mu odpovědi.*

LÄUFFER · Čert aby vás vzal, hulváti.

TAJNÝ RADA · Co je to za vrtichvosta?

MAJOR · Nějaký Läuffer, prý syn pastora.
Žena si ho chtěla pozvat, potřebuje pro
Leopolda domácího učitele. Možná že by
to zastal stejně dobře jako kdokoli jiný.

TAJNÝ RADA · Vzpomínám si na to jméno.
Jeho otec mi kvůli němu málem zbořil
dům. Chtěl pro syna místo na městské
škole. Ale nemá na to dostatečné vzdělání.
Otcův měšec na závěrečná examina
nestačil. Co by měl tvého syna učit?

MAJOR · Měl by do něho vpravit takové vě-
domosti a manýry, aby se jednou mohl
stát vojákem jako já.

TAJNÝ RADA · Na to by asi stačil, Bedřichu.
*Vkročí před majorem do zahrádky a zastaví
se před jednou z rostlin. Farra communis,
kaprad' obecná, nejstarší z rostlin na celé
zeměkouli. — Ostatně: víš vůbec, koho
bys tím Läufferem dostal do domu, bra-
tře? Je to člověk vyžralých mravů? Mé
šetření tak daleko nešlo, abych si zjišťoval,
jak až dosud žil.*

MAJOR · Vím jenom to, že nežádá příliš
mnoho. Ta válka a drahota...

TAJNÝ RADA · Mám nedůvěru ke všemu,
co je moc laciné. Pošlu proto také svého
Fricka na univerzitu do Halle.

MAJOR · Saprlote! Nu, dost o tom chlápkuvi.
Mluvili jsme o té tvé kapradí.

TAJNÝ RADA · Kaprad', jejíhož poněkud
většího předka se podařilo zjistit už v do-
bě ledové, totiž přesličku...

2.

Gustiččina světnice

Gustička. Fricek von Berg.

GUSTIČKA · Fricku! Jak je daleko do Halle?

FRICEK · Tři sta mil nebo tři míle — jak chceš! Když nemohu být tady u tebe, Gustičko, když mám být někde, kde za tebou nemohu, tak jsou tři míle stejně daleko jako tři sta mil.

GUSTIČKA · A být v Halle a —

FRICEK · U tebe! Stejně mi do Halle nena-píšeš a přestanu pro tebe existovat.

GUSTIČKA · Ty si tedy myslíš, že se v okam-žiku, kdy vstoupíš do kočáru, vlastně ani neloučíme, že se neloučíme doopravdy?

FRICEK · Nýbrž že v duchu zůstaneme spolu. Přijmi tohle, Gustičko! *Dá jí Klopstockovy*

ódy.

GUSTIČKA · Klopstock! Čte.

„Ó, jak opojná slast, když ta vytoužená
Chvilé blaženství nadchází,
V které milenec zví, že též je milován!“

FRICEK *čte dál* ·

„A dvě lepších už duší teď
Prvně bez mezí, ach, dýše svou jsouc-
ností!“

Ach! — Ale strýček tě provdává za toho bezbožného hraběte Wermutha dřív, než svoje školy vychodím, a tři roky na univerzitě, to bude pro tebe dlouhá doba!

GUSTIČKA · Třicet let nebo tři roky, záleží na mně. — Slyším na chodbě otce se strýčkem, pojd' půjdeme do zahrady.

FRICEK · Ne, nekam šli. Vždyť se vrátím. Počkej, Gustičko, přečti si ještě tohle, „Heřman a Thusnelda“. Cheruskův ná-vrat.

GUSTIČKA *čte* ·

„Ha, jde potom a římskou krví zbrocen,

Pokryt bitevním prachem! Nikdy nebyl
Heřman krásný tak! Z očí
Nikdy mu neplál ten žár!
Chvím se rozkoší, pojd'! Podej mi orla,
Dej mi krvavý meč! Spočinout pojd' sem,
V moje náručí stul se
Po bitvě přestrašlivé!“

Počkej, pojd' do besídky.

FRICEK · Ne, ne, papá tam nekam šel. Čti!

GUSTIČKA *čte* ·

„Abych pot z čela setřela ti
A z tvých tváří i krev! Jak žhnou ty tvá-
ře!

Heřmane, takou lásku
Thusnelda cítí až dnes!“

Ach Fricku!

„Větší než když poprvé v stínu dubu

Jako ženich jsi divoce mě objal!

Prchajíc už jsem zřela

Tvou nesmrtelnost příští.“

FRICEK · Gustičko. . .

GUSTIČKA · Měl bys mi — ne, to nemohu na tobě žádat.

FRICEK · Žádej třeba i můj život, poslední krůpěj mé krve.

GUSTIČKA · Chtěli jsme si oba cosi přísahat.

FRICEK · Ach pojd'! Výborně! Klekněme si tady před ložem, pozvedni takhle prsty a já učiním totéž. — Tak, a teď pověz, co ti mám odpřisáhnout?

GUSTIČKA · Že o každých prázdninách přispěcháš za svou Gustičkou a že se za tři roky z univerzity vrátíš a Gustičku si vezmeš za ženu. Ať si tvůj otec řká, co chce.

FRICEK · A co ty mi za to slíbíš, andílku. . .
Políbí ji.

GUSTIČKA · Slíbím ti, že se nikdy nestanu ženou nikoho jiného, i kdyby se o mne ucházel ruský car.

FRICEK · Přisahám ti nastotisíkrát —

Vystoupí tajný rada. Obu vykřiknou a vyskočí.

TAJNÝ RADA · Okamžitě se mi ke všemu přiznejte! Co jste tady prováděli? Fúj, myslel jsem, že mám syna rozumného. Chceš se stát právníkem, a přitom ani sám se nedokážeš chovat jak se sluší a patří? Pojdte sem, oba. Předpokládejme, že se nic nestalo. Máš-li svou sestřenku rád, Fricku, prosím, nemám nic proti tomu. Ale napřed je třeba jít do Halle a stát se tam pochodní lidstva! Abys byl Gustičky hoden! A abys poznal, co to je skutečná svoboda! Svoboda, kterou se lidé liší od zvířat. Hřebci a klisny musí, ale lidé nikoli, ti mají na vybranou. Rozuměl jsi mi, synu? *Fricke stydlivě přikývne.* Proto chci, abyste tu svou nutnou separaci provedli sami, vědomě, bez nucení, z vlastní vůle, dobrovolně. Žádné jiné dopisy mezi vámi, než dopisy otevřené! Slibujete? *Fricke a Gustička přikývnou.* Myslet si můžete co chcete, ale co se napíše, to se zcenzuruje! A teď se rozlučte, v mé přítomnosti — a nic, co by se nemohlo dít i za přítomnosti jiných svědků! Z vlastního popudu! *Fricke se Gustičce ukloní, Gustička udělá pukrle.* Tak tak, draží, rozum je přísný pán.

3.

Pokoj majorjky

Paní majorjka u spinetu. Läufler stojí velmi pokorně vedle ní. Leopold chytá mouchy.

MAJORKA · Mluvila jsem s vaším panem otcem. Pokud jde o plat, tak jsem s ním dohodla, že namísto žádaných tří set dukátů dostane sto padesát. Za to však od vás žádám, pane — jak se jme-

nujete? — pane Läuflere, abyste měl pořád čisté šaty a nedělal našemu domu ostudu. A teď váš denní program: Čokoládu si vypijete ráno v sedm s mladým pánem a budete dbát, aby se řádně najedl. Má křehké zdraví. Od osmi do dvanácti se budete učit! Odpoledne procházka městským parkem, a pěkně za ruku, je neobyčejně temperamentní. Od šesti do večere můžete sedět v arkýři a prohlubovat své vzdělání. Večer počítám s tím, že se postaráte o pobavení hostů. Doufám, že nejste padlý na ústa. Žádám na vás vkus a taktéž poctivost; vašeho předchůdce jsem musela propustit, poněvadž si cpal kapsy hruškami. — Bruslíte? Můžete to Leopolda naučit? — A co pravidla společenského chování?

LÄUFFER · Doufám, že Vaše Milost bude se mnou spokojena. Aspoň v Lipsku jsem nevynechal jediný ples a měl jsem v životě jistě víc než pět tanečních mistrů.

MAJORKA · Tak? Předvedte tedy něco. Jak byste se mi například uklonil při menuetu? Jen žádné strachy, pane. . . Läuflere! Žádné strachy! Můj syn se beztak knížek bojí. Kdyby měl dostat navíc přihloupělého učitele, tak je konec. Jen tak na zkoušku, abych se přece jen přesvědčila. — No, to by ušlo! A teď ještě nějaké kroky. — Myslím, že to půjde; všechno se poddá, jen co se nějaké té naší zábavy zúčastníte. . . Máte hudební nadání?

LÄUFFER · Hraji na housle a z nouze i na klavír.

MAJORKA · Tím lépe: až dosud jsem musila pokaždé zpívat, když milácci dostali chuť si zatančit. Ale takhle to bude lepší.

LÄUFFER · Vaše Milost mě přivádí do rozpaků: Existuje snad na celém světě virtuos, který by svým nástrojem dosáhl lahodnosti hlasu Vaší Milosti?

MAJORKA · Chachacha, vždyt jste mě ještě ani neslyšel... Počkejte, znáte tenhle menuet? *Zpívá.*

LÄUFFER · Och... Och... promiňte mi můj entuziasmus! *Políbí ji ruku.*

MAJORKA · A přitom jsem dnes nachlazená, jistě dnes krákám jako vrána. Vous parlez français, sans doute?

LÄUFFER · Un peu, madame.

MAJORKA · Avez vous déjà fait votre tour de France?

LÄUFFER · Non, madame... Oui, madame...

MAJORKA · Vous devez donc savoir, qu'en France on ne baise pas les mains, mon cher...

SLUŽEBNÁ *vtoupí* · Pan Wermuth.

MAJORKA · Ctitel mé dcery...

Vstoupí hrabě Wermuth. Po několika němých komplimentech usedne na pohovku.

HRABĚ · Viděla Vaše Milost už nového tanečního mistra, který přibyl z Drážďan? Jakýsi florentský markýz, jmenuje se... Setkal jsem se na svých cestách jen s dvěma, kteří byli lepší.

MAJORKA · Jen se dvěma? Opravdu? Vzbuzujete mou zvědavost; vždyt znám zhýčkaný vkus hraběte Wermutha.

LÄUFFER · Pintinello... že? Viděl jsem ho tančit v lipském divadle; netančí nikterak výjimečně...

HRABĚ · Tančí — on ne peut pas mieux. — Jak vám říkám, milostivá paní, v Petrohradě jsem viděl jakéhosi Beluzziho, který byl lepší; ale tenhle má v nohou takovou lehkost a v jeho postoji, v jeho pohybu paží, v jeho otáčkách je něco tak božsky nedbalého —

LÄUFFER · V Kochově divadle ho vypískali, když se tam naposled objevil.

MAJORKA · Zapamatoval si, příteli, že služebník v přítomnosti urozených osob mlčí.

Šel do svého pokoje. Nikdo se ho na nic neptal.

Läuffer jde ke dveřím.

HRABĚ · Zřejmě nový hofmistr.

MAJORKA · Přichází rovnou z vysoké školy. — Tak už konečně šel! Copak neslyší, že se o něm mluví? Už jen proto se nesluší, aby tady postával.

Läuffer odchází. Majorka a hrabě piji čokoládu.

MAJORKA · Je to hrozné, že už ani za peníze nenajdete pořádného člověka. Jen si představte: pět set dukátů ročně mu platím! Není to strašné?

HRABĚ · Ale ten Pintinello tančí opravdu jako bůh. Víte, že mě to mé tancování přišlo na takových třicet tisíc dukátů? Ale dal bych ještě jednou tolik, kdyby... *Vzdychne.* Jak se daří slečně Gustičce?

MAJORKA · Taktak. Poslední dny se mi zdá poněkud pobledlá.

4.

Na kluzišti

Panna Wattenová. Panna Rabenjungová. Panna Müllerová. Všechny bruslí. Po straně učí Läuffer bruslit Leopolda.

MÜLLEROVÁ · Pastora Detzera poslouchám docela ráda. V jeho kázáních jsou taková místa...

WATTENOVÁ · O tajných hřších!

MÜLLEROVÁ · Hřímá, ale jen v náznacích. *Napodobuje ho.*

„Vy si myslíte: nikdo to nevidí, nikdo při tom není, nemůže se to vyzradit. Ale já vám říkám, že právě na ty, kteří takto sami plod požívají, má ďábel zvlášť spadenó.“

RABENJUNGOVÁ · Tamhle to je ten nový.

Jak dělá ty osmičky!

Läuffer bruslí kolem.

MÜLLEROVÁ · Myslíš tohle? To je nový vychovatel u majora Berga. Nekoukejte po něm!

WATTENOVÁ · Neví, jestli by měl pozdravit.

RABENJUNGOVÁ · Má za ušima.

MÜLLEROVÁ · Říká se.

WATTENOVÁ · Kdo to říká? Jen se netvař tak zasněženě!

MÜLLEROVÁ · Dobře, chodte si s ním, nechte se od něho zdravít, neřeknu už slovo.

RABENJUNGOVÁ · Máme kolem něho projekt nebo —

WATTENOVÁ · Jsem pro.

Projedou kolem Läuffera.

RABENJUNGOVÁ *nafoukaně* · Počasí se mi dnes nějak nezdá. Jako by chtělo sněžit.

WATTENOVÁ *vyprskne* · Co kdyby ses toho svého učitelka optala, kdy začne tát!

MÜLLEROVÁ · Nech toho. Všecko má své meze. Chtěla bych jen zabránit, aby se k nám přidal. Za chvíli bude ve městě známý jako falešný pětník.

WATTENOVÁ · Proč?

MÜLLEROVÁ · Minulou neděli se pustil dokonce za Beckovou. Ale nevzala ho na vědomí a přitom opravdu není upejpavá, coura jedna. *Šušká s ostatními.*

RABENJUNGOVÁ · Co mu zbývá, když s ním žádná pořádná nechce jít?

WATTENOVÁ · Kdyby se s ním některá z nás ukázala, hned by se vědělo, že to není jen tak z legrace.

MÜLLEROVÁ · Když jdeš se sousedovic Honzou, tak si nikdo při tom nic nemyslí. Atsi je holčičkář, aspoň není cizí. Ale s někým neznámým? Pročpak bys asi s ním šla? Jak s takovým člověkem vypiješ šálek čokolády, jsi v Insterburku vykřičena nadosmrť.

WATTENOVÁ · Teď sem jede.

Läuffer přijel za nimi bez Leopolda a smekne. Trojice dříve strne a neodpoví.

MÜLLEROVÁ · Tak, teď ví, na čem je.

WATTENOVÁ · Škoda. Takových tu moc není.

Läuffer se vztekle vrátí k Leopoldovi a ten jej z nešikovnosti strhne na zem. Slečny se smějí.

5.

Läufferova světlice

Läuffer píše na tabuli slovo „agricola“. Leopold sedí u stolu.

LEOPOLD *čte se špatným přízvukem* · --cola.

LÄUFFER *opravuje otráveně přízvuk* · Agricola. *Vstoupí major.*

MAJOR *čte se špatným přízvukem* · Agricola. Tak je to správně, tak se mi to líbí; jen se pěkně uče! A kdyby si to převít nechtěl zapamatovat, pane Läuffere, tak mu knihou mlatte o hlavu tak dlouho, až ho cvrkot přejde. Jen se podívejte, jak už zase kroutí hubu. Když ti otec něco řekne, tak jsi náramná citlivka, co? Ale já z tebe chlapa udělám, i kdybych tě měl řezat, dokud nebudeš modrý, ty tichošlápku jeden! A vy, pane, buďte s ním pilný, to si vyprošuji. Ten úkol o hrdinném králi, který tady čtu, je odbytý, to vám povím. Při výčtu nepřítel Jeho Výsosti se úplně zapomnělo, že k boji nevyzval jen Sasy, Rakušany, Francouze a Rusy, ale že také s Angličany mluvil náramně jasnou řečí. Takhle z toho vůbec nevynikne, jak Jeho Výsost byla blízká záhubě, takhle vůbec nevycítíš nic z Jeho slávy.

LÄUFFER · Necht pan major promine; je to

moje vina, nevyličil jsem mu to dost černě.

MAJOR · Dělá si snad ze mne legraci? Nebo chce vzít toho tichošlápka tady v ochranu? Jakpak umí svého Cornelia? Drž hlavu zpřímá! Narovnej se, klacku! *Rovná ho.* U sta hromů, nekrč se, nebo tě roztrhám jako hada.

LÄUFFER · Necht pan major promine, ale umí latinsky sotva číst.

MAJOR · Cože? Ten uličník tedy všechno zapomněl. — A přitom mi předchozí učitel přece tvrdil, že je v latině perfektní. . . Já tě přerazím! *Dá mu pohlavek.* Už zase sedíš jako paragraf? Nedá si říct — pryč, jdi mi z očí — zmiz! Mám tě popohnat? Zmiz, povídám!

Duše vzteky, Leopold se vytratil. Major usedne na židli. Läufferovi. Sedněte si, pane Läuffere, chtěl jsem s vámi promluvit pár slov o samotě, proto jsem mladého pána poslal pryč. Tak si sedněte! Pořádně! U všech dasů, vždyť mi rozbijete židli, když se budete pořád krčit jen tak na rohu. . . Na to přece židle tady je, aby se na ní sedělo. Tolik jste toho zcestoval a tohle nevíte? — Tak poslyšte: Mám vás za pohledného, slušného muže, za bohabojného a ochotného člověka, jinak bych se pro vás vůbec neangažoval tak, jak se pro vás angažuji. Slíbil jsem vám sto čtyřicet dukátů, že?

LÄUFFER · Sto padesát, milostivý pane.

MAJOR · Sto čtyřicet.

LÄUFFER · Když Vaše Milost dovolí: Paní majorová mi slíbila sto padesát dukátů.

MAJOR · Ech, copak ženské! — Sto čtyřicet dukátů, to dělá v tolarech tři — počkat — třikrát sto čtyřicet: Kolik je to tolarů?

LÄUFFER · Čtyři sta dvacet.

MAJOR · Jistě? Tolik? Nu, abychom se dostali k nějakému okrouhlému číslu, určil

jsem vám jako odměnu čtyři sta tolarů pruské měny. Jak vidíte, víc, než se všude dává. Čtyři sta tolarů.

LÄUFFER · Ale těch sto padesát dukátů dělalo rovných čtyři sta padesát tolarů, a jen za takových podmínek jsem místo přijal.

MAJOR · Čtyři sta tolarů, monsieur, víc s dobrým svědomím nemůže žádat. Jeho předchůdce dostával dvě stě padesát a byl nejspokojenější člověk pod sluncem. A při tom to byl namouduší učený pán! To on se bude muset ještě hodně učit, než se mu vyrovná. Všecko, co pro něho dělám, dělám čistě z přátelství k panu otci a také ve prospěch jeho samotného, ale musí být hezky pilný. A teď dával pozor: Mám dceru, která je sice v křesťanské věrouce celkem zběhlá, ale poněvadž už brzy má jít k svatému přijímání a člověk ví, co jsou faráři zač, tak s ní každé ráno něco z věrouky probral.

LÄUFFER · Ano, pane majore.

MAJOR · Dám mu čtyři sta, ale za to vzdělal mou dceru ještě navíc v náboženství. Každé ráno hodinku. Buďte k ní chodit do pokoje.

LÄUFFER · Ano, pane majore.

MAJOR · Samozřejmě oblečený. Pánbůhchraň, aby byl takový sviňák, jako jeden, co tady sloužil a chtěl mermomocí chodit ke stolu v županu. Tak ujednáno?

LÄUFFER · Pane majore, byla by to velká opovážlivost, kdybych vzhledem k novým propozicím a také vzhledem k tomu, že je těžké v Insterburku najít společnost, vznesl poníženou prosbu? Zvykl jsem si totiž žít ve větších městech, jež se cizinci tak neuzavírají. . .

MAJOR · Tak spustil!

LÄUFFER · Mohl byste mi jednou za čtvrt roku, ne častěji, půjčit na dva tři dni koně k jízdě do Královce?

MAJOR · No, o tom bychom si ještě mohli promluvit.

LÄUFFER *vyskočí a uctivě se klaní* · Och, nejmilostivější pane majore —

MAJOR · Stejně by to asi bylo až někdy na jare, teď v zimě by beztak jet nemohl. — Umí také kreslit?

LÄUFFER · Tak trochu, milostivý pane. — Mohu vám předložit nějaké ukázky.

MAJOR *si je prohlíží* · Báječně! Docela pěkné, nikterak špatné. Naučil mou dceru také kreslit. — Měsíc mi nedovoluje, abych zaměstnal celou kumpanii hříšně drahých učitelů. Ale to vám povídám, vážený pane Läuffere, ne abyste na ni spustil bandurskou; to děvče je docela jiné než kluk. To děvče je mého srdce jediná útěcha. Navíc je poslední dobu trochu divná, jestli ví, co tím myslím. Vidím, jak se dítě ode dne ke dni ztrácí, jak jí ubývá zdraví, krásy a jak se všecken ten plundr jmenuje. Hýbá mi to žlučí. — Říkám mu to, aby s ní zacházel jemně.

6.

DRUHÉ DĚJSTVÍ

V saském městě Halle

Fricke von Berg. Pätus sedí v kalhotách a v košili u stolu. Bollwerk leží v posteli. Paní Blitzerová.

BOLLWERK · Tři měsíce v Halle a s jedinou holkou ještě nepromluvil!

FRICEK · Člověk koneckonců nepřichází z domova tak zcela bez závazků.

PÄTUS · Ty tam máš děvče?

BOLLWERK · Hic Rhodus, hic salta! Pán

z Insterburku zřejmě zapomíná na fyziologické funkce. Člověku se nechce spát proto, že miluje; ale miluje, aby spal. Jen počkal, až nadejde březen!

PÄTUS · Jen žádné děvče, z toho se člověk stane nanejvýš zádumčivým. Jestli chceš mít zábavu, nastěhuj se sem k nám. Co bys u toho pastora dělal? To není bydle ní pro tebe.

FRICEK · Co tady platíte?

PÄTUS · Platíme — co platíme, Bollwerku?

BOLLWERK · Nic.

PÄTUS · Opravdu, příteli, nevím. Blitzerka nám všechno napíše. Nájem, kávu, tabák, všechno co žádáme, a účet zaplatíme až bůhví kdy, když nám pošlou peníze.

FRICEK · Už jste hodně dlužní?

PÄTUS · Zaplatili jsme před týdnem.

BOLLWERK · A Pätus ještě peníze čeká.

PÄTUS · Až jednoho dne dojdou, příteli Bollwerku, budou tvoje.

FRICEK · Vypomáháte si? Jste hodní hoši.

PÄTUS · Máme všechno na půl. Sám bych na to nestačil. Ale tentokrát bylo zvlášť zle, všechny peníze praskly na dluhy, že, Bollwerku? A kabát, který jsem zastavil minulý červenec, tam pořád je. Bůhví, kdy ho zase vyplatím.

FRICEK · A co si bez kabátu počneš?

PÄTUS · Předstírám nemoc. Když mě dnes ráno paní radová Hamstrová dala pozvat, vlezl jsem okamžitě do postele.

FRICEK · Za tak krásného zimního počasí sedět pořád doma?

BOLLWERK · Co na tom? Čte si ve svém milovaném filozofovi, v Immanuelu Kantovi.

FRICEK · A co to jeho děvče — abychom nezapomněli na fyziologii!

BOLLWERK · Děvčatům nezáleží ani tak na našem kabátě, jako spíš na našem —

PÄTUS · Vzdělání, Bergu. A mně to může být

obzvlášť jedno, moje děvče mě totiž ani nezná.

FRICEK · To je taková blouznilka?

BOLLWERK · Jen o ní sní. A doplácí na to prostěradlo. Poučuju ho: Řekni mi, o které sníš, a já ti povím, se kterou jsi nespál. Ale teď abychom ten náš Insterburk taky pohostili! U sta hromů! Kdepak je káva? *Zaduše.* Paní Blitzerová! K sakru, paní Blitzerová! Zaplatili jsme, nebo jsme nezaplatili?

Paní Blitzerová vstoupí s kávou.

BOLLWERK · Kde, probůh, matko, vězíte? Pan Pätus už čeká hodinu.

PANÍ BLITZEROVÁ *Pätusovi* · Cože? Ty darebáku, ty všiváku rámusíš? Že kafe zas odnesu —

BOLLWERK · Suchary!

PANÍ BLITZEROVÁ · Žádné nemám. *Pätusovi* · Jestli taková potvora plešatá bude mít pokaždé odpoledne suchary nebo ne —

BOLLWERK · Copak on? Já potřebuju suchary! Jako by nevěděla, že mi kafe bez sucharů nejede — zač jí platím?

PANÍ BLITZEROVÁ *mu podá ze zástěry suchary.* Nejsou snad tohle suchary, ty řvoune? Pan Bollwerk má hlas jako celý regiment. *Pätusovi*. Odklidil ty knihy se stolu, jsou stejně pro kočku. Taková spousta pěkných a drahých knih a ještě se z nich pořád ničemu nenaučil! Tak co, chutná kafe? Nebo snad ne? Hned se mi přiznal, nebo mu vytrhnu z pleše poslední chlup.

PÄTUS *pije* · Báječně — mňam, mňam! V životě jsem lepší nepil.

PANÍ BLITZEROVÁ · Tak vidíš, ty neřáde. Kdybys neměl matku Blitzerku, která se o tebe stará a která ti dává najíst a napít, tak bys bídne skončil někde v příkopě. Jen

se podívejte, pane von Bergu, jak vypadá. Ani kabát nemá a i ten jeho župan vypadá, jako by ho byli v něm věšeli a on se jim ze šibenice utrh. Už čtvrtý rok propadá při zkoušce z filozofie. Proč? Prostě mu neleze do hlavy! Lituju jen jeho matku, která je navíc vdovou. Přitom vdovské i sirotčí důchody kvůli vítězné válce zkrátili. Nejde mi do hlavy, jak se můžete s někým takovým stýkat, jste přece slušní a nóbl pán. Inu, je to krajan, a k těm člověk vždycky cítí něco jako pokrevní vztahy. Proto taky pořád říkám, že by se pan von Berg měl k nám nastěhovat. Možná že by pak z něho přece jen ještě něco bylo. *Odejde.*

PÄTUS · Je to hodná ženská, Bergu, věř.

FRICEK · Z čeho pokaždé propadáš, Pätusi?

PÄTUS · Ale, mým ordinářiem je profesor Wolfffen, a ten pana Kanta z Královce nemůže vystát. A já zase k němu tíhnu.

BOLLWERK · Pan Kant je popleta. Jen si poslechl — *vezme k ruce knihu* — „Po skončení války, při uzavření míru, by pro národ jistě nebylo nevhodné, aby po slavnosti díkůvzdání vyhlásil den pokání, ve který by se jménem státu dovolával v nebi milosti za velký prohřešek, kterého se lidský rod ještě stále dopouští, totiž že užívá barbarského prostředku války.“ — Tohle chce oferovat na německé univerzitě!

FRICEK · Nemá v tom přece tak zcela nepravdu.

BOLLWERK · Ale naprosto! Už ten titul: „O věčném míru“! Kdybychom my dva tady přestali jen na den s Blitzerkou válčit, vařila by nám kafe už jen z ječmene. A takové nesmysly pana Kanta z Královce náš milý Pätus vykládá panu profesorovi Wolfffenovi už čtvrtý rok, a proto právem vždycky propadne. Opakuju: Pan Kant je hlupák!

FRICEK · Nemohl bys něco takového prohlásit, abys prošel?

PÄTUS *ktejž nožikem cosi vyrýval do desky stolu* · Přečti si, co jsem tady vyrýl!

FRICEK · „Ne.“

PÄTUS · To je má odpověď i v pátém roce, když to musí být. A toto „Ne“ platí německému služebníckování vůbec. Němec je přece šťastný jedině tehdy, když může někomu sloužit. A nejradši slouží vrchnosti, pro kterou by se mohl obětovat jako žoldák.

BOLLWERK · Já tomu říkám duševní síla. Děším se. Pätus — člověk spravedlivý! Pätus — člověk nebojácný!

PÄTUS · Kdo už je pan Wolfffen! Kreatura, která nenávidí Kantovy spisy o svobodě jako kapoun kohoutí zakokrhání!

FRICEK · A vás, pane Bollwerku, se spor duchů nedotýká?

BOLLWERK · Ne. Stanu se kantorem, a ponevadž mě pak čeká klauzura v nějakém zapadákové, musím se napřed rádně vymlouvat.

FRICEK · Ta káva chutná ječmenem.

BOLLWERK · Cože? — *Ochutná rovněž.* Opravdu. Když člověk přikusuje suchar, tak to ani — *Nahlédne do konvičky.* Nu, ven s tím svinstvím! *Vyhodí vše z okna.* Ječné kaše za pět set zlatých ročně! A něco takového Pätusovi — člověku spravedlivému!

PÄTUS · Co šlíš, Bollwerku?

PANÍ BLITZEROVÁ *se vřítí dovnitř* · Co se, u všech čertů, tady děje? *Pätusovi*. Pane, zbláznil jste se, nebo vás dokonce posedl satan? —

PÄTUS · Klid, matko, všechno zaplatím.

PANÍ BLITZEROVÁ *spustí strašlivý povyk* · Kdepak je mé nádobí? — Cože? U všech dasů! Vyhodil je z okna. — Já mu vyškrábu oči!

PÄTUS · V kávě plaval pavouk a já ze strachu — můžu snad za to, že okno bylo zrovna dokořán?

PANÍ BLITZEROVÁ · Chcípnout jsi z toho pavouka měl! I kdybych tě prodala se vším všudy, nikdy bych z toho své nádobí nezaplatila, ty chlape ničemná! Jenom samá škoda a samý malér. Ale já si na tebe podám stížnost, já tě do basy dostanu.

PÄTUS · Paní Blitzerová, ještě mi to jednou odpusťte. Víckrát se to, prosím, nestane, paní Blitzerová.

PANÍ BLITZEROVÁ · A cos provedl s mým stolem, neřáde? Jen žádné zakrývání, ty stvůro! Něco tam vydlabal! Nějakou sprostárnu! „Ne“!

PÄTUS · Týká se to filozofa Kanta.

PANÍ BLITZEROVÁ · Do mého stolu! Dojdu pro profoua! Já —

BOLLWERK · Tak dost, Blitzerko. Ještě mi Pätuse — člověka nebojácného — polekáš! Káva nestála za nic, rač se vytrazit, ženo!

PANÍ BLITZEROVÁ *zastrašně* · No tohle — vyhodit tak drahé nádobí prostě oknem do závěje... *Odejde.*

PÄTUS · Nebojím se ničeho, jedině Blitzerky. Nemá rozum.

BOLLWERK · Rád bych věděl, co by sis bez Bollwerka počal. Platil bys jako mourovatý a umřel při tom hladu.

FRICEK · Taky se chci vrhnout na filozofii.

BOLLWERK · Pane von Bergu, doufám jedině, že ji to neporazí. Kdekdo se totiž na ni vrhá. Ale teď abych se oblékl. Jdu dnes večer do Komédie, dávají „Mínu z Barnhelmu“. Náramně na herečky trpím.

FRICEK · Půjdu také. Je to docela slušná hra. Kdyby tak Gustička mohla jít se mnou!

PÄTUS · Taky bych ten kus chtěl vidět. Škoda, že nemám kabát! — Gustička se jmenu-

je? Docela rád bych ti ukázal svoje děvče. Jen kdybych měl kabát.

BOLLWERK · Jenže nemáš. A proto mu to tvoje děvče ukáží sám. Je to dcera loutnisty Rehhaara a dostala skrze otce volňásku na bidýlko. Malý příspěvek k dějinám války! Pojdte, Bergu. A pamatujte na fyziologické funkce! *Odchází s Bergem.*

7.

Insterburk v březnu, Gustiččin pokoj

Gustička. Läußer.

GUSTIČKA · Věřím, že mě Bůh stvořil.
LÄUFFER · Kdyby to byl raději neudělal!
Napoví jí. Se všemi...
GUSTIČKA · Se všemi tvory...
LÄUFFER · Že mi propůjčil...
GUSTIČKA · Že mi propůjčil duši i tělo...
LÄUFFER · I tělo...
GUSTIČKA · Oči, uši a veškeré údy, rozum a veškeré smysly...
LÄUFFER · A že mi je...
GUSTIČKA · A že mi je zachová. A k tomu ošacení, obutí, jídlo a pití, dům i dvůr, ženu i děti, polnosti, dobytek a ostatní statky...
LÄUFFER · Že mě zaopatří vším, čeho je tělu...
GUSTIČKA · A životu...
LÄUFFER · Denně...
GUSTIČKA · Třeba. Že mě ochrání před všelikými nebezpečnostmi...
LÄUFFER · A zly...
GUSTIČKA · Copak vám je?
LÄUFFER · Ač toho nezasluhuji a nejsem toho hoden.

DOMÁCÍ UČITEL

GUSTIČKA · Amen.

LÄUFFER · Co dělá kreslení v přírodě? Že jste se v duchu tomu bláznivému učiteli pořádně vysmála, že na vás tak dlouho u mlýna čekal? A kolik krásných březnových jiter ještě zbývá? *Läußer se bije pravitkem přes ruku.*

GUSTIČKA · Chachacha. Milý pane hofmistře! Opravdu jsem neměla kdy.

LÄUFFER · Ukruťnice!

GUSTIČKA · Co je vám? No tak povězte přece! Takhle rozteskněný jste ještě nikdy nebyl! Všimla jsem si, že ani nejíte.

LÄUFFER · Toho jste si všimla? Opravdu? Jste vskutku vzorem člověka soucitného.

GUSTIČKA · Ach, pane hofmistře —

LÄUFFER · Chtěla byste dnes odpoledne kreslit podle přírody?

GUSTIČKA *jej uchopí za ruku.* Nejmilejší pane hofmistře! Promiňte mi, že jsem vás včera nechala čekat. Opravdu jsem k mlýnu nemohla přijít, měla jsem strašlivou rýmu.

LÄUFFER · A ta se vás zřejmě bude držet i dnes. Myslím, že s tím kreslením v přírodě vůbec ustaneme. Už vás to netěší.

GUSTIČKA *těměř plačky.* Jak můžete něco takového říkat, pane Läußer? Je to jediná věc, kterou dělám ráda.

LÄUFFER · Nebo si zjednáte nějakého učitele kreslení. A vůbec: Požádám vašeho pana otce, aby vás zbavil člověka, který se vám hnusí, kterého nenávidíte, kterého stíháte krutostí. Vidím přece, že se vám jako učitel čím dál tím víc přičím.

GUSTIČKA · Pane Läußer —

LÄUFFER · Nechte mě. Je to moje starost, jak se s tím bídným životem vyrovnám, když zemřít přece nesmím.

GUSTIČKA · Pane Läußer —

LÄUFFER · Mučíte mě. *Vyřtí se z pokoje.*

GUSTIČKA · Je mi ho tak líto!

8.

Okrasná zahrádka tajného rady von Berga

Tajný rada · Pastor Läußer. Läußer.

TAJNÝ RADA · Lituji ho a vás ještě víc, pane pastore, ale přimluvit se u bratra za vašeho syna — to ne.

PASTOR · Ale uvažte přece: pouhých tři stolarů. Tři sta ubohoučkových tolarů, a čtyři sta ročně mu pan major slíbil. Ale koncem pololetí mu vyplatil jen sto čtyřicet. A teď, na začátku druhého, když synovi práce pořád přibývá, mluví už jen o dvou stech ročně. S tím se nedá souhlásit! Račte prominout!

TAJNÝ RADA · Pročpak? Co už znamená dělat hofmistra? Ukrádat pánubohu čas a ještě si za to dávat platit? Nejužitečnější dobu celého dne prosedět u mladého pána, který se učít nechce a ani to nepotřebuje? A zbytek času pak číhat na pokyn milostpaní a studovat vrásky jemnostpána? Jíst, když je sytý, a postit se, když má hlad, pít punč, když se mu chce močit, a mazat karty, když má běhavku? Bez svobody život ustrne, svoboda je pro nás tím, čím rybám voda, a člověk, který se jí zříká, zničí to nejušlechtlejší, co v sobě má, udusí nejsladší radosti života v jejich květu a páše sebevraždu.

PASTOR · Ale — ach! Dovolte, to si hofmistr přece musí dát líbit! Nemůže se každému dítěti po vůli! A můj syn si to také ochotně líbit dá, jenže —

LÄUFFER · Jde o toho koně, pane tajný rado.

TAJNÝ RADA · Tím hůř, když si to dávat líbit, tím hůř! U sta hromů, nevychoval jste ho přece k tomu, aby sloužil, pane pastore. A čím jiným teď je, než slouhou.

PASTOR · Ale pane tajný rado! Dobrotivé nebe!

LÄUFFER · Jen toho koně, otče.

PASTOR · Vždyť přísambůh je třeba, aby na světě byli i domácí učitelé.

TAJNÝ RADA · Já ale tvrdím, že svět žádné domácí učitele nepotřebuje! Ta havěť stejně k ničemu není.

PASTOR · Pane tajný rado, nepřišel jsem, abych vyslechl vaše hrubosti; býval jsem sám vychovatelem. Má úcta.

LÄUFFER · Pane otče!

PASTOR · Nejsem cholerik, ale když se mi něco tvrdí, musí to mít hlavu a patu. Domácí učitelé k ničemu nejsou? Kdopak vštípil vašemu panu synovi, který, jak jsem se doslechl, studuje v Halle, moudrost a dobré mravy?

TAJNÝ RADA · Inu, měl jsem ho obezřetně k návštěvě veřejné školy, pane pastore. A těch pár věcí, které potřebuje, aby zůstal v životě věrný jistým filozofickým zásadám, ty pochytíl ode mne, to spravilo několik rozhovorů u stolu.

PASTOR · Och — *vytáhne hodinky* — promiňte, pane rado, ale nemám už bohužel na další diskuse čas. Jsem chudý pastor a duchovní pastýř a mám různé pochůzky, když se jednou z Ingelshausenu vypravím do Insterburku.

LÄUFFER · Milostivý pane, nemohl byste...

PASTOR · Zanech toho, synu, a pojď.

LÄUFFER · Toho koně. Nemohl byste přece jen zapůsobit na pana bratra? Nejhorší je, že se vůbec z Insterburku nedostanu a že jsem za půl roku — hned, otče — nemohl odtud vytáhnout paty... Slíbil mi koně, abych jednou za čtvrt roku mohl zajet do Královce!

TAJNÝ RADA · A co by v Královci dělal?

LÄUFFER · Navštívil knihovny, milostivý pane rado.

TAJNÝ RADA · Já myslel bordely. Nemá snad roupy?

Pastor odchází.

LÄUFFER · Milostivý pane... Mohlo by se stát něco hrozného... *Jde za otcem.*

TAJNÝ RADA *volá za ním* · Můj bratr nedostane koně ani na polní práci a on by chtěl koně na své prostopášnosti!

■

TŘETÍ DĚJSTVÍ

9.

V Halle

Pätus. Fricek.

FRICEK · Opsala mi to krasopisně z Klopstocka, kterého jsem jí daroval.

„Abych našel tě, já lásku se učil znát,

Která — srdce mé jak nebesa šíří se —

Mne teď do rajských zahrad

Nese na vlnách sladkých snů!“

A pak tohle:

„Nivy krásné se skví tím, co stvořilas ty,
Matko přírodo...“

Kreslí teď podle přírody! Copak mudruješ?

PÄTUS · Přemýšlím o jednom metafyzickém problému, kamaráde. Seznámím tě s ním. Když například — uvažováno čistě filozoficky — ženiny smysly nebo její tělo jsou ve volbě objektu, to jest určitého muže, v souladu s její duší nebo hlavou, čili když myslí hlavou na totéž, co žádá svým tělem, pak je všechno, jak má být, pak je to filozoficky nezajímavé. Souhlasíš?

FRICEK · Souhlasím. Ale kam míříš?

PÄTUS · K tomu, že naopak filozoficky zajíma-

vé je, když žena miluje muže A, ale přitom si žádá kohosi jiného, ukájí se tělem nějakého B.

FRICEK · Mluvíš o konkrétním případě?

PÄTUS · Ne, o případě smyšleném. Nuže, co potom? Co při posuzování pak více váží, tělo nebo duch? Jde o problém ryze filozofický.

FRICEK · Jde ti o to, jestli je důležitější, že toho A miluje, nebo že s oním B spí?

PÄTUS · Správně. Co tedy?

FRICEK · Myslím, že chceš, abych řekl: důležitější je duch. Ale co se tak třeseš? Týká se to nějak tebe?

PÄTUS · Mám filozofie někdy už po krk. *Propukne v pláč.* Ach Bollwerku, Bollwerku! Proč ses musel sejít s pannou Rehhaarovou místo mne a proč jsi s ní šel na střelnici, abys mi tím proklestil cestu? Kéž bych jen byl měl kabát! V mém, čistě v mém zájmu jsi ji hladil, mým jménem jsi ji přivedl do jiného stavu!

FRICEK · Tak, o tohle tedy jde! Bollwerk se ti svěřil? Ubohý Pätusi!

PÄTUS · Jsem dvojnásobně ubohý proto, že teď ani nemám na to, abych těm nešťastníkům aspoň pomohl! — Nesmiřitelnost vůči profesoru Wolffenu se ti nevyplatila, propadlíku! Teď, Pätusi, ani nemůžeš dostát své povinnosti.

FRICEK · Jaké povinnosti?

PÄTUS · Což nechápeš? Chirurg žádá dvacet tolarů!

FRICEK · Přece ne na tobě! Tys ji přece ne—

PÄTUS · Ale v mém zájmu se to stalo, pro koho jiného? Mě miluje! Kdyby byl nepřišel místo mě, nikdy by se nebyla... Její slzami zalitá tvář mě pronásleduje i ve spánku. Vidím, jak ji Bollwerk ke mně přivádí, jak mě děvče bere za ruku a jak šeptá: Pořád jsme jen mluvili o vás! Jak bych je mohl opustit?

FRICEK *jej obejmě* · Chápu tě, šlechetný Pätusi! Co uděláš? Co uděláme? Ano, my. Nejsem tvůj přítel? Také já mám jisté povinnosti. Nakládej s mými prostředky podle libosti.

PÄTUS · Fricku, ty můj Fricku, je to možné? Což je svět zalidněn pokolením filozofů?

FRICEK *mu dává peníze* · Tady. Nosím ty peníze u sebe, poněvadž jsem chtěl o prázdninách do Insterburku.

PÄTUS · Pak je nemůžu přijmout. Máš Gustičku! Jak tě asi potřebuje, jak tě vyhlíží! Ale Fricek nikde, aby ji obejmul! Obětuje peníze, které měl na cestu, panně Rehhaarové...

FRICEK · Dobře, Pätusi, pak tedy zcela strízlivě, bez citových vzruchů! Jedině rozum nechť rozhodne! Děvče mě o prázdninách čeká, přiznává se mi k tomu v dopise. *Čte.* „O velikonočních prázdninách se shledáš s odvážnější Julií!“ Dovol, abych se ti přiznal, milý Pätusi, tenhle pasus mi nahnal strach. Ne, věř mi, bude lépe, když letos do Insterburku nepojedu. Nechtěl bych už být tím starým cudným Josefem. Vždyt jsem v tom vašem městě také nějak vospěl!

PÄTUS · Jak se ti, příteli, odvděčím?

FRICEK · Zsvět mě o těchto prázdninách hlouběji do toho svého buřiče Immanuela Kanta a na celém obchodě ještě vydělám.

PÄTUS · Spolehni se! Vždyt je buřič jen ve světě idejí!

Zazní zvonek u domovních dveří.

Pätus skočí k oknu.

Jdou!

Bollwerk přichází s pannou Rehhaarovou.

BOLLWERK · Tak, tady zase jsme. Hunoldka žádá dokonce třicet tolarů. — Slečno není dobře. Měla by se jí podat sklenka vody.

PÄTUS · Drahé, ctihodné dítě, jsem hluboce dojat, stejně jako tady můj přítel, který je do všeho zasvěcen.

BOLLWERK · Doufejme, že nezůstane jen při dojetí, že se nabídne i něco, co by v té chvíli bylo účelnější.

PÄTUS · Všecko se urovná. Ale běžím pro tu sklenku vody —

BOLLWERK · Všecko se urovná? Zaplatíš, máš peníze? Nech toho běhání! Máš?

PÄTUS · Slečno Rehhaarová! Neměla byste ani na chvíli zapochybovat, že povinností bude učiněno zadost, a to bez váhání a průtahů.

BOLLWERK · Máš snad dvacet tolarů?

PÄTUS *mu vysází peníze na stůl* · Získáno hlubokým působením Kantovy filozofie! — Dvacet tolarů.

REHHAAROVÁ · Jste velmi laskav, vážený pane Pätusi. Vždyt jste z toho sám nic neměl!

BOLLWERK · To neříkej! Ale, à la bonheur! Obějmi ji, člověče spravedlivý! Zasloužil sis to.

Bollwerk odchází s pannou Rehhaarovou.

PÄTUS · V tom Bollwerkovi je dobré jádro. Jak by jinak mohl být tak drsný? Vnitřně se jistě rozežírá. *Vrací měsec.* Jednal jsi v Kantově duchu, příteli Bergu. *Listuje v jakési knize.* „Jednej vždy tak, abys mohl chtít, aby se tvé jednání stalo obecným zákonem.“ Spisy moralistní. Za prvé: Základy metafyziky mravů. Odstavec druhý.

10.

Gustiččin pokoj v Insterburku

Gustička leží s Läuferem v posteli.

LÄUFFER · Všecko zavinil tvůj otec. Od samého začátku. Potřeboval šetřit na domá-

cím učíteli? A z lakoty jedním dechem krátit plat i mně? Na příští rok mi chce dokonce přiznat jen sto dvacet tolarů. Budu se muset místa vzdát.

GUSTIČKA · Co si pak počnu?

LÄUFFER · Budeš muset hledět, aby ses dostala k mému otci na faru, do Ingelshausenu!

GUSTIČKA · Strýc nikdy nedovolí, aby mě otec poslal do vašeho domu.

LÄUFFER · No ovšem, jak by se to srovnalo s aristokratickou ctí!

GUSTIČKA *jej uchopí za ruku* · To se chceš hněvat na mne, miláčku? *Políbí jej.* Ach, ty můj učitelku, jen se podívej, jak tvá začka vypadá! Není na smrt bledá?

LÄUFFER · Je krev a mléko. Tak mi porad. — Včera mi tvůj pan bratr dal zase pohlavek.

GUSTIČKA · Trpíš za mne.

LÄUFFER · Proč bych si tedy dělal svědomí z toho, že se neovládnu? Na otroka mě příliš dobře živi. Samý celer, samé krůty, samá čokoláda. — Jaký div, když takto zhýčkané tělo zhřeší!

GUSTIČKA · Fuj! Takhle láska nemluví. Byl to osud, ty můj učitelku.

LÄUFFER *když Gustička čas od času vždy znovu přitiskne jeho ruku ke rtům* · Nech mě přemýšlet... *Zůstane sedět a uvažuje.*

GUSTIČKA *v popsané pantomimě* · Ó Romeo! Kdyby tohle byla tvá ruka. — Proč jsi mě opustil, nešlechtný Romeo! Což nevidíš, že tvá Julie pro tebe umírá — celým světem, celou rodinou nenáviděna, opovrhována, vyvržena. *Přitiskne si jeho ruku k očím.* Och, ty krutý Romeo!

LÄUFFER *vzhledne* · Co zase blouzníš?

GUSTIČKA · To je monolog z truchlohry, kterou s oblibou recituji, když mám starosti.

LÄUFFER · Truchlohry nemám rád.

GUSTIČKA · Ó, jak jsi daleko, město Halle! — Ale možná, že ses ani zvlášť neprohřešil. Zákaz tvého otce, abys mi psal... Jenže láska nezná překážek — zapomněl jsi na mne...

LÄUFFER *nedůvěřivě* · Mám dojem, že i v posteli ještě vyčtu z tvých rtů, co říkají!

GUSTIČKA *políbí horoucně jeho ruku* · Ó, božský Romeo!

LÄUFFER *hrubě* · Nejsem žádný Romeo, jsem Läuffer, jestli dovolíš. *Gustička se otočí ke zdi a pláče.*

LÄUFFER *ji kajcně políbí ruku a chvíli se na ni mlčky dívá.* Mohlo by se mi přihodit totéž co Abelardovi. Myslím, slečno, že jste ten román četla. Zopakujte mi, co víte o Abelardovi a Heloise!

GUSTIČKA · Když zvěst o tajném sňatku Abelarda s Heloisou vešla ve známost, dal ho jejich strýc, monsignore Fulbert, kanonikus v Paříži, svými pochopy chytit a zbavit přirození.

LÄUFFER · Slyším na chodbě kroky.

GUSTIČKA · Proboha — otec! Zůstal jsi téměř hodinu déle, než jsi měl. *Läuffer běží pryč.* Ty můj Fricku!

II.

Pokoj majorky. Srpen

Majorka. Hrabě Wermuth. Major.

MAJORKA *u spinetu* · Ach hrabě, tak leckterý talent nutno potlačit; nenachází prostě v našem malém světě uplatnění. Zpěvačka! V září svéc a možná i jeviště! Není nám to přáno, náš stav nic takového nepřipouští. Líbí se vám tohle? *Zpívá unylou píseň.*

HRABĚ · Skvostné!

MAJORKA · Vy lichometníku! Hlas mi dnes zvlášť neslouží. A tohle... *Zpívá něco jiného.*

HRABĚ · Vrozený talent! Někdo jej prostě má a někdo nikoli. A těm, kteří jej nemají, nikdo nepomůže.

MAJORKA · Záleží také na učení, na pílí, to mi věřte. Na vůli například.

HRABĚ · Přál bych si, aby slečna Gustička tohle nadání zdědila! Kdepak je?

MAJORKA · Ach ano. *Pobroukává si cosi.* Zdržuji vás, že? Není nic hroznějšího než umělec, jenž neví, kdy má ustát — ať je jakkoli nadaný. Snad jen tohle ještě. *Zpívá.*

HRABĚ · Okouzlující. Ale copak se slečna Gustička vůbec neukáže, milostivá paní? Jak se po předvěčejším lovu vynachází?

MAJORKA · Bořely ji v noci, s promínutím, zuby, a proto se tu dnes nesmí ukázat. A co váš žaludek, hrabě, po těch ústřicích?

HRABĚ · Ó, jsem na ně zvyklý. Zdálo se mi ostatně, že slečna Gustička v poslední době nádherně rozkvetla. Ve srovnání s loňským podzimkem, jako růže...

MAJORKA · Dnešní děvčata... neustále se mění. Trochu sentimentální četby, a hned mají pod očima stíny jako při souchotích. Trochu kreslení v přírodě a rozkvétají... Tvrdím odjakživa: člověk ozdraví až po třicítce.

HRABĚ · A opravdovým zdrojem krásy je zdraví. *Majorka pokračuje ve hře na spinetu.* Kdyby slečna Gustička přišla, mohl bych se s ní trochu projít po zahradě. Na vás, milostivá paní, to nemohu žádat, s těmi výrůstky na kloubech, jež vám ztěžují chůzi.

MAJORKA · Jen kdyby se i někdo jiný takto strachoval o mé zdraví... Majora od skončení války zajímá už jedině to prokle-

té hospodářství. Je po celý den na poli, a když přijde domů, sedí a mlčí jako ryba. — Ach, hrabě... Když ho nedávno zase jednou napadlo, že by se mohl se mnou vyspat, vyskočil uprostřed noci z postele a, chacha, neměla bych vám to vykládat, ale vždyt ten směšný rys mého chotě beztak znáte...

HRABĚ · A...

MAJORKA · A pustil se do účetnictví. Vzdychal přitom dole v pisárně tak, že mi to nahánělo hrůzu. Ale co mi je po jeho bláznovstvích? Pro mne za mne ať se stane pietistou nebo kvakerem. Nebude tím v mých očích ani ošklivější, ani přitažlivější, než je.

Šibalsky se na něho zadívá.

HRABĚ *ji uchopí za bradu* · Vy zlá! — Ale kde jen zůstává Gustička? Rád bych ji vyvedl na procházku.

MAJORKA · Tiše, major jde... Můžete jít s ním, hrabě. Ukáže vám skleník.

HRABĚ · Ale já přece... Chtěl jsem vlastně jít s vaší dcerou.

MAJORKA · Asi ještě nebude oblečena. To děvče je líné, až bůh brání. *Přichází major von Berg v zabláceném kabátě.*

MAJORKA *hraje na spinetu Händelovo Largo* · Tak co, muži? Kdepak se zase potulujete? Vždyt vás člověk po celý den vůbec nespátí. Jen si ho prohlédněte, pane hrabě! Hotový Heautontimorumenos, okopírovaný z mé velké madame Dacierové! Mám dojem, že vozil hnůj, pane majore?

HRABĚ · Vskutku, pane majore, ještě nikdy jste tak zle nevypadal. Že si to hospodářství tak berete!

MAJORKA · Jedině z lakoty, ze žádného jiného důvodu, než ze strašlivé lakoty. Myslí, že bychom umřeli hladu, kdyby se den co den nehral v hlíně jako krtek. Hned ryje, hned oře, hned vláčí. Snad

se nechceš stát sedlákem? To mi budeš muset napřed najít jiného muže!

MAJOR · Na mou duši, zapomínáš, ženo, že každá válka něco stojí. Ale to je pravda, že už vás pomalu ani nevidím. Kdepak je Gustička?

MAJORKA *ještě stále hraje* · Gustička! Gustička! Gustička! Nic jiného člověk neslyší. To je všechno, co se tomu krtkovi uchovalo v hlavě. Jeho Gustička, pořád a stále jen jeho Gustička!

MAJOR · Ano, a ty jí přede mnou skrýváš, ty na ni žárlíš.

MAJORKA · Jen poslouchajte, jak se do mne pouští! Jako bych ji já držela v tom jejím pokoji. Ale teď toho mám opravdu dost! Jen ať přijde dolů, když jsou tady hosti. *Odejde.*

HRABĚ · Majore, jsem na rozpacích, smím se poroučet?

MAJOR · Jen zůstaňte.

HRABĚ *po pauze* · Pokud jde o otázky hospodářské: Četl jste poslední noviny, majore? Spousta řečí o tom, že král založil v Berlíně banku, úroky podle francouzského vzoru...

MAJOR · Inu, Berlín!

HRABĚ · Nic proti Berlínu. Vzmáháme se, to je jisté, Evropa na nás hledí. Napřed ten balet a teď ta banka, à la bonheur.

MAJOR · Banka! Milý hrabě, v tom je něco shnilého, to mi věřte. Dokážeme ten náš sodomský zánik přivolat i bez bank a podobných módních výstředností, to dokážeme.

HRABĚ · A ten balet? Mezi námi, majore, jsem přesvědčen, že občasná výpravička do Sodomy pročistuje krev. *Majorka se vřítí dovnitř.*

MAJORKA · Pomoc, muži — jsme ztraceni — naše rodina! Naše rodina!

HRABĚ · Paní majorko! Copak se děje?

MAJORKA · Naše rodina — taková hanba — och, už nemohu. *Padne na židli.* Tvá dcera!

MAJOR *k ní skočí* · Co je s ní? Ven s barvou! — Nebo ti zakroutím krk!

MAJORKA · Tvá dcera — hofmistr — utíkej! *Omdlí.*

MAJOR · Udělal z ní děvku? *Lomcuje ji.* Matlám se snad pro tohle v hlíně? Co padáš do mdlob? Na to teď není kdy. Udělal z ní děvku? Ano? Pak ať jde tedy k čertu celý svět i s baletem, bankou a cembalem, a ty, Bergu, uchop vidle! *Své ženě.* Pojď, pojď, děvko, i ty! Jen se pojď podívat! *Prudce rozevře dveře.* Dám vám odstrašující příklad. — Všecko vypálit, vypálit, vypálit! *Vleče svou ženu v bezvědomí z jeviště.*

HRABĚ · Parbleu!

12.

Venkovská škola blízko Insterburku

Věnceslav · Läufter. Líza.

VĚNCESLAV *sedí u stolu, brýle na nose a linkuje papír* · Kdo je? Co se děje?

LÄUFFER *který se bez dechu vřítí dovnitř* · Pomoc! Pomoc! Ctihodný pane učiteli! Ukládá se mi o život.

VĚNCESLAV · Čípak je?

LÄUFFER · Jsem vychovatel ze sousedního zámku. Major Berg je mi v patách se všemi služebníky a chce mě zastřelit.

VĚNCESLAV · Nedej Bůh! Posadil se. — Tady ruku na to, že u mne bude v bezpečí. — A teď mi všecko pověď. Já tohle tady přitom dodělám.

LÄUFFER · Dovolte napřed, abych se trochu vzpamatoval.

VĚNCESLAV · Dobře, oddech si, ale ještě mi, kolegáčku, pověď — *odlož pravítko, sejme brýle a chvílku si ho prohlíží* — proč ho vlastně potkal tak neblahý osud, proč je pan patron na něho tak rozezlý? Jak vidí, musím tady chlapcům vyznačovat linky. Nic jim totiž nejde tak těžce, jako psát rovně a jedno písmenko jako druhé.

— Pořád jim říkám, nepište tak drobně, nepište tak rychle, pište pěkně rovně. Je to důležité. Má to vliv na všecko, milý pane hofmistře. Tvrdím, že člověk, který neumí rovně psát, také neumí rovně jednat. — Kde jsem to vlastně přestal? Položil mi ty listy tam na druhou stranu!

LÄUFFER *který mu vyhověl* · Směl bych požádat o sklenku vody?

VĚNCESLAV · Vody? — Pivo dostane. Ale — ano, o čem jsme to vlastně mluvili?

LÄUFFER · O tom, že se má psát rovně.

VĚNCESLAV · Ne, o majorovi — checheche! Ale ví taky, pane — jak mu vlastně říkají?

LÄUFFER · Říkají mi — jmenuji se — Mandel.

VĚNCESLAV · Pane Mandel! — I tohle ho stojí přemýšlení? Inu, občas člověku vynechává.

LÄUFFER · Smím otevřít okno? Můj ty bože, hrabě Wermuth!

VĚNCESLAV *přísně* · Podal mi ještě jednou posypátko! *Läufter, celý roztřesený, mu je donese.* *Vstoupí hrabě Wermuth se služebníky, kteří mají pistole.* *Läufter skočí do komory.*

HRABĚ · Tady je jakýsi Läufter. Student v hnědém kabátě s prýmký.

VĚNCESLAV · Pane, v naší vsi je zvykem smeknout, když se vejde do světnice a když se mluví s pánem domu.

HRABĚ · Mám naspěch. — Řekněte, je tu, nebo není?

VĚNCESLAV · A čehopak se dopustil, že ho hledáte takhle vyzbrojeni? *Hrabě chce do*

komory. *Věnceslav se postaví před dveře.* Stát, pane! Ta komora je moje a jestli okamžitě z domu nevypadnete, zatáhnu za zvonec a půl tuctu zdatných chasníků sem vtrhne a jsou z vás cucky, pane! Jestli jste lupiči, tak se s vámi musí jako s lupiči naložit, pane! A abyste nezabloudil a našel cestu z domu stejně bezpečně, jako cestu sem — *uchopí ho za paži a vyvede dveřmi.*

LÄUFFER *vykoukne z komory* · Šťastný muži! Záviděníhodný muži! Obdivuji se vám...

VĚNCESLAV · A teď se posadil a vzal zavděk troškou salátu a salámem. Aby se vzpamatoval. *Lízo!* *Vstoupí Líza.* Dojde panu Mandlovi pro džbánek piva! *Líza odchází.* To byla má svěřenka. A než pivo donese, tak mi pomohl při linkování, aby si na večeri vydělal. Prospívá to morálce. *Läufter usedne a pustí se do linkování.* Co to bylo za nevychovaného chlapa, který ho hledal?

LÄUFFER · Nějaký hrabě Wermuth, nastávající zeť majora; žárlí na mě, poněvadž ho slečna nemůže vystát, to je všecko.

VĚNCESLAV · Co ho to, Mandel, taky napadlo? Copak by si slečna s panem učitelkem počala? To pustil z hlavy a dal se do salámu. Tak se už konečně do něho zakousl! Ale nepomastil mi papíry! A ráčil linkovat rovně! — Mezi stolem mým a stolem pana majora je rozdíl, že? Když pan Mandel jedl bažanta s žampionovou omáčkou, tak mu zaručeně sousta prachmizerně klouzala do krku. Inu svědomí! Zato učitel Věnceslavovi dobré svědomí dokonce pomáhá ten jeho salám trávit.

LÄUFFER · Ach! A to ještě není všecko, to ještě neznáte ostatní své výhody. Už jste někdy viděl některého z těch vyšňořených otroků? Ach svobodo, zlatá svobodo!

VĚNCESLAV *mu naznačí, aby pokračoval v práci* · Takový hulvát, chce mi vlézt do komory a vůbec se nezeptá! Ale jen at si ještě jednou přijde a s ním třeba všichni majorové, co jich na světě je! Saprlote, salám je teplý, ale pivo tu ještě není! — Taky si zakouří?

LÄUFFER · Zkusím to. V životě jsem ještě nekouřil.

VĚNCESLAV · No ovšem, pánům by zežloutly zuby, co? Já kouřil, sotva mě matka odstavila; prostě jsem místo matčina prsu začal cucat fajfku. Chechechel! Je to dobré proti špatnému vzduchu a také proti zlým choutkám. Moje dieta je asi taková: Ráno studenou vodu a dýmčičku, do jedenácti vyučování a pak zase dýmčička, dokud se neuvaří polévka. Tu mi Líza udělá stejně chutné jako ti vaši kuchaři z Francie. Potom znovu dýmčičku a vyučování do čtyř — a do večera linkování. K večeri si obyčejně dávám něco studeného, salám se salátem, kousek sýra nebo co prostě pánbůh dá, a pak před spaním zase dýmčičku.

LÄUFFER · Bože, já se zřejmě dostal do kuřáckého doupěte.

VĚNCESLAV · A přitom tloustnu, jsem spojený a na smrt ani pomýšlení.

LÄUFFER · Máte asi slušný plat.

VĚNCESLAV · Jakýpak plat? To je hloupá otázka, pane Mandle. S prominutím, jakýpak plat? Pánbůh se mi odměňuje klidným svědomím. Ví on vůbec, co to znamená být učitelem? *Chodí pyšně sem a tam.* Hnětu lidi k obrazu svému. Teutonské reky se zdravým duchem ve zdravém těle, a žádné vlašské opičáky. Řekne možná: napůl duchovní obry, napůl oddané poddané. Co z toho vzejde? Poddaní obři nebo obrovití poddaní? Pořád výš ke hvězdám, ale třikrát běda, jestli

se vzepře vrchnosti! — Copak vskutku nemá chuť si zakouřit? Zakouřil si přece! Musí totiž napřed zvítězit sám nad sebou — nemyslím tím jeho, ale toho teutonského reka — než se mu podaří zvítězit nad světem... Že ho přetáhnu, jestli se mi bude — Ale, ale, ale! *Vytrhne mu z úst brk, kterým se Läuffer dloubá mezi zuby.* Copak to je? Copak se ještě ani o vlastní tělo pečovat nenaučil, on dospělý člověk? Dloubat se v zubech je úplná sebevražda. Když mu tam něco uvízne — tak vzal vodu a vypláchl si ústa. Tak se to dělá, jestli si chce zachovat zdravý chrup. Na, udělal to. *Läuffer ho napodobí.*

LÄUFFER · Ten mě ještě ukantoruje.

VĚNCESLAV · Tabák mu nešmakuje? Vsadil se: jen pár dní se starým Věnceslavem a dostane se mu vychování, že sám sebe nepozná. — S tím hraním na hofmistra teď asi stejně bude konec, mladý pane — jen tak bez vysvědčení. A s místem na nějaké venkovské škole také nemůže počítat, když král teď po své válce musí z invalidů nadělat učitele. Předpokládám, že v latině zvlášť silný není; jako hofmistr ale asi má úhledný rukopis a tak by mi přece mohl večer pomáhat a předepisovat klukům písmena. Je na čase, abych si šetřil zrak. Ale musil by být pilný, to mu povídám!

LÄUFFER · Jaká potupa!

Major, tajný rada a hrabě Wermuth vejdou se služebnky.

MAJOR *s napřaženou pistolí* · Aby tě hrom! Sedí si tady jako na posvícení. *Střelí a zasažne Läuffera do paže. Läuffer spadne ze židle.*

TAJNÝ RADA *se marně snažil, aby mu v tom zabránil* · Bratře! *Rozzlobeně do něho strčí.* Následky si poneseš sám, blázne!

MAJOR · Cože? Je snad po něm? Nebude už schopen povědět, kde je má dcera?

VĚNCESLAV · Pánové, nadchází snad Poslední soud nebo něco takového? Co to všechno znamená? *Sáhne po noži na chleba.* Já vám povím, přepadávat dobrého křesťana v jeho domě!

LÄUFFER · Zapřísahám vás, ničeho nepodnikejte! — Je to major. Plně si toho kvůli jeho dceři zaslужuji.

TAJNÝ RADA · Není ve vsi chirurgus, počestný pane učiteli? Je zraněn na paži, dám ho ošetřit.

VĚNCESLAV · Jaképak ošetřit! Lupiči! Střílí se snad do lidí, když někdo má na to, aby postřeleného dal ošetřit? Je to můj spolupracovník; je v mém domě právě rok; je to tichý, mírumilovný, pilný člověk, a vy přijdete a zastřelíte mi ho ve vlastním domě! — To si odpýkáte!

TAJNÝ RADA *pokyne sluhovi, aby ho obvázal* · K čemu to lhaní, milý muži? Všecko je jasné. *Majorovi.* Pošlu svého Fricka do Itálie, nesmí se o tom vůbec dovědět. — Utíkejte pro chirurga, mohl by vykrváčet.

VĚNCESLAV · Ani nápad! Když dovedete rány udělat, tak si je taky léčte, lupiči! Ke kmotru Schöpsenovi nepoběžím, jdu zvonit na poplach! *Odejde.* *Služebnici posadí Läuffera zase na židli. Läuffer se probere.*

MAJOR · A teď do něho! A kdybychom měli použít rozžhavených kleští: Kde je má dcera?

LÄUFFER · Proč jen mi pan major nepůjčil toho koně k jízdě do Královce, jak bylo ujednáno!

MAJOR · Co má ten kůň s tím společného, lotře? Kde je má dcera?

LÄUFFER · Nevím.

MAJOR · Ty nevíš? *Vytáhne další pistolí.*

LÍZA *vejde s pivem* · Nestřílejte! Ach, nešťastný pane Mandle! *Vrhne se před Läuffera.*

TAJNÝ RADA *mu vytrhne pistolí a ranou z okna ji zneškodní* · Mám tě dát spoutat, ty... *Läufferovi.* Tak přece odpověď!

LÄUFFER · Neviděl jsem ji od chvíle, kdy jsem utekl z vašeho domu; Bůh, před jehož soudnou stolicí možná už brzy stanu, mi budiž svědkem.

MAJOR *se chce znovu do něho pustit* · Tedy zas jednou nálož prachu vyplývána nadarmo! Kéž by ti byla raději projela tělem, darebáku, stejně se z tebe rozumné slovo nedostane!

TAJNÝ RADA · Bergu!

LÍZA · Vy jste pan major von Berg? Milostpane! V hostinci byla nějaká slečinka a poručila si kávu. A když platila, řekla hostinskému: Kdyby přišel otec a ptal se po mně, tak mu neříkejte, že jsem u rybníka, tam co rostou ty jilmy. Ale vyřídte mu, lidičky, že ho pozdravuju.

MAJOR · U rybníka? K rybníku, k rybníku! *Běží pryč.*

TAJNÝ RADA · Neumí vůbec plavat!

HRABĚ · Kdybych aspoň uměl já!

TAJNÝ RADA · Nesmím ho pustit z očí. *Hodí Läufferovi měšec.* Dejte se za to léčit a uvědomte si, že jste bratra zranil daleko nebezpečněji než on vás.

Tajný rada a hrabě rychle odcházejí.

LÄUFFER *hořce* · Co prý má ten kůň s tím společného! A co ta má vita sexualis?

13.

Blízko Insterburku

Gustička u rybníka obrostlého křovím. Major. Tajný rada. Hrabě Wermuth. Služebnici.

GUSTIČKA · Nikdo nejde. Mám tu snad umřít? Fricku, ach ty můj Fricku! Proč jen jsi o prázdninách nepřijel? To jsem

ještě nebyla... Teď dokonce mraky zakrývají měsíc. Za chvíli mě už nikdo nenajde.

MAJOR *z dálky* · Gustičko! Gustičko!
Gustička si zuje boty a vkročí do rybníka; přitom neustále pozoruje břeh.

MAJOR *sledován tajným radou a hrabětem Wer-muthem* · Hej! Haló! Tady někdo vkročil do rybníka — byla to ženská! Za ní, Bergu, tudy vede cesta buď za Gustičkou, nebo do pekla! *Brodí se za ní.*

TAJNÝ RADA · Bože na nebesích! Utopí se s ní!

HRABĚ · Jen aby tu nebyla hloubka.

TAJNÝ RADA · Na druhou stranu! *Služeb-níkům, kteří nesou dlouhá bidla. Za ní, chlapi! — Tak se mi zdá, že děvče zahlédli! ... Tam vzadu — v křoví. — Nevidíte? Teď se brouzdá rybníkem směrem od nás. Bůh nám zachovej chladný rozum. Ovšem — koho se lidské trampoty nedotknou...*

Služebníci bidly štourají v rybníce.

MAJOR *za scénou* · Pomoc! Pomoc! Je to má dcera!

TAJNÝ RADA *hraběti* · Ta tragika, ta tragika! Zachraňuje vlastně dva životy, chudák!

HRABĚ *tajnému radovi* · Člověk si připadá tak bezmocný. Tihle drsní tvorové — *dává najevo, že myslí služebníky — si dovedou spíš poradit.*

MAJOR · K sakru, tak mi přece podejte bidlo! Zatracená verbež!

TAJNÝ RADA *nabere jednoho ze služebníků tak, že žbluňkne do vody. Za ní, chlape, co se šetříš! Major Berg přináší Gustičku na jeviště.*

MAJOR · Tady! *Složí ji a klekne si k ní. Gustičko! Jak ti je? Proč jen ses mi ani slůvkem o tom nezmnínila? Byl bych tomu převítovi koupil šlechtický titul a mohli jste se miliskovat podle libosti. Bůh s tebou! Tak přece pomozte; vždyť jen omdlela.*

TAJNÝ RADA · Kdybych jen věděl, kde je ten zatrolený vesnický chirurgus!

GUSTIČKA *slabým hlasem* · Otče!

MAJOR · Čeho si žádáš?

GUSTIČKA · Odpuštění.

MAJOR · Čert at ti odpustí, dítě nezvedené.

— Ne, jen se mi zas neporoučej, já ti odpouštím, ale hlavně ty mi odpust! Já tomu ničemovi prohnal kulku hlavou.

TAJNÝ RADA · Myslím, že bychom ji měli odnést.

MAJOR · Jen ji nechte! Co je vám do ní? Postarejte se sami o sebe! *Naloží si ji. Tak, děvče, měl bych tě sice nejspíš hodit zpátky do rybníka — naznačí takový úmysl — ale koneckonců bychom se neměli pouštět do vody dřív, dokud se nenaučíme plavat. Přitiskne si ji k srdci. Potvoro jedna neposlušná! Odnáš ji.*

Mezihra

Při hudbě hrací skřítky, které chybí několik tónů, se dává točna do pohybu a je vidět, jak míne rok a jak jej naše osoby stráví. V zimě se prochází Fricek pod italskými citroniky; na jaře se ožení Pätus v Halle se svou Karolínou; v létě šije Gustička v Insterburku plínky; na podzim se Läufer ve venkovské škole zabývá ještě pořád písářskou prací.

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

14.

Vesnická škola

Bouřlivá listopadová noc. Läufer opravuje sešity. Líza vstoupí.

LÍZA · Polekala jsem vás. A přitom jsem se jen chtěla zeptat, jestli něco nepotřebujete, pane Mandle.

LÄUFFER · Já a něco potřebovat? Ne, já už nikdy! Copak bych já, ničema, mohl potřebovat? Všecko mám. A za chvíli si půjdu lehnout.

LÍZA · Neměla jsem vás vyrušit, že? Ale už zase jdu, pane Mandle. Pořád jen pišete.

LÄUFFER · Ach, ty nebeské zjevení!

LÍZA · Myslela jsem, že lampa možná čoudí.

LÄUFFER · Jistě.

LÍZA · Ale vůbec nečoudí.

LÄUFFER · Dítě, vždyť se klepeš zimou! Dovol, abych ti přehodil šálu. A teď jdi.

LÍZA · Hrnek kafe, pane Mandle, aby vám nebyla zima?

LÄUFFER · Ne. Nebo ano, dones! *Líza odchází. Přišel jsem o rozum? Co to dělám? Tak nevinná bytost. Úplný anděl laskavosti, a já se během několika minut stávám kořistí choutek, které si zasluhují nejhlubšího opovření? Odkud se vzal onen ničím nevyprovokovaný orkán v mém nitru? Z její strany naprosto nevinná starostlivost — lampa by mohla čoudit — a z mé strany místo díky tělesný chtíč! A to pod střechou mého dobrodince — před očima židli a postel, předměty, kterými mě obklopila jeho lidumilnost! Je tohle odměna za to, že mi teprve ukázal, co to znamená opravdu učit! Což se já, netvor, nikdy nepolepším? Začíná všecko znovu? Už jednou jsem přece... Zmocňuje se mě závrať. Už jednou jsem přece zprzil děvče a vehnal je do rybníka, ze kterého je zoufalý otec musil vylovit. Má se teď vše opakovat? Nikdy, nikdy! *Zastrčí dveře. Ke školním sešitům, Mandle! Pustí se znovu do práce.**

Správně psát, správně žít. Ale co s tím orkánem v prsou? Jak dlouho to může trvat, než se uvaří hrnek kávy? Piš známky a nacházej pravopisné chyby, ty, který nedokážeš zkrotit zrak natolik, aby neviděl, co se pod halenkou skrývá! Ty padouchu bez vysvědčení a budoucnosti! *Zaklepání. Ani se nehni! Zástrčka drží. Vrat se, anděli! Otevře.*

LÍZA *vstoupí s hrnkem* · Proč se zavíráte? Nikdo nežádoucí v tuhle pozdní hodinu práh nepřekročí. Tady je kafe, zahřeje vás.

LÄUFFER · Dobře, dobře. *Vežme hrnek a vystrčí Lízu ze dveří. Tak, to by bylo. Klesne na židli. Jdi, Lízo, jsi zachráněna. Nové zaklepání. Zástrčka! Líza znovu vstoupí.*

LÍZA · Ještě se vracím, pane Mandle, nemějte mi to za zlé.

LÄUFFER · Mám vám to za zlé!

LÍZA · Vracím se, poněvadž jste řekl, že zítra nebude náboženství — poněvadž jste řekl — proto se vracím — jen abych se zeptala, jestli zítra náboženství bude.

LÄUFFER · Ach! — Jen pohleďte na tu tvář, anděle! Jak žhne nevinným ohněm! Zatraťte mě, jestli můžete! — Lízo, proč se ti třese ruka? Proč ti rty tak zbledly, proč ti ruměncok pokryl tváře? Co si přeješ?

LÍZA · Jen se optat, jestli zítra bude náboženství.

LÄUFFER · Posad se ke mně. Kdo ti upravuje vlasy, když se chystáš do kostela? *Posadí ji na židli vedle sebe.*

LÍZA *chce vstát* · Prominul mi; čepec se asi svezl; když jsem šla do kuchyně, byl tak strašný průvan.

LÄUFFER *ji uchopí za ruce* · Ach, jsi tak — kolik je ti let, Lízo? Měla jsi někdy — co jsem se to jen chtěl zeptat? — Měla jsi někdy nápadníka?

LÍZA *živě* · Ale ano, jednou jsem jednoho měla, a ovčákovic Gréta mi ho záviděla a říkávala: Ráda bych věděla, proč o tu hloupou holku tak stojí! A potom jsem ještě znala jednoho oficíra, než jste k nám přišel.

LÄUFFER · Oficíra? No a?

LÍZA · Ano, a byl z těch hodně vznešených. Prosim vás, tři prýmký na rukávě měl; ale já byla ještě moc mladá a matka nechtěla, abych si ho vzala.

LÄUFFER · No a?

LÍZA · Že je voják a že se vojáci pořád někde toulají a že se stejně nikdá na nic nevzmůžou.

LÄUFFER · A co já? Já také nic nemám!

LÍZA · Ale vás přece potkalo neštěstí, pane Mandle.

LÄUFFER · A ty bys — ty bys snad — *ztrést se pravítkem*.

LÍZA · Ano, z celého srdce.

Läuffer se po ní vrhne, políbí ji ruku.

LÍZA *ji odtáhne* · Ach, prosím vás, mám ruku celou černou od kamen, fuj! Proč to děláte? Víte, měla bych sice ráda někoho učeného, od nejtělejšího mládí se mi študování páni zamlouvali. Jsou tak slušní a způsobní, nejsou tak dotěrní jako vojáci, i když je kvůli strakaté uniformě mám taky docela ráda, to nezapírám; kdyby tak učení páni nosili stejně pestré kabáty, to by bylo!

LÄUFFER *se po ní vrhne a strhne ji k sobě* · Ach Lízo! Kdybys věděla, jak jsem nešťastný.

LÍZA · Fuj, pane, co to děláte?

LÄUFFER · Jen jednou ještě a pak už nikdy! *Políbí ji.*

LÍZA · Ne, ne, ne...

VĚNCESLAV *vpadne* · Co se to děje? Tak takhle vypadá péče, kterou je povinován svému stádu? Vlk v rouše beráncím! Ne-

vinnost, kterou před pokušením má chránit, sám v pokušení uvádí?

LÄUFFER · Pane Věnceslave!

VĚNCESLAV · Mlčel! Už ani slovo! Ukázal se v pravé podobě. Z domu, svůdče!

LÍZA *poklekne před Věnceslavem* · Drahý pane kmotře, nic zlého mi neudělal.

VĚNCESLAV · Způsobil ti více zlého, než by ti mohl způsobit nejhorší nepřítel. Svedl tvou nevinnou mysl na scestí.

LÄUFFER · Přiznávám svou vinu. — Jenže: je možno takovému pokušení odolat? Jestli se mi nevrve srdce z prsou —

VĚNCESLAV · Chce snad i nadále prznit nevinné bytosti?

LÄUFFER · Ani pomyslení! Bůh mi budiž svědkem, že jsem tato nevinná ústa pokrýl polibky jen proto, aby mě svým okouzlujícím hlasem nestrhla k ještě horšímu zločinu.

VĚNCESLAV · A jak by ji chtěl uživit, když nemá ani vindru?

LÄUFFER · Řekl jsem jí to.

VĚNCESLAV · A toho se snad nasytí? Vstaň, nevinná oběti! Co to jen ze svého vznešeného stavu učinil? Kde má vysvědčení? Může se vůbec ještě někde ukázat? Z očí, ničemo! *Sebere sešity*. Má dítě kazit nebude! A zítra ráno opustí i tenhle práh! *Vytáhne Lízu z místnosti.*

b

Läuffer u otevřeného okna.

LÄUFFER · Stále znovu tedy! — Ba, jen buď rácej, noční vichře! Ven s tebou, ničemo, do větru a krupobití! Ty bys chtěl vychovávat lidské tvorečky k obrazu svému? Pohlédni na svůj obraz v okně a zděs se! Jsi zahradník, a vytrháváš první výhonky? Ty a strážce? Sám bys strážce

potřeboval! Jsi proklet od samého počátku. Po tomto klopýtnutí nemůžeš přijít a prohlásit: Nešťastný muži, nešťastný proto, že jste mi důvěřoval, dejte mi svou zhanobenou schovanku za ženu. Dokážeš ji zničit, ale nikoli uživit. A přece jen: Když chceš být prostě člověkem, zasluhuje si to kletby? Jsou chťiče, ať jsou jakkoli tělesné, tak nepřirozené? Proklej přírodu, která tě neucínila kamenem, za to, co stvořila! Čím se od jiných liším? Každý čeledín smí být mužem, ale já nesmím. Mám si vyvrhnout oko, skrze něž pohoršení přichází? Mám předstoupit před Tebe, Stvořiteli všehomíra, s tím, že se zdráhám učinit, k čemu mě předurčil? Tvář, kterou jsi mě obdařil, je znetvořena, a já ji znetvořil, poněvadž se znelíbila. Abych vichru mohl povědět: až se zítra poženeš kolem, už tu nebudu. Tak se staniž, a ne jinak. Příklad zajisté vám dám, že se ho zhroutíte! *Strhne si kabát.*

c

Läuffer leží v posteli. Věnceslav vstoupí.

VĚNCESLAV · Hřm do něho! Proč mě volá od práce? Tady to ale vypadá — jako po bitvě! A co ještě leží? Vykázal jsem ho z domu. Měl už dávno být na cestě do Heidebühlu.

LÄUFFER · Myslím, že jsem na cestě jinam. VĚNCESLAV · Co se tak plaše rozhlíží? Až člověka mrazí; frigidus per ossa — Co mu je? — Jako kdyby někoho zabil. — Co tak křiví obličej?

LÄUFFER · Kmotře, nevím, jestli jsem jednal správně. — Já se vyklestil...

VĚNCESLAV · Cože — vyklestil? — To je přece...

LÄUFFER · Doufám, že mi dovolíte, abych byl ještě pár dní pod zneuctěnou střechou. VĚNCESLAV · Zanechal dalších řečí. To udělat nemusel. Vždyť je úplný Origines! Dal se obejmout, mladý muži, drahá, vyvolená zbroji! Toto je cesta, po které se může stát pochodní vzdělanosti, pedagogickou hvězdou první velikosti. Gratuluju a volám po věnceslavsku: Jubilate a evoě, duchovní synu!

LÄUFFER · Pane učiteli, přese všecko toho lituji.

VĚNCESLAV · Cože, on toho lituje? Toho necht je vážený spolubratr dalek! Přece nezkalí tak ušlechtilý čin pošetilou lítostí, přece jej neposkvrní slzami? Už vidím, jak se mu derou zpod víček. Potlačil je a zazpíval pln radosti: Já nicoty se zprostil, teď křídla, křídla dejte mi! Nezachová se snad jako Lotova žena, neohlédne se přece po Sodomě, když už jednou dosáhl blahoslaveného tichého Zoaru. Ne, ne, to si raději říkám s naším nebožtkem doktorem Lutherem: Co se dere vzhůru, je pro mého drahého Pána-boha, co ale sestupuje dolů, to určeno je Belzebubovi.

LÄUFFER · Obávám se, že mé pohnutky byly jiného rázu... lítost... obavy o místo.

VĚNCESLAV · Místo má jisté. Kdo by se měl stát učitelem, když ne on? Má teď ze všech adeptů nejvyšší kvalifikaci! Což v sobě nezničil vzpurnost na věčné časy, což nepodřídil vše povinnosti! Žádné soukromé záležitosti mu již nezabrání, aby utvářel lidi k obrazu svému. Je možno chtít více? O své příští necht je bez obav. Udělal povinnosti zadost. Všecko zlé v dobré se obrátí.

LÄUFFER · Napsal jsem panu majorovi dopis, leží na stole vedle nože. Přečetl byste si jej a odeslal, najde-li váš souhlas?

VĚNCESLAV *čte* · „...A tak jsem svým jistě těžkým rozhodnutím odstranil všechno nebezpečnosti, které z mého mužství... Mezi Scyllou přirozenosti a Charybdou povolání jsem se rozhodl pro povolání a doufám, že mi milostivě neodepřete vysvědčení, abych zase mohl vykonávat místo učitele. A to tím spíše, milostivý pane majore, když se i jinak, pamětliv svých povinností, budu snažit, abych vždy a při všem, což obzvlášť zdůrazňuji, činil a učil, co jest požadováno, a to v můj vlastní prospěch i ku prospěchu ostatních... Přijměte... Váš nejponížnější služebník... Post scriptum: Slibuji zároveň, že budu nadále vykládat o martyrii našeho krále bez jakýchkoliv vynechávek.“

LÄUFFER · Rádí venku ještě vichřice, kmotře?

VĚNCESLAV · Nikoliv.

LÄUFFER · Nikoliv.

VĚNCESLAV · Všecko je pod sněhem.

LÄUFFER · Je tedy dobře postaráno o to...

VĚNCESLAV · Šlechtný trpiteli, jsem si jist, že se teď bude moci ucházet o učitelské místo kdekoli v kraji.

PÁTÉ DĚJSTVÍ

15.

Halle, v zimě.

Pätus s dýmku a v pantoflich. Berg v cestovním úboru.

PÄTUS · Přečtu ti, co o tom říká Immanuel Kant: „Manželství (matrimonium) je spojení dvou osob za účelem doživotního

vzájemného užití pohlavních orgánů.“ A tady: „Manželská smlouva totiž ani za předpokladu touhy po vzájemném využití pohlavních vlastností, potažmo pohlavních orgánů, není smlouvou závislou na naší libosti, nýbrž je po zákonu lidstva smlouvou nutnou. Což znamená: chtějí-li se muž a žena podle svých pohlavních vlastností vzájemně užít, musí nutně vstoupit do svazku manželského. Je to podle právních norem čistého rozumu nutné.“ Tak vidíš.

FRICEK · Já myslím, že ses Kanta zřekl?

PÄTUS · Jen naoko. Jak bych jinak dostal místo učitele? A jak bych si byl mohl bez takového místa vzít Karolínku? Ty to děvče milé ještě ani neznáš. A že jsem to udělat musel, to tady stojí.

FRICEK · Ten tvůj filozof ti tedy dokázal, že se ho musíš zříct, a ty ses ho zřekl tím, žeš ho poslechl. Můj ty světe!

PÄTUS · Jde jen o zdánlivý rozpor, o nic jiného. Dokázal by jej vyvrátit jedna dvě.

FRICEK · Čeho se týkala tvá písemná zkouška?

PÄTUS · Udělal jsem to chytře, Bergu. Nechal jsem filozofii filozofii. „Válka, prapůvod všeho“ — ale na vhodném, poněkud temném místě, jsem vtipně naznačil, že se ten původ občas nedá dokázat...

FRICEK · Mluvíš o Karolíně. Co se stalo s pannou Rehhaarovou?

PÄTUS · Klesala níž a níž. To Karolína je docela jiná, je pro manželství jako stvořená. Mimochodem: je rektorovou dcerou.

FRICEK · A tak si tu žijete u teplých kamen, šťastní. — Vidáváš ještě Bollwerka?

PÄTUS · Naše vztahy poněkud ochladly, Bergu, od doby, co oba třímáme rákosku. Je v podstatě dobrý chlapík, ale... Karolíně se zdá sympatický, ale já jí jeho

společnost zakázal. Ženská se musí držet zkrátka, Bergu... Jaké to bylo v Itálii?

FRICEK · Nádherné. Vyzrál jsem tam.

PÄTUS · Půl roku Itálie — máš prostě otce rousseauovského typu!

FRICEK · Nevím, Pätusi. Poslat mě do Itálie a dát mi navíc tu nepochopitelnou radu, abych po celý čas Gustičce nepsal, radu, o níž jsem pro cestovní horečku nijak zvlášť neuvažoval! A tam dole, mezi citróny a olivami, jsem obavy, které ve mně klíčily, zaplašoval přesvědčením, že tím jen chce naši lásku vyzkoušet! Ale náhlý neklid v Pompéjích mě žene zpět. A nemění nepokoj mě nutí, abych ukvapenou cestu domů — urazil jsem kočárem často až osmdesát mil denně — tu v Halle přerušil. Jako bych se neměl do milovaného Insterburku tak rychle vracet. A hle, nacházím tady dopis, který se neodvážuji otevřít. Ruka se mi třese, jakmile tak chci učinit. Otevři jej ty, příteli, a přečti mi jej. *Vrhne se do lenošky.*

PÄTUS · Odkud je? Psala jej ruka otcova?

FRICEK · Ne, jakýsi Seifenblase, soused.

PÄTUS *čte* · „Pro přátelství, kterého se mi v domě Vašich pánů rodičů dostávalo“ — *Přeruší se.* Ten chlap má strašný pravopis! *Čte dál.* „— cítím se povinován — vždyť vím, že jste tak dlouho bez spojení s rozkošným Insterburkem — abych Vás seznámil s neštěstím, o němž zřejmě nevíte a jež postihlo hofmistra, který byl z domu Vašeho milostivého pana strýce vyhnán.“ *Zarazí se.*

FRICEK · Čti dál!

PÄTUS · „Poněvadž Vaši sestřenku znásilnil, a ta si to vzala natolik k srdci, že skočila do rybníka, kterážto smutná událost celou Vaši rodinu nanejvýš vylekala —“ *Fricek omdlí.* Bergu! Co je ti? — *Pokropí ho levandulí.* Co teď, Bergu, tak přece pro-

mluv! — Kdybych ti jen ten zatrolený dopis nebyl — jde určitě o výmysl — Bergu! Bergu!

FRICEK · Nech mě. — Však to přejde.

PÄTUS · Mám pro někoho dojít, aby ti pustil žilou?

FRICEK · Fuj — snad by ses neopičil po Francouzích. Přečti mi to ještě jednou.

PÄTUS · Ano, já ti ten tak podle škodolibý dopis ihned — *Roztrhne jej.*

FRICEK · Znásilněna — utopena — *Udeří se do čela.* Moje vina, jediné moje.

PÄTUS · Co blázníš? — Je to tvoje vina, že se dala tím učitelem svést?

FRICEK · Pätusi, přísahal jsem jí, že se o prázdninách vrátím! A já jel do Itálie. Teď zatracuji její krásu! A Gustička se vzdala naděje. Hoře — ty znáš její sklon k melancholii, pocit osamělosti, zhrzená láska. Copak to nechápeš? Jsem ničema, jediné já zavinil její smrt. *Vrhne se znovu na židli a skryje tvář.*

PÄTUS · To si jen namlouváš! — To není pravda, takhle to nebylo. *Dupne nohou.* Jdi mi k šípku! Že jsi tak hloupý a všemu uvěříš! Však ona jistě tak zcela bez viny nebyla. Je to ženská! Jako bys je neznal! Nechtějí, ale udělají to. Jakmile je něco začne svrbět, nemyslí už na nic jiného, než na to, aby je někdo podrbal.

FRICEK · Pätusi! Už jí není, prosím tě...

PÄTUS · Bergu, snad mi nechceš tvrdit, že takové nejsou. *Vstoupí Karolína.*

PÄTUS · To je ona, má milá choť. To je Berg, můj přítel ze školy.

KAROLÍNA · Slyšela jsem o vás. Jste manželův druh ještě z časů, kdy býval divoch.

PÄTUS · Tak, tak, správně. Uvař mu kávu. Má jí zapotřebí, dostalo se mu právě z domova zlé zprávy.

KAROLÍNA · Ach, tak zlá snad nebude, aby vás koflíček dobré kávy —

FRICEK · Jen se neobtěžujte. Musím domů. Musím k jednomu hrobu. *Odejde.*

PÁTUS · Smutná věc. — Ale naše starost to není. Pojď, Karolínko, k vyhrátým kamnům!

16.

16. Majorčin pokoj v Insterburku

Majorka. Major. Gustička. Tajný rada. Leopold. V kolébce dítě.

TAJNÝ RADA · Milá švagrová a bratře, milá Gustičko, milý Leopolde! Vyprázdňeme sklenku grogu na svatého Mikuláše a první sněh, který tak kouzelně pokrývá ulice. Ale napřed se mi zdá vhodné shromáždit též čeleď, aby při pohledu na tak krásně proměněnou krajinu měla účast na teplém truňku.

GUSTIČKA · Zavolám ji. *Odejde.*

TAJNÝ RADA · Tak si představ, dostal jsem pro tebe dopis od toho Läufera, ve kterém projevuje upřímnou lítost a přísahá, že se změní a polepší. Přiložil lékařské vysvědčení, kterým se stvrzuje, že o své újmě Bohem mu propůjčené tělo zkorigoval natolik, že už nikdy nebude žačkám nebezpečným.

MAJORKA · Fuj!

TAJNÝ RADA · To říkám také, švagrová. A prosí tě, milý Bergu, abys mu za lékařské potvrzení poskytl vysvědčení, aby zase mohl vykonávat své povolání.

MAJOR *se směje* · To by šlo.

TAJNÝ RADA · Ať si říká kdo chce co chce, je to člověk důsledný.

MAJOR · A ukázněný, jak se s tím setkáváš jen zřídka!

TAJNÝ RADA · A pedagog z boží milosti! MAJOR · Vysvědčení dostane.

TAJNÝ RADA · Nezavažij úst volovi, chachacha, volovi, který ti mlátí! *Všichni se velmi smějí.*

MAJORKA · Fuj!

Přiběhne služebná.

SLUŽEBNÁ · Pane majore, paní majorová, mladý pán! *Vzlyká.*

MAJOR · Jaký mladý pán?

SLUŽEBNÁ · Pán von Berg!

TAJNÝ RADA · Fricke se vrátil z Itálie?

SLUŽEBNÁ · Je dole! Ach, tomu říkám případ! Zaručeně přijde do novin! Vstoupí v cestovních šatech. A spatří slečnu Gustičku. Kouká se na ni jako na přízrak. Zavolá: „Gustičko, ty nejsi mrtvá?“ A ona mu vletí do náruče! „Tys přišel, Fricke?“ A samá láska! A potom: „Já bídná! Nedotýkej se mě, nejsem už tvá Gustička!“ A on, mohutným hlasem... „Jsi!“ — a ona „Ne, ty nevíš...!“ Načež on tak, že je to slyšet až v kuchyni: „Vím, vím všechno a jediné, co učiním — poprosím tě, abys mi prominula! Gustičko moje!“ Ach, zrovna jdou.

MAJORKA · Gustička s Fricem?

MAJOR · Saprlote!

Vstoupí Fricke s Gustičkou.

FRICEK · Otče! I vy, má tchyně a tcháne! Dopřejte mi, abych do poslední kapky krve bojoval o svou Gustičku.

MAJOR · Cože? Ty si ji chceš vzít? Přese všechno?

FRICEK · Přese všechno? Nikoli! Právě proto! Dovolte, abych vám vyložil, jak mi podivný zážitek v Halle na věčné časy ukázal velikost a slabost příslušnic tvého pohlaví, Gustičko moje. Abych byl stručný: Tamější děvče milovalo báječného mládence, mládence svědomitého a oddaného filozofii, byť i byl poněkud nepraktický.

Milovala jej vroucně. Přese všechno — nebo neměl bych, moji drazí, spíše říci: právě proto se oddala člověku mnohem bezvýznamnějšímu. Ale ani na okamžik — a to vím přímo od ní — nemyslíla v jeho náručí na nikoho jiného, než na toho, kterého milovala. Jemu, svému opravdovému milému, se ve skutečnosti v duchu oddávala, milý otče; i když to možná nechápete. Ale já to vím, já to teď vím lépe než kdy předtím. A nic by se s Gustičkou nebylo stalo, moji drazí, kdybych se byl o prázdninách dostavil. Nestalo se tak ostatně pro souvislost s vyloženým vám příběhem.

TAJNÝ RADA · A rovněž by se jí nebylo nic stalo, kdyby se jistému mladému něčemu byl půjčil kůň.

GUSTIČKA · Ach Fricke, jediné takhle to bylo a nejinak!

FRICEK · Papá, když jsem ji na schodech spatřil, zdálo se mi, že mě mámi smysly. A přitom to byla skutečnost!

TAJNÝ RADA · Které se máš vždycky držet, jak jsem tě to učil — pokud se ovšem nerozchází s tím, co je uvnitř nás.

MAJOR · Pojď! *Ovede ho k pohovce.* Jsi filozof?

MAJORKA *o dítěti* · Jestlipak ví, co je tohle?

TAJNÝ RADA · Synu, když sankcionoval příčinu, tak se také nezalekl následků. Když se vyšplhal do koruny stromu, tak už neslézal, aby si došel pro starou hučku! Nestudoval snad logiku?

FRICEK *políbí dítě a dá je Gustičce* · Toto dítě je nyní i dítětem mým. Už teď k němu pocítuji náklonnost: má tvé rysy.

GUSTIČKA · Fricke!

TAJNÝ RADA · Tak, tak.

MAJORKA · Bože!

Přichází čeleď.

MAJOR · Lidičky, nečumte, nešuskejte, ne-

suďte a vyprázdňete se šťastným otcem sklenku. Na naši mladou dvojici!

LEOPOLD · Na maličké!

MAJORKA · Leopolde!

TAJNÝ RADA · A na první sněh!

MAJORKA · Bergu, tak se mi zdá, že byste chtěl, abych dala k lepšímu nějakou prostonárodní píseň. *Zpívá u spinetu, zatímco všichni pijí.*

Ó tichý čase zim

S měkounkým sněžením!

Kdy člověk hledí jen

V poklidu pohroužen

A dobytčata ve své stáji

Velkému tichu naslouchají.

17.

Vesnická škola

Věnceslav. Läufer. Oba v černém. Liza.

VĚNCESLAV · Jak se mu, kolegáčku, líbilo kázáníčko? Jak ho mravně povzneslo?

LÄUFFER · Líbilo se mi, velmi se mi líbilo. *Vzdychne.*

VĚNCESLAV *sejme paruku a nasadí si noční čepec* · Tímhle mě neuspokojí. — Má mi povědět, které místo v kázání se jeho srdce především dotklo. Slyší? — Posadil se. Musím se mu s něčím přiznat. Zjistil jsem v kostele věc, která mě zkusila. Pořád se mi tam v lavici vrtěl tak, že jsem se po pravdě za něho před celou obcí styděl a že jsem proto chvílemi docela vypadl z konceptu. Jen se na junáka podívejme! řekl jsem si. A přitom se zachoval tak rytířsky a má už jaksi nejhorší za sebou. — Musím se mu přiznat: Moc mě to zlobilo. Viděl jsem dobře, kudy jeho zrak bloudí, náramně dobře; pořád se točil ke středním dveřím, tam co jsou

varhany. Slyšel vůbec, co jsem říkal? Dokázal by mi opakovat z kázání jediné slovo? A přitom bylo kázání určeno jediné jemu; naprosto záměrně — Och! Och! Och!

LÄUFFER · Myšlenka, že je veliká podobnost mezi naší duší a pěstováním lnu a konopí, se mi velice líbila. A také to, že náš duch musí projít všelijakým soužením, trápením a umrtvováním smyslnosti, aby se dočkal spásy, stejně jako len, který je třeba zbavovat pazdeří náramným tloučením a mlácením na drhlíci.

VĚNCESLAV · Bylo to záměrné, příteli.

LÄUFFER · Nemohu však zakrýt, že celý ten váš seznam čertů, kteří jsou vyháněni z nebe, a celá ta historie o vzpouře, k níž došlo kvůli tomu, že si Lucifer připadal mezi nimi nejkrásnějším — dnešní doba na takové pověry už dávno nevěří!

VĚNCESLAV · Proto také celý ten dnešní náramně osvětlený svět půjde k čertu. Vezměte sedlákovi jeho čerta a stane se sám čertem vůči své vrchnosti, které pak dokáže, že takoví čerti jsou. Ale to nechme stranou — o čem jsem vlastně mluvil? Ach tak. Pověděl mi, na koho se po celé kázání díval? Nic mi nezakrýval. Na mě se nedíval, to by musel šilhat, až bůh brání.

LÄUFFER · Nedovedu vám na to dát odpověď, nejsem si ničeho vědom.

VĚNCESLAV · Koukal se tam, kde sedí děvčata, co k němu chodí na náboženství. — Příteli, snad v jeho srdci nezůstalo přece jen něco z toho starého kvasu? Kampak by přišel, kdyby se pořád ještě oddával nezřízeným žádostem, teď, když se mu dokonce už ani nedostává možnosti, aby je ukájel? Až se mi vlasy ježí hrůzou. *Obejme ho.* Ach, synu drahý, při slzách, které prolévám z opravdové a upřímné

starostlivosti o něho: nevracel se k egyptským hrncům, když Kanaán je na dosah! Jak může ještě pořád tak hladovými pohledy pronásledovat mou svěřenku! Což by ji kapoun mohl uspokojit?

Líza předstoupí.

LÍZA · Ach, pane učiteli, jsem s ním docela spokojena.

LÄUFFER · Já nešťastník!

LÍZA · Můžete mi uvěřit, drahý pane kmotře — nevzdám se ho.

VĚNCESLAV · Tak — aby tě — Lízo, nerozumíš tomu — Lízo, nelze ti to jen tak vysvětlit, ale nemůžeš si ho vzít, je to vyloučeno.

LÍZA · Jaképak vyloučeno, pane kmotře. Říkal jste vždycky, že bych se jednou mohla vdát za učeného pána.

VĚNCESLAV · Aby tě ďas, vždyt nemůže — Bůh mi odpustiť můj hřích, dej si přece říct.

LÄUFFER · Možná že si nic takového ani neřádá — Lízo, nemohl bych s tebou spát.

LÍZA · Tak se mnou bude bdít. Stačí, když budeme spolu přes den, když se budeme na sebe usmívat, když si budeme občas laskat ruce — neboť přísámbůh! mám ho ráda.

LÄUFFER · No tak vidíte, pane Věnceslave! Neřádá na mně nic než lásku. A copak je pro manželské štěstí nutné, aby se ukájely zvířecí pudy?

VĚNCESLAV · Ale což v Písmu svatém nestojí psáno: Plodtež a rozmnožujte se? Kde je manželství, tam také mají být děti.

LÍZA · Ne, pane kmotře, přísahám, že bych za nic na světě děti nechtěla! Pan kmotr má dost kachen a slepic, které musím den co den pokrmit. A kdybych ještě navíc měla krmit děti!

LÄUFFER *ji políbí* · Ty má božská Lízo!

VĚNCESLAV *je od sebe odtrhne* · No, no! To by tak hrálo! Mně před očima! — Spánembohem se tedy dejte dohromady; bude pořád lepší, když se vezmete, než abych musel přihlížet, jak vilně tokáte. — Ale mezi námi, pane Mandle, je konec. Je to neslýchaná věc, když se takto chová někdo, kdo má být vzorem. Všecky velké naděje, které jsem v něho vkládal, všecko očekávání, které mi jeho rekovnost vnukla — Dobrotivé nebe! Pro mne zůstává zase jen něčím polovičatým! *Odejde.*

LÄUFFER · Ale zato jsem si jist, že jakmile stanu před pány z Insterburku, tak mi zaopatří místo, které by mi dopřálo manželku uživit.

EPILOG

přednesený představitelem domácího učitele

Komedie skončila. Tak a nejinak. Doufejme, že rozmrzelý byl váš zrak. Neboť kus německé mizérie vám byl předveden.

A jak se s ní vyrovnával ten a ten. Před sto lety, před pěti či padesáti. A leckde to i dnes ještě platí. Německého kantora jste viděli, jak ve spěchu.

Jde po křížové cestě posměchu. Chudáka, dělali ho až do úpadu. Takže už neví, co vpředu je, co vzadu. V podobenství nadživotním nakonec. Rozhod se řešit radikálně celou věc: Sám sebe rázně vyklestil. Aby se zbavil nepřátelských sil. Neboť když jedná, jak mu přirozenost velí.

Všechny pány si zneprátelí.

Když klaněl se a hrbil tiše. Do žlabu měl hnedka výše. Teprve když se mužství zbavil, když se zmrzačil.

Vrchnostenského uznání hoden byl.

Jeho páteř je zlomená.

A teď ji svým žákům zlomit má.

Německý kantor — každý by to vědět měl:

Zvrácenosti výplod i zploditel!

Žáci a učitelé nových dob.

Viděli jste tu zotročenost? — Stop!

Hleďte vykopat jí hrob!

POZNÁMKY

O poetických a artistních elementech

V nedávné minulosti se nezdálo zvláště naléhavé mluvit o poetických prvcích ve hrách a o artistních prvcích při jejich provedení. Teď to zase bude po nějakou dobu třeba. Nezdálo se to naléhavé, ba zdálo se to scestné, a to nikoli snad proto, že by se na poetický element dostatečně pamatovalo a že by se dostatečně rozvíjel, nýbrž proto, že se jeho jménem hanebně nakládalo se skutečností. Vždyt se poezie hledala právě tam, kde skutečnost přišla zkrátka. Lež se vydávala za nápad, nepřesnost za velkorysost, otročení vládnoucí formě za znalectví formy atd. Bylo třeba zjistit, nakolik je odraz skutečnosti v umění pravdivý, a bylo třeba zkoumat, jaké úmysly umělci se skutečností měli. Tak se stalo, že jsme museli o poezii mluvit jako o něčem, co se od skutečnosti liší. V poslední době zase umělecká díla často už vůbec nezkoumáme z jejich poetické (umělecké) stránky a spokojujeme se i díly, která naprosto postrádají poetického kouzla, a představeními, která naprosto postrádají

kouzla artistního. Taková díla a představení sice mohou mít jakýsi účín, ale sotva to bude účín hluboký, i v politickém směru. Je totiž zvláštností divadelních prostředků, že zprostředkovávají poznatky a popudy formou požitků; hloubka poznatků a popudů je přímo závislá na hloubce požitků.

V následující části je z představení Domáčího učitele uvedeno několik artistních momentů, souběžných s poetickými momenty hry. To, že poetické momenty jsou souběžné s momenty sociálními, budiž zde poznamenáno. Nemělo by to však nikomu zabránit, aby se na chvílku u momentů poetických a artistních pozdržel.

Scéna 1

Čtyři obřadné poklony, které Läufter udělá — první, když spatří bratrskou dvojici, pak obě kvapně a navlas si podobné, když projde kolem ní, a poslední za zády obou bratrů, opeřenou sakrováním — jsou, provedou-li se exaktně, artistní procedurou, která s mírou a v jistém rytmu ukazuje Läufterovo patolízalství, jeho taneční zběhllost a vyhladovělost a na neposledním místě i jakousi nemotornost. Je poetické, když se scénka umístí před zahradní branku městského obydlí tajného rady. Přimějeme tím diváky, aby si všimli ranního truňku obou bratrů, jejich zakořeněných zvyklostí a jejich blahobytu. Něco takového by možná u Shakespeara bylo příliš, ale u intimní, drobnomalebne mravoučné komedie Lenzovy nikoli. Přitom scénický obraz nesleduje iluzi; už projekce na pozadí: kolorovaná ocelorytina ve vkusu doby — rovněž cosi poetického — působí protiiluzionisticky.

Scéna 2

Zjištění, že poezie lidí sblížuje, je samo o sobě poetické. Pokušení, jaké vychází z četby milostné básně, se mistrně popisuje v pátém zpěvu

DOMÁČÍ UČITEL

Dantova Pekla. Něco z té poezie, lehce zcizeno mírnou komičností, by mělo být tam, kde milenci čtou Klopstocka. Jiným momentem je korespondování postoje milenecké dvojice na začátku scény s jejím postojem na konci: pokaždé stojí k sobě bokem, oba stejně způsobně od sebe vzdálení. Jen s tím rozdílem, že na konci mezi nimi sedí přísný otec; podařilo se mu obnovit náležitý odstup. Je možno se ptát, zda si divák podobných subtilností vůbec povšimne; otázka je však nemístná. Subtilní je také, že se pozornost diváka soustřeďuje na Gustiččinu postel, když ji k ní mladý milenec vede, aby mu tam odprisáhla věrnost — uvidíme ji tam ležet s hofmistrem. Při prvním shlédnutí hry vznikne možná pouze dojem, že se dvojice ubírá k posteli jediné proto, že se milenci zdá nevěra možná; pozdější, desátá scéna však tím bude působivější a při druhém shlédnutí hry se stane i původní scéna významnější. A s druhým shlédnutím je vždy nutno počítat.

Scéna 3

V této scéně jsme použili osvětlení, které možno nazvat poetickým. Obecně nepracujeme se světelnými efekty, nýbrž používáme plného osvětlení. Tentokrát nám však projekce nedovolovaly, abychom zcela využili světelného zařízení, a zvláštní zjištění nás přimělo, abychom osvětlili zadní stěny neobvykle slabě. Představitel Leopolda předváděl lapání much tak pěkně a komicky, že se tím souběžně Läufterově zkoušce nedostávalo dosti pozornosti. A poněvadž nám bylo líto přikázat mladistvému představiteli, aby se mírnil, museli jsme aspoň ztlumit světlo. Poetickým přínosem toho potom bylo, že v dalším průběhu scény vystupovaly plasticky jen osoby urozené (majorka, hrabě), že Leopold i služebná tvořili jenom pozadí a že se Läufter objevil v plném světle jedině po svém faux pas, po kterém byl zase vržen zpět do polotmy. —

Artistní moment, malá pantomima přeskupování (majorka, hrabě, služebná) po Läufterově vyhazovu, kterou se dosáhlo toho, že urozené osoby byly zase mezi sebou, se popisuje ve zvláštních poznámkách o výsledku zkoušek. Také zkouška Läufterova, který musí prokázat graciéznost, ač mu strachy vyráží pot na čele, byla pečlivě vypracována jako artistní „číslo“.

Scéna 4

Čtvrtá scéna ukazuje Läuftera v jeho izolovanosti, která mu znemožňuje normální milostný život. Je „jediným kohoutem v kurníku“, se kterým se zachází jako se „štikou mezi kapry“. Předvádí svůj um, jak nejlépe dovede, nezalekne se nejodvážnějších skoků. (Přitom se ovšem z Läuftera nesmí stát ješita! Snaha udělat dojem na dívky ho zaneprázdňuje natolik, že si opojení z dojmu, který sám udělá, nemůže dopřát.) Nemotornost chovance, jehož má na krku, přivodí jeho pád a korunuje neúspěch, na němž je naprosto bez viny. — Pro skupinku dívek byla zvlášť angažována mladá herečka, která se dovedla chichotat. A opravdu, již tento chichot sám o sobě prozrazoval sexuální probuzenost i zábrany dívek.

Scéna 5

Je poetickým momentem, že Läufter — kterému v jeho izolovanosti pověsili na krk Gustičku jako žačku — chce za vyučování navíc získat souhlas, aby směl k „studijním cestám“ do Královce používat koně. Tento „handlí“ ukazuje jeho původně nevinný vztah ke Gustičce, zároveň ale i jeho hlad.

Scéna 6

Líčení příznaků svobodomyšlnosti, jak se vyskytovaly v univerzitních městech tehdejší doby, nesmí trpět tím, že se svoboda předvede jako

svoboda náramně omezená. I Bollwerkovy oplzlé řeči mají spíše ráz „bezmezných opovázlivostí“. Nesmí se ukazovat jen kbelec, nutno také ukazovat světlo. Kostýmy s černí kalhot a bílobou košil byly neobyčejně hezké, chůze a pohyby měly švih a oslnivost. Romantické však nebylo znázorňování studentů, znázorňovala se jen jejich vlastní romantičnost.

Scéna 7

Oheň šesté scény přecházel s bývalým studentem Läufterem ještě do scény sedmé. Läufter je ovšem až do záchvatu zcela svým pánem. Jeho osud je zpečetěn v okamžiku, kdy publikum uvidí Gustičku, jak si sedí v pokojíčku a jak se usmívá. Výtečným poetickým nápadem jsou Läufterovy svižné obraty, kterými vždy zakončuje své přecházení sem tam. Připomínají figury z kluziště ve čtvrté scéně. Při jednom z nich se prudce zarazí, což Gustička kvituje slovy: „Takhle trudnomyslný jste přece ještě nikdy nebyl.“ Stejně výtečné je používání školního pravítka, když je za zády sevře lokty a vzbuzuje tím dojem člověka připoutaného na břevno kříže. Nebo když se pravítkem sám za svůj sexuální chtíč potrestá. Ve čtrnácté scéně pak totéž chování divákům ohlásí, že se jeho pohlaví proti němu zase vzbouřilo!

Scéna 8

Když tajný rada vychvaluje sladkost a nutnost svobody, ořezává zároveň buxusy. — Disputace mezi pastorem a tajným radou, při níž jde o duchovní principy, jež jsou Läufterovu přání tak na překážku, se mění ve vzrušenou disputaci mezi teď již leccos tušícím pastorem a jeho synem; je vidět, jak chodí za zahradní zídou sem a tam a živě gestikulují. — A z bouřlivé Läufterovy žádosti (z jeho zoufalého „Království za koně!“) publikum pozná nebezpečí, v němž se

Läufferova žačka nachází. (Tajný rada přitom nemá potuchy, že svým přísně morálním postojem vydává učiteli všanc synovu snoubenku).

Scéna 9

Také scéna, která se podruhé odehrává v Halle, potřebuje jakéhosi ohně, který se ovšem nesmí projevit jako žár herců, nýbrž postav. Jejich vzplanutí při „zážitcích ducha“ — tyto katalánské bitvy, při nichž padlí pokračují v boji ještě v oblacích — musí působit komicky, ale Pätusovo zoufalství a Bergova ochota pomoci nesmějí působit uměle (třeba tím, že se přeženou). Ani dvojice Bollwerk—Rehhaarová se nesmí zbavit sympatií snad proto, že Bollwerk podvedl Pätuse a že si Rehhaarová v tísní zakoketuje. Potíže mladých lidí mají jakousi dojemnost, pozorujeme-li jejich bezmocnost.

Obě scény v Halle se přisouvaly točnou při rozhrnujících se závěsech, aby spojitost událostí „v dalekém městě Halle“ s ostatními událostmi byla zjevná.

Scéna 10

Je poetickým problémem, co má ve fabuli po čem následovat. Diskutovali jsme o tom, zda se druhá scéna v Halle má hrát mezi hodinou katechismu a prosbou o koně nebo mezi prosbou o koně a milostnou scénou. Rozhodli jsme se pro možnost poslední — a jiní necht třeba rozhodnou jinak. Je pěkné, když vidíme Läuffera vzápětí poté, co mu odepřeli koně, v Gustiččině objetí. Ale není také špatné, když druhá scéna v Halle, v níž dochází ke stanovení problému (láska v zastoupení), bezprostředně předchází. Tato scéna se nesmí zvláště lišit od pravé milostné scény, ač se v ní jen ukáží touha Gustiččina po Frickovi a touha Läufferova, která by se dala ukojit i v Královci. Spojení zavinila blízkost; distance pocházejí z rozdílnosti společenského postavení.

DOMÁCÍ UČITEL

Scéna 11

Nacházíme se zase v říši vznešených citů, když vypukne katastrofa. Majorčino namlouvání hraběte Wermutha, toto plánované sblížení na křídlech zpěvu, je groteskním protějškem ke čtení Klopstocka ve druhé scéně. Poeticky by tomu odpovídala Kreutzerova sonáta a Dantovo Peklo. Poetický element zaniká, když karikatura připraví majorčin přednes o všechn půvab. Artistním projevem, kterým se sleduje poetický účín, je majorčino hraní Larga ve chvílích hádky s majorem. Jakéhosi estetického a zároveň sociálně kritického kouzla se docílí, když představitel majora propůjčí výbuchu rozhořčeného otce cosi nehlubokého, plochost společenské konvence. Musí se tušit, že zůstane neúčinný. Pozadí scény tvoří služčin blouznivý obdiv pro hraběte.

Scéna 12

Několik efektů: jak se kanto.ovi podaří odrazit první nápor feudální bandy pouhou silou ducha, než se použije hrubého násilí a padne rána; jak se počáteční kantorovo podezření, že má před sebou darebáka, mění v důvěru ve služebníka, který bude užitečný proto, že se dopustil darebáctví a potřebuje tedy azyl; jak Läuffer adresuje stížnost, že mu jeho obět vnutili, své příští oběti.

Nic se nestane, když divák s troškou potěšení postřehne stavbu této „houpačkové scény“, spojující obě části. Läuffer, vyvržený z feudálního světa, se uteče do světa maloměstského. Změní tyranu. Zkouška se opakuje a stejně klopytnutí — zatímco tam vyslovil mínění o umění, nadhodí zde otázku po mzdě. Zaujme povolání ještě nižší, ale za okolností mnohem ctihodnějších.

Scéna 13

Splašené vyzvánění na poplach, které se ozývá ze vsí, ohlašuje divákovi, že pátrací akce již

spustila. Dovídáme se brzy, že bude korunována úspěchem. — Zatímco všichni loví v rybníce děvče, oddávají se tajný rada a hrabě hlubokomyšlným úvahám. Tajný rada si chystá útěchu pro případ Gustiččiny smrti; hrabě, který neumí plavat, si myje ruce v nevinosti. — Pro začátek scény platí ovšem na několik okamžiků to, co bylo řečeno o obtížích mladých lidí.

Scéna 14

Dosti holé prkenné jeviště je laděno jako jedno z děsivých zastavení na Kalvárii. Pobíhání zmateného dítěte sem a tam — kalich, který ne a ne dopít do dna. Koňská houně, přehozená přes Läufferova záda a naznačující chlad místnosti, podněcuje žádost, kterou není s to umrtvit. Učitel se zase pravítkem ztrestá. Pak se svedený stane násilníkem. — Znásilňující se stává mstitel. Monolog je ještě nemilosrdnou vzpourou, skutek, k němuž směřuje, pak nemilosrdným potlačěním jakékoli vzpoury, skutkem, kterým všechny skutky končí. — Kalné ráno přináší naprostou ochablost a její velebení.

Mezihra

Viditelné otáčení točny, která předvádí jednotlivá místa děje, aby zachytila dosavadní stav věci a rozvila jej v průběhu jednoho roku, umožňuje shrnout také tři závěry hry tím, že se pak točna znovu rozběhne, tentokrát s plně rozehranými scénami.

Scéna 15

Filozof neskončil na Parnasu, nýbrž u hřejivých kamen; dává přednost řídkému vínu před bolehlavem. Ale to se samozřejmě odehrává v místech, kde se obchoduje tuctovým zbožím, které přes všechnu tragičnost samo o sobě neztratilo na ceně — pohled na ně je tím trudnější. Snový svět Pätuse je snad komický; to, jak se mu jeví sku-

tečnost, je žalostné. Je přitom stejně sporné jako lhostejné, zda zapomene bič, až půjde za rektorovou dcerou; avšak nezapomene skryt Kanta. — Frickovo mírné zklamání ve chvíli, kdy má ještě jiné starosti, je jedním z vrcholů té role. Dalším poetickým momentem je, že vyprávění o přerušení italské cesty, oné v tehdejší době klásické pouti za vzděláním, odhaluje, že měla charakter útěku. — A podívaná, jakou poskytuje zjev i projev Karolínin, by měla vést k názoru, že asi bude lépe dát se podvádět nějakou pannou Rehhaarovou, než dostat za ženu dívku Karolínina typu.

Scéna 16

Začátek této scény, malá rodinná slavnost s krátkým projevem tajného rady o sněžení, se snadno stává obětí snahy, aby se třem závěrům (třem koncům) propůjčilo tempo, které by co nejdříve vše ukončilo. Tím by se ztrácel poetický moment. Chválí se tu krása (čistota) sněhu, který ke konci čtrnácté scény, za ranního úsvitu po kastročnickém aktu, měl význam hrůzný. Výsměch na adresu kastráta a mohutný smích, který vyvolává jeho prosebný list, správně na sebe navazují. — Služčino vyprávění a Frickovu řeč nutno předvést s bravurou; obě osoby nadšeně projevují všemi vítanou vroucnost.

Scéna 17

Malé břicho kastráta je samozřejmě poetickou licencí. Spolu s růžovými tvářičkami jde o pošramocení postavy, které ukazuje na zblahobytnění. K tomu pohádkový tón odpovědi hodné Lízy, připomínající hloupého Honzu. A dá se udělat ještě víc, aby se přivodilo uklidnění. Celý obraz by se měl vyšňořit. Čerň oblečení mužů i Lízy a bělost ubrusu vyvolávalo zdání čistoty a seskupení osob u stolu lahodilo při představení oku.

Je Domácí učitel záporná hra?

Někteří namítali proti provedení nebo zpracování Hofmistra, že jde o „zápornou hru“. Berliner Ensemble zastával názor, že hra, která zahrnuje tři portréty kantorů (tajného rady, Věnceslava, Läufera) a tři portréty studentů, kteří se kantory chtějí stát (von Berg, Pätus, Bollwerk), a to z doby, kdy německé měšťáctvo budovalo svůj vyučovací systém, podává podnětný satirický obraz této části „německé mizérie“. Představení mohlo být klidně hodnoceno

jako příspěvek k velké školské reformě, která se v NDR právě provádí. Satira se obvykle vzdává toho, aby proti typu, který zesměšňuje, postavila typ příkladný; ukazují to díla jako Tartuffe, Don Quijote, Revizor, Candide. Ve vypouklém zrcadle, které nastavuje, aby v nadsázce vyniklo to, proti čemu se má bojovat, by kladné typy neušly zkreslení. V Domácím učiteli je kladem hořký hněv na poměry nedůstojné člověka, hněv na neoprávněné výsady a na pokřivený způsob myšlení.

1950

DOMÁCÍ UČITEL

PROCES JOHANKY Z ARKU V ROUENU 1431

PODLE ROZHLASOVÉ HRY
ANNY SECHERSOVÉ

Osoby

Johán z Arku
Biskup Cauchon z Beauvais
Jan Beaudry
Jean de La Fontaine
Jean de Chailion (Chanson)
Guillaume Levard
Angele Milla
Guillaume Manchon
Jean de Bueil
Jean Lejeune
Jean Massieu
René de Ranc
Eliu
Karl
Jehuda
Anglický pozorovatel
Jeho pobočník
Strážník Johanky
Angličtí vojáci
Dvě mladá mládka
Jacques Legrain
Schlak

Selka
Syn
Švagrová
Dítě
Prodávka ryb
Dr. Dufour
Jeho dvě neteře
Elegán
Lehká holka
Obchodník vínem
Hostinský
Mladý kaplan
Invalida
Děda Breuil a jeho vnuk
Děti
Lid

Adaptace rozhlasové hry *Amy Seghersové* z roku 1937 vznikla za spolupráce B. Bessona 1952. Píseň o *Johance z Arku* vychází z balady *Christine de Pisan* (1429).

B. B.

Proces se dennodenně latinsky zapisoval. Hlavní exemplář tohoto protokolu, zhotovený pro biskupa Cauchona z Beauvais, je v originálním znění uložen v Poslanecké sněmovně v Paříži. Rozhlasová hra byla napsána podle tohoto protokolu, jakož i podle dobrozdání a zpráv současníků.

A. S.

1.

Podzim 1430. Již osm desetiletí zuří válka mezi Anglii a Francií. Za dvou krvavých vojenských tažení se Francie pod praporem sedmnáctiletého děvčete — Johanky z Arku — znovu zoufale pokouší postavit se na odpor anglickým dobyvatelům, kteří obsadili více než dvě třetiny země. Do tourainské vesnice v dosud neobsazené části Francie dorazí strašlivá zpráva

Před usedlostí v Touraine lisují dvě děvčata hrozny. Děti pomáhají.

DĚVČATA *zpívají* ·

Jano z Arku, dívko-zázraku
V bidě narozená před šestnácti lety
Nelekáš se těžkých kopí ani vojáků
Z bitvy čerpáš sílu, země lůžkem je ti.
Tvrdá v boji, moudrá ve sporu.
Sotva nepřítel tě spatří, už se léká
A nemůže čelit náporu.
Všichni vidí, jak už prchá do daleka.

DRUHÉ DĚVČE *dětem* · Nesnězte všechno.

— Jsou horší než špačkové.

HOCH · A co vy? Pořád se ještě babráte s první kádí!

DĚVČATA *zpívají* ·

Někteří jsou zkormoucení tak
Že jim počínání Panny jasné není
Neboť ten, kdo pláče, vypláče si zrak
I když stojí ve světle, je oslněný.
Mnozí ale přidali se k Johance
Nepřítele na Loire střepali
Do bitvy se ženou jako do tance.
Slunce Francie zas nová záře rozpálí.

PRVNÍ DĚVČE · Kde je Jacques?

DRUHÉ DĚVČE · Zas ve městě.

PRVNÍ DĚVČE · Kdyby si radši šetřil nohu!
DRUHÉ DĚVČE · Copak ho udržím? —
Kolik toho ještě zbývá posbírat na horní vinici?

PRVNÍ DĚVČE · Dvě jitra.

DĚVČATA *zpívají* ·

Ach vy lumpi, zrádní nastokrát
Všichni na vás příliš shovívaví byli
Vy, kdo štěstí Anglie a pád
Bédné Francie jste zavínili
Za bezpráví ochotni vždy jít se bít
Dobře nyní našpicujte uši:
Budete-li lotrům dále otročit
Mrzký konec vašich dnů už na vrata vám
buší!

JACQUES LEGRAIN *dodá* · Zajali ji před
Compiègne. Nacpali ji do klece a vlečou
ji do Rouenu.

PRVNÍ DĚVČE · Neřkej.

LEGRAIN · Sbalte mi věci.

DRUHÉ DĚVČE · Kam chceš jít?

LEGRAIN · Do Rouenu, koupit libru makrel.

2.

21. února 1431 přihlíží dav na náměstí města Rouenu, obsazeného Angličany, jak angličtí šlechtici a jim poslušní francouzští církevní hodnostáři vedou bojovníci proti uchvatitelům před tribunál

Náměstí v Rouenu. Mezi davem rodinka sedláka (otec, matka, švagrová, syn a dítě), prodávka ryb, Legrain s vakem, elegantní mladý pán, lehká holka, obchodník vínem, lékař, kat v civilních šatech. Dva angličtí vojáci. Vyzdání a bubnování.

ELEGÁN · To je vévoda z Bedfordu.
PRODAVAČKA RYB · Jen se podívejte na toho jeho grošáka! Stejně vypasený jako pán a tak se i blejská.
SELKA · Hej, Jonny, a určitě to děvče povedou kolem?
SYN · Není už třeba uvnitř?
PRODAVAČKA RYB · Jen žádné strachy, paní, určitě ji uvidíte.
SELKA · Máš svůj balíček s jídlem, Eugène?
DÍTĚ · Kdopak je tohle? Samé hedvábní!
ELEGÁN · Biskup Cauchon z Beauvais.
DR. DUFOUR · Francouzský biskup pěšky za anglickým vévodou! Dost se divím, že si ho Angličan nevede na šňůrce.
LEHKÁ HOLKA *si brouká* · Pan Cauchon z Beauvais, biskup náš Teď celý zangličtěl ažaž Dělá to z přesvědčení A proti zaplacení.
PRODAVAČKA RYB · Pannu asi přejde smích.
LEHKÁ HOLKA · Vykládá se, že slyší nějaké hlasy a že má vidiny. Je to pravda?
SELKA · Slyšíš? Má vidiny.
SEDLÁK · Pst!
OBCHODNÍK VÍNEM · Však to učení pání zjisti.
ELEGÁN · Papežský vyslanec. *Selka se pokřižuje.*
LEHKÁ HOLKA · Ten kloboúk! Jen se podívejte!
Všichni se smějí, i selka.
ŠVAGROVÁ · Škoda toho děvčete. Anglány nikdo nemá rád.
ELEGÁN · Madame, takhle bych dneska nemluvil.
SEDLÁK · Pořád něco mele.
LEHKÁ HOLKA · Jonny, tady nejsi někomu dost sympatický.
PRODAVAČKA RYB · Vždyt ani neumějí francouzsky.

OBCHODNÍK VÍNEM · Je možná dobře, že to takhle dopadlo. Má náramně nepokojnou krev!
PRODAVAČKA RYB · Angláni ti zřejmě dávají slušně vydělat, že?
DR. DUFOUR · Bravo! *Lehká holka se zasměje.*
ELEGÁN · Prosím!
SELKA *dítěti* · To je zas jednou podívaná, viď, Jacquolino?
OBCHODNÍK VÍNEM · Já už viděl takovou čarodějnicí hořet.
KAT · Kdypak?
OBCHODNÍK VÍNEM · Před čtyřmi roky. Zjara 1427 v Beauvais.
KAT · Aha.
PRODAVAČKA RYB · To je kat, monsieur Dujardin.
SELKA · Kde? *Všichni se točt po katovi.*
LEHKÁ HOLKA · Brr!
ELEGÁN · To si asi už bere míru.
DR. DUFOUR · Pohledte, pařížští doktoři!
SYN · A proč ji Angláni neodsoudí sami?
DR. DUFOUR · To dají raději obstarat Francouzům.
SYN · Ale Francouzi přece vůbec nemají proč ji soudit.
DR. DUFOUR · Však tolik doktorů nějaký důvod najde.
LEGRAIN · Hlavně aby odpovídala dost srdnatě.
ŠVAGROVÁ · Odpovídala dost srdnatě! Copak to děvče proti tolika učeným pánům něco svede?
LEHKÁ HOLKA · Proč si s tím vůbec začla? Nemohla sedět doma? *Elegán jí přisvědčí.*
LEGRAIN · Poněvadž Angláni přišli do Francie. Poněvadž Angláni obsadili Francii až po Loiru. Poněvadž chtějí spolknout celou zemi. Poněvadž sesadili krále. Po-

něvadž ten král sám byl moc líný se bránit.
SELKA · Poněvadž — poněvadž — poněvadž — A to kvůli tomu musí mít tak bláznivé nápady a běhat v mužských šatech s vojáky?
SEDLÁK · Buď zticha!
ELEGÁN · Říká, že tomu je své zemi zavázána, madame.
DR. DUFOUR · Svě zemi, proč?
PRODAVAČKA RYB · Ty její hlasy jí poručily, aby Anglány z ní vyhnala, doktore Dufoure.
DR. DUFOUR · Vyhnala! Jako by zemi nebylo jedno, kdo sedí na grošáku a kdo kopyty zviruje její prach! Není jedno, jestli to bude vévoda z Bedfordu, nebo vévoda z Orleansu? Není zemi jedno, který chřtán zhltně její obilí a její víno, její zvěřinu a ovoce, daně a dávky? Není jedno, jestli je to chřtán pána z Beauvais nebo chřtán pána z Glosteru?
PRODAVAČKA RYB · Ale s francouzskými pány se přece jen spíš domluvíš. Angláni ti nerozumějí, ani když jim nadáváš.
DÍTĚ · Není tohle král?
ŠVAGROVÁ · Ne, anglický bubeník. *Bubnování.*
LEHKÁ HOLKA · Už jde. Už jde.
ANGLICKÝ VOJÁK · Zpátky! Zpátky!
SELKA · Dej pozor na vajíčka, Eugène!
LEHKÁ HOLKA · Ta je ale drobunká!
ŠVAGROVÁ · Sotva ty řetězy unese. Takový cvrčíček!
Obchodník vínem se zasměje.
LEGRAIN · A před tímhle cvrčíčkem Angláni utkali.
DR. DUFOUR · A vévoda z Bedfordu za toho cvrčíčka zaplatil vévodovi z Luxemburku dvanáct tisíc liber.
SEDLÁK · Ale. A pročpak?
PRODAVAČKA RYB · Aby mu ti jeho Angláni už neutkali.

3.

Při zahájení velkého církevního soudu v kapli královského zámku Johanka z Arku obratně uhýbá otázkám kleriků, které ji mají usvědčit z kacířství, a odvážně jim připomíná strádání Francie

V kapli královského zámku. Duchovní Beaupère, Chation, La Fontaine, d'Estivet, Manchon, Midi, Lefèvre, Massieu. Bratr Raoul a pisar. Vstupuje anglický pozorovatel se svým pobočníkem a biskupem z Beauvais.

BISKUP · Pochválen Pán Ježíš Kristus.
VŠICHNI · Až na věky. Amen.
ANGLICKÝ POZOROVATEL *biskupovi* · Splendid crowd of doctors.
BISKUP · Thank you.
ANGLICKÝ POZOROVATEL · Pleasant chapel, even if not one of the oldest.
BISKUP · Nor one of the newest. Built by Charles the... *Natáhne pět prstů.*
ANGLICKÝ POZOROVATEL · Oh, the fifth. I see. Don't let me keep you. *Všichni usednou.*
BISKUP · My, biskup Cauchon z Beauvais, i naši urození přisedící, vznešení pánové a doktoři, jsme se dnes sešli k soudnímu jednání, které tím prohlašujeme za zahájené. Mylorde, dal jste obžalované doručit příkaz, aby se před nás dostavila a podle zákona zodpověděla některé otázky?
POBOČNÍK · Mínená žena příkaz obdržela a čeká již za dveřmi. Žádá však, aby se před výslechem směla vyzpovídat. *Biskup se táže přisedících, co o tom soudí. Ti kývnou.*

BISKUP · Žádost se zamítá pro závažnost obžaloby a také proto, že se obžalovaná zdráhá svléci mužský šat. Pane Massieu, přiveďte obžalovanou.

MASSIEU · Necht' je obžalovaná přivedena.

POBOČNÍK · Přiveďte ji.

Dva angličtí vojáci přivedou Johanku.

BISKUP · Žena, která nám byla právě předvedena — Johanka, lidem také nazývaná Pannou — byla dopadena v okruhu naší diecéze. Odevzdal nám ji náš Nejškřestnější pán, Král anglický a francouzský, a to proto, že je silně podezřelá z kacírství. Poněvadž se zvěst o jejích bludech rozšířila nejen po naší diecézi, ale po celé Francii, ba celém křesťanském světě, povolali jsme ji před náš soud, aby se tu ospravedlnila. Vyzýváme tě, Johanko, aby ses dotkla těchto posvátných evangelií a abys odpřisáhla, že na otázky, které ti položíme, odpovíš podle pravdy. Pane Massieu!

Na znamení pána Massieua donese bratr Raoul Písmo svaté.

BISKUP · Polož obě ruce na tuto knihu a přísahaj na evangelia.

JOHANKA · Vždyť ani nevím, na co se mě chcete ptát. Možná že po mně budete chtít něco, co vám nepovím.

BISKUP · Nu, složíš teď prostě přísahu, že ve všech věcech víry řekneš pravdu.

JOHANKA · Ráda odpřisáhnu, že povím pravdu o své rodině a o svém domově a o všem, co se stalo, než jsem přišla do Chinonu, ale o mých hlasech a zjeveních se nedozvíte nic — i kdybyste mi proto hlavu srazili.

BISKUP · Je dobře, Johanko. Žádáme tě jedině, abys mluvila pravdu ve věcech víry, jak to předpis při takových procesech vyžaduje. Tak tedy:

JOHANKA *poklekne* · Přisáhám, že ve věcech víry povím pravdu. *Usedne.*

BISKUP · Tvé křestní jméno a příjmení.

JOHANKA · Doma mi říkali Jeannette a po Francii Jeanne. O jiném jménu nevím.

BISKUP · Kde ses narodila?

JOHANKA · V Domrémy při Maase.

BISKUP · Jak se jmenují rodiče?

JOHANKA · Jacques d'Arc a Isabeau.

BISKUP · Kolik je ti let?

JOHANKA · Myslím, že tak kolem devatenácti.

BISKUP · Kdo ti vštěpoval vyznání víry?

JOHANKA · To všeko matka: Otčenáš, Zdravas i Věřím v Boha.

BISKUP · Tak nám odříkej třeba Otčenáš.

JOHANKA · Až přijmete mou zpověď, ráda vám jej odříkám.

BISKUP · V mužských šatech? Tak tedy: Odříkej nám Otčenáš.

JOHANKA · Ne dřív, než přijmete mou zpověď.

BISKUP · Johanko, my, tvůj biskup, ti zakazujeme, abys bez našeho svolení jakkoli opustila vězení. Dopustila by ses neposlušnosti vůči církvi a tím i hrubého porušení víry.

JOHANKA · Takový zákaz odmítám. Jestli se mi přece jen podaří utéct, nebude mi aspoň nikdo vytýkat, že jsem nedodržela slovo; nikomu jsem pak totiž nic neslíbila. A navíc vznáším stížnost proti tomu, že jste mě spoutali a navěsili na mne plno řetězů.

BISKUP · Pokusila ses už několikrát o útěk, proto ta přísnost.

JOHANKA · Chtěla jsem samozřejmě utéct a přeju si to i teď, jako každý, koho lapnou.

BISKUP · A tvé hlasy ti dovolily, abys z vězení utíkala, kdykoli se ti namane?

JOHANKA · Prosila jsem je už kolikrát o souhlas, ale ještě mi jej nedaly.

BISKUP · Tak.

JOHANKA · Ale říkává se taky: „Pomoz si sám a Bůh ti pomůže.“

BISKUP *anglickému pozorovateli* · S dovolením, mylord. *Strážím.* Johne Greyi, i vám; Williame Talbote, připomínáme, že máte povinnost ji přísně střežit a že nesmíte dovolit nikomu, aby s ní promluvil.

STRÁŽE · Yes, Sir!

BISKUP · Pan Jean Beaupère, profesor teologické fakulty v Paříži. Pověřujeme vás dalším výsledkem.

BEAUPÈRE *když se uklonil anglickému pozorovateli* · Především tě vyzývám znovu, Johanko, abys na mé otázky odpovídala zcela po pravdě. Učila ses něčemu?

JOHANKA · Ano, šit a příst.

BEAUPÈRE · A čím ses doma ještě zabývala?

JOHANKA · Domácími pracemi. Občas jsem také pomáhala odvést dobytek do tvrze, aby je Angličan neukradl.

MIDI · Pan Beaupère mi dovolí otázku: Stojí lidé z Domrémy při našem Nejškřestnějším pánu, Králi anglickém a francouzském, nebo jsou na straně muže, kterého ty zveš králem francouzským?

JOHANKA · V Domrémy znám jen jednoho, který je pro Angličany, a docela by mě těšilo, kdyby přišel o hlavu, jestli se to Hospodinu zlíbí. *Vzruch mezi přísedícími.*

BISKUP · Pane Beaupère, pokračujte!

BEAUPÈRE · Kdy jsi poprvé zaslechla to, co nazýváš svými hlasy?

JOHANKA · Poprvé jsem zaslechla boží hlas, když mi bylo třináct. Moc jsem se polekala. Bylo to v létě, kolem poledne, v otcově zahradě. Ozval se za mnou, směrem od kostela. A provázela jej velká zář.

BEAUPÈRE · Jak jsi tu zář mohla vidět, když byla za tebou?

JOHANKA · Když jsem ten hlas zaslechla potřetí, bylo mi jasné, že anděl ke mně promlouvá.

BEAUPÈRE · A co ti říkal?

JOHANKA · Pokaždé mě chránil a měl mě k tomu, abych byla hodná a chodila pilně do kostela. A dvakrát třikrát v týdnu mi taky říkal, že bych se měla vypravit za svým králem. Že vyprostím Orleans z obležení.

BEAUPÈRE · A co jsi odvětila?

JOHANKA · Namítla jsem, že jsem pouhé děvče. Že jsem ještě nikdy neseděla na koni a že se ve válčení nevyznám. Ale hlas se na mě strašně obořil a pořád mě nutil, abych se přece jen vypravila. A tak jsem tedy šla.

D'ESTIVET · Otázku: Neodešla jsi už někdy předtím z domova?

JOHANKA · Odešla. Když Angličan přepadl naši vesnici, všichni jsme utekli a vrátili se až za čtrnáct dní. Všeko mezitím vypálili.

BISKUP · Dál!

LA FONTAINE *vpadne* · Bylo správné tajně odejít, když máme ctít otce svého a matku svou?

JOHANKA · Inu, byla bych šla, i kdybych měla otců a matek na tisíc.

BEAUPÈRE · A když ses vypravila do Chinonu, cos měla na sobě?

JOHANKA · Přišla jsem ke svému králi do Chinonu v mužských šatech a s mečem, ale jinak bez zbraní.

BEAUPÈRE · Na cí radu jsi oblékla mužský šat?

JOHANKA · Optejte se na něco jiného!

D'ESTIVET · Můj biskupe, musíme rozhodně trvat na tom, aby nám obžalovaná řekla, kdo jí doporučil obléci mužský šat.

CHATION · Ano.

BISKUP · Nevíš, že v Písmu stojí psáno: Ne-

nosiž žena mužského šatu ani muž šatu ženského?

JOHANKA · Udělala jsem to podle nejlepšího vědomí a svědomí.

BEAUPÈRE · A jak ses dostala k muži, kterého zveš svým králem?

JOHANKA · Bez obtíží. Dorazila jsem do Chinonu kolem poledne a šla jsem do hostince. A po obědě jsem se vypravila na zámek. Hned jsem krále poznala, můj hlas mě vedl. Řekla jsem mu, že se chci vypravit do boje a válčit s Angličany.

MANCHON · Mám otázku.

BISKUP *Beaupèrovi* · Pan Manchon!

MANCHON · Slyšel král také nějaké hlasy?

JOHANKA · Optejte se ho, možná že vám odpoví.

LEFÈVRE · Otázku: Jak daleko jsi stála od krále?

JOHANKA · Myslím, že tak na délkou kopí.

LEFÈVRE · Když jsi muže, jehož zveš svým králem, viděla poprvé, stál při něm anděl?

JOHANKA · Proboha, neviděla jsem žádného.

BISKUP *Beaupèrovi pohrdlivě* · Pan Lefèvre.

D'ESTIVET · Měl kolem hlavy zář?

JOHANKA · Měl kolem sebe družinu skvělých rytířů. Bylo jich na tři sta. A kromě duchovní záře, která z nich vycházela, tam hořelo na padesát pochodní.

MANCHON · Dovolte. Slycháš ty své hlasy ještě stále?

JOHANKA · Není dne, abych je neslyšela, a je mi toho taky moc třeba.

LA FONTAINE · A co po nich žádáš?

JOHANKA · Aby ta moje strana zvítězila.

CHATION · Když jsi bojovala před Paříží, byl právě svátek.

JOHANKA · Možná.

CHATION · Bylo správné bojovat ve svátek?

JOHANKA · Zeptejte se na něco jiného.

LA FONTAINE · Kdyby ti hlasy v onen den, kdy jsi přišla do Compiègne, předpověděly, že budeš zajata, byla bys přesto bojovala?

JOHANKA · S těžkým srdcem bych byla udělala, co ode mne chtěly.

MIDI · Jak dlouho tě věznili ve věži Beaurevoir?

JOHANKA · Čtyři měsíce. Když jsem se dověděla, že mě prodali Angličanům a že ti si pro mne přijdou, moc mě to zkrušilo. A poněvadž mi hlasy neposkytly žádnou radu, náramně jsem se zprvu bála. Ale pak jsem se vzmužila, poněvadž strach před Angličany byl větší, a tak jsem skočila.

MIDI · Řekla jsi tenkrát, že by ti bylo milejší zemřít, než padnout do rukou Angličanů?

JOHANKA · Jsem zaručeně radši v rukou božích než v rukou Angličanů.

BEAUPÈRE · A kdy jsi své hlasy zaslechla naposled?

JOHANKA · Dnes.

BISKUP · A co říkaly?

JOHANKA · Říkaly, abych se vůči vám soudcům chovala nebojácně. Vy, biskup z Beauvais, tvrdíte, že jste mým soudcem. Nevím, zda je tomu tak, ale zato vím, že je mou povinností, abych vám řekla, že se vystavujete velikému nebezpečí, jestliže se dopustíte bezpráví.

BEAUPÈRE · Mluvili s tebou svatí nebo andělé či přímo Bůh?

JOHANKA · Svatá Kateřina a svatá Markéta.

BISKUP · Kdo ještě?

JOHANKA · Svatý Michal.

BEAUPÈRE · Kdo naposled?

JOHANKA · Svatý Michal. Poslal mě do Chinonu.

BEAUPÈRE · A co říká teď?

Midi stěží potlačuje smích.

JOHANKA · Abych se pořád tvářila přívětivě a srdnatě vám odpovídala.

MASSIEU · Byl svatý Michal nahý?

JOHANKA · Nahý? Svatý Michal? Copak myslíte, že by Hospodin pro něho našel oblečení?

LEFÈVRE · Měl krátce přistřižené vlasy?

JOHANKA *poprvé poněkud netrpělivě* · Nač by se měly svatému Michalovi přistřihovat vlasy?

ANGLICKÝ POZOROVATEL · Let her be asked whether Saint Margaret speaks English?

POBOČNÍK *Massieuovi* · Mylord se táže, zda svatá Markéta mluví anglicky.

MASSIEU *Johance* · Mluví svatá Markéta anglicky?

JOHANKA · Proč by mluvila anglicky, když je proti Angličanům. *Anglický pozorovatel se směje.*

CHATION · Podle čeho jsi poznala, že to je svatý Michal a nikoli satanáš, který se za archanděla jenom vydává?

JOHANKA · Podle toho, jak mluvil, a že mě vedl k leccemu dobrému.

CHATION · A k čemupak tě vedl?

JOHANKA · Především k tomu, abych svému lidu přispěchala na pomoc, když jej kdekdo nechává na holičkách. A taky mně vykládal o velkém strádání, které postihlo Francii.

BEAUPÈRE · Tak, tak. A meč jsi měla?

JOHANKA · Meč z Vaucoulersu. Dala jsem si k němu zhotovit pochvu ze silné kůže.

BEAUPÈRE · Měla jsi prapor?

JOHANKA · Měla jsem standartu, bílou jako sníh.

LA FONTAINE · Co jsi měla raději? Prapor nebo meč?

JOHANKA · Měla jsem mnohem radši svůj prapor. Aspoň čtyřicetkrát radši. S ním v čele jsem se vrhala se svými lidmi proti

nepříteli. Ale sama jsem nikdy žádného nezabila.

D'ESTIVET · A když jiní zabíjeli Angličany, tak jsi při tom rovněž nebyla?

JOHANKA *se smíchem* · Jakkpak bych nebyla! To jsou divné otázky! Když se bojuje, zůstává na poli obvykle spousta mrtvých! Proč nezůstali doma!

BEAUPÈRE · Proč jsi s nepřítelem nevyjednávala?

JOHANKA · Má strana Angličanům vzkázala, že se jim odklad nepřiznává, že se jim žádná lhůta nepovoluje, že mají odtáhnout okamžitě. Sama jsem na ně křičela, aby se klidili, třeba jen v košili, aby si tak zachránili aspoň život.

ANGLICKÝ POZOROVATEL *odstrčí pobočníka* · Go and tell him.

POBOČNÍK *stranou* · Pane biskupe.

BISKUP · Co je?

POBOČNÍK · Pan vévoda z Bedfordu projevuje nespokojenost a žádá naléhavě, aby se soudní jednání uspíšilo. Opětný výslech se nám zdá zbytečný.

BISKUP · Ať vévoda z Bedfordu uváží, že jde o církevní soud a nikoli o soud válečný. A jinak ať je vévoda z Bedfordu naprosto klidný. — Pan Beaupère!

MANCHON · Mám otázku: Co myslíš, že se s tvou stranou stane?

JOHANKA · Zvítězí. Angličané přijdou ve Francii o poslední píď půdy. Nezůstane tady jediný.

MIDI · Uvědom si, děvče, kde jsi.

BISKUP · Kdo jiný ti tohle mohl našeptat než sám Belzebub?

JOHANKA · Ten je v tom nevině. Víím moc dobře, že mě Angličané chtějí zabít. Myslí si, že po mé smrti dobudou celíčkou Francii. Ale i kdyby jich bylo ještě o sto tisíc víc, nikdy Francii nedostanou. *Anglický pozorovatel vstane.*

BEAUPÈRE · Tohle do protokolu nepatří.
MASSIEU · To nelze škrtnout, protestuji, pane profesore Beaupère.

BEAUPÈRE · Domníváš se, že Bůh Angličany nenávidí?

JOHANKA · Jestli Bůh Angličany nenávidí nebo miluje či jaké má s jejich dušemi ještě úmysly, nevím. Vím jedině, že všichni se z Francie vyženou, až na ty, co tu přijdou o život.

ANGLICKÝ POZOROVATEL · Incompetent. *Odchází s pobočnkem.*

BISKUP · D'Estivete! At pan vévoda přece uváží, že je třeba vést ten proces s úzkostlivou svědomitostí. Celý svět se na nás dívá. Pane Massieu! — Pane Beaupère, pokračujte! — Bratře Raoule! Jdi a vyřiď mylordovi, aby přece uvážil, že tu jsou zpravodajové z celého světa. Z koncilu v Basileji, z Říma, ze všech kancelářů Evropy. *Bratr Raoul odchází.* Pane Beaupère!

BEAUPÈRE *s nechutí* · Poručil ti Bůh, abys nosila mužský šat?

JOHANKA *čile* · Co se pořád ptáte jen na šaty? Na šatech přece nezáleží, šaty jsou ze všeho nejméně důležité. Proč neřeknete rovnou, že mě chcete upálit, poněvadž jsem proti Angličanům.

BEAUPÈRE · Přijala jsi Svátost oltářní rovněž v mužském oblečení?

BISKUP · Tak dost. Když jsme toto vše vyslechli, prohlašujeme dnešní zasedání za skončené. Pane Massieu, odvedte obžalovanou zpět do vězení.
Odvádějí Johanku.

BISKUP · Pánové, napříště budeme obžalovanou vyslyšet přímo ve vězení, bez účasti veřejnosti, sami s dvěma přísedíci, zvolenými z našeho středu. Využijte času, pánové, a prostudujte svědomitě protokoly. Připomínám znovu, že nikdo nesmí

opustit Rouen před skončením procesu.
Pochválen Pán Ježíš Kristus.
VŠICHNI · Až na věky. Amen.

4.

Biskup Cauchon z Beauvais navštíví Johanku ve vězení La Tour des Champs a klade jí podivnou otázku

Vězení La Tour des Champs. Johanka na prýčně. Dvě anglické stráže hrají v kostky.

PRVNÍ STRÁŽ · Johanko!

JOHANKA *unaveně* · Copak chcete?

PRVNÍ STRÁŽ *se opičí* · Jsem svatá Kateřina.

JOHANKA · Jsi náramně statečný voják!

DRUHÁ STRÁŽ · Jsem svatá Markéta.

JOHANKA · Spiš hovado, a měl bys držet zobák!

Johanka ho udeří.

DRUHÁ STRÁŽ · Potvoro jedna! Jestlipak tě svatý Michal taky takhle budíval? Jestlipak tě taky takhle popadl?

Vstoupí Jean de La Fontaine.

LA FONTAINE · Co se tu děje?

Stráže pustí Johanku. Ta ustane.

PRVNÍ STRÁŽ · Stát! Sem nikdo nesmí.

Přísně zakázáno!

LA FONTAINE · Jsem pověřen výsledkem.

— Proč pláčeš, Johanko?

JOHANKA · Nech mě na pokoji, já nepláču.

LA FONTAINE · Jak se ti dařilo od minulé soboty?

JOHANKA · Copak jste zrovna neviděl, otče? Musí se to prostě vydržet. Pan biskup mi poslal kousek kapra, ale bylo mi po něm špatně.

LA FONTAINE · Och, to mě mrzí. *Pokyne strážím, aby ustoupily.* Vyslechni mě. Nebuď tak zatvrzelá, dej si poradit. Mezi námi přísedíci se najde ne jeden, který je ti nakloněn, rozumíš?

JOHANKA · Ne.

LA FONTAINE · Připrav se, Johanko, vyslech hned začne.

JOHANKA · Zase vše od začátku?

LA FONTAINE · Záleží na tobě, jak dlouho potrvá. Tvůj biskup přichází.
Vstoupí biskup, Massieu a písař.

LA FONTAINE *tiše ke vstupujícím* · Jsou tu nemožné poměry. Tyhle anglické stráže...

BISKUP · Nu, dítě je na vojenskou společnost zvyklé, jistě si poradí. Pane Massieu!

Massieu dá strážím a písaři pokyn, aby se vzdálili.

BISKUP · Tak tedy: Říkala jsi, že se my, tvůj biskup, vystavujeme velkému nebezpečí tím, že tě voláme k odpovědnosti. Co jsi tím mínila? Jakému nebezpečí se vystavujeme? My, tvůj biskup, i ostatní?

JOHANKA · To se brzy dovíte.

BISKUP · Našeptaly ti o tom něco ty tvé hlasy?

JOHANKA · To s vaším procesem nemá co dělat. Ale je docela dobře možné, že ti, co mě chtějí sprovodit ze světa, z něho odejdou ještě přede mnou.

BISKUP · Přislíbily ti hlasy snad nějaký obrat?

JOHANKA · Na to jsem už odpověděla.

BISKUP · Kdy k němu má dojít?

JOHANKA · Den ani hodinu neznám.

BISKUP · Ale rok.

JOHANKA · To se teď ještě nedovíte.

BISKUP · Bude to před svatým Janem?

JOHANKA · Zeptejte se na něco jiného!

Massieu cosi biskupovi pošeptá.

BISKUP · Cos to řekla Greyovi od stráže?

JOHANKA · Že by se jim ještě před svátkem Všem svatých mohlo leccos přihodit.

BISKUP · Pane La Fontaine.

Massieu pokyne písaři, aby se vrátil.

LA FONTAINE *přistoupí k Johance* · Slíbily ti tvé hlasy, že budeš z vězení vysvobozena?

JOHANKA *náhle vesele* · Mé hlasy mi přislíbily pomoc. Nevím sice, zda to znamená, že budu vysvobozena ještě z tohoto vězení, nebo jestli až při provedení rozsudku dojde k takové mele, že se nakonec přece jen dostanu na svobodu. Hlasy mi pořád říkají, že budu osvobozena velkým vítězstvím.

LA FONTAINE · Ty víš, že jsou i jiní, kteří tvrdí, že slyší hlasy.

Johanka mlčí.

LA FONTAINE · Setkala ses s jakousi Kateřinou z La Rochelle, že?

JOHANKA · Ano, vyprávěla mi, že k ní chodí nějaká bílá dáma ve zlatém rouchu a že jí přikazuje, aby si od krále vyžádala heroldy a trubače. A ti aby táhli opevněnými městy a vyzývali lidi, co mají zlato, stříbro nebo nějaký skrytý poklad, aby to ihned odevzdali. Nebo že si na ně dojde a že si ty jejich poklady najde sama. A těmi penězi prý pak vyplatí mé pěšáky.

LA FONTAINE · A co jsi odpověděla?

JOHANKA · Řekla jsem jí, aby se radši vrátila domů k muži, postarala se o domácnost a dala dětem najíst. Ale abych se nedopustila chyby, tak jsem si o tom ještě promluvila se svatou Kateřinou nebo se svatou Markétou. A ty řekly, že ta věc s Kateřinou z La Rochelle prý je hloupost. Že je to nesmysl. A v tomhle duchu jsem taky podala zprávu svému králi.

LA FONTAINE · Jinak jsi s ní nic nemluvila?

JOHANKA · Mluvila. Chtěla taky jít za Angličanem a dohodnout s ním mír. Řekla jsem jí, že se toho dá nejspíš dosáhnout kopím.

BISKUP · Tak!

JOHANKA · Zeptala jsem se ostatně Kateřiny, jestli ta její bílá dáma za ní chodí každou noc. Když ano, že bych ráda jednou u ní přenocovala. A to jsem taky udělala. Zůstala jsem vzhůru do půlnoci, ale nic jsem neviděla. Potom jsem usnula. A ráno jsem se Kateřiny ptala, zda se bílá dáma dostavila. Řekla, že ano, ale že jsem prý už spala a že mě marně budila. Potom jsem se jí ptala, zda přijde i tu další noc, a ona, že zaručeně. Spala jsem tedy přes den, a bych celou noc mohla zůstat vzhůru. A to se taky stalo, ale nic jsem neviděla. Pořád jsem se Kateřiny ptala, zda se bílá paní už brzy objeví, nebo jestli snad nepříjde, a ona pořád, že jistě, že se musí objevit co chvíli.

LA FONTAINE · Máš tedy dojem, že se těšíš zvláštní boží přízni?

JOHANKA · Jestli se jeho přízni ještě netěším, časem se mi jí zaručeně dostane. A až se mi jí dostane, tak mě Bůh jistě neopustí. Byla bych nejnešťastnější člověk na světě, kdybych věděla, že se jeho přízni netěším.

LA FONTAINE · Ale když jsi vyskočila z té své věže, tak ses chtěla zabít, že?

JOHANKA · Ne. Chtěla jsem utéct.

LA FONTAINE *velmi důrazně* · Jsi tedy přesvědčena, že se už nikdy žádného smrtelného hříchu dopustit nemůžeš?

JOHANKA · Jsem přesvědčena, že budu spasena.

BISKUP · Když jsi o tom přesvědčena, nač se chceš ještě zpovídat?

JOHANKA · Pro čistotu svědomí se nikdy neudělalo dost, biskupe.

LA FONTAINE *bez vlivnosti, téměř vztekale* · A někoho lstí zajmout a pak usmrтит, to není smrtelný hřích?

JOHANKA · Nic takového jsem nikdy neudělala.

LA FONTAINE · Ale? A co onen Franqué z Arrasu, který byl v Lagny z tvého příkazu zavražděn?

JOHANKA · Ten? Ten si to zasloužil. Sám přiznal, že je lotr, ničema a zrádce. Chtěla jsem jej vyměnit za dobrého muže z naší strany, za pana de l'Ours z Paříže. Ale ten nám zatím umřel. A nechat snad proto toho ničemu Franquého běžet, by byla hloupost.

LA FONTAINE · Vyplatila jsi tomu, kdo Franquého zajal, nějaké peníze?

JOHANKA · Nejsm ani mincíř ani správce francouzské pokladny, a bych někomu mohla vyplácet velké částky.

BISKUP · Johanko, viníme tě tedy z toho:

1. že jsi před Paříží bojovala ve svátek,
2. že jsi skočila z věže v Beaurevoir v sebevražedném úmyslu,
3. že jsi zavinila smrt Franquého z Arrasu,
4. že jsi nosila mužský šat.

LA FONTAINE · Nevidíš v tomhle všem žádný smrtelný hřích? Johanko!

JOHANKA · Biskupe z Beauvais, pečlivě si napřed každý krok uvažte! Ten váš proces je pochybná věc. Za prvé: Pokud jde o Paříž — co tam záleželo na tom, že byl zrovna svátek? Jestli to byl hřích nebo ne, to přece nepatří sem, to se ukáže při zpovědi. — Za druhé: Nevyskočila jsem z věže ze zoufalství, ale naopak, z naděje.

BISKUP · A ten mužský šat?

JOHANKA · Dokud budu tady, musím jej nosit. Dejte mi ženské oblečení a já si je navléknu a vrátím se domů k matce.

MASSIEU · Johanko, co by ti bylo milejší? Smět naslouchat mši v ženských šatech, nebo jí raději nenaslouchat?

JOHANKA · Jestli je kvůli mši bezpodmínečně třeba, abyste na mě navlékli to, co nosí měšťanská děvčata, tak to udělejte. Po-

kud možno s dlouhou vlečkou a s klouboukem! Jak bude po ní, všechno se sebe zas strhnu. Ale jestli vás smím o něco snažně prosit, tak o to, abych směla zůstat v tom, v čem jsem.

BISKUP · Tvrdí se, že své mužské šaty nechceš odložit jedině proto, že se ti dostalo zprávy o brzkém vysvobození.

JOHANKA · Nebudu vám už odpovídat. Přečtete si v protokolu, co jsem řekla už dříve. *Vrhne se na pryčnu.*

BISKUP · Dobře. Ukončíme výslech. Odevzdejte akta soudu, aby vypracoval obžalobu.

■

5.
Trh v Rouenu

Dva stánky. Selka se synem prodávají sýr, máslo a vejce, jiná žena ryby. Invalida hraje na dudy. Zákazníci, mezi nimi Dr. Dufour a jeho dvě neteře.

Anglický voják, již pěkně naložený, ukazuje u stánku selky na její zboží. Přibere si dvacet vajec, čtyři bochníky sýra a dvě hroudy másla. Dovolí selce, aby si z jeho měšce vylovila peníze sama.

SELKA počítá · Dvacet, dvaadvacet, čtyřia dvacet.

ANGLICKÝ VOJÁK · Stop.

CHUDOBNĚ OBLEČENÁ ŽENA · Dvě vejce, madame.

Voják se dovine ke stánku druhé prodavačky a tam koupí největší rybu. Vytáhne měšec, žena si odpočítá peníze.

ANGLICKÝ VOJÁK · Stop. *Zašklebí se přátelsky a odejde.*

PRODAVAČKA RYB · Sežer si to a chcíp-

ni! *Dr. Dufouroví.* Makrely jsou dnes pěkné, doktore.

DR. DUFOUR *vybírá* · Tady tu, má tak oduševnělý pohled. Zaslouchla možná také nějaké hlasy a ty jí zřejmě poradily, aby chňapla po udici.

PRVNÍ NETERĚ *od selčina stánku* · Strýčku!

SELKA · Z náboženství bychom si neměli dělat legraci. Ta holka je čarodějnice a basta.

PRODAVAČKA RYB · To je škoda, že je čarodějnice, když je proti Angličanům.

SELKA · Ty její hlasy jsou od Belzebuba.

PRODAVAČKA RYB · Prosím vás! Myslí, že neříkají nic jiného, než ostatní lidi. Totiž že by Angličani měli z Francie vypadnout.

SYN · Je svěťce.

SELKA · Mlčíš!

DR. DUFOUR *své makrele* · Ať už jsi byla svěťcí nebo čarodějnicí, chytli tě, a proto budeš usmažena.

PRODAVAČKA RYB · Správně, doktore, ať už čarodějnicí je nebo není, odsoudí ji, poněvadž Angličani chtějí sežrat Francii celou.

PRVNÍ NETERĚ · Pojdte, strýčku, jen se zkompromitujete. *Bojácně se rozhlédne a odejde.*

DR. DUFOUR *mávně rukou* · Tak takhle! Jste proti Panně, poněvadž je čarodějnice.

Kdyby čarodějnice nebyla, tak by madame Braillardová byla pro ni, poněvadž je dobrá Francouzka. Madame, právě jste mě viděla u madame Braillardové získat dobrou francouzskou rybu. Teď vám ještě odkoupím půl libry vašeho dobrého katolického másla. Na mé pánvi se ty protivy spojí v delikátní krmi, dámy.

PRODAVAČKA RYB · Vy jste pořád stejný, doktore Dufoure.

DR. DUFOUR · A proč bych se měl měnit, madame Braillardová?

PRODAVAČKA RYB · To by vám možná dokázalo říct to děvče, doktore Dufoure.
SYN · Říká se, že dělá soudu náramně těžkou hlavu.

Čtyři klerici, Beaupère, d'Estivet, Manchon a Lefèvre. Zabráni do hovoru jdou přes tržiště.

MANCHON · No, a co dál?

BEAUPÈRE · Nic, to je vše, konec.

MANCHON · Jak to, konec?

BEAUPÈRE · Došlo dobrozdání pařížské fakulty.

D'ESTIVET · Pro obžalovanou naprosto zničující, dříví pro hranici.

BEAUPÈRE · Schizmatická a heretická ve dvanácti bodech.

LEFÈVRE · Řekne se ovšem, že v Paříži sedí Angličané stejně jako v Rouenu.

MANCHON · Ach! Paříž je Paříž.

LEFÈVRE · Prý také došlo dobrozdání od starého Gersona, které je pro obžalovanou příznivé. Ten člověk byl přece po desetiletí nejproslavenější hlavou Evropy. Jeho hlas míval při všech církevních soudech největší váhu.

BEAUPÈRE · Ten starý lišák vždycky jedním okem pošilhával po lidu. Husa dal v Kostnici klidně upálit, ale tentokrát jde jako o dítě z lidu.

MANCHON · Dítě z lidu! Náramně rafinované, deseti teologům se vyrovná! Jak si například dává pozor, aby neřekla, že jí její hlasy vyzvaly, aby se oblékla jako muž. Ví, že by pak byla ztracena, poněvadž by se nezvratně prokázalo, že jde o hlasy dábělské.

LEFÈVRE · Ani to by pro důkaz její spolčenosti s peklem nestačilo. Kdo s dáblem styky pěstuje, nevinnost svou nejspíš obětuje. Lady Bedfordová se prý však osobně přesvědčila, že je dosud panna.

D'ESTIVET · Tvrdí se, že se o tom přesvědčil i její manžel, náš milý vévoda z Bed-

fordu — zvlášť k tomu účelu vydlabanou dírou v podlaze.

Smích. Odcházejí.

Dr. Dufour cosi pošeptal invalidovi. Ten přikývne a zahraje známou píseň hanobící Cauchona z Beauvais. Manchon ho podaruje minceti, d'Estivet ho však upozorní na její potupný obsah.

D'ESTIVET invalidovi · Lotře.

Klerici nazlobeně odcházejí.

PRODAVAČKA RYB *zpívá s sebou* ·

Pan Cauchon z Beauvais, biskup náš

Teď celý zangličtěl ažaž

Dělá to z přesvědčení

A proti zaplacení.

■

6.

9. května 1431. Ve zbrojnici královského zámku. Johance hrozí mučení

Zbrojnice ve Velké věži královského zámku. Biskup z Beauvais, všichni přisedící, bratr Raoul a písař, kat, Johanka a strážce.

BISKUP · Pochválen Pán Ježíš Kristus.

VŠICHNI · Až na věky. Amen.

BRATR RAOUL · Můj biskupe, tohle je monsieur Dujardin, kat.

Kat poklekne před biskupem a políbí lem jeho roucha. Biskup mu žehná.

BISKUP · Pan Jean de Chation, profesor teologické fakulty v Paříži.

CHATION · Johanko, jedině v tvém zájmu a pro tvé poučení se snažíme spasit tvou duši i tělo. Vedení dobrotivostí a mírností a bez jakékoli touhy po pomstě nebo trestu.

JOHANKA · Napřed přečtete, co máte napsáno, potom vám odpovím.

CHATION · Jinak nám nemáš co říci?

JOHANKA · Čtete rovnou obžalobu.

CHATION · Tvé činy a skutky, obsažené v těchto protokolech, Johanko, byly námi zkoumány co nejsvědomitěji. Zjistili jsme těžká prohřešení.

JOHANKA · Víím já, co jste do těch protokolů všechno nasmolili?

CHATION · Chceš tím říci, že nás neuznáváš? Své soudce na tomto světě, kteří byli dosazeni samotnou církví?

JOHANKA · Ano.

CHATION · Johanko, jestliže artikule Ecclesiae Sanctae Catholicae neuznáš, skončíš z rozhodnutí soudu na hranici.

JOHANKA · Ani na hranici bych nemohla mluvit jinak.

CHATION · Johanko, ukázali jsme ti, jak je povážlivé pátrat po věcech, které přesahují lidskou chápavost, jak je nebezpečné uvěřit novotám a dokonce si takové novoty a zvláštnosti vymýšlet, neboť démoni dokáží z této zvidavosti těžit. Všichni učení pánové a doktoři pařížské univerzity usoudili, že to, co jsi řekla o svých hlasech a zjeveních, je čirá lež. Aniž bys dbala našeho poučování, uznala ses ve své pyše za hodnou přijímat hlasy a příkazy přímo od našeho Pána Nejvyššího. Tyto hlasy sis vyhlala, neuvědomujíc si, že Bůh pyšné lidi tvého druhu takovými dábělskými vidinami zkouší. Proto tě vyzýváme, abys odložila svou pýchu, aby ses zřekla svých lží. Jestliže se však dnes církvi nepodrobíš, pak tvou duši oheň věčný a tvé tělo oheň hranice neminou.

JOHANKA · Myslíte, že mě takovými řečmi zastrašíte a uděláte povolnější?

BISKUP · Pan La Fontaine!

LA FONTAINE · Johanko, nejmilejší sestro.

Nedopust přece, aby došlo k nejhorsšímu. I když jsi ty hlasy opravdu slyšela, drahá sestro, podrob se mínění pařížské univerzity, která o všech tvých hlasech prohlásila, že jsou klam a mam. Co bys udělala ty, kdyby některý z tvých bojovníků prohlásil, že již nebude dbát příkazů královských důstojníků? Jak si ještě můžeš vážit sama sebe, když nedbáš příkazů těch, které dosadila tvá církev? Vzdej se odporu, milá sestro, jinak svou duši vystavíš věčným mukám pekelným. A nejinak se strachuji o blaho tvého těla. Podrob se tedy. Prosim tě snažně, abychom mohli duši i tělo zachránit.

JOHANKA · Podrobila jsem se Pánu Nejvyššímu, co chcete víc!

LA FONTAINE · Věz, Johanko, že rozlišujeme církve triumfující, ecclesia triumphans, od církve bojující, ecclesia militans. Církve triumfující, to je Bůh, jeho svatí a všechny spasené duše. A církve bojující, to je náš Svätý otec, kardinálové, preláti, biskupové, faráři, všichni křesťané. Tato církve, shromážděna na této zemi a řízena samotným Spasitelem, je neomylná. Chceš se jí podrobit?

JOHANKA · Už vám neodpovím.

BISKUP · Ptám se tě naposledy, Johanko, chceš se církvi podrobit?

JOHANKA · Co je to vůbec, církve? Ne. Vaším soudcům tady se nepodrobím.

BISKUP · A papeži by ses podrobila?

JOHANKA · Zaveďte mě k němu a já mu odpovím.

BISKUP · Podrobila by ses koncilu basilejskému?

JOHANKA · Co je to zač, ten koncil basilejský?

LEFÈVRE · Shromáždění zástupců celé církve. Jsou tam tedy jak představitelé anglické, tak také tvé strany.

JOHANKA · Nu, těm bych se mohla spíš podrobit.

CHATION · Basilej!

LEFÈVRE · Má na to právo.

CHATION · To nepřichází v úvahu.

BEAUPÈRE · Co vás vede!

BISKUP · Kdo to děvčeti poradil?

MASSIEU · Nikdo.

MANCHON · Proč se jí taková otázka vůbec klade?

PÍSAŘ · Možno tedy definitivně zaprotokolovat, že se podrobila?

BISKUP · Ne, počkej.

JOHANKA · Co mluví pro mne, zapsat nedáváte.

BISKUP · Mlč! — Johanko, poněvadž nejsi přístupna našim domluvám a poněvadž i nadále popíráš pravdu, jsme nuceni tě podrobit mučení. Ukažte obžalované mučidla, pane Massieu.

Strážce vedou Johanku před stůl s nástroji.

MANCHON · Odpověz přece, Johanko.

LEFÈVRE · Děvče, podrob se!

LA FONTAINE · Nikomu svým odporem neprospěješ!

CHATION · Johanko, katovi pomocníci jsou připraveni přivést tě na cestu pravdy násilím, aby aspoň takto mohla být tvá duše spasena.

Johanka omdlí, odvedou ji zase dopředu.

JOHANKA · I když mi těmi věcmi zpřelámáte údy a vyrvete duši z ubohého těla, nic jiného vám nepovím. A kdybych to i udělala, tak jistě nakonec, až bude po všem, řeknu, že jste to ze mne vymámili násilím.

MASSIEU *tiše* · Máme?

LA FONTAINE *tiše* · Ušetřme ji toho.

BISKUP *nahlas* · Pro naprostou zatvrzelost té osoby a podle toho, jak odpovídá, obáváme se my, soudcové, že by jí už ani mučidla nepomohla a že se jich tedy

můžeme vzdát. Odvedte ji zpět do vězení!

Vyolečou ji.

■

7.

Neděle ve vězení La Tour des Champs. Johanka slyší taneční píseň, ale nezná její slova

Vězení. Johanka leží na pryčně. Dvě anglické strážce. Hodně daleko odtud hraje kdosi na dudy písničku o biskupovi Cauchonovi z Beauvais.

JOHANKA · Proč se všichni tak veselí?

STRÁŽ · Poněvadž je svátek. Proč by se tedy neveselili?

JOHANKA · Ano.

■

8.

Johanka má dojem, že na ni lid pozapomněl. Ale na tržištích a v hostincích jí lid začíná rozumět

Vinárna „U Petrova rybolovu“. Rodina sedláka z okolí jí z toho, co si donesla. Legrain. Mladý, nuzně oblečený kaplan. Lehká holka. Mladý elegant. Hostinský. Hraje se na dudy.

LEGRAIN · Vidím, že je tady samý slušný člověk. Umí někdo číst?

MLADÝ KAPLAN · Oč jde?

LEGRAIN · O dopis, který napsala Anglům, než zaútočila na Orleans. Je to opsáno. Nevím, jestli se vám chce něco takového slyšet.

MLADÝ KAPLAN · Vypadá má sutana snad na to, že jsem si ji pořídil z anglických peněz? *Čte:*

„Vy, králi anglický, a vy, vévodo bedfordský, kteří se zvete regenty francouzského království, a také vy ostatní, William Pole, hrabě ze Suffolku, Johne Talbota a Thomasi Lorde ze Scalesu, kteří se zvete důstojníky zmíněného vévody bedfordského, neberte Králi nebes jeho práva a ihned vraťte klíče všech opevněných měst, která jste Francouzům vzali a kterým jste učinili násilí. Panna přišla jménem Hospodinovým. Je ochotna uzavřít mír, jakmile opustíte Francii a taky zaplatíte za to, že jste tu byli. A vy všichni ostatní, vy lučištníci a válečníci všeho druhu, kteří stojíte před naším městem Orleansem, přísámbůh se vraťte do své země. Jestli tak neučiníte, Panna se za vámi zakrátko vypraví a vzejde vám z toho převeliká škoda.“

LEHKÁ HÓLKA · Ta je dobrá.

MLADÝ KAPLAN · „Králi anglický, at se s vašimi lidmi setkám kdekoli na francouzské půdě, poženu je, at už se jim běžet chce nebo nechce. A kdyby se jim nechtělo, dám je všechny pobít. At se s vámi střetneme kdekoli, pustíme se do vás a bude z toho mela, jakou Francie už nejméně tisíc let nezažila. Dáno dnes, v úterý předvelikonoční...
Johanka.“

Je nepřemožitelná.

ANGLICKÝ VOJÁK *vstoupí a žádá nápoj* · Evening. Some wine!

MLADÝ KAPLAN · Pochválen Pán Ježíš Kristus.

SEDLÁK *napil opilý se postaví před vojáka* · Jestli jseš jeden z těch pohůnků vévody z Bedfordu, tak ti povídám, že vévoda z Bedfordu je ožírka.

ELEGÁN · Pojd, Blanche! *Opouštějí výčep.*

SELKA · Guillaume!

SEDLÁK · Ožírá se a má pořád nalito, a neumí, než napařovat nám pořád nové daně a ničít lidi.
Anglický voják odchází, ohlížejí se. Velký smích.

MLADÝ KAPLAN · Dej mi ten dopis.

■

9.

Saint-Ouen. Když se Johance, sklíčené pocitem naprosté opuštěnosti, hrozí hranici, podepíše odvolání. Je 24. května 1431

Fara u hřbitova Saint-Ouen. La Fontaine. Vnesou Johanku. Strážce a anglický důstojník. Když Johanku přinášejí, vyzvánění a hluk velkého davu lidí.

LA FONTAINE · Johanko, nacházíš se ve farním kostele hřbitova Saint-Ouen. Vzpoch se, milá sestro, venku na prostranství je připravena hranice.

JOHANKA *velmi tiše* · Svátý Michale.

LA FONTAINE *přistoupí k ní* · Uvěř mi, Johanko, i teď ještě by ses mohla zachránit. *Vstoupí biskup, Maître Erard, Massieu, Beaupère, bratr Raoul. Znovu vyzvánění a hluk.*

BISKUP · Maître Erard, jsme vám zavázáni, že jste svou cestu odložil. Udělala na vás včera lepší dojem?

MAÎTRE ERARD · Bůh pomůže. — Její tělesný stav není valný. Neustále se teď vpytává, co jejimu procesu říká veřejnost — zda jej sleduje s účastenstvím, nebo bez zájmu. Pokusy některých jejích stoupců navázat s ní styk byly zmařeny.

Je velmi zneklidněna tím, že se ty její hlasy nedostavují. Zdalipak jí dost důrazně vstúpili, že dnes...

LA FONTAINE · Ví o tom od tří hodin rána.

MASSIEU · Zde jsou ony tři listiny. Toto je rozsudek, jestliže odvolá. *Dá jej biskupovi, který jej svěří bratru Raoulovi.* Toto je rozsudek, jestliže neodvolá. *Ponechá si jej.* Toto je odvolání. *Dá jej Maître Erardovi.* Vyzvete ji, aby odvolání podepsala, nemá-li rozsudek — *ukáže na listinu, kterou drží v ruce* — nabýt platnosti.

BISKUP · Maître Erard! Pan Massieu.

MAÎTRE ERARD · Vše bylo zváženo, milá sestro. Tvůj král je bludař, a ostatně také na tebe zapomněl. Tvé vidiny jsou čáry, to tvrdí učenci, kteří to vědí, zatímco ty sama jsi člověk nevědoucí. Svůj mužský šat můžeš odložit, nikdo tě nepřišel osvobodit, nikdo ti nepřivedl koně, na kterého bys mohla nasednout. Tvé hlasy tě oklamaly. Ostatně se už ani neozývají, jak vím. Dostavily se dnes? Nebo snad večera?

JOHANKA · Ne, večera ne.

MAÎTRE ERARD · A předevcírem, dítě?

JOHANKA · Taky ne.

MAÎTRE ERARD · Tak vidíš, jak tě opouštějí, ale hranice je připravena. A tady mám listinu. Jestli se podrobíš a odvoláš, jestliže listinu podepíšeš, jsi volná.

JOHANKA *s pláčem* · Nic zlého jsem neudělala.

MAÎTRE ERARD · Jestli však neodvoláš, pak tě čeká hranice, sestro.

Na jeho znamení se otevrou vrata a znovu je slyšet vyzvánění a hluk.

Nechtěla bys tedy přece jen raději setrvat u své matky — církve, neboť jest psáno, že ani vinná réva nerodí plody, nesetrvá-li u svého keře.

Johanka neodpoví.

Má slova platí tobě, Johanko, k tobě mluvím.

Na Massieuovo znamení se vrata zavřou.

MASSIEU · S prominutím, ale jestli se nemýlím, řekla: „Tak to tedy udělám.“
Všichni přistupují k Johance.

Říká: Jestliže koncil v Basileji rozhodne, že má podepsat, tak to učiní.

BEAUPÈRE · Ne, milá sestro, musíš tak učinit hned.

JOHANKA · Vždyt nemůžu ani vstát.

BEAUPÈRE · Podepřu tě.

CHATION · Tady podepiš.

JOHANKA · Vždyt vůbec neumím psát.

LA FONTAINE · Povedu ti ruku.

CHATION · Rychle, podepiš.

JOHANKA · Musím si to rozmyslet.

BEAUPÈRE · Venku čeká kat. Drží již v ruce louč.

LA FONTAINE · Podepiš! Podepiš!

JOHANKA · Není mi dobře.

LA FONTAINE · Odvahu, Johanko.

CHATION · Musíš podepsat.

JOHANKA · Kde? Vůbec na to nevidím.

La Fontaine jí vede ruku, Johanka podepíše.

Radši podepíšu, než aby mě upálili.

BISKUP · Je to pro tebe šťastný den, děvče. Zachránila sis duši i tělo! *Bratru Raoulovi.* Dej mi ten rozsudek.

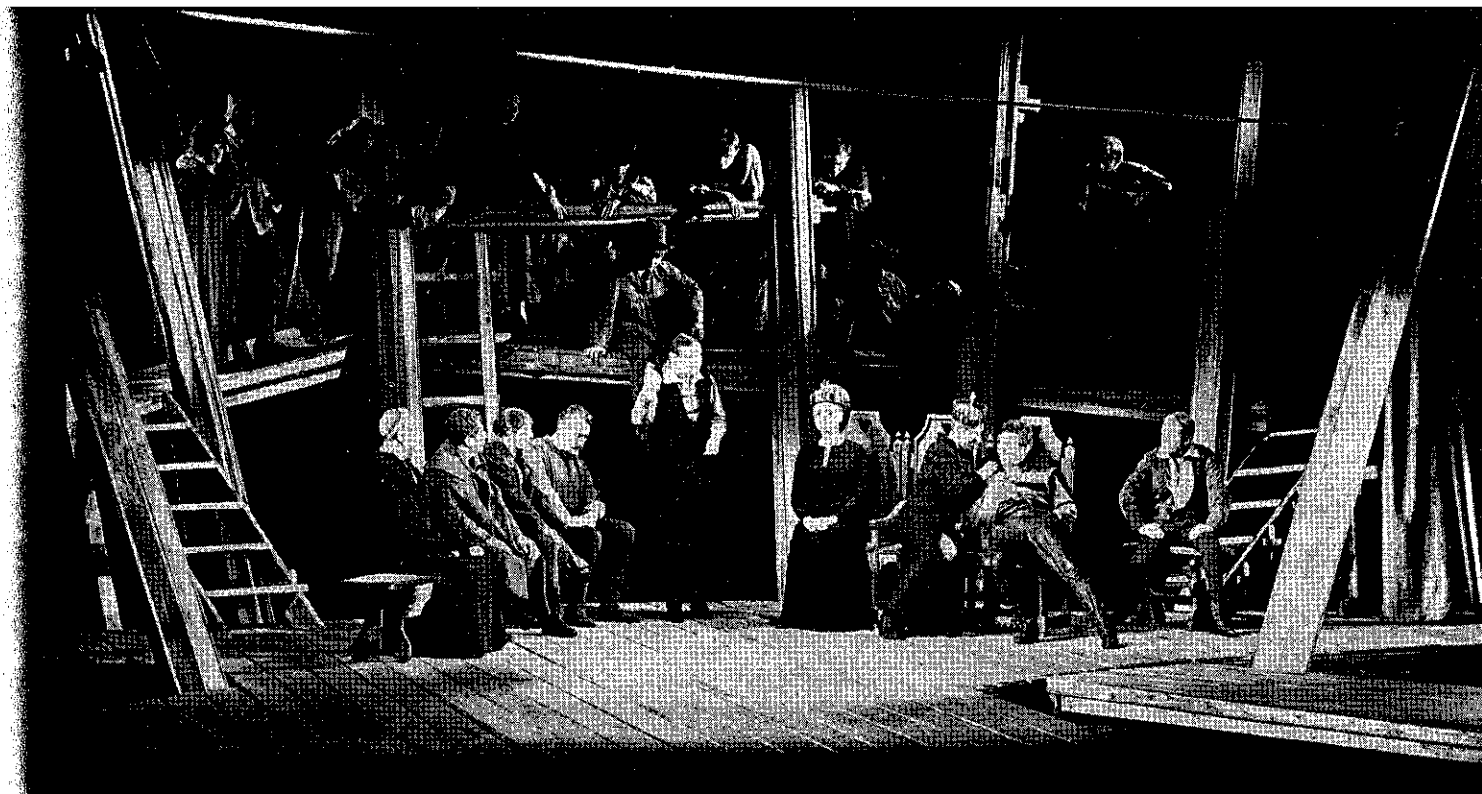
BEAUPÈRE · To tvé hlasy tě zavedly na scestí, dítě.

JOHANKA · Ano, poznávám, že mě klamaly.

BISKUP · Doneste vězenkyni ženský šat.

Dvě jeptišky vstoupily. Je donesena zástěna. Jeptišky navlékají mátožné Johance ženské šaty.

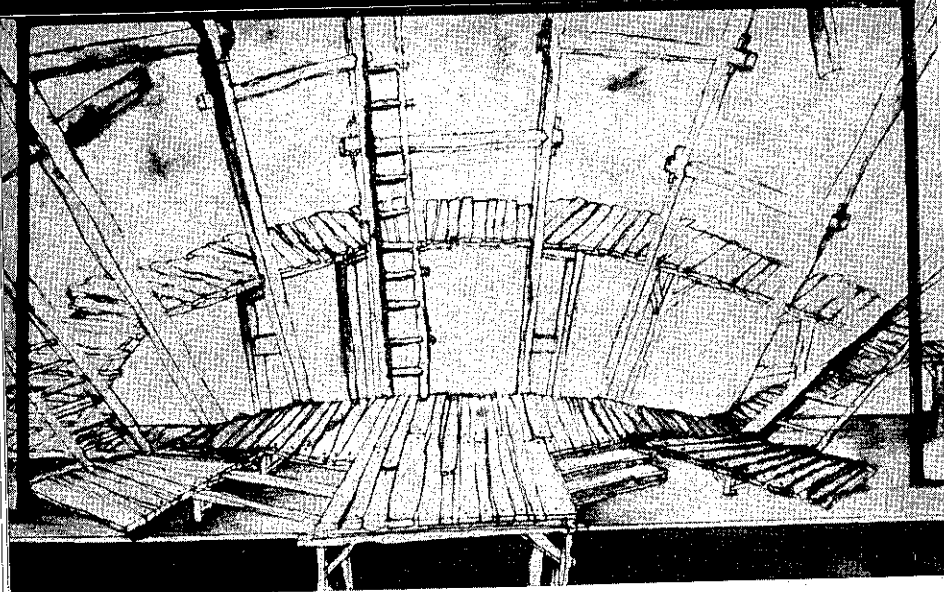
Bratře Raoule! Vzkazte mylordovi, že odvolala. *Rychle přečte rozsudek.* Johanko, na několikrát naše trpělivá vyzvání jsi konečně výslovně odvolala své omyly a veřejně ses jich zřekla. Proto tě znovu přijímáme do církve. Poněvadž ses však

ŽIVOT EDUARDA DRUHÉHO ANGLICKÉHO
Vladimír Huber — arcibiskup z Winchesteru, Jiří Němec — hrabě Lancaster, Ferdinand Krüta — lord Berkeley, Oldřich Janovský — Rice ap Howell, Josef Langmüller — hrabě Mortimer, Miriam Hynková — královna Anna, Jiří Holý — Eduard II., Jiří Vala — Gaveston, Radúz Chmelík — lord Kent (Divadlo E. F. Buriana, režie Eožen Sokolonský, scéna Vladimír Nývlt — foto Oldřich Pernica)

ŽIVOT EDUARDA DRUHÉHO ANGLICKÉHO
Jiří Holý v roli Eduarda II., Josef Větrovec jako arcioopat z Coventry, později arcibiskup z Winchesteru (Divadlo E. F. Buriana — foto Oldřich Pernica)

ŽIVOT EDUARDA
DRUHÉHO ANGLICKÉHO
Návrh scény: Vladimír Nývlt (Divadlo
E. F. Buriana)

ŽIVOT EDUARDA
DRUHÉHO ANGLICKÉHO
Skica C. Nehera z r. 1924 (z Brechtova
archivu)

SOFOKLOVA ANTIGONA
(Berliner Ensemble — foto Ruth Berlau-
ová)

SOFOKLOVA ANTIGONA
Helena Weigelová v Prologu (Berliner
Ensemble — foto Ruth Berlauová)

SOFOKLOVA ANTIGONA
Skica C. Nehera (Berliner Ensemble —
z Brechtova archivu)

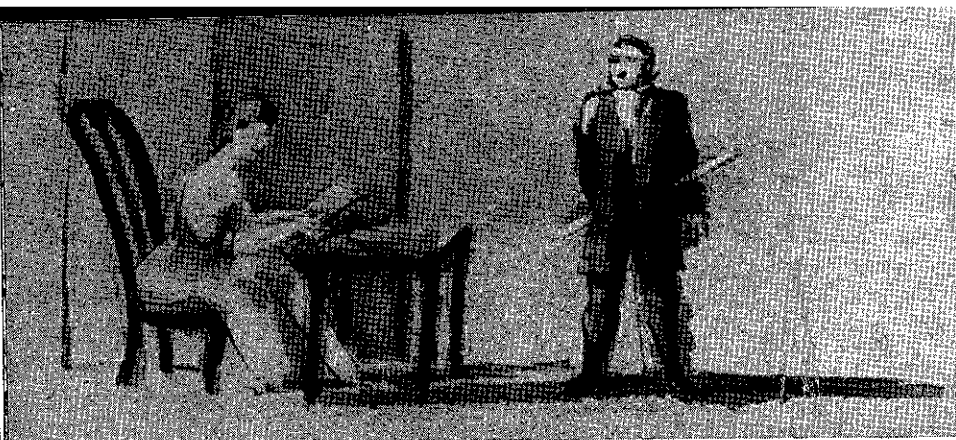

SOFOKLOVA ANTIGONA
Skica C. Nehera (Berliner Ensemble —
z Brechtova archivu)

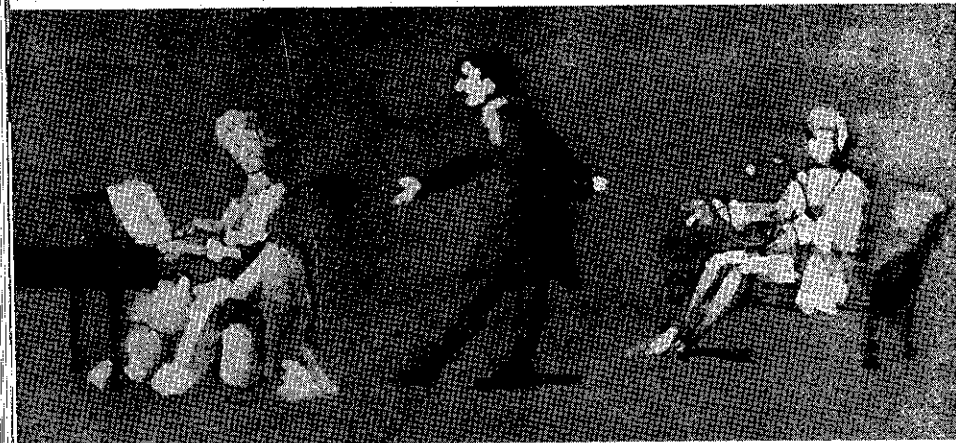

SOFOKLOVA ANTIGONA
Skica C. Nehera (Berliner Ensemble —
z Brechtova archivu)

DOMÁCÍ UČITEL
*Skica G. Nehera (Berliner Ensemble —
z Brechtova archívu)*

DOMÁCÍ UČITEL
*Skica G. Nehera (Berliner Ensemble —
z Brechtova archívu)*

DOMÁCÍ UČITEL
*(Berliner Ensemble, režie Brecht—Neher
— foto Ruth Berlaurová)*

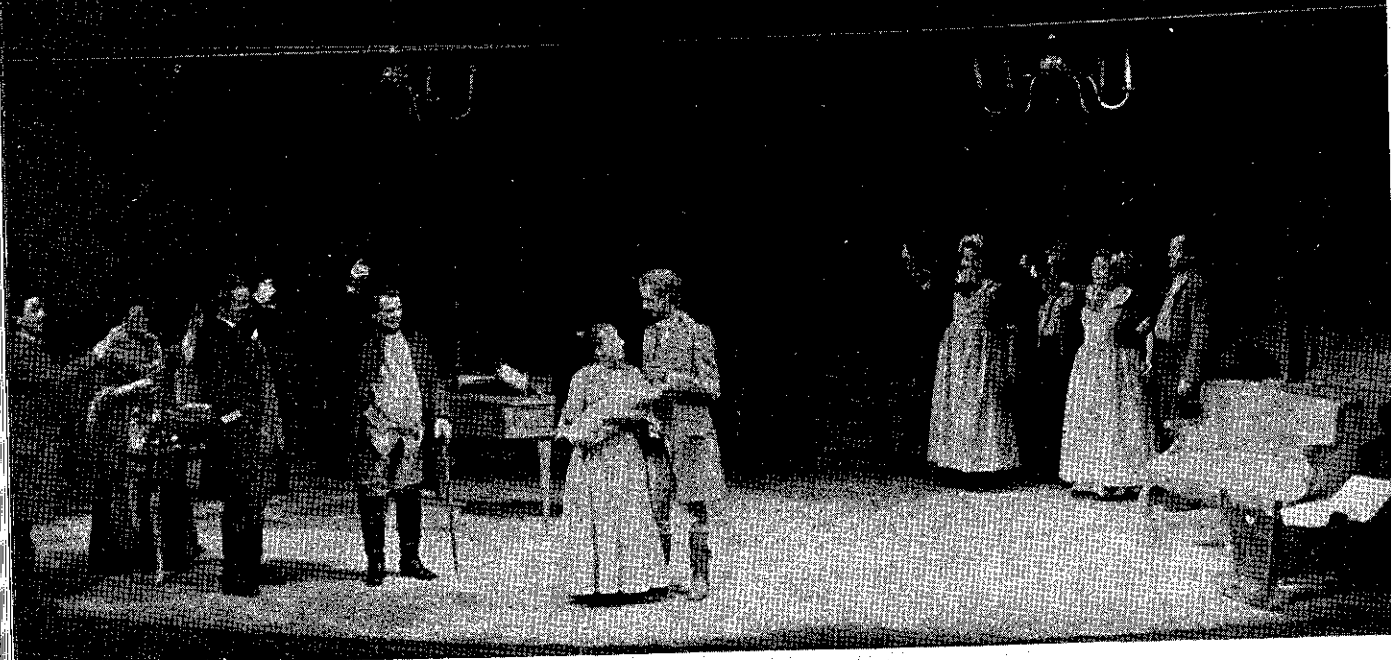

DOMÁCÍ UČITEL
(Berliner Ensemble — foto Ruth Berlaurová)

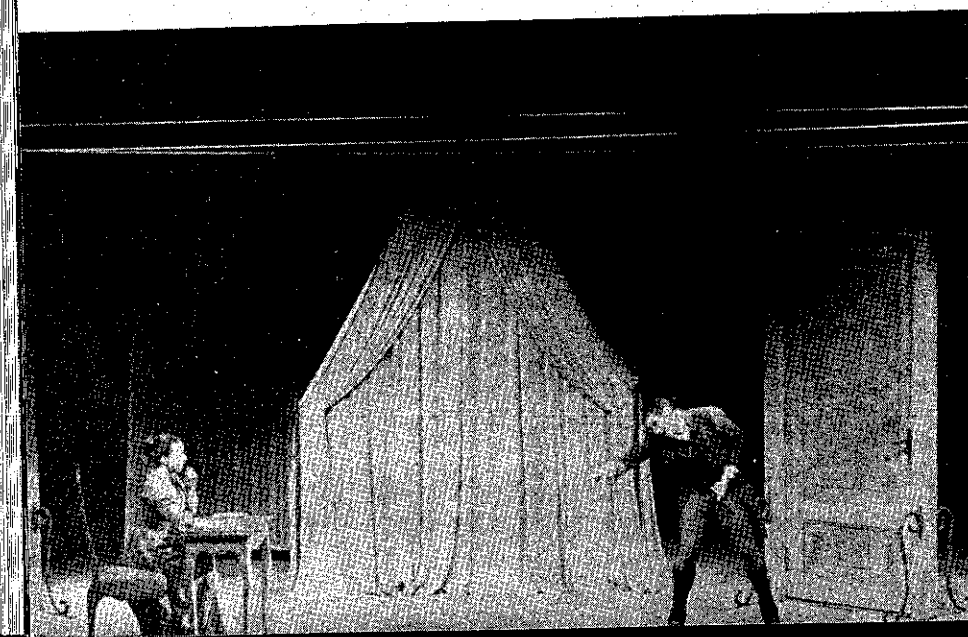

DOMÁCÍ UČITEL
*Hans Gaugler jako Läufer (Berliner
Ensemble — foto Ruth Berlaurová)*

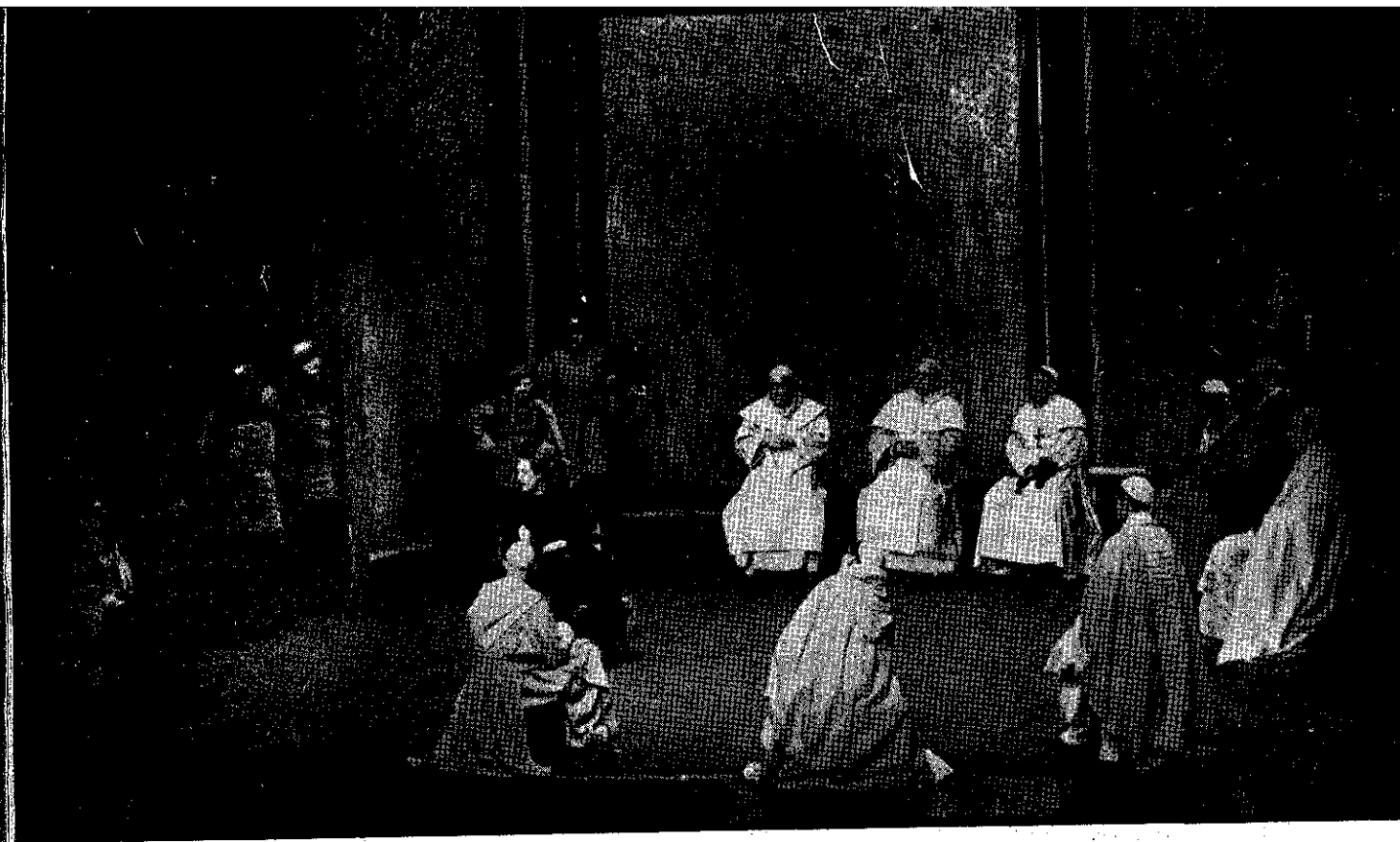

DOMÁCÍ UČITEL
(Berliner Ensemble — foto Ruth Berlauová)

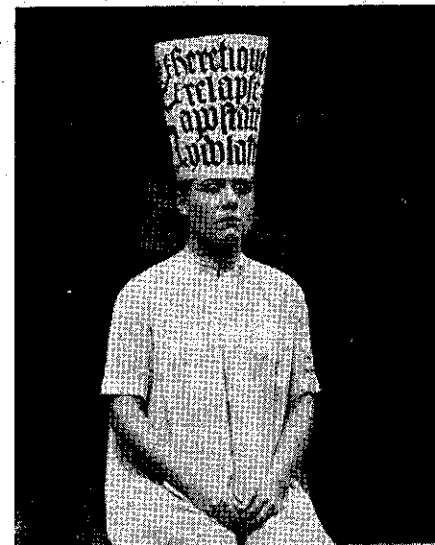
DOMÁCÍ UČITEL
Regina Lutzová v roli Gustičky, Hans Gaugler jako Läufer (Berliner Ensemble — foto Ruth Berlauová)

**PROCES JOHANKY
 Z ARKU V ROUENU 1431**
*Berliner Ensemble, režie Benno Besson
 (Berliner Ensemble — foto Percy Paukschta)*

**PROCES JOHANKY
 Z ARKU V ROUENU 1431**
Käthe Reichelová jako Johanka (Berliner Ensemble — foto Hainer Hill)

PROCES JOHANKY
Z ARKU V ROUENU
Käthe Reichelová jako Johanka (Berliner
Ensemble — foto Hainer Hill)

PROCES JOHANKY
Z ARKU V ROUENU 1431
Käthe Reichelová jako Johanka (Berliner
Ensemble — foto Hainer Hill)

PROCES JOHANKY
Z ARKU V ROUENU 1431
Käthe Reichelová jako Johanka (Berliner
Ensemble — foto Hainer Hill)

nicméně proti ní těžce prohřešila, od-
suzujeme tě k doživotnímu žaláři, k chle-
bu bolesti a vínu slz, avšak kdykoli pří-
stupní soucitu. Takto zní konečné roz-
hodnutí soudu.

*Anglický pozorovatel vstoupil se svým poboč-
níkem.*

ANGLICKÝ POZOROVATEL · God-
dam! The with has to be burned at once!

POBOČNÍK · Co se tu děje?

BISKUP · Odvolala.

POBOČNÍK · To je zrada na králi.

BISKUP · Nedám se urážet. Žádám zadosti-
učinění.

POBOČNÍK · Dáváte děvčeti možnost, aby
vyvázlo.

BISKUP · To je lež.

POBOČNÍK · S tím děvčetem se musí okam-
žitě skoncovat.

BISKUP · O tom rozhoduji já.

ANGLICKÝ POZOROVATEL · No. *Od-
chází s pobočníkem.*

MASSIEU · Kam se má odvést?

BISKUP · Tam, odkud jste ji přivedli. *Odchází.*

MASSIEU · Odvedte ji zpátky do vězení. *Od-
chází.*

JOHANKA · Vždyt jste přece řekli, že budu
volná!

STRÁŽ · Jen pojď s náma hezky zpátky, pa-
nenko. Ty pěkné šatičky ti náramně slu-
šejí.

■

10.

Na hřbitově Saint-Ouen se čeka-
jící dav dovídá, že Johanka od-
volala

Rouenské tržiště. Dav vyčkává. Angličtí vojáci.

INVALIDA · Upálěj jí dneska, nebo ne?

Anglický voják pokrčtí rameny.

DRUHÝ VOJÁK · Trvá to zase věčnost.

Máme snad obědvat tady na náměstí?

PRVNÍ VOJÁK · Goddam!

ŠVAGROVÁ · Ne a ne se jí dostat na kobytku,
co? Ta hlavu neskloní.

DÍTĚ · Proč už nevyzvánějí?

SELKA · Nevím.

PRVNÍ VOJÁK · U „Rudého lva“ je to
dražší, ale aspoň nedělají všechna jídla
na česneku jako u „Petrova rybolovu“.

DRUHÝ VOJÁK · Dělají všechno s česnekem,
poněvadž nechtějí, abychom tam chodili.
*Třetí anglický voják k nim přistoupí a cosi vy-
kládá. Smějí se.*

ŠVAGROVÁ · Co se vojáci smějou?

Vojáci se smíchem odtáhnou.

LEHKÁ HOLKA · Henry, co se děje?

PRVNÍ VOJÁK · Běžte domů. Vaše Panna
odvolala.

DRUHÝ VOJÁK · Ani panna není.

LEGRAIN · Co je to zase za podvod?

LEHKÁ HOLKA · Je po všem. Vždyt i vy-
zvánět přestali.

ŠVAGROVÁ · To ji pak vůbec neupálí?

SYN · Nemůže přece odvolat něco, co je pravda.
Takové zrady se nemůže dopustit.

INVALIDA · Ne, odvolala.

HOSTINSKÝ · Zachránila si kůži.

SELKA · To už je konec? To má být všechno?

SEDLÁK · Odvolala. Pojďme domů.

SELKA · Eugène.

OBCHODNÍK VÍNEM · Cha, cha! Vůbec
panna není, cha, cha, cha!

Mladý sedlák do něho strčí.

PRODAVAČKA RYB · Co jenom s tím
děvčetem udělali?

■

11.

Ve vinárně „U Petrova rybolovu“
se názory rozcházejí

*Vinárna „U Petrova rybolovu“. Hostinský.
Prodavačka ryb. Elegán. Lehká holka.*

ELEGÁN · Nejsem pro Angličany. Řekl jsem jedině, že se zámek nemusí hned vypáčit sekerou — později ho možná zase bude třeba. To, že se vypírači střev a čističi stok dostávají do vlasteneckého varu, je od nich hezké. Že vrážejí do anglických stráží, no budiž. Jenže: Kam tohle povede? Kde se to zastaví? Vrata strážnice se koneckonců zvlášť od vrat mého hotelu neliší. Angličané jsou pakáz nevyčválaná, kulturností moc nevynikají a při styku s obyvatelstvem se dopouštějí nepochopitelných chyb, to všechno příznávám, ale v daném okamžiku to jsou oni, kteří udržují pořádek!

LEHKÁ HOLKA *prodavače ryb* · Mluví o pořádku, to slyším moc ráda. Už kolik týdnů za mě nezaplatil činži.

PRODAVAČKA RYB *ji uklidní* · Pojď Blanche, půjdeme.

ELEGÁN · Člověk si musí uchovat klidnou mysl. Každá věc má své místo, všechno tam, kam patří. Žádám snad na svém řezníkově, aby mi připravil večeři?

LEHKÁ HOLKA · Zaplat činži.

ELEGÁN · Venkovská holka zůstane venkovskou holkou, ať je jak chce rafinovaná. Politické vztahy mezi Francií a Anglií jsou přece věc náramně komplikovaná, můjtybože, věc historicky všelijak zašmodrchaná! Jak by se v nich venkovská holka mohla vyznat?

LEHKÁ HOLKA · Zaplat činži.

LEGRAIN *vstoupí* · Monsieur François, sklenku petit blanc! V přístavě je živo. Nosiči odmítli vyložit dva obléhací stroje z korvety Glorious. Vévoda z Bedfordu už na ně poštal své hlídačské psy, ale přístavní dělníci jim dávají co proto.

HOSTINSKÝ · Neměl bych zavít? Už mi jednou vybilili hospodu.

PRODAVAČKA RYB *se směje* · A co biskup?

ELEGÁN · Vy se smějete, madame? Tak dost! Co je moc, to je moc. Povím vám teď otevřeně, co si o tom všem myslím. Je už konečně jednou třeba udělat pořádek. Všechno se v Rouenu jen uculuje, všechno jen šušká a významně pomrkává. Netrvalo by dlouho a člověk by se už nesměl objevit v čistém jabetu na ulici.

LEHKÁ HOLKA · Zvlášť když pradelna nedostane zapláceno.

ELEGÁN · Vidíte! Tady to máte, takhle to vypadá!

LEHKÁ HOLKA · Ty teda nezaplatíš?

ELEGÁN · Chcete mě vysléct z košile?

HOSTINSKÝ · Hoho!

LEHKÁ HOLKA · Tak hezký zas nejseš.

Myslíš, že mě těší s tebou spát? Poslouchat tvé žvásty, ve dne v noci? Zaplat a táhni! Venkovská holka! A co já? Přístavní děvka, co? Zaplat, když se chceš pobavit, zaplat, zaplat, zaplat!

ELEGÁN · Vždyť nemám čím!

LEHKÁ HOLKA · Tak si z klobouku vyškubni péra a prodej je, bábovko!

ELEGÁN · Ještě slovo . . .

LEHKÁ HOLKA · Ano, poslední: zaplat!

ELEGÁN · Teď je míra dovršena. Na vás, pakáži, platí jen jedno: vyhladit, vypálit, utopit v krvi, oběsit, zaslápnout, vymýtit. I s tou vaší pannou. *Lehká holka ho zpolavkuje. Elegán odchází.*

PRODAVAČKA RYB · Tos neměla udělat, pohaní tě teď po všech hospodách.

LEHKÁ HOLKA · Už mi to jde všechno na nervy.

HOSTINSKÝ · Ne jen vám, mademoiselle, ne jenom vám.

12.

V Rouenu došlo k pouličním potyčkám. A biskup z Beauvais dostává zprávu, která ho ohromí

V biskupově sídle. Biskup obědvá. Massieu.

BISKUP · Ti hlupáci Angličané ještě stále netuší, jakou jsem jim prokázal službu. Vniknout do Francie, to dokáží, ale do duše Francouzů, to nikoli.

MASSIEU · Vaší obratností teď mají o protivníka méně a církev přišla o mučedníka.

BRATR RAOUL *vstoupí* · Pane biskupe, ve městě je velký neklid. Lid se srocuje u přístavu a potýká se s anglickými námořnicí. Několik stráží bylo přepadeno. Angličané žádají zadostiučinění.

BISKUP · Mám se také ještě starat o kdekou rvačku? Ať si Angličané zesílí stráže.

BRATR RAOUL · Můj biskupe, dávají vinu nám. Rozsudku. Vévoda z Bedfordu prý vzteky ochořel.

BISKUP · Vévoda z Bedfordu má dost lékařů. Už dřív ostatně trpěl na játra. Žádný div při jeho způsobu života. Ještě něco?

BRATR RAOUL · Angličané tvrdí, že si dnes ráno zase navlékla mužský šat.

MASSIEU · Že by se byla doslechla o nepokojích, které kvůli ní vypukly?

BISKUP *odloží zděšeně ubrousek* · Vodu! *Bratr Raoul mu podá mísu, aby si mohl opláchnout prsty.*

13.

Ve vězení La Tour des Champs.
Johanka zaslechla hlas lidu a pokračuje v boji

*Vězení. Johanka zase v mužských šatech.
Vstoupí biskup z Beauvais a La Fontaine.*

BISKUP · Oblékla jsi opět mužský oděv!

LA FONTAINE · Proč jen nás zarmucuješ? Teď tě již nemůžeme zachránit, nejmilejší sestro. Porušila jsi slib; upadla jsi do svých starých hříchů, jsi neodvolatelně ztracena.

JOHANKA · Co jsem vám slíbila?

BISKUP · Nezaslechla jsi snad zase ty své hlasy?

JOHANKA · Ano.

BISKUP · A co řekly?

JOHANKA · Že jsem zradila svou věc.

BISKUP · Vždyť jsi odvolala před vším lidem.

JOHANKA · Ano, poněvadž jsem vůbec netušila, co takové odvolání před vším lidem znamená. Odvolala jsem jen ze strachu před hranicí. Za bitvy jsem se však nebála, to jsem nebyla sama, to byli všude kolem moji lidé. Ale pak jsem o nich zapochybovala. Měla jsem dojem, že jim je má smrt lhostejná a že pijí dál své víno. Oni však o mně dobře věděli, sledovali, co se děje; nic tedy nepřišlo nazmar.

BISKUP · Co z toho, že o tobě věděli bednáři a prodavačky ryb?

JOHANKA · Biskupe, přijde den, kdy vinaři z Touraine a námořníci z Normandie usednou na jednu lavici a kdy vás už nebude.

BISKUP · Nedáš si zřejmě říci a upadáš do starých hříchů.

JOHANKA · Tak jest.

BISKUP · Johanko, vrátila ses k dřívějším omylům a pokleskům, jako pes, který se vrací ke svému ležnu. Církev tě proto již nemůže déle chránit. Farewell, farewell! *Odchází s La Fontainem.*

■

14.

30. května 1431 je Johanka odezdána katovi

Vězení. Johanka. Vzadu kat, jeptiška, anglický důstojník, angličtí vojáci, dvě stráž. Vstoupí Massieu.

MASSIEU · Johanko, biskup z Beauvais mě posílá, abych tě připravil na smrt.

JOHANKA · Ano.

MASSIEU · Bojíš se smrti?

JOHANKA · Ano, velmi.

MASSIEU · Lituješ tedy.

JOHANKA · Ne.

MASSIEU · Johanko, jsi tváří v tvář smrti stále ještě přesvědčena o pravdivosti svých hlasů?

JOHANKA · Ano.

MASSIEU · Ale což ty hlasy netvrdily, že budeš navždy zproštěna tohoto vězení, Johanko?

JOHANKA · A nezpřostím se ho dnes snad navždy?

MASSIEU · Ale což ti nevěstovaly, že budeš osvobozena, Johanko?

JOHANKA · A nebudu snad osvobozena od strachu ze smrti? Nebudu osvobozena od strachu před mocnými tohoto světa?

Velmi slavnostně vstupuje biskup z Beauvais a všichni soudcové a přísedící procesu.

BISKUP · Jsme u konce. Johanko, chtěla bys ještě něco říci?

JOHANKA · Ano. I potom ještě, až zapálí hranici a dřevo se rozhoří a kat oheň rozdmýchá, i potom ještě chci říkat to, co jsem říkala vždycky.

BISKUP · Odvedte ji k hranici.

Kat přistoupí.

MASSIEU · To odporuje nařízením, pane. Musíte příkaz sám hlasitě zdůvodnit.

BISKUP · Odvedte ji, odvedte ji!

Kat Johanku odvádí.

■

15.

Za účasti obrovského zástupu lidu je Panna na rouenském tržišti upálena

Tržiště v Rouenu. Angličtí vojáci.

ŠVAGROVÁ · Je tak drobná mezi všemi těmi muži.

SELKA · Vem dítě na ruku.

SYN *kaplanovi* · Myslíš, že má velký strach?

MLADÝ KAPLAN · My strach máme, ona ne.

DÍTĚ · Vždyt je vidět. Nač tedy má ten člověk louč?

STARŠÍ JEPTIŠKA · Dítě, to je kat. Drží louč, aby mohl pod čarodějnicí zapálit hranici.

PRODAVAČKA RYB · Podívejte, jak se vévoda z Bedfordu směje, jakou má radost. Nevydal svých dvanáct tisíc liber za Pannu zbytečně.

SYN · Kardinálové a vévodové, všichni z jed-

noho pytle. Páni z Anglie nebo z Francie, jedno a totéž.

SEDLÁK · Buď zticha.

VOJÁK · Kdo to řekl?

PRODAVAČKA RYB *upustí koš, aby mladému sedlákovi umožnila útek.* · Moje ryby, moje makrely!

OBCHODNÍK VÍNEM *vojákovi* · Někdo do mne zezadu strčil.

MLADÝ KAPLAN · Je to pravda, viděl jsem to.

LEHKÁ HOLKA · Vrať se domů, Henry!

HLAS BISKUPŮV · My, biskup z Beauvais, prohlašujeme tebe, Johanko, za nepolepšitelnou kacířku a vyvrhujeme tě tímto prohlášením z církve. Zároveň se však modlíme, aby ti nebe po tvé smrti a zničení tvé tělesné schránky, k němuž teď dojde, bylo milostivé.

PRVNÍ VOJÁK · No, konečně.

Zvony.

DRUHÝ VOJÁK · Co se tak tlačíte? Hranice je dost vysoká, všichni ji uvidíte.

PRODAVAČKA RYB · Lumpové! Hranice je proto tak vysoká, aby to děvče hodně dlouho trpělo.

DRUHÝ VOJÁK · Že pustí lidi tak blízko.

PRVNÍ VOJÁK · Nač máš kopí? Jen ať se toho čmoudu nalokají.

LEHKÁ HOLKA · Ted!

Jeptišky odřikávají Zdravas Maria.

PRVNÍ VOJÁK · Konec. Jde se domů. Co ještě čumíte? Víc než shořet nemůže.

SEDLÁK *své ženě* · Co brečíš? Přece už nic necítí.

LEHKÁ HOLKA · Vždyt ještě křičí.

DRUHÝ VOJÁK · Ta hubu nezavře až do konce.

ŠVAGROVÁ · Už nekřičí.

■

16.

Po pěti letech začíná povstáním pařížského obyvatelstva konečné osvobození a sjednocení Francie. V čele lidových mas pochoduje legendární postava drobné Johanky

Vesnice v Touraine. Jacques Legrain buší kladivem do vinného sudu. Děda Breuil, starý muž ze sousední vsi, k němu přistoupí s dítětem, které vede za ruku.

DĚDA BREUIL · To ses tentokrát ale zdržel nějak dlouho ve Françoisově vinárně „U Petrova rybolovu“, Jacquesi. Celých pět let, že?

LEGRAIN · V takových dobách člověk nikdy neví, kde bude čeho konec, jak se tak říká. Jedno přechází do druhého, dědo.

DĚDA BREUIL · Jde se do Rouenu a skončí se v Paříži, co? Tam jsou taky Angláni, co?

LEGRAINE · Už ne, dědo, už ne.

BREUIL · Jak to, že už ne?

LEGRAIN · Remeslníci z předměstí, soukeníci, koželuzi a prodavačky z tržiště je vyhnali klacky.

BREUIL · A lidi tobě podobní, co? Ale v Compiègne ještě snad jsou.

LEGRAIN · Taky už ne. Ani v Remeši, ani v Châlons. V Calais a dole v Bordeaux samozřejmě ještě jsou.

BREUIL *dítěti* · Slyšíš, Francouzi se ve Francii zařizují.

DÍTĚ · A ji jsi viděl, monsieur Legrain?

LEGRAIN · Hořet, Pierre.

BREUIL · Vedla Francii.

LEGRAIN · Ano, ale Francie také vedla ji.

BREUIL · Já myslel, že ji vedly hlasy.

LEGRAIN · Ano, ty naše.

BREUIL · Jak to myslíš?

LEGRAIN · Nu, bylo to tak: Napřed se hnala v čele lidu proti nepříteli, až ji zajali. A když seděla v té své věži v Rouenu, tak o nás už neslyšela a ztrácela sílu, jako ty nebo já. Dokonce odvolala. Ale když odvolala, tak to prostší lidi v Rouenu mrzelo tak, že Anglánům v přístavu rozbili hlavy. A ona se to dověděla, nikdo neví jak, a odvaha se jí vrátila. Poznala, že tribunál není bojiště o nic horší než orleánské zákopy. A tak svou největší porážku proměnila v naše největší vítězství. Když její ústa umlkla, uslyšeli všichni její hlas.

BREUIL · Nu, válka ještě neskončila

DÍTĚ · Vráti se sem angličtí vojáci, dědo?

BREUIL · Sotva. Jaké je vaše letošní víno?

LEGRAIN · Loni jsem tu nebyl, ale děvčata říkají, že je sladké jako v roce osmadvacátém.

Je slyšet zpěv děvčat při sbírání hroznů.

DĚVČATA *zpívají* ·

Plné tři měsíce trval soud

Oči celé země k němu pohlížely

Lid však nesměl její slova zaslechnout.

Teprv čtvrtý měsíc vyvedli ji z cely.

A když kati táhli Pannu k hranici

— Louče syčely a mořský vítr vál —

Řekla: Francouzi, kéž jsou z vás bojovníci

Za tu zem, kterou z vás každý obdělal!

LEGRAIN · To se teď zpívá v obou částech

Francie, tady i u nich.

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Vchod do vznešeného městského domu. Před ním zavazadla

1.

Sganarelle. Guzmán.

SGANARELLE *vyloví ze zavazadel dona Juana dózku se šňupavým tabákem a prohlíží si ji* · Ať si Aristoteles a filozofie vůbec říká co chce — nad tabák není! Je vášní vznešených tohoto světa. Ach, ti si vášně umějí vybrat! Kdo dnes žije bez tabáku, vlastně ani nežije. Tabák nejen pročištěje mozek a poskytuje rozkoš, ale především propůjčuje každému onen božský klid, bez něhož by muž velkého světa ani nemohl být mužem velkého světa. Jedině tabák umožňuje vznešeným našeho věku, aby zapomněli na utrpení, zvláště těch druhých. Několik selských usedlostí ti jde k čertu? Šňupni si a nebude to ani zpola tak zlé. Nějaký prosebník se stane nepříjemným, nějaký věřitel dotěrným? Šňupni si, můj milý, zachovej se jako filozof! Takový šňupec uspokojí toho, kdo jej poskytne, stejně jako toho, komu se poskytne. Už jenom gesto, s kterým se nabízí: Nečekáš, až tě tvůj bližní požádá, předjímáš jeho přání — vždyť po tabáku baží — a uspokojíš je s úsměvem. Šňupni si, příteli Guzmáne, posluš si!

GUZMÁN · Pěkně děkuju. Ale vraťme se k našemu tématu. Možná že jsem se nevyjádřil dost jasně...

SGANARELLE · I vyjádřil. Doña Elvíra se za námi spěšně vydala, její láska k mému pánovi nabyla takové síly, že bez něho nemůže žít ani umřít — krátce, jste tady.

GUZMÁN · Chtěl jsem se dovědět jedno: S jakým přivítáním můžeme počítat?

SGANARELLE · Chceš vědět, co si o tom myslím já? Mám obavy, že se její lásce nedostane přiměřené odezvy, že cesta byla zbytečná. Byla by udělala líp, kdyby zůstala doma.

GUZMÁN · Proč? Naznačil ti pán, že jeho láska ochladla? A neodjel tak náhle jen proto?

SGANARELLE · To ne. Co tě vede. Nemáme ve zvyku šířit se o milostných záležitostech. Ostatně: Už dávno mi nemusí nic povídat a přesto vím, kolik uhodilo. To dělá zkušenost!

GUZMÁN · Cože? Že by tahle nepředvídaná cesta nebyla ničím jiným než proradnou zradou? Že by don Juan doňu Elvíru, která je teprve několik málo týdnů jeho chotí, prostě hanebně opustil? Bez jediného slova vysvětlení?

SGANARELLE *si šňupne* · Ach! Jsme ještě mladí a zvláštní odvahou se vlastně ani nevyznačujeme.

GUZMÁN · Muž jeho postavení!

SGANARELLE · Dej pokoj s postavením! To by mu tak mohlo vadit! Proč by si kvůli němu něco odpíral!

GUZMÁN · A co posvátná pouta manželská?

SGANARELLE · Ach ubohý Guzmáne, milý příteli! Také posvátná pouta zůstávají pouty! Vy dona Juana neznáte.

GUZMÁN · Začínám se obávat, že ho neznám. Tolik vášnivých dopisů, tolik netrpělivosti, dokud ji nevyrvál bohulibé klauzury kláštera! Jak by ji mohl po tom všem opustit? To nechápu.

SGANARELLE · Kdybys toho chlapíka znal, tak bys věděl, že takového něco mu potíže nedělá. Ostatně jsem nic neřekl. Musel jsem odcestovat s ním, abych tady za něho leccos zařídil, a od jeho příjezdu

jsem s ním ještě nemluvil. Nic určitého nevím. V zájmu opatrnosti bych ti ale rád prozradil, že můj pán, don Juan, je největší lump, kterého země kdy nosila, že je to zběsilý, ďábel, pohan, který nevěří ani v nebe, ani v peklo, že je to člověk, který žije jako dravé zvíře, jako epikurejské čuně, jako Sardanapal! Dobře, oženil se s tvou paní. Aby se dostal k cíli, byl by se v tu ránu oženil navíc i s tebou, s farářem, s jejím psem a s její kočkou. Co už mu na jednom manželství záleží! Na tenhle špek mu skočí každá. Na ženění je největší číman pod sluncem. Ať jde o paní nebo pannu, o šlechtičnu nebo měštku, o hraběnku nebo selku, o starostovou manželku nebo novicku — všechno jedno. Kdybych ti měl vypočítat, s kým se už kde oženil, tak tu trčíme do rána. Jedno se mu ovšem musí přiznat: přitahuje ženské jako vosy med. Žádná tomu magnetu neodolá. Jeho ubohý otec už neví hanbou kudy kam. A ty dluhy! Ale co se dá dělat? Nic se nedá dělat. Však jej rozhněvané nebe jednoho dne zkrátí.

GUZMÁN · Tiše. Tady jde. Co mám své paní povědět?

SGANARELLE *pokrčí rameny.*

GUZMÁN *zoufale odchází.*

2.

Don Juan. Sganarelle.

SGANARELLE *hlásí* · Lehká cestovní zavazadla!

DON JUAN · S kým jsi to právě mluvil? Nebyl to štolba doni Elvíry? Guzmán?

SGANARELLE · Ano, kdosi takový.

DON JUAN *mu pohrozí holí* · Tak co, byl to on?

SGANARELLE · Byl.

DON JUAN

DON JUAN · Odkdy v tomto městě je?

SGANARELLE · Zrovna přijel.

DON JUAN · Co ho sem přivádí?

SGANARELLE · To byste mohl tušit.

DON JUAN · Náš odjezd?

SGANARELLE · Ptal se po důvodu.

DON JUAN · Cos mu řekl?

SGANARELLE · Že jste se mi nesvěřil.

DON JUAN · A co si o tom myslíš ty?

SGANARELLE · Co si o tom myslím já?

Že, s prominutím, zase máte v hlavě jinou.

DON JUAN · Myslíš?

SGANARELLE · Ano.

DON JUAN · Nemýlíš se. Je tomu tak. Kterási jiná mi vypudila Elvíru z mysli.

SGANARELLE · Abych svého pána neznal! Jako své boty ho znám. Vaše srdce nic nenasytí!

DON JUAN · A tobě se to nezdá správné?

SGANARELLE · Inu, milostpane...

DON JUAN · Tak co? Pověz!

SGANARELLE · Jestli to mermomocí ráčíte, tak je to samozřejmě správné. Pak se na tom nedá nic měnit. Ale kdybyste to neráčil, tak by možná situace byla jiná.

DON JUAN · No dobře. Ale pověz, co si o tom myslíš sám. Máš k tomu můj souhlas.

SGANARELLE · Jestli je tomu tak, milostpane, povím vám to docela otevřeně: tohle milkování hned s tou a hned zase s onou je hrozná věc.

DON JUAN · Cože? Chtěl bys, abych se připoutal k první, která se mi namane, aby pro mne všechny ostatní přestaly existovat? Jak směšná ctižádost, chtít zůstat věrný! Všecky krásky mají právo nás okouzlit. Jestli půvaby jedné z nich mi učarují a já jí vyhovím, tak se přece ještě nemusím stát nespravedlivým ke všem ostatním. Proč by ta, která měla štěstí, že nám první přeběhla přes cestu, měla při-

pravít ostatní o zcela oprávněné nároky na naše srdce? Proč být slepý k přednostem druhých? Chci každé splatit daň, ke které mě příroda zavazuje. Židli! *Sganarelle donese skládací cestovní židličku. Don Juan usedne.* Jaká nevýslovná rozkoš, vynalézat tisíce lichotek, jež si podmaňují srdce mladé krasavice! Sledovat ze dne na den pokroky, jakých dosahujeme! Jaké blaženství, bojovat výbuchy vášně, slzami i vzdechy o stydlivou duši, které je zatěžko složit zbraně! Krok za krokem přemáhat jemný odpor, odstraňovat výčitky svědomí, na nichž si zakládá, a znenáhla ji dostávat tam, kde ji chceme mít! Ale jak je pevnost jednou naše, není už o čem mluvit, co si přát: zmáhá nás spánek. V tomhle mám, člověče, ctižádost dobyvatele, který věčně spěchá od vítězství k vítězství a nedovolí, aby se jeho přáním kladly hranice. Nic, nic nezadrží mou nezkroutnou žádostivost. Mám v těle srdce, které by dokázalo milovat celý svět. Jako Alexander Makedonský bych si přál ještě jiné světy, abych je svou láskou mohl dobýt. Co tomu říkáš, Sganarelle?

SGANARELLE · Inu, milostpane... Váš způsob života — moc se mi zrovna nelíbí, jak žijete.

DON JUAN · Proč? Jakkak žiji?

SGANARELLE · Ach správně, velmi správně. Jenže — to ženění například pomalu obměšíc...

DON JUAN · Je přece příjemné!

SGANARELLE · To jistě. Sám bych se tomu nevzpíral, jen kdyby to nebyl takový hřích. Dělat si legraci z tak posvátné instituce!

DON JUAN · Ale jdi! Však to s těmi tam nahore nějak srovnám.

SGANARELLE · Ach milostpane. Říká se, že

nebesa se pomstí strašlivě. Kdo se jim vysmívá —

DON JUAN · Buď zticha! Jako bys nevěděl, že morální kázání nemám rád! Hlupáku!

SGANARELLE · Bůh chraň, vás já přeci nemyslel. Vy za to nemůžete. Při kouzlu, kterým působíte, při záru, kterým plánete! To jsou jasné důvody! Ale jsou bohužel taky lidi, kteří to s morálkou zvláště přísně neberou, ačkoli důvody pro to nemají. Kdybych měl takového pána, tak bych mu řekl bezostyšně do očí: Vy červe pozemský, vy bídná nicko! Jaká troufalost, dělat si legraci z něčeho, co je všem svaté! Jestli si myslíte, že je vám všechno dovoleno jenom proto, že jste milostpán s pěkně načesanou blond paroukou a s péry na klobouku — to bych tomu člověku řekl — jestli si myslíte, že je vám všechno dovoleno jen proto, že nosíte zlatem vyšíváný kabát s krvavě rudými bordurami — bych mu řekl...

DON JUAN *s úsměvem* · Darebáku.

SGANARELLE · Někomu takovému by se to snad muselo takhle vytmavit.

DON JUAN · Tak dost. Nemáme mnoho času. Je třeba si pohovořit o krásce, která nás sem přivedla...

SGANARELLE *stranou* · Přivedla!

DON JUAN · ... tím, že sem odcestovala.

SGANARELLE · No právě! Musím vám připomenout, že jste v téhle provincii zabil komtura, dona Rodriga? Nezkrušují vás proto obavy?

DON JUAN · Jakképak obavy? Když jsem ho zabil? A to zcela tak, jak se sluší a patří?

SGANARELLE · Jistě, jistě. Na to si stěžovat nemůže.

DON JUAN · Kdo by se bál mrtvých? A vůbec: Hnali mě sice před soud, ale otec se

za mne u dvora přimluvil, a tak jsem dostal milost, celá věc je vyřízena.

SGARANELLE · Vyřízena, to ano. Ale měl přátele, blízké příbuzné, ještě nedospělou dceru — myslíte, že tihle přátelé a příbuzní jsou vašim omilostněním nadšeni?

DON JUAN · Tak dost už s tím. Mysleme na potěšení, které nás čeká. Krasavice, o níž jsem mluvil, je mladá. . . *Spatří doňu Elvíru*. Doña Elvíra! Nanejvýš nevídané shledání! Ty darebáku! Zrádce! Proč jsi mi neřekl, že je tady?

SGANARELLE · Když jste se mě na to neptal, milostpane!

DON JUAN · Zbláznila se? Jede sem ve večerních šatech!

3.

Don Juan. Doña Elvíra. Sganarelle.

DOÑA ELVÍRA · Done Juane! Smím vás požádat, abyste se na mne laskavě upamatoval? Smím aspoň doufat, že na mne pohlédnete?

DON JUAN · Milostivá paní, přiznávám, že jsem překvapen. Nečekal jsem vás tady.

DOÑA ELVÍRA · Ano, vidím, že jste mě tu nečekal. A vaše překvapení není onoho druhu, v jaký jsem doufala. Naopak potvrzuje, čemu jsem se zdráhala uvěřit. Divím se teď své prostoduchosti. Jak mé bláhové srdce mohlo pochybovat o vaší zradě, pro kterou bylo tolik důkazů. Byla jsem tak pošetilá a důvěřivá, nebo spíše tak hloupá, že jsem chtěla sama sebe oklamat. Tisíce důvodů jsem si pro vás tak náhlý odjezd vymyslela. Abych vás zbavila podezření ze zločinu, ze kterého vás vinil můj rozum, popřála jsem příliš ochotně sluchu spoustě fantastických domněnek, které vás očišťovaly. Toto přijetí

však rozptyluje každou pochybnost; pohled, který mě přivítal, prozradil víc, než jsem si přála vědět. Přesto bych však ráda, kdybych z vašich vlastních úst uslyšela, co vás k náhlému odjezdu přimělo. Mluvte, done Juane, prosím vás o to. Jsem přece jen zvědavá, jak se ospravedlníte.

DON JUAN · Tady Sganarelle vám poví, milostivá paní, proč jsem odjel.

SGANARELLE *tiše donu Juanovi* · Já, pane? Nemám, s prominutím, ani zdání.

DOÑA ELVÍRA · No tak, Sganarelle. Nezáleží na tom, od koho se dozvím pravdu.

DON JUAN *dá Sganarellovi znamení, aby k ní přistoupil* · Tak spust, pověz to milostivé paní.

SGANARELLE *tiše* · A co jí mám vlastně povědět?

DON JUAN · Tak spustíš už konečně!

SGANARELLE · Milostivá paní. . .

DOÑA ELVÍRA · Nuže?

SGANARELLE *donu Juanovi* · Pane . . . co . . . *Don Juan na něho přísně pohlédne*. Tedy . . . Milostivá paní, vinu na našem odjezdu má . . . mají velicí dobyvatelé . . . Alexander Makedonský a ostatní světy . . . Víc nevím.

DOÑA ELVÍRA · Done Juane, smím prosit, abyste mi osvětlil toto záhadné zdůvodnění?

DON JUAN · Mám-li mluvit pravdu, milostivá paní. . .

DOÑA ELVÍRA · Bože, jak špatně se hájíte! U dvora jste se tomu přece mohl naučit. Proč se mi prostě nezapřísaháte, že se vaše city ke mně nezměnily, že mě ještě stále milujete s neobyčejnou vášní a že vás jedině smrt dokáže ode mne odloučit? Proč mi nevykládáte, že vás jen nanejvýš důležitá okolnost donutila, abyste ode mne odešel bez rozloučení, a že proti

své vůli tu budete musit nějaký čas zůstat? Proč mě nežádáte, abych se klidně vrátila, naprosto jistá, že za mnou co nejdříve přispěcháte? Proč neříkáte, že daleko ode mne trpíte jako duše odloučená od těla? Takto byste se měl hájit, a ne tu rozpačitě postávat!

DON JUAN · Milostivá paní, přiznávám, že se neumím přetvařovat. Jsem upřímný. Neříkám, že se mé city k vám nezměnily, že hořím touhou se k vám vrátit, když je jasné, že jsem před vámi uprchl. Ne z důvodů, které máte na mysli, nýbrž z pohnutek, které mi diktuje svědomí. Žít s vámi nadále by byl hřích. Očima své nesmrtelné duše teď vidím, co jsem učinil. Uvědomil jsem si, že jsem vás vyrval z klášterní samoty, abych se mohl s vámi oženit. Že jste tím tedy porušila sliby, kterými jste byla vázána. Bůh je v těch věcech velmi žárlivý, jak známo. Obávám se, milostivá paní, že naše manželství je jen skryté cizoložství. Bojím se proto, že by nás oba mohl stihnout boží hněv. Pokusím se na vás zapomenout. Musím vám umožnit návrat k původním poutům. Milostivá paní, chcete se vzepřít tak bohulibému záměru? Chcete, abych tím, že u vás zůstanu, přivolal na sebe trest boží? Milostivá paní, musíme často přinášet trýznivé oběti, chceme-li dostat svým povinnostem vůči nebesům i všemu živoucímu.

DOÑA ELVÍRA · Ach, ty padouchu, teď tě poznávám! Naneštěstí příliš pozdě. K čemu mi totiž toto poznání nyní je? Uvrhne mě jedině do ještě hlubšího zoufalství. Ale věz, že tvůj zločin nezůstane bez trestu. Totéž nebe, kterému se posmíváš, mě pomstí.

DON JUAN · Sganarelle, nebe!

SGANARELLE · Ano, opravdu! S tím ať se na nás nechodí.

DON JUAN · Milostivá paní. . .

DOÑA ELVÍRA · Dosti. Víc nechci slyšet. Vyslechla jsem toho příliš. Nečekej, že se dám strhnout k výčtkám a k spílání. Proč bych svůj hněv promarňovala slovy? Ale jedno ti, done Juane, opakuji: Nebesa tě ztrestají. *Odehází.*

4.

Don Juan. Sganarelle. Později veslaři.

DON JUAN · Tedy, ta kráska, o které jsem chtěl hovořit, je mladičká nevěsta. Před několika dny jsem ji spatřil. Nejpůvabnější stvoření, které oči kdy zahlédly. Procházela se zavěšena do svého snoubence. Nikdy jsem neviděl dvojici tak šťastnou a spokojenou. To, že vzájemné něžnosti vůbec neskrývala, mnou hluboce pohnulo, ba přímo mě ranilo. Nebyl jsem s to se na ty dva šťastlivce dívat. Zničit toto spojení, jež mé citlivé srdce tak uráželo, se mi zdálo povinností plnou blaženství.

SGANARELLE · To chápu.

DON JUAN · Nic nechápeš. Stalo se cosi, co se nedá pochopit. Ta dáma ne a ne se od toho svého hūpa odvrátit.

SGANARELLE · No a . . .

DON JUAN · Takže jsem nucen podniknout příslušné kroky.

SGANARELLE · A naše dopisy? A naše dárky?

DON JUAN · Všecko vrátila.

SGANARELLE · Cože? Ta dáma vámi opovrhuje!

DON JUAN · To si jen namlouvá. Chce si toho chlapíka opravdu zítra vzít. Odvážím se proto nejdrastičtějšího zákroku. Unesu ji.

SGANARELLE · Och! To snad ne!

DON JUAN · Jak na to? Chlapek, kterému se už zdá ruka v rukávě, se s ní chce projet po moři. Najal jsem rychlý člun a několik zdatných veslařů.

SGANARELLE · Ach pane! Zdálo se mi o leklých rybách a rozbitých vajíčkách, a vaše kuchařka Serafina vždycky říká, že to znamená...

DON JUAN *mu pohroží.*

SGANARELLE · Ach milostpane! — Z toho zase bude jedna z vašich...

DON JUAN · Z mých —

SGANARELLE · ...velkých avantýr!

DON JUAN · Půjdeš samozřejmě se mnou. Pečlivě prohlédni zbraně, mohou ti zachránit život. A nezapomeň na víno. *Veslaři přicházejí s vesly.*

DON JUAN · Do práce.

5.

Don Juan. Sganarelle. Berthelot. Angelot. Colin.

DON JUAN · Zsvět ty chlapy jaksepattí.
SGANARELLE · Dosáhlo by se toho nejspíš asi penězi, milostpane.

DON JUAN *mu hodí tobolek* · To musí stačit.
SGANARELLE *zkoumá její obsah* · Dvacet dukátů, to by mohlo stačit. *Zastrčí tobolek.* Sem, lidičky! Zaplatíme každému z vás dva dukáty, když nám posloužíte. *Veslaři jsou velmi potěšeni.*

COLIN · Můžu děkovat, pane.

SGANARELLE · Počkat! Za neobvyklý plat žádáme také neobvyklý výkon. Umíte vůbec s vesly zacházet?

ANGELOT · Pane, na celém pobřeží...

SGANARELLE · Já nemyslím jen tak — naznačit veslování — ale i tak! *Naznačit, jak se dá veslem udeřit.*

COLIN · Ach, takového něco to má být.

DON JUAN

ANGELOT · Pane, jsme pokojní rybáři. Jestli jde o to někoho praštit...

SGANARELLE *trdě* · Sermovat tedy neumíte. Budu vás to muset naučit.

ANGELOT · Naučit zabíjet? Jste neznabozi?

SGANARELLE · Nedáme přece dva dukáty za pouhé veslování.

BERTHELOT · Z toho nic nebude, pane. Znáám ho. *Ukáže na Angelota.*

ANGELOT *ke svým druhům* · Chcete za dva dukáty zabít své bližní?

BERTHELOT · Má pravdu, pane, za to jsou dva dukáty opravdu málo.

COLIN *Angelotovi* · Ani za tři bys to neudělal, Angelote, že?

ANGELOT *vrčí hlavou.*

BERTHELOT *Angelotovi* · A za čtyři?

SGANARELLE · O třech dukátech se vůbec nedá mluvit.

ANGELOT · Čtyři dukáty je spousta peněz. *Ale přece jen ještě vrčí hlavou.*

COLIN · Je prostě přílišný měkkota.

SGANARELLE · Když z nás chcete vymáčknot tři dukáty, je podle vás měkkota?

BERTHELOT · Pod pět dukátů vyloučeno.

DON JUAN *volá na Sganarella* · Už to bude?

SGANARELLE *vztekle* · Dobře, dám vám neslýchanou částku čtyř...

ANGELOT · Pět dukátů!

SGANARELLE · Dobře. Ale že bych si vás po tomhle ještě vážil, to tedy ne; přestali jsme být přáteli. *Zažene veslaře dozadu.* Tak aspoň ukažte, co umíte.

Sganarelle poučuje vzadu veslaře, jak mají „zacházet“ vesly, sám užívá kordu. Je slyšet jeho povely: „Pravý kryt!“ — „Levý kryt!“ — „Výpad!“

SGANARELLE · Milostpane, pokud jde o nás, bude všechno v pořádku, ale...

DON JUAN *Angelotovi* · Vyš s tím veslem, chlape!

ANGELOT · Ne, a znovu ne! Přičí se to mému svědomí. *Běží pryč.*

SGANARELLE · Jdi k čertu!

COLIN · Ale ve dvou to sotva dokážem.

DON JUAN *Sganarellovi* · Zvyš odměnu.

COLIN *volá za Angelotem* · Šest dukátů! Hned se vrat!

ANGELOT *se pomalu vrací* · Teď už šest dukátů. Tolika peněz by mi bylo líto.

SGANARELLE · Tak dál. *Donu Juanovi* · Ach milostpane, tady jde váš pan otec!

DON JUAN · Což se dnes všechno proti mně spiklo?

Vystoupí don Luis.

Během dalšího ochabuje nácvik jen ve chvílích, kdy Sganarelle musí obsloužit dona Juana.

6.

Don Juan. Don Luis. Sganarelle. Veslaři.

DON LUIS · Vím velmi dobře, že ti nepřicházím vhod. Jsi-li pohledu na mne syt, já tvých prostopášností neméně. Jak chceš, abych se po tom všem, co se už stalo, smířil s tvou novou hanebností? Vyrvat jedinou dceru našeho šlechtného přítele dona Filipa posvátné samotě klášterní! Co vše chceš ještě seslat na mou hlavu, která zbělela ve službách králi a vlasti! Musíš vršit hanebnost na hanebnost?

Sganarelle diskrétně prezentuje donu Juanovi dva kordy, aby si vybral. Don Juan ukáže pánovitě na jeden z nich. Sganarelle odchází. Abych tvé skandální historky zastřel, musím mrhat královskou milostí, ale i největší blahověle se časem vyčerpá. Úvěr, který získávám zásluhami, promarňuji na to, abys mohl ukájet své choutky.

DON JUAN · Můj pane, nechcete se posadit? Vsedě se lépe hovoří.

DON LUIS · Ne, hanebníku, nesednu si! Ach, jak málo si uvědomujeme, co všechno může vzejít z toho, když dáváme život synům! Jak vášnivě jsem si přál potomka, s jakou tvrdošijností jsem o to žádonil — a teď tu stojí ten, o něhož jsem nebesa do omrzení prosil, a je nestvůra! Z mých domluv si dělá legraci, mým oprávněným přáním se vysmívá! *Během této tirády upozorňuje Sganarelle s úsměvem na šermířský um veslařů.*

DON JUAN · Nikterak. Sdělte mi svá přání, pokud jde o uvedenou dámu, a já se vynasnažím jim vyhovět, otče.

DON LUIS · Mlé! Nepřipomínej mi, že jsem tvým otcem. Příliš mnoho lidí tak činí, aby se mě tím dotkli. Což se opravdu nestydíš, takhle se zpronevěřit své urozenosti? Co činíš pro to, abys byl hoden jména, které nosíš?

DON JUAN *kterému Sganarelle prezentuje koš s lahve vína* · Tohle více. *Sganarelle se stáhne dozadu.*

DON LUIS · Žiješ ze slávy svých předků! Ale jejich hrdinské činy nebudou nic platné tomu, kdo jich není hoden! Naopak, jejich sláva se stane pochodní, která vyjeví všem tvou hanbu.

DON JUAN · Můj pane, přesvědčte se, že vůbec nejsem tak neposlušný, jak se vám zřejmě jeví. Jsou situace, kdy šlechtic již nemá na vybranou. Jsou povinnosti, které nutno splnit, ať to stojí cokoli.

SGANARELLE *stranou* · Tím myslí, ať to stojí otce cokoli.

DON JUAN · Nebudu doně Elviře bránit, aby se vrátila do tichého místa, z něhož jsem ji nikdy neměl vytrhnout. Doufám, že si vás tím znovu nakloním a že se mi vaše kdysi tak štedrá ruka zase otevře. Mí věřitelé —

DON LUIS · Ani slovo o tvých věřitelích; synu nezdárný! Střež se raději božího hněvu za všechny své zločiny! *Odchází.*

7.

Don Juan. Sganarelle. Veslaři.

DON JUAN *pokyne Sganarellovi, aby k němu přišel* · Co jsem to chtěl? Až se s člunem vrátíme, musí stát připravena nosítka. — Jak odporné, muset se dívat na otce, kteří žijí stejně dlouho jako jejich synové.

SGANARELLE *kteřý postavil veslaře do řady a naložil jim zavazadla a zbraně* · Měl jste starého rovnou vyhodit, milostpane. Divím se vaší trpělivosti.

DON JUAN · Trpělivosti? Právě té se mi nedostává. Je mi jedenatřicet, ty ničemo. Alexander umřel v třiatřiceti. Za tu dobu dobyl šesti set osmnácti měst. Je jasné, že si musím přispíšit. A proto, do toho! Člun! *Odchází.*

■

DRUHÉ DĚJSTVÍ

Na břehu moře. Kabáty dona Juana a Sganarella jsou rozvěšeny, aby uschly.

1.

Charlotta. Pieter.

CHARLOTTA · To ale měli štěstí, Pietre, žeš tady zrovna byl.

PIETER · Namouduši, moc nescházelo a oba se utopili jako štěňata.

CHARLOTTA · To ten větrík dnes ráno je překlopil?

DON JUAN

PIETER · Víš, Charlotto, budu ti muset povědět všechno od začátku. Stalo se to tak: Byli jsme oba, totiž já a tlustý Lukas, na břehu a tak trošku jsme špásovali a házeli po sobě hroudami. A najednou vidím, jak se v dálce ve vodě něco plácá. Vidím to docela jasně, ale najednou vidím, že už nic nevidím. Lukasi, povídám, tak mám dojem, že tam někdo plave. Blbost, on na to. Kruci, povídám, tam někdo plave. Ale on na to, prd, máš vidění. Chceš se vsadit, povídám, že žádná vidění nemám, že to jsou opravdu lidi, a že plavou sem? K sakru, on na to, sázím se, že to lidi nejsou. Dobře, povídám, tak se vsadme o deset sous, že jsou. Dobře, on na to, tady je deset sous. A já nejsem blázen a přihodím pětku a zbytek v drobných a vím moc dobře, co dělám. No, a sotva jsme se vsadili, tak jsme ty dva chlapy viděli docela jasně, mávali jako blázni, abychom jako skočili a pomohli jim. Zkasíroval jsem tedy peníze, co jsem vyhrál, a potom povídám: Lukasi, copak nevidíš, že volají o pomoc? Tak jedem. Ale on na to, že ne, že ho už beztak přišli na spoustu peněz. No a tak, abych byl stručný, jsem mu domlouval tak dlouho, dokud si do loďky nesed. A oba jsme je z vody vytáhli. A poněvadž už byli zimou celí zkřehlí, posadili jsme je doma k ohni a oni všechno se sebe stáhli, aby jim to uschlo. A potom přišla Mathurina, a ten jeden s ní hned začal špásovat. Takhle to tedy bylo, Charlotto.

CHARLOTTA *velmi zvědavě* · Neříkal jsi prve taky, že ten jeden je mnohem hezčí než ten druhý, Pietre?

PIETER · To je pán. Musí to být náramně velké zvíře. Má na kabátě samé zlato. *Ukáže na kabát, pověšený k sušení.* Odshora až dolů. A sluha sám vypadá jako pán.

Ale ať je sebevětší zvíře, nebýt mě, tak se zaručeně utopil.

CHARLOTTA · Neříkej.

PIETER · Namouduši — nebýt mě, tak na to doplatil.

CHARLOTTA *velmi zvědavě* · A to sedí ještě pořád u ohně nahatý, Pietre?

PIETER · Ne, ne, sluha ho zas ustrojil, všichni jsme se na to koukali. Bože můj, ještě nikdy jsem neviděl, jak se někdo takový obliká. Co se na takového panáčka od dvora všechno navěsí! Jen si představ, Charlotto: Mají vlasy, co jim k hlavě vůbec nepřirostly, a ty si nasazujou jako velikánský čepec z konopí. A košile mají s rukávama, že bychom se do nich vešli oba! A místo kalhot nosejí zástěrku širokánskou jako almaru. A kazajku nahražujou takovou mrňavou vestičkou, co jim sahá sotva k pupku. A místo pořádného límce nosí šátek — *předvede* — takhle veliký, se čtyřma krajkovými trápce, co jim visejí až na břicho. *Sganarelle přichází, aby vzadu sebral oba kabáty.* A dole na rukávech mají zas takové krajlíky, a na nohou velikánské trychtýře ze samých prýmků a všade pentle na pentli, že je ti jich až líto.

CHARLOTTA · Namouduši, Pietre, na to se musím taky kouknout. *Vstane.*

PIETER *ji donutí zase usednout* · Napřed mě vyslechni, Charlotto, musím ti ještě něco povědět.

CHARLOTTA *má naspěch* · Tak dělej!

PIETER · Inu víš, Charlotto, musím ti jednu, jak se tak říká, vyklopit srdce. Že se mi líbíš, to víš, a proto bych chtěl, abysme se vzali. Ale že bych byl, hrome, s tebou spokojený, tak to teda nejsem.

CHARLOTTA · Pročpak? Copak se stalo?

PIETER · Co se stalo? Děláš mi starosti.

CHARLOTTA · Čímpak?

PIETER · Nemáš mě, k sakru, prostě ráda.

CHARLOTTA · A jinak nic?

PIETER · Ne, jinak nic, ale to snad stačí.

CHARLOTTA · Bože, chodíš na mě pořád se stejnýma blbostma, Pietre.

PIETER · Chodím na tebe pořád se stejnýma blbostma, poněvadž jde pořád o stejné blbosti; a kdyby pořád o stejné blbosti nešlo, tak bych s nima pořád na tebe nechodil.

CHARLOTTA · Tak co vlastně chceš?

PIETER · Chci, hrome, abys mě měla ráda.

CHARLOTTA · A copak nemám?

PIETER · Ne. Nemáš, ať dělám co dělám. Nechci ti nic vyčítat, ale kupuju ti pentle u každého handlíře, který projde kolem, vybírám ti koší hnízda, že si přitom div hnáty nepolámu, nechávám ti na svátek vyhrávat na kolovrátek — a všechno je pro kočku.

CHARLOTTA · Bože, mám tě přece ráda. Copak chceš, abych ještě dělala?

PIETER · Chci, abys dělala to, co se dělá, když má někdo někoho opravdu rád.

CHARLOTTA · Mám tě opravdu ráda.

PIETER · Ne. Když to je doopravdy, tak se to pozná. Jen se podívej na tlustou Thomasinu, jak ta je do mladého Benjamina udělaná. Celý den se k němu má a pokoj mu nedá. Onehdá sedí na stoličce a ona se k němu ze zadu přitochí a vyšklubne mu ji zpod zadnice tak, že se natáh, jak byl dlouhý. Z toho vidíš, co se dělá, když má někdo někoho opravdu rád. Ale ty, ty nikdy nic, ty jseš jako poleno. A kdybych dvacetkrát kolem tebe přešel, ani se nepohneš, ani tě nenapadne, abys mě dloubala, nebo něco takového. To není v pořádku. Jseš moc chladná.

CHARLOTTA · Jsem prostě taková.

PIETER · Ale neměla bys. Když má někdo někoho rád, tak to musí nějak dát znát.

CHARLOTTA · Heleď, mám tě ráda, jak umím. A jestli se ti to nezdá, můžeš si najít jinou.

PIETER · Vidíš, co jsem povídal? Řekla bys, hrome, něco takového, kdybys mě měla ráda?

CHARLOTTA · Proč mě tedy rozčiluješ?

PIETER · Vždyť na tobě nic víc nechci, než abys mě měla kapánek ráda.

CHARLOTTA · Nenut mě tak. Možná že to jednou přijde samo, bez nucení.

PIETER · Tak dobrá, Charlotta. *Podá jí ruku.*

CHARLOTTA · Dobrá. *Uchopí ruku.* Ruku na to.

PIETER · Snaž se mě mít aspoň o kapánek radši. Slib mi to.

CHARLOTTA · Udělám, co budu moct, ale musí to přijít samo. Pietre, není tohle ten pán?

PIETER *hrdě* · Je.

CHARLOTTA · Bože, ten je pěkný! Jaká škoda, kdyby se byl utopil!

2.

Charlotta. Pieter. Don Juan. Sganarelle.

DON JUAN *pokyne Petrovi, aby za ním přišel.*

PIETER *Charlottě* · Vidíš, jak se ke mně zná? *Zatímco Pieter kráčí s hrdým úsměvem za tím, koho zachránil, zírá Charlotta na slechtice.*

DON JUAN · Mládence, zaručeně mi moc rád prokáže službičku navíc. Utíkal do vsi a vyřídil pozdravení tomu děvčeti, myslím, že se jmenuje Mathurina. Řekl jí, že s ní potřebuju nutně mluvit. Ale jinak nikomu ani slůvko! Rozuměl?

PIETER · Hned tady bude, milostpane. Jako na koni, milostpane. *Běží kolem Charlotty.* Hned jsem zpátky, jen co vyřídím milostpánův vzkaz.
Zmizí.

DON JUAN

3.

Charlotta. Don Juan. Sganarelle.

SGANARELLE · Milostpane, měli bychom se odsud co nejrychleji ztratit. Nemáme jistotu, jestli ti zatracení veslaři nakonec přeci jen člun zase neobrátili a nedostali se nějak na břeh.

DON JUAN · Ticho! Přemýšlím.

SGANARELLE · Když táhla ta bouře, tak jsem jim taky ztrojnásobil odměnu, abych je přiměl k dalšímu čekání. Ale pokladnu nám sebral příval.

DON JUAN · Sganarelle, měli jsme smůlu. Ta ranní bouřka neshodila do vody jen nás, nýbrž také naše plány. Ale mám-li říci pravdu, to děvče z rybářské vsi, u kterého jsem právě byl, mi vše vynahradí. Shledal jsem na něm půvaby, které jsou s to mi vrátit, o co mě nešťastná příhoda připravila. Nesmí mi uniknout! Přivedl jsem je ostatně už do takového rozpoložení, že několik vzdechů zřejmě postačí.

SGANARELLE · Tohle asi těžko někdo pochopí. Místo abychom děkovali nebesům, že jsme jakoby zázrakem unikli smrtelnému nebezpečí, ihned zas na nás přivoláváte hněv boží tím, že se znovu pouštíte do svých obvyklých —

DON JUAN *mu pohroží* · Nežvaň! Nevíš, co povídáš. Tvůj pán ví, co dělá. *Všimne si Charlotty.* Ach! Ach! Kdepak se zase vzalo tohle děvče? Sganarelle! Už jsi někdy viděl něco tak půvabného? No opravdu, pověz, není přinejmenším stejně hezká jako tamta?

SGANARELLE · Jistě. *Stranou.* Teď to zas začne.

DON JUAN *Charlottě* · Čemu vděčím za tak příjemné setkání? Což v těchto odlehlých končinách, uprostřed stromů a skal, žijí stvoření tak půvabná?

CHARLOTTA · Ano, pane.

DON JUAN · Vy pocházíte ze zdejší vsi?

CHARLOTTA · Ano, pane.

DON JUAN · A vy v ní bydlíte?

CHARLOTTA · Ano, pane.

DON JUAN · A jmenujete se?

CHARLOTTA · Charlotta, prosím.

DON JUAN · Ach! Jak líbezná stvoření! A ten neodolatelný pohled!

CHARLOTTA · Přestaňte, pane, nebo se začnu stydět.

DON JUAN · Ach! Nestyďte se nikdy slyšet o sobě pravdu! No pověz, Sganarelle, setkali jsme se kdy s něčím půvabnějším? Prosím vás, trochu se pootočte. Ach! Jaká ztepilá postava! Narovnejte poněkud hlavinku — snažně vás prosím. Ach! Ta rozkošná tvářička! Pochlubte se kuckadly! Tak. Ještě víc! Jak jsou krásná! Ukažte mi alespoň škvírkou úst vaše zoubky, pěkně prosím! Ach! K pomilování! Ach! A ty rtíky, ty skvostné rtíky! Jsem unesen. Nikdy jsem nespátřil rozto-milejší stvoření!

CHARLOTTA · Tak nevím, pane, jestli si děláte ze mne blázný nebo ne.

DON JUAN · Já a dělat si z vás blázný? Bůh mě chraň! Na to vás příliš miluji. Všecko, co říkám, přichází ze srdce neobyčejně vzrušeného. Sganarelle, jen se podívej na ty její ručičky!

CHARLOTTA · Fuj, pane, mám je celé od dehtu!

DON JUAN · Ach! Co to povídáte? Jsou to nejkrásnější ruce na světě! Dovolte mi, abych je políbil — pěkně vás prosím.

CHARLOTTA · Prokazujete mi velkou čest, pane. Kdybych to byla věděla, tak jsem si je vydrhla pískem!

DON JUAN · Prosím vás! Povězte, rozkošné stvoření, jste ještě svobodná?

CHARLOTTA · Jsem, pane, ale už dlouho nebudu. Mám si vzít Pietra, syna Simonetty, naší sousedky.

DON JUAN · Cože? Stvoření jako vy a ženou obyčejného rybáře? Ne, ne, to by bylo znesvěcení vaší čarovné krásy. Narodila jste se, abyste věčně zůstávala někde na vsi. Jste předurčena pro cosi vyššího. A nebesa, která to vědí, mě proto úmyslně sem zavedla, abych sňatku zabránil a dopomohl vašim půvabům k jejich právům. Záleží jedině na vás, dítě. Zbavím vás nepřízné osudu a pozvednu vás tam, kam náležíte. Ovšem, můžete namítnout, že tyto mé city přicházejí poněkud náhle. Ale to právě způsobila vaše zázračná краса, Charlotta; do vás se člověk zamiluje během čtvrt hodinky stejně jako do jiné za půl roku.

CHARLOTTA · Opravdu nevím, co bych řekla. To, co mi povídáte, pane, slyším ráda, a o chut věřit vám by nebylo. Ale vždycky jsem slyšela, že na velké pány není spolehnutí a že jen tak plácají, aby holky nacytali.

DON JUAN · Z těch já nejsem.

SGANARELLE *stranou* · Bůh chraň!

CHARLOTTA · Abyste rozuměl, pane, někomu nalítnout, to není legrace. Jsem chudá holka a mám jediné svou čest. Radši umřu, než abych o ni přišla.

DON JUAN · Což bych měl to srdce připravit vás o čest? Ne, to by mi svědomí nikdy nedovolilo. Vězte, drahá, že nechovám jiný úmysl, než se s vámi ve vši počestnosti oženit. To udělám. Kdykoli. Ten člověk tady mi to dosvědčí.

SGANARELLE · Ne, ne, jen žádné strachy. Ožení se s vámi, to je to nejmenší.

DON JUAN · Ach Charlotta! Nejste z těch, které se podvádějí. Vaše краса je toho nejistější záruka.

CHARLOTTA · Bože, já nevím, jestli to se mnou myslíte poctivě, ale mluvíte tak, že vám to člověk chtěl nechtěl uvěřit.

DON JUAN · Chcete se stát mou chotí?

CHARLOTTA · Nu, jestli teta dovolí.

DON JUAN · Dejte mi tedy polibek, jako zástavu...

CHARLOTTA · To, pane, počkejte, až budem svoji. Pak dostanete hubiček, co si jich budete přát.

DON JUAN · Ach dítě, přejí si to, co si přeješ ty, jen mi aspoň svěř ručku, abych tisícerými polibky mohl dát najevo nevýslovnou rozkoš, která mě naplňuje.

4.

Charlotta. Don Juan. Sganarelle. Pieter.

PIETER *volá z dálky* · Milostpane, milostpane! Mathurina za chvíli...

Přichází blíž a vidí, jak don Juan na Charlottu dotírá. Odstrčí ho.

Hej pane, pomalu! Kdo se takhle rozpálí, lehko se nastyďne.

DON JUAN *jej odstrčí* · Co ten chlap tady chce?

PIETER *se postaví mezi dona Juana a Charlottu* · Říkám, abyste si dal zajít! Na naše ženské nám nesahejte!

DON JUAN *jej znovu odstrčí* · Ach! Nač ten hluk!

PIETER · Je tohle, k sakru, snad způsob, jak s lidma zacházet?

CHARLOTTA *zasáhne* · Tak ho přece nech, Pietre.

PIETER · Cože? Nechat ho? Nenechám.

DON JUAN *hrozí* · Ale!

PIETER · Hrom do police! Copak myslíte, že nám budete ženské olizovat před nosem? Jen proto, že jste pán? Olizujte si tu svoji!

DON JUAN

DON JUAN · Jak?

PIETER · Tak. *Don Juan mu vytrhne políček. Nechte toho! Don Juan mu vrazí další. U sta hromů! Je tohle snad za to, že jsem vás vytáh, když jste polykal andělíčky?*

CHARLOTTA · Co se tak čílíš, Pietre?

PIETER · Poněvadž se mi zrovna čílit chce! A ty jseš taky pěkná potvora, že se takhle necháš olizovat!

CHARLOTTA · Ach Pietre, vždyť jseš hlupák. Není to vůbec tak, jak si myslíš. Ten pán si mě chce vzít; nač se tedy vztekaš.

PIETER · Cože, u sta hromů! Jseš přece moje nevěsta!

CHARLOTTA · To snad nevadí, Pietre. Jestli mě máš rád, tak tě přece musí těšit, že budu milostpaní.

PIETER · To, k sakru, zase ne! To bych tě radši viděl pod drnem, než s někým jiným.

CHARLOTTA · Pojď, pojď, Pietre, a nedělej si hlavu. Až budu milostpaní, dám jediné tobě vydělat. Všecky ryby a raky budete nosit na zámek k nám.

PIETER · Ani mě nenapadne! Nic nosit nebudu! A kdybyste platili jednou tolik! Snad mu, kruci, nevěříš? Kdybych byl tohle věděl, tak jsem ho z vody netahal. Spíš bych ho veslem praštil po šíšce. *Don Juan přistoupí k Pietrovi, aby ho udeřil.*

PIETER · Kruci! Snad nemyslíte, že z vás mám strach?

DON JUAN *ještě blíž* · To hned uvidíme.

PIETER · Takových bylo!

DON JUAN · Ano?

SGANARELLE · Ach milostpane, nechte toho chudáka přece na pokoji. Vždyť nám pomohl. *Pietrovi. Přestaň křičet, hochu, a zmiz.*

PIETER · Proč bych nekřičel, když se mi křičet chce?

DON JUAN *se rozpřáhne, aby Pietrovi vytal další políček* · Já tě naučím!...

Pieter se sehne a políček dostane Sganarelle.

SGANARELLE *vztekle* · Hrom do tebe, ty nemehlo! *Ustoupí.*

DON JUAN *Sganarellovi* · To máš za své lidumilství!

PIETER *Charlottě* · Dobře, já teda jdu, ale povím to tetě. *Odchází.*

DON JUAN *Charlottě* · Jaká nebeská rozkoš nás čeká, až budeme svoji!

5.

Don Juan. Charlotta. Sganarelle. Mathurina.

SGANARELLE *se smíchem, když zahlédne Mathurinu* · Chacha!

MATHURINA *donu Juanovi* · Pane, copak to provádíte s Charlottou? Taky jí vykládáte o lásce?

DON JUAN *tiše Mathurině* · Ale ne, naopak, stále do mě hučí, abych se s ní oženil. Právě jsem jí řekl, že jsem zasnouben s vámi.

CHARLOTTA *donu Juanovi* · Co vám Mathurina chce?

DON JUAN *Charlottě* · Žárlí, že mluvím s vámi. Chtěla by, abych si ji vzal. Ale já jí řekl, že si vezmu vás.

MATHURINA · To není hezké, Charlottó, že mi lezeš do zelí.

DON JUAN *tiše Mathurině* · Nemá vůbec smysl jí to rozmlouvat; vzala si to prostě do hlavy.

CHARLOTTA · To není hezké, Mathurino, žárlit, že pán se mnou rozpráví.

DON JUAN *tiše Charlottě* · Marně jí domlouváte; ten nápad jí z hlavy nevytlučete.

CHARLOTTA · Myslím, že přece jen. *Zuje si dřevák.*

MATHURINA · Ty potvoro zákeřná!...

DON JUAN *Mathurině* · Nechte ji, je ďáblem posedlá!

MATHURINA · Já jí ho vyženu. *Zuje si rovněž dřevák.*

CHARLOTTA · Ty mrcho pořouchlá!

DON JUAN *Charlottě* · Nedrážděte ji; je nebezpečná.

MATHURINA · Ne, ne, musím si s ní promluvit.

CHARLOTTA · A já chci slyšet, co si vlastně myslí.

MATHURINA · Co si myslím? O tobě? *Uhodí; Charlotta jí ránu oplátí.*

DON JUAN *tiše Mathurině* · Sázm se, že vám bude tvrdit, že jsem jí slíbil manželství. *Tiše Charlottě.* Vsadme se, že řekne, že jsem se s ní chtěl oženit.

MATHURINA · Mě viděl první!

CHARLOTTA · A potom mě, a mně slíbil manželství.

DON JUAN *Mathurině* · Vidíte, co jsem řekl?

MATHURINA *Charlottě* · Mně slíbil manželství, ne tobě.

DON JUAN *Charlottě* · Nehádal jsem správně?

CHARLOTTA · Prdlajs! Mě chce, a ne tebe!

MATHURINA · Ty obludo! Mě chce, a ne tebe!

CHARLOTTA · Obluda jseš ty! Jen počkej, však ti poví sám, že mluvím pravdu.

CHARLOTTA · Milostpane, slíbil jste jí manželství, nebo neslíbil? Tvrdí to přece.

DON JUAN *tiše Charlottě* · Klidně ji při tom nechte.

MATHURINA · Milostpane, je pravda, že jste jí slíbil, že se s ní oženíte? Říká to přece.

DON JUAN *tiše Mathurině* · Klidně ji při tom nechte.

CHARLOTTA · Ne, ne, chci znát pravdu.

MATHURINA · Aby bylo jasno.

CHARLOTTA *Mathurině* · Tak! Pán ti dokáže, že jseš hloupá husa.

MATHURINA · Tak. Pán ti tvou nevyváděnou hubu zacpe.

CHARLOTTA *donu Juanovi* · Milostpane, udělejte tomu konec.

MATHURINA *donu Juanovi* · Rozsudte nás.

CHARLOTTA *donu Juanovi* · Spustte!

MATHURINA *donu Juanovi* · Řekněte!

DON JUAN · Co na to říci, dámy? Tvrďte obě, že jsem vám slíbil manželství. Což neví každá z vás, jak se věci mají? Musím se pouštět do podrobností? Všecko už bylo řečeno. Slíbil jsem, že se ožením, výborně. A ta, které jsem to slíbil, má po starosti a žádné tlachy ji nepřivedou z míry. Mou ženou se stane, která má můj slib. Ne slova, ale skutky váží. A až se ožením, tak se též uvidí, s kým. *Tiše Mathuriné*. Nechte ji, ať si myslí co chce. *Tiše Charlottě*. Nechte ji, ať se kojí nadějemi. *Tiše Mathuriné*. Zbožňuji vás. *Tiše Charlottě*. Nad vaši krásu není. *Tiše Mathuriné*. Kdo tebe jednou spatřil, na jinou nepohlédne. *Nahlas*. Musím ještě cosi zařídit. Za okamžik se vrátím. Sganarelle! Pobav zatím dámy!

SGANARELLE *ukáže zkormouceně na jedinou láhev vína, kterou se podařilo zachránit* · Zachránil jsem jedinou!

DON JUAN · Uraz jí hrdlo! *Poodejde o několik kroků*.

6.

Charlotta. Mathurina. Sganarelle. Don Juan.

MATHURINA *Charlottě* · A já ti říkám, že si vezme mě.

CHARLOTTA *Mathuriné* · A já ti povídám, že miluje mě.

SGANARELLE *nabízí víno* · Holky hloupé! Snad byste takovému nenalítly! Moc pěk-

DON JUAN

ný pán! Náramný kumšt, poplést vám hlavu!

Don Juan přistoupí blíž.

Mít jeho kabát, jeho pentle a péra, tak vás taky hravě svedu; ale z toho byste pak něco měly! Radím vám dobře: mějte se před ním na pozoru! *Zpozoruje dona Juana*. Mějte se na pozoru před každým, kdo mého pána pomlouvá...

DON JUAN · Sganarelle... *Vytáhá ho za ucho.*

SGANARELLE · Vy mého pána neznáte!

Kdosi rychle přichází.

7.

Charlotta. Mathurina. Don Juan. Sganarelle. Marphurius.

SGANARELLE · Co je? Pročpak ten spěch?

MARPHURIUS *stěží popadá dech* · Je to tady, kde má dojít k souboji? *Představí se*. Jsem lékař téhle skromné obce. Doktor Marphurius.

SGANARELLE · K jakému souboji?

MARPHURIUS · Mezi urozenými bratry donem Alonsem a donem Carlosem a urozeným donem Juanem Tenoriem.

SGANARELLE · Bratři doni Elvíry! Jsou ve vsi?

MARPHURIUS · Hned tu budou. Už hodinu se všude v okolí pídili po šlechtěném donu Juanovi, když jim mladý rybář potvrdil, že prý je tady. *Donu Juanovi*. Pane, jste to vy? Přispěchal jsem, abych vám pro nastávající souboj nabídl své služby. Bylo by pro mne velkou ctí, milostivý pane, kdybych směl o vás pečovat. Je lépe zařídit vše předem. Člověk má být připraven, než vytryskne červená. *Děvčatům*. Doneste mísy s vodou a trochu plátka, z košil!

CHARLOTTA · Bože, budou se bít!

MARPHURIUS · Ano, budou se bít. *Donu Juanovi*. V těchto chudobných obcích se už bodná rána pomalu ani nevyskytne, milostivý pane. Ach! Vznešené doby soubojů, kdy chirurgie za deset let pokročila víc než předtím za tři staletí, jsou nenávratně pryč. Pryč jsou časy, kdy bodná rána, nejelegantnější a nejčistší ze všech ran, bývala ve flóru. Dnes mi sem tam donesou leda paži, kterou rozmáčkli člun. Nejde mi ani tak o peníze jako o lékařský um. Souboje zjemnily chirurgovu ruku, vedly ke zdokonalení nástrojů. S touto sondou jsem například ošetřil dona Malagu po jeho tak opěvovaném souboji s hrabětem z Estramadury. Ránu na loket hlubokou! Pozůstali mi odevzdali tento měsíc. Kdysi v něm bylo padesát dukátů, milostivý pane. Nejde mi o peníze, jde o lékařský um. Jaký úpadek mravů a zároveň umění! *Zatímco odpočítává kroky vzdálenost, v jaké duellanti mají stanout*. Nakonec ještě dojde na to, že vznešení sejdou z tohoto světa rybářskými kbelíky. Že své delikátní spory vyřídí cepy a že své dámy pomstí řeznickými noži!

DON JUAN · Mé krásky, jedna z afér, ke kterým nás zavazuje čest, mě nutí, abych tady zůstal sám.

MARPHURIUS · O tempora, o mores! Jaké to časy a jaké mravy! Bodná rána úplně vymizí a její místo zaujme rozbitá lebka.

DON JUAN · Zlíbí-li se nebesům, abych zůstal naživu, pak vás prosím, abyste se rozpomněly na můj slib, a vězte, že ještě před příchodem noci o mně uslyšíte.

MARPHURIUS · Zdravý, ale nevzdělaný lid se chystá vnutit národu své barbarské způsoby.

DON JUAN *Sganarellovi* · Doprovod' ta hodná děvčata do vsi a postarej se, aby se jim nic nepřihodilo.

MARPHURIUS · Například přičiněním veslařů, které jsem právě potkal —

SGANARELLE · Jakých veslařů?

MARPHURIUS · Tři veslařů, kteří se z dnešní bouře stěží zachránili. Všude drze povykují, že jakýsi urozený pán jim dluží čtyřiapadesát dukátů! A vzteky bez sebe mávají vesly a křičí, že se bohudíky naučili s vesly zacházet.

SGANARELLE · Ti darebáci! Čtyřiapadesát dukátů!

CHARLOTTA · Milostpane, to jsou v patách vám? Jestli ano, radši utečte.

SGANARELLE · Ba, milostpane, to by bylo nejlepší.

MARPHURIUS · Pobijte tu slotu a hotovo!

SGANARELLE *děvčatům* · Na kolenou ho prostete! Jinak jsme všichni ztraceni.

MARPHURIUS · Vyhleďte ji! Vymažte ji z povrchu zemského!

MATHURINA *klečí* · Ano, utečte, milostpane. Je s nima zaručeně ten surovec Berthelot ze sousední vsi, ihned utečte.

MARPHURIUS *klečí* · A já vás úpěnlivě prosím, abyste je probodli.

MATHURINA · Milostpane, utečte! Pán jako vy si přece nemůže dát rozbít nos.

SGANARELLE · Už jdou, už jdou!

MARPHURIUS · Což si myslíte, hlupačky, že takový don Juan Tenorio vyřizuje své aféry jako ta vaše chamrad' rybářská? *Roztrhne plátno na obvazy a mává nástroji.*

MATHURINA a CHARLOTTA *současné* · Utečte, milostpane, ubijou vás!

DON JUAN · Vskutku, hra se mi zdá příliš nerovná. S hrubým násilím nechci nic mít. Osud nás rozdvouje. Adié, mé krásky, nedokážu vám nic odepřít. Sganarelle, jsem s to ti splnit, co sis tak horoucně přál: Můžeš obléknout můj kabát; dej mi své cáry.

SGANARELLE · Milostpane, ráčíte žertovat.

Mám ve vašich šatech přijít o život?

DON JUAN · Ne, nebude-li toho třeba. Přichystej vše pro návrat domů!

Don Juan odchází se Sganarellem. Lékař spěchá za nimi.

MARPHURIUS · Milostpane! Milostpane!
A souboj nic?

Děvčata na sebe pohlédnou a dají se do takového smíchu, že musí usednout.

TŘETÍ DĚJSTVÍ

Zpustlý park. Mezi stromy bílá stavba

1.

Don Juan ve Sganarellových šatech. Sganarelle v šatech dona Juana.

DON JUAN · Poslyš, Sganarelle, tak se mi zdá, že jsme tady už jednou šli. Stromy, křoviska i cesty mi připadají známé. A tenhle jistě čtyři sta let starý strom — nebyl svědkem nějakých plamenných přísah?

SGANARELLE · Takových stromů bylo hodně, milostpane, a leckde, všechny se mi pletou. Dovolte, abych si na chvíli sedl, milostpane. Rozčilení, tíže vašich šatů a koneckonců i toho koše mě náramně vyčerpaly.

DON JUAN · Hlupáku, nač také ten košík táhneš? Poručil jsem ti, abys jej bral s sebou? Don Juan košíky netahá.

SGANARELLE · Vaše šaty mě nezměnily natolik, abych směl zanedbávat povinnosti o don Juanův žaludek. Pojezme, milostpane.

DON JUAN · Darebáku! Šlechtici nesluší, aby

se někde u cesty pustil do paštiny jako pes. Ukaž se hoden šatů, které nosíš. Chovej se jako don Juan a já se zase budu snažit o tvé manýry. At tě proto ani nezapadne něco pojíst, lotře! *Don Juan jí a pije.*

SGANARELLE *zatímco don Juan hoduje* · Myslíím pořád ještě na toho darebáka doktora. Měl jsem se jím přece jen dát vyšetřit. Cítím se tak slabý a břicho mi už zase tak podivně kručí: napřed vlevo, potom vpravo. Bůhví, že mi zdraví zvláště neslouží, milostpane. *Don Juan na něho přísně pohlédne.* Myslím, že bych opravdu doktora potřeboval.

DON JUAN · Nač?

SGANARELLE · Aby mě kurýroval.

DON JUAN · Doktora na to, aby tě kurýroval? Doktora si zjednej, až budeš chtít umřít.

SGANARELLE · Copak nevěříte ani na senešové listí?

DON JUAN · A proč bych v ně měl věřit?

SGANARELLE *potřese zoufale hlavou* · No dobře, nechme medicínu medicínou, prostě jí nevěříte. Otočme list. *Nalévá mu víno.* A v Boha věříte?

DON JUAN · Nechme toho.

SGANARELLE · Hm, to znamená, že nevěříte. A v peklo?

DON JUAN · Ech!

SGANARELLE · Tak tedy také ne. A v ďáb-la?

DON JUAN · Inu...

SGANARELLE · Tedy také ne. A co v posmrtný život?

Don Juan se hlasitě zasměje.

A co v upíry?

DON JUAN · Jdi k šípku!

SGANARELLE · Víte, co je moc, to je moc. Jako by upíři nebyli! A kdopak by tedy těm v únoru narozeným vysával v noci

krev? A v co vlastně věříte, když ani v tohle ne?

DON JUAN · V co věřím?

SGANARELLE · Ano.

DON JUAN · Že dvakrát dvě jsou čtyři.

SGANARELLE · To je mi pěkná víra! Báječný katechismus! Věříte tedy v násobilku. Víte, milostpane, já nejsem študivaný jako vy. Nikdo se nemůže holedbat, že mě něčemu naučil. Ale přesto vidím, že někdo udělal ty stromy tady a tyhle skály nebo svět a nebesa tam nahoře. Udělalo se to všechno snad samo? A povstal jste snad taky sám od sebe? Nemusil váš pan otec obtěžkat vznešenou paní máti, abyste povstal? Nežasnete nad tím, jak všechno v člověku klope, jak jedno kolečko zapadá do druhého — ty šlachy, kosti, žíly, nervy — nebo plíce, srdce, játra a všechno ostatní, co tam —

DON JUAN · Budeš brzy hotov?

SGANARELLE · Čili: ať si říkáte co chcete, člověk je zázrak. A není třeba zázrak, že jsem tady já? Že mám v hlavě něco, co dokáže myslet na sto věcí najednou a řídit tělo tak, jak si přeju? Chce se mi třeba zatleskat — *všechno předvádí* — vztyčit paži, pozvednout oči k nebi, sklonit hlavu, pohnout nohama, vykročit vpravo, vlevo, dopředu, dozadu, obrátit se. *Otočí se a upadne.*

DON JUAN · Bravo. Měli bychom však myslet na to, jak se dostaneme do města.

SGANARELLE · Tady zrovna někdo jde! Zeptáme se ho na cestu.

Vystoupí žebřák.

Hej hola, ty tam!

DON JUAN · Když už jíš, tak aspoň jez jak se sluší a patří. Pamatuj, že jsi já.

Sganarelle se pouští do jídla stejně marnotratně jako don Juan.

2.

Don Juan. Sganarelle. Žebřák.

SGANARELLE · Kudy se dostaneme nejrychleji do města?

ŽEBŘÁK *Sganarellovi* · Držte se pořád téhle pěšiny a potom se pusťte vpravo. Ale radím vám, milostpane, mějte se na pozor, není to dávnno, co šli tudy chlapi podivného vzezření, oháněli se dlouhými klacky a byli náramně rozezleni na všechny šlechtice.

SGANARELLE · Jsem ti velmi zavázán, příteli.

ŽEBŘÁK *Sganarellovi* · Velký ubožák prosí o malou almužnu, milostpane. *Sganarelle se bezmocně ohlédne.*

DON JUAN · Ach tak, tvá rada zřejmě zcela nezištná ani nebyla.

ŽEBŘÁK *Sganarellovi* · Jsem velký chudák, milostpane. Neopomenu se pomodlit, aby vás Pánbůh hojnými statky obdařiti ráčil.

SGANARELLE · Děkuju ti, příteli.

DON JUAN · Ach co! Ať se raději modlí, aby ho Pánbůh obdařil pořádným kabátem.

SGANARELLE · Příteli, toho pána neznáš, ten věří jen v to, že dvakrát dvě jsou čtyři.

DON JUAN · A co tu vlastně v lese pohlédáváš?

ŽEBŘÁK *Sganarellovi* · Modlím se, aby Pánbůh rozhojnil statky oněm dobrákům, co mi něco dají.

DON JUAN · To se ti tedy musí dařit výtečně.

ŽEBŘÁK *Sganarellovi* · Ach! Milostpane, jsem na tom strašně zle.

DON JUAN · To jistě žertuješ. Když se někdo celý den modlí, tak mu zaručeně živnost kvete.

ŽEBŘÁK · Ujišťuji vás, milostpane, že většinou nemám, co bych strčil do svých bezzubých úst.

DON JUAN *Sganarellovi* · Podivné, nanejvýš podivné, milostpane. *Žebrákovi*. Mizerná odměna za tolik námahy. *Hlasitě se zasměje*. Milostpán ti dá dukát, poslední, který má, ale pod jednou podmínkou: že rádně zakleješ.

SGANARELLE · Milostpane, to snad ne...
ŽEBRÁK *Sganarellovi* · Ach milostpane, neuvádějte mě v pokušení.

DON JUAN · Chceš vydělat dukát, nebo ne? Záleží na tobě. Máš jej mít. *Sganarellovi*. V levé kapse, darebáku. *Vyjme ze Sganarellovy kapsy dukát. Žebrákovi*. Na! Ale zaklej!

SGANARELLE · Milostpane...
ŽEBRÁK *Sganarellovi* · Milostpane...

DON JUAN · Jinak nedostaneš nic. *Stranou Sganarellovi, kterého současně rýpne. Sganarelle!*

SGANARELLE · Tak drobet zaklej! Co už na tom...

DON JUAN · Tak tady máš, a zaklej, k čertu!
ŽEBRÁK · Ne, milostpane, to probůh radši budu hladovět.

DON JUAN *mu dá dukát* · Hlupáci! Na. Dám ti ho z lásky k člověčenstvu. *Žebrák vezme peníz a odejde celý nesouj.*

SGANARELLE · Milostpane, musíme dál! Za chvíli bude večer.

3.

Don Juan. Sganarelle. Angelika. Chůva.

Angelika, děvče v černém, provázená chůvou, vystoupí z parku, v ruce košíček s květinami. Obě vejdou do mauzolea.

DON JUAN · Ach! Jaké nebeské zjevení!
SGANARELLE *jej zadržuje* · Milostpane, vzpamatujte se! Copak se v tomhle směšném ustrojení můžete odvážit na kolbiště lásky?

DON JUAN · Máš pravdu. To jedině její

DON JUAN

nevšední krása mi dala zapomenout, že jsem přestrojen. Rychle mé šaty! Pospěš si, darebáku, co nevidět se vrátí!

SGANARELLE *se chystá soléknout kabát, rozmrzele* · Ach...

Rozepjal si vestu a vtom se ozve strašlivý hluk a křik veslařů. Dotírají na mladého šlechtice.

DON JUAN · Co to? Šlechtic přepaden třemi holomky!

SGANARELLE · Veslaři!

DON JUAN · Naprosto nerovný boj; takovou zbabělost nesnáším. Ihned tomu muži přispěchej na pomoc! S lidmi, kteří místo kordů užívají klacků, se nebiji. Pust se do nich, darebáku!

Dopraví Sganarella kopancem na místo boje a sám se uchýlí stranou.

4.

Don Juan. Sganarelle. Don Carlos. Veslaři. Angelika. Chůva.

Pantomima: Potyčka. Sganarelle zažene řevem veslaře na útěk, zatímco šlechtic, udeřen jedním z veslařů, ztratí vědomí a klesne k zemi. Angelika a její chůva vycházejí z mauzolea, zahlédnou kulhajícího a sténajícího Sganarella, který je navíc napolo nahý, a utečou. Zatímco se Sganarelle snaží mladého šlechtice křísit vlnem, don Juan hledí zděšeně za prchající dívkou.

5.

Don Juan. Sganarelle. Don Carlos.

DON JUAN · Rychle, darebáku, rychle! Šaty sem! Krmí na pasece srnky!

SGANARELLE *převlékaje dona Juana, omlouvá se sténajícímu donu Carlosovi* · Trpělivost, mladý pane. Jak dopnu kabát, dostanete víno.

DON JUAN · Zapni jej pořádně, však se vzpamatuje sám. *Kabát je dopnut. Sganarelle chce za donem Carlosem. Šerpu! Sganarelle uváže donu Juanovi šerpu. Bandalír! Sganarelle ho dostrojuje.*

SGANARELLE *donu Carlosovi, který těžce vstává* · Nic vážnějšího, mladý pane, jen rána veslem. Já ji dostal do nohy.

DON JUAN · Paruku!

DON CARLOS *donu Juanovi, kterému Sganarelle upravuje paruku* · Pane!...

DON JUAN *který dosud není zcela hotov, mu pohybem ruky naznačí, aby měl strpení.*

DON CARLOS *když je don Juan ustrojen* · Dovolte, pane, abych vám poděkoval za šlechtný čin a...

DON JUAN *se netrpělivě rozhlíží* · Pane, udělal jsem jediné, co byste na mém místě udělal rovněž.

SGANARELLE *stranou* · Totiž nic.

DON CARLOS · Vskutku, stačilo, abyste se objevil. Váš pánovitý zjev a hlas zvyklý poroučet... Asi se, pane, díváte, proč se ti čerti na mne vrhli. Nešťastná náhoda mě oddělila od bratra, s kterým jsme ráno vyjeli, abychom cosi uvedli do pořádku. Když jsem ho hledal, narazil jsem na tu bandu. Neznali mě, a proto mě obtěžovali historkou o jakémisi šlechtici, jenž jim zůstal dlužen peníze a jehož strašlivě pomlouvali. Když jsem jim vytykal, že tak mrzce haní náš stav, dali se strhnout k urážkám, a tak jsem je — bez ohledu na jejich početnost — chtěl potrestat. Byli ozbrojeni vesly a zacházeli s nimi tak obratně — *Sganarelle se pyšně uklání* — že bych jim bez vás a vaší statečnosti asi podlehl.

DON JUAN · Jste na cestě do města?

DON CARLOS · Nikoli. Se starším bratrem jsem se zapletl do jedné z afér, které tak bolestně postihují naše rodiny a vnucují

nám šlechticům krajní oběti. Och, neúprosná přísnost naší cti!

DON JUAN *Sganarellovi* · Utíkej! Podívej se po tom děvčeti!

DON CARLOS · Vskutku, výsledek souboje bývá pokaždé neblahý. Když nepřijdeme o život, rozhodně přijdeme o domovinu! My šlechtici jsme prostě na tom zle. Opatrnost ani bezvadné chování nám nejsou nic platné. Příkazy cti nás vydávají na pospas přehmatům druhých, náš život, náš klid jsou hříčkou rozmarů kdejakého darebáka, jenž nám pro nic za nic může vmést do tváře některou z urážek, na kterou musí šlechtic odpovídat zbraní.

DON JUAN · Máme ovšem tu výhodu, že sami můžeme připravit stejné nepříjemnosti těm, kteří jsou na obtíž zase nám. Nechci být indiskrétní, ale do jaké aféry jste se zapletl vy?

DON CARLOS · Věc pokročila tak, že již není třeba nic zamlčovat. Urážka nezůstala utajena, proto již není možno jí nedbat. Čest nám naopak přikazuje, abychom ji pomstili. A proto vám, pane, neváhám prozradit, že hanba, již se snažíme smýt, potkala sestru, která byla vyrvána z posvátného klidu kláštera a svedena. Pachatelem je jakýsi don Juan Tenorio, syn ctihodného dona Luise Tenoria. Od dnešního rána jej sledujeme.

DON JUAN · A znáte toho dona Juana, o němž mluvíte?

DON CARLOS · Já ne. Nikdy jsem jej neviděl. Ale starší bratr mi ho popsals. Žije nanejvýš...

DON JUAN · Pane, už ani slovo, prosím. Don Juan je mým nejlepším a snad i jediným přítelem. Nechci o něm slyšet nic hanlivého.

DON CARLOS · Vám k vůli už o něm hovořit nebudu. Je to od muže, který vám

vděčí za život, to nejmenší, co můžete žádat. Necht' jste však s tím donem Juanem jakkoli spřátelen, odvažují se doufat, že jeho skutek nenajde váš souhlas a že úmysl krvavě se pomstít shledáte zcela přirozeným.

DON JUAN · Jsem přítel dona Juana a nemohu to změnit. Ale ani on nemá bez-trestně urážet čest našeho stavu. Ušetřím vás obtíží hledání a přiměji ho, aby vám dal zadostiučinění, kdykoli a kdekoli si budete přát. Mé čestné slovo!

DON CARLOS · Jak nádhernou nadějí nám dáváte! Jsme vám velmi zavázáni, pane, ač by mě bolelo, kdybyste měl být do aféry zatažen.

DON JUAN · Jsme si s donem Juanem tak blízci, že by se bez mého souhlasu do souboje nikdy nepouštěl.

DON CARLOS · Jak krutý osud! Proč právě vám vděčím za život a proč je don Juan právě vašim přítelem!

6.

Don Juan. Don Carlos. Don Alonso.

DON ALONSO *nevidí dona Juana ani dona Carlose, dozadu* · Dejte koním pít a pak je přiveďte za námi. Půjdu kousek pěšky. *Spatří oba.* Co to vidím? Ty, můj bratr, s úhlavním nepřítelem naší rodiny?

DON CARLOS · S úhlavním nepřítelem?

DON JUAN *ruku na kordu* · Ano, jsem don Juan. Vaše převaha mě nepřiměje, abych své jméno zapřel.

DON ALONSO *s taseným kordem* · Zhyň, padouchu!

DON CARLOS · Zadrž, bratře, zadrž! Vděčím mu za život. Kdyby jeho nebylo, tak mě ubili lupiči.

DON JUAN

DON ALONSO · Snad bys nechtěl, aby podobné úvahy zabránily naší pomstě? Taková vděčnost by byla směšná. Čest je nekonečně cennější než život, a proto nemůžeme tomu, kdo nás o ni připravil, být dlužni za záchranu života.

Sganarelle se objeví mezi stromy. Snaží se rozčlenými posunky soustředit pozornost dona Juana na sebe.

DON JUAN · Žádám vás, pánové, o jediné — abyste se rozhodli rychle. Mám naspěch.

DON CARLOS · Vim, bratře, k čemu mě čest zavazuje. Mám připustit, aby se tento pán odebral na věčnost s dlužním úpisem, který jsem neproplatil?

DON ALONSO · Bůh nám dává příležitost, abychom se pomstili. Nechceš-li bojovat, tak odejdi. Přinesu sám tu posvátnou obět.

DON CARLOS · Bratře, zapřísahám tě...

DON ALONSO · Ne, musí zemřít...

DON CARLOS *se postaví před dona Juana* · Zadrž, bratře, zadrž, prosím tě! Nedomolím, aby se mu ukládalo o život, tady, kde bránil život můj! Budu ho chránit před každým; kdo chce jeho zabít, musí napřed zabít mne!

Pomlka.

DON ALONSO · Jaká neodpustitelná slabost!

DON CARLOS · Povol mi odklad, bratře.

DON ALONSO · Zájmy naší rodiny —

DON CARLOS · Nepřijdou zkrátka. Done Juane, jak vidíte, pokouším se splatit, co vám dlužím. Ale vězte, že se zítra už vynasnažím obdobně vám splatit urážku.

DON JUAN · Pane, můj slib již máte. Nemyslete, že se bojím střetnutí. Přiznám se vám ovšem, že by mi teď nepřišlo právě vhod. Proto za odklad děkuji.

DON CARLOS · Dostavte se dnes o půlnoci do tmavé uličky, vedoucí ke klášteru.

DON ALONSO · Tam spolu vyrovnáme účty.

DON CARLOS · Pojdme, bratře.

Oba odcházejí.

7.

Don Juan. Sganarelle.

DON JUAN · Nu, darebáku, kdepak je?

SGANARELLE · Milostpane!

DON JUAN · K čertu, mluv! Co stojíš jako bleskem zasažen?

SGANARELLE · Milostpane, opravdu snad do mě praštil. Víte, co to tamhle je za bílou stavbu?

DON JUAN · Co je mi po nějakém pomníku, hlupáku. Kde je to děvče?

SGANARELLE · Milostpane, to bílé mezi stromy, je — jeho hrobka.

DON JUAN · Čí hrobka?

SGANARELLE · Toho, koho jste podle všech pravidel zabil —

DON JUAN · Cože, zde leží komtur?

SGANARELLE · Bůh s vámi!

DON JUAN · Ach! — Teď ale k hlavnímu: Kdo je to děvče?

SGANARELLE · Děvče je — dcerou komturou.

DON JUAN · Dcerou! Podívejme se.

SGANARELLE · Kterou jste připravil o otce i matku! Milostpane, zapřísahám vás, utečme z tohoto neblahého místa. Nepřivolávejme hněv mrtvého tím, že tady setrváme!

DON JUAN · Zbabele, ty se bojíš mrtvých kvádrů, ačkoliv jsem s tebou? Ten strach z tebe vypráskám. Půjdu se komturovi poklonit a ty mě doprovodíš.

SGANARELLE · To nedělejte, milostpane, snažně vás prosím.

DON JUAN · Příkazuji ti, aby ses zbavil stra-

chu. Jde o návštěvu, kterou tomu pánovi dlužím. A ví-li, co se sluší, pak nás přijme přívětivě! Pojd!

Přistupují k mauzoleu mezi stromy.

Hudba. Mauzoleum se otevírá. Don Juan a Sganarelle stojí před sochou komturovou.

8.

Don Juan. Sganarelle. Socha komturova.

SGANARELLE · Tady! Tady je.

DON JUAN · Bože — jako římský imperátor!

SGANARELLE · Vypadá tak přirozeně, milostpane. Jako živý a jako by chtěl promluvit. A vrhá po nás pohledy, z nichž by na mne šel strach, kdybyste tu nebyl vy. *Don Juan se po něm hrozivě podívá.* Zdá se, milostpane, že nám není nakloněn.

DON JUAN · To by nám křivdil. To by znamenalo brát na lehkou váhu čest, kterou mu prokazují. Pozvi ho ke mně na večer!

SGANARELLE · Myslím, milostpane, že někdo takový už toho nemá zapotřebí.

DON JUAN · Tak dělej, povídám, už at to je!

SGANARELLE · Vy žertujete, milostpane, vždyť kámen by mě neslyšel.

DON JUAN · Právě. Čiň, co ti povídám.

SGANARELLE · Milostivý pane veliteli města — *Stranou* — Takové darebáctví! — *Nahlas.* Milostivý pane veliteli města, můj pán, don Juan Tenorio, se uctivě dává ptát, zda byste mu prokázal čest a povečeřel s ním.

Socha kývne.

SGANARELLE · Ach!

DON JUAN · Co je? Povídej!

SGANARELLE *napodobí kývnutí sochy* · Socha...

DON JUAN · Co je, hlupáku?

SGANARELLE · Socha!

DON JUAN · Co socha? Mluv, nebo ti zakroutím krkem.

SGANARELLE · Socha kývla.

DON JUAN · Aby tě hrom!

SGANARELLE · Přikývl. Opravdu. Oslovte ho sám!

DON JUAN · Pitomče. Pane veliteli, prokázal byste mi čest a povečeřel se mnou — v příjemné společnosti?

Socha kývne.

SGANARELLE · Ach!

DON JUAN *si šňupne* · Pojďte.

Oba odcházejí.

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

Zámek dona Juana. Teresa

1.

Sganarelle. Ragotin.

RAGOTIN *přejde s dopisem v ruce kolem Sganarella; má na sobě jezdecké kalhoty a boty.* Už čtvrtý dopis, který tam nesu.

SGANARELLE · Ragotine! Přijde, nebo nepřijde?

RAGOTIN · Ano.

SGANARELLE · Co ano?

RAGOTIN · Přijde, nebo nepřijde. Víím já? Proč by nepřišla? Snad proto, že má ještě smutek po komturovi. Ale což mě to zajímá? Mám práce dost. Hned abych v parku oddělal hlídače, hned zase otrávil psa nebo podplatil guvernanku. A pořád ty dopisy sem a tam. Dva koně jsem už ušval, pouhé tři nám zbývají. Ale moje nejsou. Tak co! Přijde, nepřijde? Já se po ničem neptám, já nic nevím, prostě jedu. *Odchází.*

DON JUAN

2.

Sganarelle.

SGANARELLE · Jak šťastný člověk! Já toho zase víím až příliš moc. Cítím, jak se nad tím našim domem stahuje strašlivá bouře, a náramně se bojím, že blesk srazí s pánem taky sluhu. Kuchařka by mi mohla vyčíst z ruky, co mě čeká a nemine. Vyzná se v tom. *Volá.* Serafino! Serafino!

3.

Serafina. Sganarelle.

SERAFÍNA · Co je? Mám spoustu práce s tou hostinou.

SGANARELLE · No právě, o tu jde.

SERAFÍNA · Co je tobě do ní?

SGANARELLE · To bych se právě chtěl od tebe dovědět. Serafino, trápí mě předtucha, že se nad tímhle domem stahuje strašlivá bouřka, a proto chci, abys mi hádala z ruky. Serafino, jsou mé osudy spoutány s osudy nějakého vznešeného pána? Ale buď opatrná!

SERAFÍNA · Ukaž!

SGANARELLE *otálí* · Rád bych se od tebe dověděl úplnou pravdu.

SERAFÍNA *uchopí jeho ruku* · Tu říkám vždycky.

SGANARELLE *stáhne ruku* · Ale mýlit se můžeš.

SERAFÍNA · Když myslíš, že se můžu mýlit, tak se radši vrátím do kuchyně. Mám toho čtení z ruky u vás stejně po krk. Není to dlouho, co z toho Josefína měla šok a Ragotin mi proto vynadal.

SGANARELLE *napjatě* · Ty tedy myslíš, že bych třeba omdlel, kdybys mi řekla plnou pravdu?

SERAFÍNA · Vždyt jsem se ještě vůbec nepodívala.

SGANARELLE · Mrkla ses.

SERAFÍNA · A já ti povídám, že ne! A teď se vrátím ke svým kaprům.

SGANARELLE · K čertu s kapry! Jen se hned neurážej. Tady je ruka. Tak co, je můj osud spřažen s osudem nějakého vznešeného pána? Ale opatrně! *Po pauze.* Není, že? *Cinká penězi v kapse.* Pořádně se podívej.

SERAFÍNA · Je tomu tak. Tvůj osud s osudem vznešeného pána...

SGANARELLE · Dej pozor, povídám.

SERAFÍNA · ... spřažen není.

SGANARELLE · Správně. Z ruky hádat umíš výborně, to se musí nechat. *Náhle nedůvěřivý.* Jen jestli to tam vsukutku stojí, jestli mi nechceš jenom něco namluvit. Chci slyšet, co tam stojí opravdu. Ne to, co bych rád, aby tam stálo. Myslíš, že mě čeká dlouhý život?

SERAFÍNA *prohlíží jeho ruku delší dobu* · Čára života je sice dlouhá...

SGANARELLE · Co znamená to „sice“? Chceš mi snad zase nahnat strach?

SERAFÍNA · Neřekla jsem, že nesnášíte pravdu? Vráťím se k pekáčům, ty kachny v nich mi aspoň nekvákají do řeči.

SGANARELLE · Snad bys mi nechtěla zavázat hubu, když jde o život? Každý přece ví, že na čtení z ruky není spolehnoutí. Když chceš znát pravdu o tom, co tě čeká, tak si musíš dát sestavit horoskop. Je sice drahý, ale zato spolehlivý.

SERAFÍNA · To říkáš jenom proto, že máš strach. Nejsi vůbec chlap. A ta tvá životní čára podle toho vypadá!

SGANARELLE · Sama jsi řekla, že je dlouhá!

SERAFÍNA · Ano, dlouhá, ale tenká!

SGANARELLE · To ať si klidně je.

SERAFÍNA · No dobře.

SGANARELLE · Hlavně že je dlouhá!

SERAFÍNA · Dobře.

SGANARELLE · Co se, Serafino, vlastně hádáme? Chci se přece jen dovědět, jestli tam nestojí, čeho bych se měl zvláště vystríhat.

SERAFÍNA · A až ti to povím, tak se zas na mě rozkřikneš.

SGANARELLE · Nerozkřiknu, slibuju.

SERAFÍNA · Vystříhej se telecího.

SGANARELLE · Hloupost, Serafino. Telecí snáším výborně.

SERAFÍNA · Narodil ses ve znamení Skopce, že?

SGANARELLE · Ne, Raka.

SERAFÍNA · To teda opravdu telecí snášíš.

SGANARELLE · Podívej se, jestli se nemám vystríhat všeho, co je z kamene?

SERAFÍNA · Z kamene?

SGANARELLE · Ano, či ne?

SERAFÍNA *slýchá přicházet dona Juana* · Milostpán! *Uteče.*

SGANARELLE *volá za ní* · Z kamene! Ano, či ne?

4.

Sganarelle. Don Juan.

DON JUAN · Co křičíš?

SGANARELLE · Ach milostpane, ta mluvící socha mi straší v hlavě.

DON JUAN · Nechme toho. Asi nás mámil stín. Nebo náhlý přival krve nám zkalil zrak.

SGANARELLE · Ne, milostpane, nedá se popřít, že opravdu kývla. Samo nebe vám tím divem naznačilo, že jste je svým životem...

DON JUAN · Poslyš, jestli mě neušetříš pošelých kázání, zavolám pacholka s bičem

a tři čtyři chlapičky, aby tě drželi, a budeš bit jak žito. Rozumíš?

SGANARELLE · Rozumím, milostpane. Vyjadřujete se velice jasně; je to velká výhoda, že všechno říkáte bez obalu, že člověku všechno vytmavíte jaksepatri.

DON JUAN · Tak. — Co je s Ragotinem?

SGANARELLE · Jel.

5.

Don Juan. Sganarelle. La Violette.

LA VIOLETTE · Milostpane, pan Dimanche, váš soukeník, je tady a přeje si s vámi mluvit.

SGANARELLE · Jeden z věřitelů! To nám ještě scházelo. Co ho napadá, chtít po nás peníze! Proč neřekneš, že milostpán tu není?

LA VIOLETTE · To mu tvrdím už tři čtvrtě hodiny, ale nechce tomu uvěřit. Usadil se v předsíni a čeká.

SGANARELLE · Tak ať si tam sedí a čeká jak dlouho chce.

DON JUAN · Ne. To si nepřeji. Přiveď ho sem. Dávat se zapírat před věřiteli je špatná taktika; je mnohem lépe jim něco poskytnout. *La Violette přivede pana Dimanche.*

6.

Sganarelle. Don Juan. Dimanche. La Violette.

DON JUAN · Ach pane Dimanchi, jaká laskavost, že jste mě vyhledal! Jste první, koho po návratu přijímám. Velmi se na své lidi zlobím, že vás neuvedli rovnou. Nařídil jsem sice, aby nikoho ke mně nepouštěli. Na vás se to ovšem vztahovat nemohlo. Pro vás jsou dveře stále otevřeny, vy na to máte právo.

DIMANCHE · Milostivý pane, jsem vám velmi zavázán.

DON JUAN *La Violetti a Sganarellovi* · A vás, darebáci, naučím, nechat pana Dimanche čekat v předsíni!

DIMANCHE · Milostivý pane, nic se přece nestalo.

DON JUAN · Nic se nestalo? Řekli vám, že nejsem tady, vám, nejlepšímu příteli!

DIMANCHE · Milostivý pane, jsem váš služebník. Přicházím, abych —

DON JUAN · Rychle křeslo pro pana Dimanche.

DIMANCHE · Milostivý pane, mohu zůstat stát, když —

DON JUAN · Nikoli. Chci, abyste v mém domě seděl.

DIMANCHE · Vždyt není třeba. *Chce se posadit.*

DON JUAN · Pryč s tou stoličkou! Řekl jsem křeslo.

DIMANCHE · Milostivý pane, ráčíte žertovat, já —

DON JUAN · Ne, ne, vím, čím jsem vám zavázán. Nechci, aby mezi námi byly rozdíly.

DIMANCHE · Milostivý pane —

DON JUAN · Ale jděte, jen se posadte.

DIMANCHE · To opravdu není třeba, všechno se dá vyřídit jedním slovem. Přicházím —

DON JUAN · Tak se přece posadte.

DIMANCHE · Ne, milostivý pane, neračte se obtěžovat, chtěl jsem jen —

DON JUAN · Ne, nevyslechnu vás, když se neposadíte.

DIMANCHE · Když jinak nedáte, milostivý pane. *Posadí se.* Já —

DON JUAN · Nu, pane, vypadáte báječně.

DIMANCHE · Děkuji, milostivý pane. Přicházím —

DON JUAN · Zdraví je zřejmě váš nejjistější kapitál — svěží ústa, růžové líce, jiskřivý zrak.

DIMANCHE · Já bych rád —

DON JUAN · A jak se vynachází milostivá paní?

DIMANCHE · Obstojně, milostivý pane, bohudík. Soudil jsem —

DON JUAN · Je čiperka.

DIMANCHE · K službám, milostpane. Doufal jsem —

DON JUAN · A Claudine, vaše dceruška, jak jí se daří?

DIMANCHE · Výborně.

DON JUAN · Ach! Holuběnka moje! Půvabné stvořeníčko!

DIMANCHE · Prokazujete mi náramnou čest, milostivý pane. Chtěl jsem —

DON JUAN · A synáček Paolo? Ještě stále tak vyvádí s bubínkem?

DIMANCHE · Pořád ještě, milostivý pane... Já —

DON JUAN · A ten váš pejsánek Pippo, pořád tak vrčí a chytá návštěvníky za lýtka?

DIMANCHE · Víc než kdy jindy, milostivý pane, a ne a ne ho to odnaučit.

DON JUAN · Nedivte se, že se na celou rodinu tak vyptávám; její osudy mě velice zajímají.

DIMANCHE · Jsme vám velmi zavázáni, milostivý pane. Já —

DON JUAN · Podejte mi ruku, pane Dimanchi. Mám-li nějakého přítele, pak jím jste vy.

DIMANCHE · Váš služebník, milostivý pane.

DON JUAN · Vskutku! Náležím vám celým srdcem.

DIMANCHE · Ani si toho nezasluhuji, já —

DON JUAN · Není, co bych pro vás neudělal, to přece víte... Všecko...

DIMANCHE · Milostivý pane, jste příliš laskav —

DON JUAN · A zcela nezištně.

DIMANCHE · Zahanbujete mě. Ale, milostivý pane —

DON JUAN · Ach pane Dimanchi, zcela upřímně — nechtěl byste se mnou povečeřet?

DIMANCHE · Ne, milostivý pane, musím hned zas domů. Já —

DON JUAN *ustane* · Rychle, lidičky, rychle pochodně! Vyprovodte pana Dimanche! A ať mu čtyři, ne, pět chlupů s mušketaři zajistí bezpečný návrat.

DIMANCHE *ustane rovněž* · Milostivý pane, to přece není třeba, vždyt klidně půjdu sám. Ale —

Sganarelle odnese ihned křeslo.

DON JUAN · Cože? Trvám na tom, aby vás vyprovodili. Velmi mně na vás záleží. Jsem vaším služebníkem, ba co dím, i dlužníkem.

DIMANCHE · Ach milostivý pane —

DON JUAN · To říkám každému, kdo o to projevuje zájem.

DIMANCHE · Kdybyste —

DON JUAN · Vy byste rád, kdybych vás vyprovodil osobně?

DIMANCHE · Ach milostivý pane, žertujete. Milostivý pane —

DON JUAN · Obejměte mě! Prosim vás o to. Ach, račte být znovu ujistěn, že jsem zcela váš a že není, co bych pro vás neučinil.

Ozbrojení služebníci s pochodněmi odvádějí Dimanche.

DIMANCHE · Milostivý pane, já chtěl...

DON JUAN *volá za ním* · Pošlete mi dva kabáty! Fazóna jako obvykle. Chci se zasnoubit.

DIMANCHE · Och! *Odchází.*

DON JUAN · Co je, La Violette?

LA VIOLETTE · Nějaká dáma! V hustém závoji.

DON JUAN · Přiveď ji. *Sganarellovi*. Co se tak po mně díváš, hlupáku! Stále se ještě bojiš sochy?

7.

Don Juan. Doña Elvira. Sganarelle. La Violette.

DOÑA ELVÍRA · Done Juane, prosím, abyste nebyl překvapen, že vás vyhledávám v tak pozdní hodinu a v tomhle ustrojení. Avšak to, co vám musím povědět, nesnese odkladu. Nepřicházím plna hněvu jako včera ráno; nalézáte mě změněnou. Nejsem již ta, která vás proklela a doufala v pomstu. Nebe zapudilo z mé duše jakýkoli hříšný sklon ke smyslné pozemské lásce. Necítím k vám již nic než cudnou něhu, než náklonnost, prostou všeho tělesného a sobeckého a zaměřenou jediné na vaše blaho.

DON JUAN *Sganarellovi* · Ty nestydo, tak se mi zdá, že pláčeš?

SGANARELLE · Radostí, milostpane.

DOÑA ELVÍRA · A takováto láska mě přivádí, abych vám doručila poselství nebes a pokusila se strhnout vás zpět od kraje propasti, u níž jste stanul. Ano, done Juane, vím o vašich prostopášnostech. A nebe mě pověřilo, abych vám v jeho zastoupení oznámila, že vaše zločiny již vyčerpaly jeho shovívavost, že jeho strašlivý hněv co nevidět na vás dopadne, neprojevíte-li co nejrychleji lítost. Možná že vám zbývá už jen několik málo hodin na to, abyste ušel velkému neštěstí. O mém osudu je rozhodnuto. Vracím se do posvátné samoty kláštera Santa Regina. A v té klauzuře by mi způsobilo

nesmírnou bolest, kdyby nebe pro výstrahu všem ostatním muselo ztrestat právě člověka, kterého jsem tak něžně milovala. A naopak by mě zase naplnilo největší radostí, kdybych vás dokázala přimět, abyste odvrátil strašlivý úder, který na vás hrozí dopadnout. Dopřejte mi přece tu sladkou útěchu, neodmítněte svou spásu, done Juane; uchráňte mě žalu vidět vás odsouzeného k věčným mukám pekelným.

SGANARELLE *stranou* · Ubohá žena!

DOÑA ELVÍRA · Velice jsem vás milovala. Nebylo na světě nic, co by mi bylo dražší. Pro vás jsem zapomněla na své povinnosti; vám jsem vše obětovala. To jediné, co na vás nyní žádám, je: vyhněte se zatracení. Zachraňte se, snažně vás prosím, ať již z lásky k sobě, nebo ke mně. Zapřísahám vás při všem, co ještě dokáže pohnout vašim srdcem!

SGANARELLE *stranou* · Má srdce z kamene!

DOÑA ELVÍRA · Teď půjdu. Tot vše, co jsem vám chtěla říci.

DON JUAN · Milostivá paní, je pozdě. Zůstaňte tu. Udělají vše pro vaše pohodlí.

DOÑA ELVÍRA · Ne, done Juane, nezdržujte mne.

DON JUAN · Milostivá paní, způsobila byste mi radost, kdybyste zůstala, opravdu.

DOÑA ELVÍRA · Ne, neztrácejme čas zbytečnými řečmi. Nechte mě odejít co nejrychleji. Nevnučujte mi svůj doprovod. A necht vám jsou má slova ku prospěchu. *Odejde.*

8.

Don Juan. Sganarelle.

DON JUAN · Sganarelle, co bude s naší pověstí? Nad ni ve válce ani v lásce není.

Pevnost se vzdává tomu, komu se již vzdaly jiné pevnosti. Přijímá to jako něco přirozeného a nezměnitelného. Alexandrova pověst podrobila více měst než síla jeho zbraní. Vojevůdci bez pověsti nezbyvá než bojovat jako nějaký zuřivec. Porážka musí být vzápětí vystřídána vítězstvím. Zařídil jsi večeri podle mých přání? Zavolej ihned hudebníky i věhlasnou zpěvačku Belisu; necht zpríjemní hostinu serenádou. A pošli pro ta rozkošná děvčata z rybářské vsi. Ať o půlnoci donesou ústřice a raky. Víno sám ochutnám.

SGANARELLE · Och pane! Ať vám nebesa odpustí.

Na obzoru podivně blyškání na časy. Sganarelle je pozoruje s úlekem a don Juan se mu proto směje.

DON JUAN · Ještě stále žádná zpráva od Ragotina?

SGANARELLE *roztřesený* · Žádná. *Vstoupí La Violette.*

9.

Don Juan. Sganarelle. La Violette.

LA VIOLETTE · Milostpane, váš pan otec přijel. V bráně se střetl s nějakými veslaři, kteří tam spustili povyk, že je strážný nepustil. Všelicos mu toho o vás nakukali.

DON JUAN *La Violettovi* · Běž a na chvílku ho zdrž. *Sganarellovi*. Trochu mě nalič. *Sganarelle ho ličí.*

Víš, že jsem v přítomnosti doni Elviry přece jen ještě pocítil jakési vzrušení? Že ta nová, bizarní situace měla v sobě jakousi dráždivost a že její zanedbaný zevnějšek, unylý výraz a slzy ve mně rozdmýchaly zbytky jakéhosi uhasinajícího ohně?

SGANARELLE · To znamená, že její slova na vás nikterak nezapůsobila?

DON JUAN · Pod oči jemné stíny!

SGANARELLE · K službám.

DON JUAN · Sganarelle, bude třeba myslet na nápravu.

SGANARELLE · Ó ano!

DON JUAN · Vskutku, bude nutno se polepšit. Ještě dvacet třicet let tohoto života a začneme myslet na sebe.

Blyská se na časy.

SGANARELLE · Och pane, nebe přisvědčuje. Nezatvrďte se, ještě je čas. Projevte lítost!

DON JUAN · V jistém smyslu to mám v úmyslu. Běž!

Sganarelle odchází.

10.

Don Juan. Don Luis. Později Sganarelle.

DON LUIS · Co zase slyším, ty nestoudníku? Och, jaká hanebnost! Och, jak nedůstojné to chování! Což je mohu ještě před zrakem světa skrýt? Jsem v koncích. Jakým právem požíváš našich výsad? Cos učinil pro to, aby svět v tobě viděl šlechtice? Což se vznešenou krví může ještě honosit někdo, kdo si vede tak bezectně? Dokázal by ses vůbec ještě zardít? Má se o šlechtici tvrdit, že je v přírodě něčím nestvůrným? Má se říkat, že synové pohůnků jsou ctnostnější než synové naši, že jsou lepší?

DON JUAN · To, že jste se vrhl do kočáru, otče, vám musel našeptat jakýsi vnitřní hlas, který ví, jak je mi vás třeba! Zažil jsem cosi, o čem bych si s nikým nemohl promluvit, než s vámi. Jste voják a člověk zbožný, proto mi porozumíte. Otče, vidíte syna jakoby zázrakem proměně-

ného. Nechce se mi mluvit o hanebných choutkách, které mě přiměly, abych vstoupil do člunu s úmyslem zmocnit se kteréši ženy. Ale za onoho kalného rána jsem uprostřed bouře zaslechl na moři váš strašlivý hlas, který děl: „Vrat se!“ A já zamířil co nejrychleji k břehu.

DON LUIS · K břehu! Oho!

DON JUAN · Zbožné dcerky rybářů mě přijaly. Překonávaly se v péči o mne. Jejich prostomyslné žvatláni mě hluboce dojímalo. *Ragotín přišel s dopisem. Co je? Ragotín odevzdává donu Juanovi dopis. Ten jej se zřejmým uspokojením přečte a hodí Ragotínovi měšec.* Promiňte, otče. Další znamení nebes. Ale dovolte, abych pokračoval. Krátce nato potkám nečekaně v hlubinách zpustlého parku andělskou bytost, která mě podle všeho poznává. Vezme mě za ruku a vede k bílému mauzoleu v římském slohu. Vstoupíme a stanu před kamenným náhrobkem muže, kterého jsem připravil o všechno, o ženu, o čest, ba dokonce o život. „Můj otec!“ pravilo děvče. „Přeje si vám odpustit!“

DON LUIS · Odpustit?!

DON JUAN · A co myslíte, že stojí v tomto psaní? Právě onen anděl, dcera komturova, ohlašuje svou návštěvu, aby tím milost dovršila. Chci jí být hoden. *Sganarelle se vrátil s dvěma konvicemi vína.*

DON LUIS · Je to možné?

DON JUAN · Ano, otče. Celý svět uvidí mou náhlou proměnu. Pohoršení, které jsem svými skutky způsobil, odčiním! Všechno úsilí soustředím na to, aby se mi dostalo úplného odpuštění. Jedině tomu budiž napříště věnováno mé snažení. A vás, otče, prosím o podporu, abych na cestě, kterou se chci dát, nezbloudil.

DON LUIS · Synu! *Obejme ho.* Přišel jsem, abych si s tebou promluvil o poslední

neprístojnosti, na kterou mě upozornilo několik drsných rybářů. Ale jak rychle se rozplývají otcovy výčitky, jakmile nachází byt jen nepatrné příznaky lítosti! Starosti, které jsi mi způsobil, jako by upadly v zapomenutí. Tvá slova je rozptýlila. Slzy radosti smáčejí mé tváře. *Don Juan jej odvádí.* Vytrvej v tomto obdivuhodném předsevzetí a vše ti dovolím a dopřeji, to slibuji. Ihned se vrátím k matce, abych se s ní podělil o radostnou novinku. *Odejde.*

11.

Don Juan. Sganarelle.

Během této scény se dokončují přípravy na hostinu a služebníci skryjí přicházející hudebníky s nástroji v listovní stromů.

SGANARELLE · Ach milostpane, jak dlouho jsem na tuto chvíli čekal! Je to možné? Vy se kajete? Bohu budiž dík, všechna přání se mi splnila.

DON JUAN *vybírá víno* · Hlupáku! — Tohle.

SGANARELLE · Proč hlupáku?

DON JUAN · Což bereš za bernou minci, co jsem právě řekl?

SGANARELLE · Jak? To všechno není... Vy nechcete... Vaše... Och, co jen jste to za člověka! Co jen jste to za člověka!

DON JUAN · Řekl-li jsem, že se chci polepšit, tak to byla jen válečná lest, nutná přetvářka, ke které se musím uchýlit, abych si naladil otce i leckoho jiného, koho potřebuji.

SGANARELLE · Cože? Vy, který v nic nevěříte, si chcete hrát na muže ctnostného? Co jste to za člověka? Co jste to za člověka?

DON JUAN · Člověk moudrý dovede těžít z nepravosti své doby, Sganarelle. A pokrytectví je zlo, které je právě v módě, a proto se vydává za ctnost. Role pokrytce má báječné přednosti. Několika grimasami se přidáš na stranu zbožných a skryt za tou zástěrkou se pak můžeš klidněji věnovat svým zájmům. Narazím-li na nepřátelství, nemusím hnout prstem; celá ta zbožná klika se mě ujme a bude mě bránit proti komukoli. Je-li poctivému muži dokonce zakázáno smřkat, pak pokrytec smí ukrást třeba celé město. A tak je tedy ukradněme! Sganarelle, Angelika, dcera komturova, přijala pozvání k večeři. Se srdcem statečným se připravme na setkání! Bude to jedno z nejslavnějších a nejrozkošnějších zadostiučinění mého života.

SGANARELLE · Ona přijala? A ví vůbec, kdo jste, milostpane?

DON JUAN · Dozví se to. Ode mne.

SGANARELLE · Že jste jí svedl matku a zabil otce? Milostpane, je jedinou mstítelkou...

DON JUAN · ...mrtvého sice, ale podle tebe velmi rozezleného otce. Ach, zdolat překážky téměř nezdolatelné, zmocnit se srdce, jež má věru proč, aby mi kladlo odpor, to se mi zdá úkol, kterého jsem hoden.

SGANARELLE · Milostpane, až dosud jsem se nikdy nevzdal naděje na vaši záchranu, ale tohle je horší než vše, co bylo, a nebe si tu nejstrašnější ze všech hanebností nedá líbit.

DON JUAN · I jdi, nebe to nebere tak přesně, jak si myslíš. Vidím ji vcházet, lehce, půvabně, s jemným ruměncem. Smutek nad vřele milovaným otcem pokrývá její hladké čelo rozkošným stínem. *Hudebníkům, kteří se rozestavili mezi stromy.* Jsou

všichni moji ptáčekové ve větvoví stromů připraveni? Pánové, spusťte přede hru! *Hudba spustí.*

„Vážená slečno, neznáte mě. Já vás však dobře znám a co víc, znám vaši rodinu, ke které mě váží nejtěsnější svazky krve a lásky. Jsem totiž don Juan Tenorio.“

SGANARELLE · Doufejme, že mu aspoň teď vyškrábe oči.

DON JUAN · Sganarelle, přál bych si, aby to zkusila. — „Má drahá, neušetřete mě ničeho. Zraňte mě, jak chcete, ale zrak mi ponechte; od chvíle, kdy jsem vás potkal, nemohu bez něho být!“ — Lichotkami si i mrtvého ještě získáš, Sganarelle. — „Ach, jak je Bůh krutý, že stvořil takovou krásu! Ale on ví, co činí. Má drahá, když jsem vás spatřil, když jsem slyšel, kdo jste, prominul jsem vašemu otci.“

SGANARELLE · Cože? Vy komturovi, kterého jste zabil?

DON JUAN · Ano, prominul. Neruš mě teď. — „Ach drahá, ach, usmrtil jsem ho! Hle, zas ta výčitka, které mě vystavil tím, že zemřel. Chtěl-li mě zničit, pak nemusel učinit nic jiného, než zemřít!“ — Odvážné, co! A jak to dokáže člověka splést! — „Kéž by váš otec byl v onom souboji, po němž jsem netoužil, zvítězil! Už by mě nebylo. Oč bych byl na tom lépe než teď. Jsem tu sice, ale stihá mě vaše opovržení!“ — A teď poslední výpad: „Můžete odmítnout člověka zoufalého, který s tváří pobledlou již téměř nicotě je vydán na milost a nemilost? Jestli to dokážete, pak mě aspoň zbavte života, který se stal bezcenným.“ — Asi tak nějak.

SGANARELLE · A s poctivostí daleko ne-dojdeš, a lež má dlouhé nohy, a kdo se směje první, směje se nejlíp, a kdo přijde

naposled, první mele, a smradlavé ryby dobré ryby, a odpust nám naši nevinu, a velbloud uchem jehly projde! Ach, jaká opovržlivost, myslet si, že člověk jako vy si smí dovolit všechno, že mu v tom nikdo nezabrání! Což opravdu není nikoho, koho by Bůh mohl vyslat? Což se nikdo nenajde?

DON JUAN · Máš pravdu: nikdo.

SGANARELLE · Když uvážím, kdo si všechno jen za dnešek přál, aby vás nebe rozdrtilo!

DON JUAN · Ano, dokonce v očích pana Dimanche jsem cosi takového zahlédl. A otce uklidnila jedině má přetvářka. Bratři doni Elvíry žijí po mé krvi. A s nimi jistě ještě jiní, kteří mi vypadli z paměti. Ale máš pravdu: Co si mají počít?

Blýská se na časy. Dunění hromu. Stmívá se.

SGANARELLE · Och pane, pane! Teď je to potřetí a teď to vím: Nebe k vám promlouvá. Dává vám znamení.

DON JUAN · Chce-li mi nebe dávat znamení, tak ať se vyjadřuje trochu zřetelněji. *Zaklepání.*

Už jde. Utíkej Angelice otevřít!

Sganarelle odchází.

Noste na stůl! *Hudebníkům.* Rozšveholte se, ptáčekové moji!

Zpěvačka Belisa zpívá serenádu. Don Juan čeká marně na příchod Angeliky. Sganarelle se vrací na smrt bleďý.

12.

Don Juan. Socha komturova. Sganarelle.

SGANARELLE *kývne jako socha* · Je tady ... on.

DON JUAN · Och! Nikoli ona? Jsem zklaman, to se nedá popřít. Přiveď ho!

DON JUAN

Socha komturova vstoupí.

Pane, doufal jsem, že budu moci přivítat i slečnu dceru. Ale prosím, usedněte.

Socha komturova neusedne.

KOMTUR · Done Juane, přišel jsem vás pozvat na večeři ke mně. Máte dost odvahy mě následovat?

DON JUAN · Jistě, kam?

KOMTUR · Podej mi ruku.

DON JUAN · Tady je. A kampak půjdeme, když si někdo přeje, abych se s ním setkal?

KOMTUR · Tam, kam tě povedu, nebude zvlášť lehké tě najít — kdyby si někdo přál se s tebou setkat.

DON JUAN *Sganarellovi* · Vezmi lucernu.

KOMTUR · Když tě samo nebe vede, není třeba světla.

Sganarelle omdlí.

Done Juane, zatvrzelost v hříchu vede ke strašlivým koncům. Kdo milost nebes promarňuje, chystá cestu blesku.

Socha komturova odvádí dona Juana dopředu.

DON JUAN · Ó nebesa, co to cítím? Ohnivá smršť mě spaluje. Zadržte! Ach!

Za hlasitého dunění se země otevírá. Veden komturem, sjede don Juan do hlubin, marně si přidržuje klobouk. Z díry, ve které zmizel, vyšlehnou obrovské plameny. Hudba ustala. Na jevišti se postupně vřítí několik osob.

13.

Sganarelle. La Violette. Angelika. Dimanche. Elvířini bratři don Alonso a don Carlos, následováni lékařem Marphuriem. Don Luis. Veslaři. Děvčata z rybářské vsi se svými snoubenci.

LA VIOLETTE · Jaké neštěstí! Je po něm!

ANGELIKA · Trochu jsem se opozdila. *Spatří díru.* Ach! Jaká hrůza!

DIMANCHE *nese dva kabáty* · To je vydírání! Ty dva kabáty, milostivý ... Ach! Můj nejlepší zákazník!

ELVÍŘINI BRATŘI · Kde je ten darebák? — Ach! Čest naší rodiny poskrvněna navěky!

SERAFÍNA · Ach! Kdo teď sní mé kachýnky na pomerančích?

MARPHURIUS · Ach! Je po souboji!

DON LUIS · Ach! Můj syn! Můj dědic!

VESLAŘI · Ach! Kdepak je? — Čtyřiapadesát dukátů v čudu!

DĚVČATA Z RYBÁŘSKÉ VSI · Ach! Kdo koupí naše ústřice? Takový pěkný panáček!

Všichni stojí zdrceni před dírou. Shora se pomalu snáší don Juanův klobouk.

SGANARELLE · Moje mzda! Moje mzda!

POZNÁMKY

k inscenaci

1.

Za scénérii se výborně hodí originální jeviště Moliérovo se svou velkolepou perspektivou, se svými salónními lustry, skrovnými náznaky: svět jako dekorativní loviště velkých pánů.

2.

Hraje se naprosto vážně, to znamená — společnost sama sebe bere zpropadeně vážně.

3.

Velký svědce se nesníží ke zvláštním erotickým trikům. Svádí svým kostýmem (a způsobem, jak jej nosí), svým postavením (a nestydatostí,

jak ho dovede zneužít), svým bohatstvím (nebo úvěrem) a svou pověstí (nebo jistotou, kterou mu jeho proslulost propůjčuje). Vystupuje jako sexuální velmoc.

4.

Některé akce lze podložit hudbou Lullyho. Rozhovory s doňou Elvírou v prvním a posledním dějství ztrácejí hudbou tragický charakter a získávají vhodnější charakter melodramatický. Pro výstup mstičiho se bratra (Don Alonso) ve třetím dějství se velmi dobře hodí halalí lesních rohů.

K postavě dona Juana

Don Juan není ateista v pokrokovém smyslu slova. Jeho bezvěrectví není bojovné, když žádá nějakou lidskou akci. Pramení prostě z nedostatku víry. Nezastává jiné přesvědčení, nýbrž žádné přesvědčení nemá. — Don Juan možná dokonce věří v Boha, jenže o něm nechce slyšet, poněvadž by to mohlo být na překážku jeho požitkářství. — Jako používá každého argumentu, který dokáže dámu položit, tak používá rovněž každého argumentu, který ho dokáže dámy se zbavit. Žádnému z nich sám nevěří. Nejsme na straně Moliérově. Ten hlasuje pro dona Juana: epikurejec (a žák Gassendiho) pro epikurejce. Soudu nebes se Molière vysmívá — hodil by se k nebi, k tomu pochybnému zařízení na umrtvování životní radosti. Proti donu Juanovi postavil jedině manžele-paroháče atd. — Jsme proti parazitické životní radosti. Z umělců života se žel sami můžeme pochlubit jen tygry!

Bessonova inscenace Dona Juana s Berliner Ensemblem

Když němečtí kočující herci hráli v sedmnáctém století Shakespeara, šlo o Shakespeara zpotvořeného, vyparáděného, zhrublého. Teprve kla-

sika texty zase očistila a objevila jejich význam. (Mýlí se však každý, kdo se domnívá, že tedy musí existovat nefalšovaná shakespeareovská tradice, ze které by se dalo čerpat. To, co se totiž tak pěkně a slibně rozvíjelo, brzy zase ustrnulo a změnilo se v klišé a šablonu.) Německé měšťácké jeviště Molièra „zdolalo“, aniž zdemolovalo texty; dostalo se mu na kobytku tím, že jej pojalo hlouběji, že jej „zlidštilo“, „zdemoničtělo“. Lakomec se stal „téměř“ tragickým člověkem, jenž je „vydán“ na milost a nemilost démonické chtivosti. Z Dandina, onoho paroháče ze snobismu, udělalo jakéhosi Vojcka, kterému šlechtic sebere ženu. Z dona Juana se stal snad dokonce „tragický prostopášník“, „člověk věčně hledající a toužící“. Nic z textu, který je po ruce, takové pojetí neospravedlňuje. Svědčí naopak o naprosté neznalosti doby, v níž Molière žil, a o naprosté neznalosti postoje, který k ní zaujímal. Setkáváme se dnes se zvláštním pojetím pokrokovosti, které divadlům při křivení velkých děl minulosti velmi překáží. Pokrokovost podle toho spočívala v tom, že se tvůrčí činnost časem zbavovala stále více primitivnosti a navi-
vity. Toto mínění je velmi rozšířeno i v měšťáckém táboře, odkud také vzešlo. Když anglický herec Olivier natočil Shakespearova „Jindřicha V.“, zahájil film scénou z premiéry na Shakespearově divadle. Hrál se pateticky, strnule, primitivně, ba téměř přihlouple. Potom se přešlo k „modernímu“ způsobu hraní. Drsné staré časy byly za námi, hrálo se diferencovaně, elegantně, s pocitem převahy. Sotvakdy mě nějaký film tak popudil. Jaká opovázlivost, domnívat se, že režie Shakespearova byla zřejmě mnohem hloupější a drsnější než režie pana Oliviera! Nezastávám samozřejmě názor, že století minulé nebo i naše nevytvořilo nic nového při předvádění lidského soužití a při vykreslování člověka. Ale nač „obdarovávat“ těmito pokrokovými znaky také díla starší, jsou-li díly mistrovskými! Nemůžeme Marlowovu Faustovi pro-

půjčovat rysy Fausta Goethova; nestal by se tím goethovským a přestal by být marlowovským. Stará díla mají své hodnoty, svou diferencovanost, svou škálu krás a pravd. Nutno je objevovat. To neznamená, že se Molière má hrát tak, jak se hrál 170x; znamená to jen že by se neměl hrát tak, jak se hrál 1850 (a 1950). Právě mnohost poznatků a půvabů jeho děl dovoluje, aby se z nich vydoloval účím přiměřený naší době. Molièrův Don Juan je pro nás ve starším pojetí cennější než v pojetí novějším (rovněž starém). Máme ze satiry (Molièrovi bližší) víc než z polotragické studie charakteru. Lesk příživníka nás zajímá méně než příživnický charakter jeho lesku. Lipským studujícím filozofie, kteří o Bessonově představení diskutovali, se zdála satira na feudální pojetí lásky — ne nepodobně štvaniči na zvěř — ještě natolik aktuální, že s náramným veselím vykládali o dnešních dobyvatelích srdcí. Jsem přesvědčen a doufám, že by je třeba démoničtí vrahové duší zajímali mnohem méně.

A vskutku, inscenace Benno Bessona je významná z dvojího důvodu. Obnovil komičnost figury dona Juana — která je ostatně oprávněná už tím, že role byla v divadle Molièrově zprvu obsazena komikem, který obvykle hrával komické markýze — a to obnovením sociálně kritické noty hry. Ve slavné scéně žebrácké, která dosud sloužila k tomu, aby vykreslila dona Juana jako volnomyšlenkáře a tím jako typ pokrokový, předváděl Besson leda libertina, který je příliš arogantní na to, aby uznal nějaké závazky, takže se stávalo zjevným, jak vládnoucí klika nedbá ani státně koncesované a nařízené víry. Formálně se Besson poněkud emancipoval tím, že odstranil rozdělení hry na pět dějství, což je dobově vázaný formalismus. Touto snadnou operací se mu nesporně podařilo vystupňovat požitky diváků, aniž obětoval cokoli z toho, v čem je smysl hry. Pro německé jeviště bylo dále významné, že Besson velmi šťastně využil neoceni-

telných tradic francouzského jeviště. Publikum si s potěšením uvědomilo široký univerzální dosah molierovské komiky, onu odvážnou směs nejjemnější komorní komiky a největší frašky, i ony nedostupné drobné pasáže vážné, které jsou v ní roztroušeny.

Naše divadlo prochází krásným obdobím učení. Proto jsou jeho pokusy důležité a jeho chyby snad omluvitelné.

1954

BUBNY A TRUMPETY

ADAPTACE HRŮ „THE RECRUITING
OFFICER“ OD GEORGE FARQUHARA

Spolupracovníci: B. Besson a E. Hauptmannová

Osoby

*Kapitán William Plume
Kapitán Brazen
Seržant Kite
Mr. Balance, smířčí soudce
Viktorie Balanceová, jeho dcera
Mr. Worthy, majitel továrny na obuv
Mr. Smuggler, bankéř
Simpkins, sluha u Mr. Balance
Melinda Moorhillová
Paní Prudeová
Rosa, venkovské děvče
Lucy, Melindina komorná
Maggie
Sally
Thomas Appletree
Costar Pearmain
Bullock, Rosin bratr
William
Mike, číšník
Jenny, žena vojáka
Paní Cobbová, matka padlého vojáka
Bridewell, konšábl
Ramenáč
Nezaměstnaný
Žena nezaměstnaného
Horník
Žena horníka
Pasák*

*Kitty z ulice Kuřátek
Kapsář
Otec pěti dětí
Matka pěti dětí
Soudní sluha
Bubeník
Sluha*

Odehrává se v Anglii během války za americkou nezávislost.

PROLOG

Před oponu vystoupí seržant Kite se svým bubeníkem.

Jsem seržant Barras Kite a jsem pověřen
verbovat, a to naším pánem
Předobrym králem Jiřím, neboť tam za
dalekým oceánem

V kolónii Jeho Veličenstva, v kolónii
jménem Amerika

Je plno nevidaných rozbrojů a revolucí,
jak se dnes říká.

K vojenské službě se tedy hlase, kdo
z vás by pocítil chuť

At jsou to veteráni či zklamaní hrdinové,
jimž dme se hrud'

Přátelé pobytu pod širým nebem, ta
chasa nezbedná, leč bystrá

Učedníci, co mají přespříliš přísného
mistra

Synové nesvědomitých rodičů, děti, jichž
osud se zdá zpečetěn

Nádeník, co má málo prachů, či manžel,
co má příliš mnoho žen:

Ti všichni at s důvěrou se obrátí na mne
v hostinci U havrana

Však moje počestná osoba je vám tímto
už povrchně známa.

Nuže: kdo za pestrý mundúr a za spoustu
jídla půjde bránit, pánové

Naši dobrou starou Anglii? (Úctě se
budou těšit jeho sestry, bratři,
matky a otcové.)

I.

Tržiště ve Shrewsbury

*Na jedné straně dům smířého soudce Balance,
na druhé straně verbířská bouda. Seržant Kite
přistoupí k sedlákům Pearmainovi a Appletree-
ovi, kteří si prohlížejí obrázky na boudě.*

KITE · Pánové, vy oba jistě znáte Severnu,
ale jestlipak znáte také Mississippi? Vy-
nese z boudy polní stolek a na něj položí
vojenský klobouk. Vidíte tenhle klobouk,
pánové? Je to klobouk cti. Obratem
ruky udělá z obyčejného člověka vá-
ženého muže. Kdo měl to štěstí, že se
narodil šest stop vysoký, toho Uran před-
určil, aby se stal velkým mužem.

K Thomasovi Appletreeovi.

Dovolte, sire. Rád bych věděl, jak se vy-
jímá vaše hlava pod tímto kloboukem.

APPLETREE · Za tím něco vězí. Nasadíš mi
klobouk a jsem voják.

KITE · Ne, ne. To ten klobouk nedokáže a já
taky ne.

Protože se Appletree brání, k Pearmainovi.

Tak ty. Pojď, podíváme se, jak by slušel
tobě.

PEARMAIN · Klobouk by nebyl špatný, ale
něco za tím vězí.

KITE · Nic, přáteli. No tak, člověče, neboj se
přece!

Kitovi se podaří nasadit Pearmainovi klobouk.

PEARMAIN · Hrozně smrdí krví a prachem.

APPLETREE · Co je to tady vpředu?

KITE · Zlaté lemování kolem písmene J. To
je jako náš král Jiří. Na dva prsty široké.
Znak cti a slávy, bratře.

PEARMAIN · Bratře? Dej si pozor, seržante:
neutahuj si ze mne, nebalamut mě, ne-
dělej ze mne pitomce. Nech si svůj klo-

bouk a své bratrství nádvkem. Dneska mi nesedí. Pojd', Tome.
Odběhnou smějíce se. Kite pověsí opět klobouk na boudu. Koňský dupot. Vchází kapitán Plume.

KITE · Budte vítán ve Shrewsbury, kapitáne! Od břehů Delaware zpět na březích Se-verny!

PLUME *projde se kolem* · Shrewsbury!
Vzdychne.

Jak to vypadá s verbováním? Jak přivítalo letos Shrewsbury své nápadníky v uniformách?

Kite mávne rukou.
Úspěchy žádné?

KITE · Nepatrné, kapitáne. Ptal jsem se těch lidí, docela podle předpisů, jestli se v nich nevaří krev, když ti špinaví američtí farmáři a lovci kožišin nechťejí platit dobrému králi Jiřímu daně.

PLUME · No a?

KITE · Odpověď byla moc ošklivá. Jsem tu právě týden a naverboval jsem celých pět kusů.

PLUME · Pět.
Odměti se.

A co jsou to zač?

KITE · Jeden je pytlák. Druhý silák z Kentu, kdysi známý boxer. Třetí skotský kůžičkář. Další je advokát, kterému zavřeli živnost, a poslední je nějaký páter vyklouz z Wellsu.

PLUME · Advokát? Zbláznil ses?

KITE · Proč?

PLUME · Pane Kite, nechci mít ve své rotě nikoho, kdo umí psát. Chlap, který umí psát, sepisuje stížnosti, dělá podání, navrhuje — pryč, povídám, okamžitě propustit!

KITE · A co ten farář? Hraje na housle.

PLUME · Ten bude asi taky umět psát. No, vzhledem k těm houslím, nechat. Dál.

KITE · Dál. To je všechno.

PLUME · Zatraceně!

KITE · Jednoho rekruta tu ještě najdete, kapitáne. Toho jste se jistě nenadál.

PLUME · Koho?

KITE · Postaral jste se o něj, když jste tu byl posledně. Vzpomínáte si ještě na Molly od Havrana?

PLUME · Doufám, že nečeká dítě.

KITE · Nečeká, už ho má.

PLUME · Kite, tomuhle dítěti musíš být otcem ty.

KITE · To ne, prosím, pan kapitán přece ví, že jsem ženatý.

PLUME · Pokolikáté už?

KITE · Zpaměti to nevím. Napsal jsem si to tady vzadu na verbířskou knížku —
Vytáhne knížku.

Slečna Sheely Snickereyesová, co prodává ryby v dublinském přístavu; Peggy Guzzlová, kořalnice, vedle Jízdni gardy ve Whitehallu; Dolly Waggonová, dcera nosiče z Hullu; slečna van Bottomflatová od Černého polibku. Potom ještě Jenny Oakumová, vdova po lodním tesaři v Portsmouthu, ale tu většinou nepočítám, protože byla zároveň provdána za dva lodní důstojníky a za jednoho kuchaře od válečného loďstva.

PLUME · Pět. Tak to doplň na pětucet, Kite. Je to chlapec, nebo děvče?

KITE · Chlapec.

PLUME · Zanes matku na svůj výkaz a hocha na můj. Zapiš ho jako Francise Kita, granátníka na trvalé dovolené. Povolují ti plný odvedencův žold na jeho výživu. Ale teď jdi a postarej se, ať postel té chudinky nezahálí.

KITE *vzdychá* · Rozkaz. Má pan kapitán ještě nějaké rozkazy?

PLUME · Zatím ne.

KITE · Tamhle přichází někdo, koho budete znát od loňska. Pan Worthy, výrobce škorní.

Odejde.

PLUME · Opravdu, vypadá jako Worthy — ovšem spíš jako Worthyho duch.

WORTHY · Plume! Vy jste se vrátil? Živ a zdrav?

PLUME · Živ jsem prošel bojišti Nového světa a doufejme, že jsem vyšel zdrav i z londýnských kořalen.

WORTHY · Jste šťastný muž, Plume.

PLUME · Co je s vámi? Vylezl snad nebožtík pan otec z rodinné hrobky a zasedl opět za psací stůl své firmy?

WORTHY · Ne, ne.

PLUME · Ženatý?

WORTHY · Taky ne.

PLUME · Kterápak je to? Znáš ji?

WORTHY · Melinda.

PLUME · Melinda Moorhillová. Ale ta s vámi přece začala vyjednávat o kapitulaci už před rokem, jestli si dobře vzpomínám, a za docela čestných podmínek. Nemýlím-li se, radil jsem vám tehdy, abyste jí nabídl únos, a tím učinil zadost jejím romantickým citům. Je to tak?

WORTHY · Však jsem to taky udělal. Vyžádala si čas na rozmyšlenou: Ale potom najednou dostala pevnost docela neočekávaně přisun a já musel změnit oblečení v blokádu.

PLUME · Prosím podrobnosti.

WORTHY · Zemřela jí teta ve Flintshiru a odkázala jí dvacet tisíc liber.

PLUME · Ale, Worthy, vy stále ještě neovládáte pravidla válčení. Blokáda — jaká pošetlost. Měl jste svůj útok ještě zdvojnásobit, vzít pevnost ztečí nebo zemřít na předprsni.

WORTHY · Nastoupil jsem k útoku se všemi zálohami. Ale byl jsem odražen s tako-

vou silou, že jsem se musel vzdát veškeré naděje, že se někdy stane mou milenkou. Teď se o ni už půl roku ucházím tím nejjemnějším a nejpokornějším způsobem: mám v úmyslu se s ní oženit.

PLUME · Tak... A protože ji zbožňujete jako bohyni, zachází s vámi jako se psem. Je to tak?

WORTHY · Bohužel.

PLUME · Má-li o vás získat lepší mínění, Worthy, musíte ji nejdřív přimět, aby o vás měla mínění špatné.

WORTHY · Ale jak?

PLUME · Nechte mě chvíli uvažovat. Nejdřív bych se vyspal s její komornou. Nebo bych sehnal tři čtyři ženské ze sousedství, které by začaly roztrušovat, že jsem je všechny obtěžkal. Nebo uveřejníme v Oznamovateli básně o krásných ženách ze Shrewsbury, jenom o ní ne. Nebo ještě něco jiného: Uspořádáme ples. Dvě nebo tři strašidla známá v celém městě nepozveme a ji s nimi.

WORTHY · To by ji trefilo, připouštím, ale Shrewsbury je takové nudné toryovské hnízdo — plesy a básně v Oznamovateli, na něco takového tu není pomyslení.

PLUME · A co nemanželské děti, na ty také ne? Když tady máte verbíře? Pokud vím, je naší zásadou: Kolik rekrutů ze země odvedeme, tolik tu musíme zanechat.

WORTHY · Milý kapitáne, nikdo nepochybuje, že jste ochoten obětovat vlastní své nejlepší síly. Molly od Havrana to ráda do-svědčí.

Kite se vrátil.

PLUME · Co je?

KITE · Poslal jste mě, abych tu chudinku jaksepatří utěšil. Totiž paní Molly, moji manželku, pane Worthy.

WORTHY · Oho! Výborné! Dobrou zábavu, pane Kite.

KITE · To si dám líbit, když v rovné půlhodině přijde člověk k manželce i k dítěti. Ale kapitáne, někdo mě už předešel.

PLUME · A jak dalece?

KITE · Sluha v zelené livreji jí dnes ráno přinesl košíček s dětským prádelkem.

PLUME · Kdo jí ho poslal, u sta hromů?

KITE · Přinesl to Simpkins, sluha slečny Viktorie.

PLUME · Viktorie?

WORTHY · Viktorie Balanceová? To není možné!

PLUME · Kdo je Viktorie Balanceová?

WORTHY · Vzpomínáte si na penzionát slečny Pritchettové v Ořechové ulici?

PLUME · Ach, ta šestnáctiletá!

WORTHY · Jak málem vypadla z okna, když jste na ni zamával.

PLUME · Ano, byla hrozně k smíchu. Poslala mi ještě k Havranovi psaníčko. Už jsem se k ničemu nedostal . . . ale jak k tomu ta chudinka přijde, aby teď posílala Molly dárky? Tak by jednala žena, ale ne takový žabec. A dokonce jen jedna žena z tisíce, žena, tak říkajíc povznesená nad každou žárlivost.

WORTHY · Jeden rok znamená v tomhle věku všechno: dnes je skutečně už skoro dospělá.

PLUME · Takové gesto! Myslím, že si zaslouží, abychom na ni nezapomněli. Worthy, kde tu mají nejlepší víno? Tam si můžeme promluvit obchodně.

WORTHY · Správně, proto jsem také přišel. Kde nakoupíte škorně pro své granátníky? Doufám, že u firmy Worthy a spol.

PLUME · Především bych potřeboval vědět, kde vezmu granátníky do vašich škorní, Worthy. Musím okamžitě udělat návštěvu soudci Balanceovi. Kite, dejte vybubnovat, že jsem dorazil. A nařizují vám, abyste tu od zítřejšího rána udělal

takový blázinec, že se celé Shrewsbury postaví na hlavu a bude salutovat nohama.

Odchází s Worthym k hotelu. Kite salutuje.

II.

V domě soudce Balance

Soudce Balance čte ve školním sešitě. Z ulice je slyšet bubnování a hlas vyvoláváče.

BUBENÍK · Poslední hlášení z hotelu U havrana. Právě dorazil ze zámoří hrdina od Bunker Hillu! Královský kapitán William G. Plume zdraví slavné město Shrewsbury!

Soudce Balance schovává sešit za zády, když uchází jeho dcera Viktorie.

VIKTORIE · Byl zde nějaký seržant Kite, otče. Říká, že z Londýna přijel kapitán Plume a chce vás navštívit.

BALANCE *sarkasticky* · Mne?! — Viktorie —

VIKTORIE · Sire —

BALANCE · Jaký to byl košíček, s nímž jsi poslala Simpkinse k jisté Molly Fasspittlové?

VIKTORIE · Košíček pečiva, sire.

BALANCE · Zcela správně. S dětským prádlem.

VIKTORIE · To je od Simpkinse ohavnost!

BALANCE · Ty ovšem nevíš nic o tom, že slečna Fasspittlová má nemanželské dítě s kapitánem Plumem?

Viktorie mlčí.

To bych rád věděl, co je ti do nemanželských dětí kapitána Pluma.

Zvuk rohu.

VIKTORIE · Proč do dětí? Do dítěte.

BALANCE · Co je ti po něm?

VIKTORIE · Když válka v koloniích odloučí zamilované, otče . . .

BALANCE · Zamilované! — Viktorie, kolik ti bylo, když ti zemřela matka?

VIKTORIE · Čtyři.

BALANCE · Dovolil jsem, abys trpěla v něčem nouzi, nebo jsem se o tebe staral jako pečlivý a starostlivý otec? — Tak vidíš. A po smrti tvého bratra jsem tě udělal dědičkou svého jmění. To pro tebe znamená tisíc dvě stě liber roční renty. Toho kapitána Pluma pust z hlavy.

VIKTORIE · Nikdy jsem kapitána Pluma v hlavě neměla, sire . . . A on by muži ve vašem postavení nikdy neudělal . . .

BALANCE · . . . aby tě svedl? Ale udělal. Znám myšlenky a city mladých důstojníků, protože vím, jak jsem sám smýšlel a cítil, když jsem byl důstojníkem. Byl bych dal nohu za to, abych svedl dceru starého poctivého statkáře, u kterého jsme byli posádkou.

VIKTORIE · Naplňujete mě úžasem, sire.

BALANCE · To doufám.

VIKTORIE · Domníváte-li se už, otče, že musíte takhle mluvit o anglických důstojnících, pak snad máte ještě trochu důvěry k anglickým dívkám.

BALANCE · Ani v nejmenším. Každá anglická dívka, která má jen trochu temperamentu — a já doufám, že nějaký máš — se ochotně dá svěst důstojníkem. Obávám se, že mezi vámi . . .

VIKTORIE · Otče, jste ohavný.

Balance vytáhne sešit.

VIKTORIE *chladně* · Vy jste četl můj deník, sire?

BALANCE · Nečetl, ale nenut mě, abych to udělal. Mluv pravdu.

VIKTORIE · Nic mezi námi nebylo, otče.

Když se otec chystá otevřít sešit.

Skoro nic. Poslední svatodušní neděli zde byl na oběd. Se mnou vůbec nemluvil. Jenom když mi podával pudink, řekl:

„Modrá stužka by vám slušela ještě líp, dítě.“ V neděli večer jsem se vrátila do penzionátu a pak jsem ho už vůbec nespátřila.

Otec hrozí, že otevře deník.

Jen ještě jednou. Procházel se s panem Worthym po Ořechové ulici a pozdravil, když jsem stála u okna. To bylo opravdu všechno.

Otec znovu hrozí, že otevře sešit.

Nanejvýš ještě ten lístek, ve kterém jsem mu přála šťastnou cestu. To jsem musela, ze zdvořilosti.

BALANCE · Tak.

Vrátí jí deník.

VIKTORIE · Ještě minulou neděli jste sám říkal: Dokud nepřijde Plume, nehnou se tu odvodky z místa, a vychvaloval jste ho do nebe.

BALANCE · To dělám i teď. Ale jen jako verbíře. Jako verbíře vojáků, a ne mé dcery. Zkrátka: Kapitána Pluma pustíš z hlavy. A kapitány vůbec. Posad se, Viktorie. *Viktorie usedne.*

Kapitáni nemají nic. A ty máš lesy. Kapitáni jsou pověstní tím, že zpeněží, nač sáhnou. Mají vrozený odpor proti přírodě a nevydrží prostě vidět stromy růst. V Cheshiru mi ukazoval starý Hambleton pokácenou pláň, dvě čtvereční míle. Přiženil se tam kapitán od wimblefordských dragounů. Čtrnáct dní po svatbě přišel na statek nějaký stavitel a všechny duby, jilmy a staleté buky se proměnily v římsy, portály a balustrády, nebo je dal prostě vydražit, aby se pan kapitán mohl projíždět po Temži na jednom z těch bláznivých novomódních člunů. Simpkinsi, kočár. Čtyřspřeží!

K Viktorii.

Viktorie, nemluvím s tebou teď jako tvůj otec, ale jako přítel. Nerozkazují ti, ale

radím. Tvůj strýc Harry mne pozval na bažanty. Buď rozumná a jeď napřed.

SIMPKINS *vstoupí* · Kočár tu bude v deseti minutách, sire, a kapitán Plume se nechá ptát, může-li vás navštívit.

BALANCE · Zaveď ho do knihovny.
Simpkins odejde.
Připrav se, Viktorie.

VIKTORIE · To říkáte jako otec nebo jako přítel?

BALANCE · Vyber si . . .

VIKTORIE · Vaše poslední slovo?

BALANCE · Ovšem.

VIKTORIE · Děkuji. *Odejde.*

BALANCE *křičí* · Viktorie! — Simpkinsi! —
Že prosím.
Vstoupí Plume.

BALANCE *s otevřenou náručí* · Kapitán Plume!

PLUME · Pane Balanci.

BALANCE · Vítám vás ve Shrewsbury! Město vám otevírá dokořán své brány.

PLUME · Děkuji, pane Balanci.

BALANCE · Považujte i letos tento dům za svůj.

PLUME · Jste velmi laskav. Jak se daří vaši rozkošné dceři, pane Balanci?

BALANCE · Přeji vám, aby odtud s vámi odešla . . .

PLUME *překvapen* · Sire . . .

BALANCE · . . . rota skvělých granátníků.

PLUME · Ano, sire, ovšem.

BALANCE *si sedne* · Musíte mi podrobně vyhládit, jak vypadá naše vojenská situace venku, kapitáne.

PLUME · Situace tam na druhé straně, to je prostě taková situace. Jak bych to řekl, podivuhodná situace. Z vojenského hlediska. Po vojensku vzato. Smím se zeptat, jestli vaše slečna dcera . . .

BALANCE · Nestydím se vám přiznat, že ještě před půl rokem jsem se o Anglii trásl. Bunker Hill mě však dokonale uklidnil.

BUBNY A TRUMPETY

PLUME · Něco jsem vám přivezl. Snad vás bude jako právníka zajímat tenhle hadr, kterého je tam venku všude plno.
Simpkins přináší whisky.

BALANCE *čte* · „Návrh Prohlášení nezávislosti“. Blázní. „Když se v běhu lidských událostí některý národ ocitne před nutností rozvázat politické svazky poutající jej až dosud . . .“ Velezrada!

SIMPKINS · Lotři!

BALANCE · „Lidé jsou stvořeni sobě rovni . . .“ Je tohle snad psáno v bibli? „Svoboda, právo na šťastný život . . .“ To jsou tedy ty nové ideje, o kterých je tak často slyšet. Černé na bílém. Nejsprostší ziskuchtivost!
Simpkins potřásá smutně hlavou.
Myslí si ti rebelové, ti franklinovci, jeffersonovci a washingtonovci, že anglická koruna takové nápady někdy strpí?

SIMPKINS · Pah!

BALANCE · Odmítají dovážet náš čaj pod záminkou, že je moc drahý. Pane, v liverpoolském přístavu leží deset tisíc beden neprodaného čaje. A přitom chtějí ti v rovnosti zrození zálesáčtí advokáti a generálové zašantročit bůhvíkam svou bavlnu, kterou my potřebujeme tady. A jenom proto, že jinde za ni dostanou víc. Kolonie, a chtěla by najednou obchodovat s celým světem! Kdo to jakživ slyšel!

SIMPKINS · Ts, ts, ts!

BALANCE · Simpkinsi, co je?

SIMPKINS · Pardon, sire.

BALANCE · Co byste tomu řekl, sire, kdyby váš nájemce vyhlásil najednou nezávislost, posílal místo vám vejce do města a vám by hrozila smrt nedostatkem bílkovin?

PLUME · Já sice žádného nájemce nemám, ale to, co říkáte, je samozřejmě pravda.

BALANCE · Tyhle „nové ideje“ jsou náramně nakažlivé. Šíří se jako neštovice. Celý civilizovaný svět musí stát na naší straně proti těm povstalcům. Němci jdou už s námi. Dvacet tisíc Hessenských, jak jsem slyšel. Velké ztráty?

PLUME · Značné. Pane Balanci, mým úkolem je zde doplnit naše řady a vy mi můžete tento úkol usnadnit, pošlete-li všechnu pakáž, štítící se práce, místo do žaláře do války, jak se to teď dělá ve většině hrabství.

BALANCE · Nemám rád tyhle praktiky. U mne ve Shrewsbury nejsou nutné. U nás víme, čím jsme povinni svému králi.

SIMPKINS · Díky bohu!
Balance dupne, Simpkins odejde.

PLUME · Doufám, že máte pravdu. Až dosud však . . .

BALANCE · Vaše přítomnost všechno změní, Plume. Trochu muziky do pochodu na tržišti, pár ukořistěných praporů, vlastenecká řeč, ne moc náročná pro naše prostoduché venkovany. A především máte tu nejplamennější podporu našich žen. Kapitáne Plume, Shrewsbury vám dá, co potřebujete. Všechno.
Viktorie, zahalena do cestovní šály, projde místností, za ní sluha s kufry. Kývne chladně na pozdrav a odejde.

PLUME · Vaše slečna dcera, pane Balanci?

BALANCE · Chystá se právě na malý výlet ke strýci na venkov, kapitáne Plume.

PLUME · Ach!

III.

V domě Melindy Moorhillové

MELINDA *hraje na harfu a zpívá* ·

Chloě sedí u potoka
Achilles tam náhle vpadl:
„Nebudem se, ty má útloboká
Milovat?“
Vzhledla k němu dívka nebohá
Tvář schovává strachem do trávy.
Hrdina se diví: „Proboha
Můj zlatý pancíř tě nebaví?“

Achilles už odchází
Potok šumí jako v snách
Ptáčci ztichli, dívka v extázi
Praví: „Ach.“

Praví: „Ach, jak moje srdce lká
Kéž bys byl jen lev či páv či tur!
Ten tvůj pancíř ten mě neláká
Zato tvoje oči, modré nad azur.“

Viktorie upadne do místnosti se sluhou a s kufry. Sluha postaví zavazadla a zmizí.

VIKTORIE · Mohla bych u tebe zůstat, Melindo? Jenom na týden. Otec si přeje, abych jela ke strýci Harrymu na venkov. Ale já teď nemohu opustit Shrewsbury.

MELINDA · Samozřejmě. Víš, že tě vždycky ráda vidím.

Obejmou se.
VIKTORIE · Já jsem tak nešťastná!
MELINDA · Co já jsem zkusila!

Pláč.
VIKTORIE · Má nejmilejší Melindo . . .
MELINDA · Milovaná Viktorie!

Volá. Lucy, čaj! Přicházíš kvůli tomu svému kapitánovi? Už jsem slyšela, že je zase ve městě.

VIKTORIE · A já se postarám, aby se podruhé odtud nedostal. Jak je to s tebou a s Worthym?

MELINDA · Myslím, že jsem to s ním vzala za špatný konec. Teď se chce se mnou oženit.

VIKTORIE · No a?

MELINDA · Nevím.

VIKTORIE · Miluješ ho přece?

MELINDA · Ano, ale...

VIKTORIE · A on miluje tebe. Není samozřejmě žádný hrdina...

MELINDA · Co tím myslíš? Každý nemůže vytloukat hospody po celém světě jako tvůj kapitán Plume. Co máš vlastně proti Worthymu?

VIKTORIE · Já? Nic. Jen si myslím, že by ses neměla chovat tak nelidsky k takovému slušnému člověku. Je gentleman, má postavení a majetek. Mimo to je přítelem mého Pluma, a nebudeš-li s ním lépe zacházet...

MELINDA · Ale Viktorie! Musíme mluvit zrovna o Worthym a o mně? Neřekla jsem přece nic jiného, než že Worthy trochu zpohodlněl.

VIKTORIE · Když jsi ho cepovala jako psa.

MELINDA · Worthy není žádný pes, Viktorie. Ale já ti teď řeknu, co si myslím o tvém kapitánu Plumovi. Podle mého je to zpustlý, líný, dotěrný hejsek.

VIKTORIE · Tvůj úsudek svědčí jen o tom, milá Melindo, jak dobře se hodíš k tomu tvému pohodlnému Worthymu, od té doby, co sedíš na svých zděděných dvaceti tisících. Dříve, když ses z něho bez úspěchu pokoušela vyrazit pět set liber doživotní renty, to ses k němu chovala skoro jako k manželovi.

MELINDA · Co tím míníš?

VIKTORIE · Tady není co vysvětlovat.

Odmlič se.

MELINDA · Bez úspěchu! Tvé úspěchy ti nezávidím. Ty mohu mít ráz dva.

VIKTORIE · No právě.

MELINDA · Kromě toho, teď už úspěch mít nebudeš.

VIKTORIE · Myslíš?

MELINDA · Představuješ si snad, ty romantic-

ká huso, že mladý, ohnivý důstojník, který obešel za půl roku půl zeměkoule a v každém městě si našel jinou, se nechá přivázat dcerou nějakého smířčího soudce k takovému hnízdu, jako je Shrewsbury?

VIKTORIE · Co je ti po tom, kde všude jakou měl! Nechtěla bych muže, který nemá v hlavě nic jiného než mne.

MELINDA · Ztratila všechnu hrdost, když se tak beze všeho vrháš kolem krku největšímu darebákovi ze všech důstojníků, který se zrovna namanul...

VIKTORIE · Už zas! Jsem bohužel v tvém domě, Melindo...

MELINDA · Neměla bych ti za zlé, Viktorie, kdybys byla zůstala ve svém...

VIKTORIE · Buď bez starosti, Melindo. Ráda si vezmu k srdci tvůj jemný pokyn.

MELINDA · Čím dřív odtud zmizíš, tím líp.

VIKTORIE · Mám ve zvyku měnit svá rozhodnutí rychle v čin. Tímto se ti poroučím.

Odsuť. Sluha s kufry za ní. Lucy přináší čaj.

MELINDA · Nestyda.

IV.

Tržiště

Verbíři pořádají koncert na náměstí. Před domem smířčího soudce Balance stojí tribuna. Verbířská bouda je vyzdobena ukořistěnými prapory. Před hotelem U havrana sedí u stolku ramenatý muž. Vojenská kapela. — Kite vychází z hotelu a s obdivem stane před ramenatým mužem. Před verbířskou boudou stojí Pearmain a Appletree a prohlížejí si obrázky.

KITE k ramenáci · Oh, dovolte, abych vám blahopřál k vašemu objemu. Miku! Náš dobrý král Jiří není žádný skrblík. Číšník Mike

vyjde ze dveří hotelu. Miku! Pivo pro pána! Jde k verbířské boudě a spatří sedláky. K sedlákům.

Pánové, dovoluji si vás dnes večer pozvat na džbánek piva.

APPLETREE · Jo, co se toho týče, to beze všeho.

Z Balanceova domu vyjde Plume, Balance, Melinda a Worthy. Kráčeji k pódiu. Fanfáry.

KITE · Shrewsbury zdraví hrdinu od Bunker Hillu!

Plume zdraví na všechny strany.

Kapitánu Plumovi: Hurá, hurá, hurá! Sedláci křičí.

A jde se! Sláva našemu králi a čest městu Micklesbury!

Odejde se směřujícími se sedláky do hotelu. Honore usedá na tribunu. Simpkins nalévá whisky.

BALANCE · Ladies and gentlemen, zde vidíte jednoho z těch činorodých mužů, kteří umožňují Anglii provádět ve světě politiku síly.

WORTHY · Herkulova práce.

Poslouchá hudbu.

BALANCE ukazuje na náměstí · Ledy začínají pukat. Höchstedtovy a Blafontainovy pochody si podmaní Shrewsbury. Dechovka vlije do srdcí chudokrevných občanů trochu heroismu. Ach! Musíte mi vyprávět o bitvě u Bunker Hillu, Plume.

PLUME · Uvádíte mě do rozpaků, pane Balanci. Jedna bitva jako druhá.

SIMPKINS · Och!

BALANCE · Říkal jste něco, Simpkinsi?

SIMPKINS · Pardon, sire, ve Shrewsbury se ví o Bunker Hillu všechno, sire, kapitáne.

BALANCE · Co se ví?

SIMPKINS · Ta řeka tam se jmenuje Hudson, pane Balanci. O kus výš byla hráz a jezero, kousek doleji lány ječmene. Povstalcí již překročili Hudson, ale pod ochranou noci provedl kapitán Plume, prominete,

sire, osmdesát granátníků a jeden kanón jejich liniemi. Jsem-li správně informován, byla hráz proražena dobře mířenou ranou a voda začala zaplavovat ječná pole. Ničivá palba sice hubila naši udatnou rotu, ale pak nastalo to, co kapitán Plume předvídal. Povstalci nejsou vojáci, jsou to obyčejní kravičkáři, nacpaní do vojenských kabátů, a při takové povodni změní se něco takového náramně rychle zase v obyčejné sedláčky, hehehe. Celý sbor kravičkářů se té noci rozběhl ucpávat hráz a zachraňovat dobytek, který se rozutíkal ze zaplavených farem. Ráno v osm jsme zaútočili. Výsledek je známý. Pardon, sire. Pardon, kapitáne.

BALANCE · Děkuji, Simpkinsi.

Simpkins odejde.

K Plumovi. A co je teď, podle vás, naším hlavním cílem?

PLUME · Boston.

BALANCE · Boston? To mi musíte vysvětlit.

PLUME zdázorně sklenicemi whisky · Boston, Howe, Washington. Dá Worthymu znamení a dále líc Balanceovi bitvu.

WORTHY k Melindě · Milostivá, musím vyjádřit svůj údiv nad tím, s jakým chladem se chováte k mému příteli Plumovi. Víte přece, jak si ho vážím.

MELINDA · To má být důtka? Kritizujete snad mé chování?

WORTHY nasměle · Nikterak. Sdělil jsem vám jen výsledek svého pozorování.

MELINDA · Co se to s vámi poslední dobou děje? Předevčirem jste se ani neukázal. Kdepak jste byl? Včera jste si poslal po sluhovi pro romány, které jste mi půjčil a které jsem ještě ani nepřečetla. A dnes...

WORTHY · Dnes?

MELINDA · Zdá se, že na vás má někdo špatný vliv. Přišel jste snad za mnou jen proto, abyste mě mohl urážet?

WORTHY · Nemám v úmyslu vás urážet, ani jsem za vámi nepřišel. Mám-li mluvit pravdu, přišel jsem, abych se tu setkal s někým jiným.

MELINDA · Och!

Přichází Brazen.

BALANCE · Kdo je ten vyfintěný chlapík s šerpou? V životě jsem ho neviděl. Od kterého je vlastně pluku?

WORTHY · Vsaďte se, že on vás zná! Je to kapitán Brazen, a ten se zná s kdekým. Dámy v něm vidí Caesara. Veni, vidi, vici — a basta. Ještě nezačal hovor s komornou, a už se vyspal s paní.

BRAZEN *přistupuje s otevřenou náručí k Worthy-mu* · Milý pane Worthy, služebník a tak dále. Poslyšte, můj milý...

Něco mu šeptá do ucha.

WORTHY · Prosím vás, nešeptejte mi do ucha. Ve společnosti...

BRAZEN · Mort de ma vie! Dáma promine. Představte mě, prosím, můj milý.

WORTHY · Kapitán Brazen — slečna Moorhillová.

BRAZEN · Moorhillová!

Udeří se do čela.

Moorhillová ze Sussexu nebo Moorhillová z Walesu? Služebník, krásná paní, a tak dále. A kdo je tohle?

WORTHY · Zeptejte se sám.

BRAZEN · Zcela správně. Vaše jméno, můj milý?

BALANCE · A vaše, sire?

BRAZEN · Avaše! To je moc hezké jméno. Znal jsem tam venku několik znamenitých Avašů. Chudák Jack Avaše! Padl v bitvě u Pěšávaru. Na Gangu. Vzpomínám si, že měl v ten nešťastný den modrou stuhu na klobouku a v kapse jsme mu pak našli jen uschlý kousek hovězího jazyka. Malaventura! Vzpomínám si na to

docela přesně z jednoho důvodu: toho dne padlo pode mnou dvaadvacet koní.

BALANCE · To jste ale zdatný jezdec, sire.

BRAZEN · Kanóny je rozstřílely na kusy, s výjimkou těch šesti, které ukousaly k smrti chevaux-de-frise v nepřátelském předpolí.

BALANCE · Znáte Pluma? Kapitána Pluma?

BRAZEN · Pluma? Ne. Není příbuzný s Dickem Plumem, podílníkem Východoindické společnosti? Ten se svého času oženil s dcerou starého Tonguepada, generálního ředitele loděnic lorda Raleigha. Výjimečně krásná osoba, trochu šilhala na pravé oko. Zemřela po prvním dítěti. Dítě zůstalo naživu. Dceruška. Jestli se jmenovala Margareta nebo Margery, to jsem, můj milý, na mou čest, nadobro zapomněl.

MELINDA · Pane Worthy, buďte tak laskav a doprovodte mě domů. Je zde trochu hlučno.

WORTHY · Ale kdepak. Hrají ty pochody výtečně, pane Balanci.

MELINDA · O něco jsem vás prosila.

WORTHY · Bylo by mi potěšením, madame, jen kdybych tu, jak už jsem se vám přiznal, na někoho nečekal.

MELINDA · Mohu doufat, že se zde najde gentleman, který mě doprovodí domů?

BRAZEN *ji uchopí kolem pasu* · Dítě, zde je má ruka, můj život a tak dále. Služebník, Worthy! Totéž i vám, Avaše!

Brazen s Melindou odejdou.

KITE *vzadu ve výčepu* · Ladies and gentlemen, ať žije dobrý král Jiří! Hurá, hurá, hurá!

BALANCE *se směje* · Veni, vidi, vici! — Co to do vás vjelo, Worthy!

Odejde do domu.

WORTHY · Plume!

Kite přichází k výčepu. Ramenáč před výčepem nahýbá svou sklenku. Je prázdná.

KITE · Miku! Pivo pro pána!

Odejde.

WORTHY · Plume! Vrhla se do náruči jinému!

PLUME · Člověče! To už jako byste ji měl!

Plume následuje Balance do domu. Worthy zaraženě za ním.

KITE *zase ve výčepu* · Ať žije náš dobrý král Jiří! Hurá, hurá, hurá!

Změna světla. Z tmavé krčmy se v pozadí ozývá křik: Hurá, hurá, hurá! Jevišťe je prázdné a temné. Pearmain a Appletree, opilí, přicházejí s Kitem z hospody. Před hospodou stále ještě sedí ramenáč.

KITE · Vidíte, boys! Takový je vojenský život: Žrádlo a chlast. Žijeme, jak se říká, žijeme — to se nedá povědět, jak žijeme... Jako lordi.

K ramenáči. Smím se zeptat, sire, jak vám šmakovalo královské pivo?

RAMENÁČ · Znamenitě, sire.

KITE · Královská služba by vám šmakovala ještě líp.

RAMENÁČ *vyprázdni džbán* · Být vámi, neku-poval bych zajíce v pytli, sire. A mockrát děkuju za pohostění. Sedím tady už celý den na váš účet.

Vstane.

KITE · Na slovíčko, sire. Znáte Severnu, ale jestlipak znáte také Mississippi?

Muž toporně odchází. Je vidět, že má dřevěnou nohu.

KITE · Co je tohle? Volá za ním. Kdes nechal nohu?

RAMENÁČ · U Bunker Hillu.

APPLETREE · Ztratil nohu.

KITE · Ale za krále. Klobouk dolů! Budiž, přišel o nohu, ale takový zatracený rebel tam venku o ni přijde zrovna tak.

RAMENÁČ · Jenomže za sebe.

Odchází.

PEARMAIN · Jenomže za sebe.

Směje se.

KITE *hledí strnule za ramenáčem* · To je případ pro policii! — Teď poslouchajte! — Ožralové! — Viděli jste už vůbec někdy králův obrázek?

OBA · Ne!

KITE · To se divím. Mám u sebe dva, zasazené do zlata. Jako by králi z oka vypadly. Požehnej pámbůh tu tvář! — Tady jsou, oba ve zlatě.

Vytáhne z kapsy dvě zlaté mince a ukazuje jim je.

APPLETREE · Zázrak přírody!

Prohlíží je.

PEARMAIN · Hezké!

KITE · Dám vám každému jeden.

Dá každému peněz.

Však si za to od vás něco vyberu.

Oba schovají peníze a smějí se. Z Balanceova domu vychází Plume s Worthy-m.

PLUME · Odvahu, Worthy!

Worthy se rozloučí a odchází.

KITE · Pozor! Klobouky dolů! Hergotkrucifix!

Klobouky dolů! Váš kapitán, kapitán!

APPLETREE *se směje* · Člověče! My už jsme taky v životě viděli nějakého kapitána. Já nechám na hlavě.

PEARMAIN · Sire, v celé Anglii není takový kapitán, před kterým bych smekl; můj otec má pět jiter půdy, sire.

PLUME · Co je to za veselý hochy, seržante?

KITE · Dva pachtýřští synci z Micklesbury. Právě jsem je naverboval jako dobrovolníky pod vašim velením, kapitáne.

PEARMAIN · Tebe odvedli, Tome?

APPLETREE · U čerta, mne ne. A tebe, Costare?

PEARMAIN · Mne taky ne, na to vem jed! *Smějí se.*

KITE · Co? Že nejste odvedeni? Hahaha! To je legrace, na mou duši, ohromná legrace!

PEARMAIN · Pojd, Tome, jdeme domů.

APPLETREE · To se ví. Jdeme.

Chťejí odejít.

KITE · Prosím vás, pánové, chovejte se slušně před svým kapitánem — Milý Tome! — Ty můj dobrý Costare!

APPLETREE · Ne, ne, musíme už jít.

KITE · Nařizují vám zůstat. Podle stanného práva! — Budete tu držet dvě hodiny stráž. A kdo by se odvážil opustit své místo, dřív než bude vystřídán, tomu v tu ránu rozpáru břicho. Tak.

PLUME · Copak je to, seržante? Nejdete na ty pány trochu zobra?

KITE · Jsem na ně až moc mírný, sire, až moc. To, co tu ti dva chlapi provádějí, se jmenuje odepření poslušnosti, sire. Měli bychom dát jednoho z nich zastřelit druhému pro výstrahu.

PEARMAIN · Zastřelit? Slyšíš, Tome?

PLUME · Oč vlastně běží, pánové?

PEARMAIN · To my nevíme; pan seržant se ráčil rozzuřit, sire. Ale...

KITE · Odpirají poslušnost! Zapírají, že jsou vojáci.

APPLETREE · Ale kdepak, seržante. Že bysme zapírali, to tedy nezapíráme. To bysme si ani netroufali, protože se bojíme, že nás zastřelí. Jen bysme teď ve vši počeštnosti chtěli slušně odejít domů.

PLUME · Ale to je docela prosté. Přijal některý z vás královský závdavek?

PEARMAIN · Ne, sire!

KITE · Ukažte kapsy!

PEARMAIN · Je v nich, sire, akorát obrázek krále.

Vytahuje minci.

KITE · Ano, kus zlata, a jakého zlata: třiatvacet šilinků a šest pencí. Ten druhý má královské zlato v levé kapse.

PLUME · Jste odvedeni, pánové.

Kite jde k boudě a přinese knihu odvedenců.

APPLETREE · Costare, jsme odvedeni!

PEARMAIN · Nesmysl, Tome, nejsme! Chci být předveden k smírcímu soudci, kapitáne. Vždyť to byl dárek.

PLUME · Dárek!

Tiše ke Kitovi. Ty tvé zatracené triky!

Naoko Kita uhodí.

To nestřpím! Poslouchej, ty mizero, ty ničemo! Já tě naučím tahat pořádné chlapy za nos. Ty lotře! Ty šibeničníku!

PEARMAIN · To je mi přece kapitán!

Plume se k oběma vrátí.

PLUME · Takhle jednat s mládenci, jako jste vy. — Přišel jsem k vám jako důstojník, který verbuje vojáky, a ne jako lupič, který krade otroky.

APPLETREE · Slyšels, Costare? — To je od něho hezké.

PLUME · Pravda, pánové, byl bych vás měl oba v hrsti, protože u vás byl nalezen královský závdavek; a můj seržant by mohl odpřísáhnout, že jste se dali naverbovat. — Ale jsem proti každému násilí. Těšíte se, pánové, naprosté svobodě.

PEARMAIN · Děkujeme mockrát, kapitáne. — Jste slušný člověk.

Chťejí odejít.

PLUME · Ještě slovíčko, děti. — Jste prvotřídní hoši a — věřte mi nebo ne — armáda je to jediné správné místo, kde by z vás udělali muže. Svět — to je jako loterie. Každý má svůj los. Vy ho máte také. Podívejte se na mne: pár dní jsem nosil pušku, a dnes už velím rotě!

PEARMAIN · S tím bych šel třeba na konec světa!

APPLETREE · Radši ne, Costare.

PEARMAIN · S vámi bych šel až na konec světa.

APPLETREE · Měj rozum.

PLUME · Tady máte, mladý hrdino, dvě dobré anglické libry jako závdavek na to, co pro vás udělám později.

PEARMAIN · Sem s nimi.

APPLETREE · Neber to, neber to, Costare. *Pláče a strhává Pearmainovi ruku.*

PEARMAIN · Ale jo! — Zatraceně! Nebraň mi, když říkají, že ze mne bude kapitán. — Vaše peníze si vezmu, kapitáne.

PLUME · Tak! A teď pomaširujeme světem, a kam vkročí naše noha, tam bude všechno naše.

PEARMAIN · Až na konec světa!

PLUME *tiše* · Jestli to půjde, vezmi s sebou i svého kamaráda.

PERMAIN · Poslyš, Tome, musíme se doopravdy rozloučit?

APPLETREE *po vnitřním boji* · Costare, já tě nemůžu opustit. — To půjdu raději taky, kapitáne.

PLUME · Tumáš, hochu.

Dává Appletreeovi peníze.

Tak! A teď jména!

APPLETREE · Thomas Appletree.

PLUME · A ty?

PEARMAIN · Costar Pearmain.

PLUME · Postarej se o ně, Kite!

Odechází do hotelu.

KITE *kývá na oba, aby šli k němu* · To je mi páreček, to se podívejme! Vsadím se, že jste kapitánovi namluvili, aby mě vyhodil a udělal seržantem jednoho z vás. Kdo chce mou seržantskou píku?

OBA REKRUTI · Já.

KITE · Tady je. — Rovnou do břicha! — Táhnete, vy hovada! *Žene je do ležení.*

V.

Tržiště

Ve verbířské boudě sedí Plume s Kitem a nudí se. Kolem jde Workless, nezaměstnaný.

KITE · Sire, znáte Severnu, ale jestlipak znáte také Mississippi?

WORKLESS · Ne!

Odejde.

KITE · Nic, nic, nic!

HLAS ROSY · Kuřátka, čerstvá pickelwoodská kuřátka. Kupte si kuřátka.

PLUME · Podívej se, kdo to jde.

KITE · Vede s sebou nějakého selského balíka.

PLUME · Ten proménádní koncert nám vyprázdnil pokladnu a vynesl dva rekruty. Oba z vesnice. Musíme se poohlédnout mezi venkovským obyvatelstvem.

KITE · Příští neděli bychom měli uspořádat nový koncert.

PLUME · S prázdnou kasou!

Přichází Rosa s bratrem Bullockem. Rosa nese košík s kuřaty.

PLUME · Sem s kuřátky, sem s nimi, krásné dítě.

ROSA · Kuřátko, sire?

KITE · Kapitánovi ukázat všechno!

PLUME · Pane Kite! Hleďte si svého!

Rosa se směje.

KITE *zavede Bullocka k verbířské boudě* · Sire, znáte Severnu, ale jestlipak znáte také Mississippi?

PLUME · Pojď, dětátko, od tebe si vezmu všechno.

ROSA · Však je taky všechno k mání, sire.

Směje se.

PLUME · Nech mě podívat. Mladá a křehoučká, říkáš?

Vezme ji za bradu.

A jak se jmenuješ, hezoučká?

ROSA · Rosa, sire. Otec je nájemce. Chodíme sem vždycky, když je trh. Prodávám kuřata, vejce, máslo a můj bratr Bullock zrní.

PLUME · Můžu si sáhnout, krasotinko?

ROSA · Na co se sáhne, to se koupí, sire.

BULLOCK · Roso, pospěš si.

ROSA · Dvanáct šilinků, sire, a všechno je vaše.
PLUME · Tady máš libru, krasavice.
ROSA · Nemůžu vám vrátit, sire.
PLUME · Ale můžeš, můžeš. Můj byt je jen dva kroky odtud. Tam mi všechno vrátíš, kuřátko. A co ctitelé, máš jich hodně v Pickelwoodu?
ROSA · Ano, šest ctitelů a jednoho snoubence.
PLUME · A to žádný z nich nechce na vojnu?
ROSA · Ne.
PLUME · O tom si musíme také promluvit. Pojď.
Plume a Rosa odejdou do hotelu. Bullock si prohlíží výlohu verbířské boudy.
BULLOCK · Potřebujete například bubenka?
KITE · Ne, granátníky.
Bullock se znovu dívá na výlohu.
BULLOCK · Co je tohle?
KITE · Harém sultána z Okku.
BULLOCK · A je ten Okk v Americe?
KITE · Kde jinde?
BULLOCK · A za to se dává žold?
KITE · No jasně.
BULLOCK · Nesnesl bych tu cestu po moři.
KITE · Odkud jsi?
BULLOCK · Z Pickelwoodu.
KITE · Pickelwoodský občan snese všechno.
BULLOCK *se znovu podívá na výlohu* · V celém Pickelwoodu není jediný krám. Seržante, jsem váš.
KITE · Tady máš žold. Jméno?
BULLOCK · Bullock.
KITE · Bullocku, jsi odveden.
BULLOCK · Roso! Kam zmizela Rosa? Roso! Roso!
KITE · Nedělej rámus. Šla asi s tvým kapitánem.
BULLOCK · Čert vás vem i s vašimi harémy! *Odběhne.*
KITE · Ty budeš ještě koukat, co je to za harémy.

BUBNY A TRUMPETY

*Přichází Viktorie, převlečena za mladého slech-
tice.*

VIKTORIE · Musím okamžitě mluvit s kapitánem Plumem.
KITE · Tak.
VIKTORIE · Kde je?
Kite neodpovídá, Viktorie mu dá peníze.
KITE · U Havrana. Ale není k mluvení. Počkejte, až se vrátí.
VIKTORIE · Má práci?
KITE · Může se to taky tak brát. Ten se upracuje k smrti.
VIKTORIE · A na čem právě pracuje, smí-li se ptát?
KITE · Na venkovském obyvatelstvu, sire, na venkovském obyvatelstvu. My se teď soustřeďujeme jen na obyvatelstvo z venkova.
VIKTORIE · Ano, venkov, to je kapitola pro sebe. Myslíte, že mu to bude trvat dlouho?
KITE · Dobrou čtvrt hodinku.
VIKTORIE · To si tedy počkám.
Brazen přichází k verbířské boudě.
BRAZEN · Kde je kapitán, seržante? Musím mu potřást pravicí. Jak se vlastně jmenuje?
KITE *se vypne* · Kapitán Plume, kapitáne.
BRAZEN *spatří Viktorii* · Stát! — Ukažte se. *Viktorie se vyděsí.*
No ne, ta podoba. Mort de ma vie! To je přece... Jak dvě kulky z jedné flinty. To je přece Charles! Charlesi!
Obejme Viktorii a zatočí se s ní.
VIKTORIE · Co to má znamenat, sire?
BRAZEN · Charlesův dvojník! I podle hlasu! Jen malá varianta v e-gis — a v moll.
VIKTORIE · Jmenuji se Wilful, sire, Viktor Wilful.
BRAZEN · Wilful z Kentu nebo Wilful z Devonshiru?
VIKTORIE · Obojí, sire, obojí. Jsem při-

buzný se všemi Wilfuly v Evropě. Toho času jsem hlavou všech Wilfulů.
BRAZEN · Výborně.
Ke Kitovi. A kde je Frank?
KITE · Kapitán Plume pracuje...
BRAZEN · Správně. Pracovat se dá všelijak...
Dívá se na hodinky.
Jsem já to ničema. Ještě se uvidíme, gentlemen. Služebník, Wilfule, a tak dále.
Odhází.
VIKTORIE *si osuší pot, nesměle* · Jmenuji se Wilful.
KITE · Jistě, sire.
Lady Prudeová přichází s Bullockem.
PRUDEOVÁ · Seržante, kde máte kapitána? Tenhle mladý muž, syn mého nájemce, říká, že mu kapitán Plume unesl sestru. Co o tom víte?
KITE · Nic, milostivá.
BULLOCK · Vždyt byl při tom. Ukazoval mi obrázky. A mezitím kapitán zmizel se vším všudy.
Prudeová si ho přísně prohlíží.
KITE · Drž hubu! Proč jsi nedával na sestru lepší pozor?
PRUDEOVÁ · Copak jste Turci? Kde je to děvče?
BULLOCK · Sám mi říkal, že odešla s kapitánem.
KITE · Hubu drž!
PRUDEOVÁ · A kde je kapitán? Při spáse vaší matky, seržante.
KITE · Právě při té spáse nevím, madame.
PRUDEOVÁ · Turci jsou to.
VIKTORIE *ke Kitovi* · Pracuje na venkovském obyvatelstvu!
Odejde do hotelu přes náměstí.
PRUDEOVÁ · Kdo je ten mladík?
K Bullockovi.
Přiveď smířčího soudce.
Bullock odejde.

KITE · Čekáte marně, milostivá.
PRUDEOVÁ · Shocking!
Prohlíží obrázky. Vy jste vůbec strašný člověk.
KITE · Proč?
PRUDEOVÁ · Protože lžete jako Kaifáš. I když si myslíte, že to děláte v zájmu svého kapitána, je to přece jen lež. Kde je to děvče?
KITE *vyčítavě* · Milostivá!
Křik v hotelu.
HLAS HOSTINSKÉ · Vš dobře, že nesmíš do důstojnických pokojů.
HLAS ROSY · Vždyt jsem jen prodávála kuřátka.
HLAS HOSTINSKÉ · Kuřátka, kuřátka! Však já znám tahle kuřátka! Můj dům není žádný hampejz! Ven!
Z hotelu vychází Rosa. Prudeová jí jde naproti.
PRUDEOVÁ · Roso!
ROSA · Ó milostivá Prudeová! Prodala jsem všechno. Za dva šilinky kus. At mi milostivá odpustí, ale nač přijde metr téhle krajky? *Ukazuje pravou krajku.*
PRUDEOVÁ · Bůh mě opatruj! Kreolské krajky! Jak jsi k nim přišla, Roso, mé dítě?
ROSA · Přišla jsem k nim poctivě, milostpaní.
PRUDEOVÁ · To velice pochybuji. Cos za ně dala? Podívej se mi do očí.
ROSA · Proč? Dala jsem panu Kitovi bratra za rekruta. A taky svého snoubence, mého Cartwheela. A ještě dva nebo tři ctitele z naší vesnice. Kapitán si to přál. Nebudete mi věřit, milostpaní, ale on mě vám vzal do vlastního pokoje a tam mi vlastní rukou uvázal místo podvazku prýmek ze svého rukávu. Moc litoval, aspoň to říkal, že zaklepala hostinská a chtěla s ním mluvit. Ale brzy se zase uvidíme.
PRUDEOVÁ · Turci!
Přichází Balance s Bullockem.

BALANCE · Paní Prudeová. . .

PRUDEOVÁ · Pane Balanci, jste v tomto městě smírčím soudcem, ale kam se poděl z vašeho města mír?

BALANCE · Narážíte snad na důstojníka, kterého má Shrewsbury čest hostit ve svých zdech?

PRUDEOVÁ · Aby ho čert vzal!

BALANCE *zvysoka* · Paní Prudeová, nemůžete bránit dcerám této země, aby prokazovaly patřičnou úctu jejím vojákům.

PRUDEOVÁ *suše* · Pana Balanci, měl byste myslet na svou vlastní dceru, než něco takového vyslovíte.

BALANCE *stejně suše* · Právě jsem na ni myslel, paní Prudeová.

VI.

Kulečnicková síň u Havrana

Viktorie čeká na Pluma. Po chvíli Plume.

VIKTORIE · Doufám, že jsem vás nevyrušil z nějakého galantního dobrodružství, kapitáne. Hostinská byla celá bez sebe, když zjistila, že nejste v pokoji sám. Moc mě to mrzí.

PLUME · Co vás ke mně přivádí, pane. . .

VIKTORIE · Wilful. — Mám pro vás dopis. *Odevzdá Plumovi dopis. Plume usedne.*

Budete se ptát, jak jsem k tomu dopisu přišel. Nu, kapitáne, vracel jsem se nedávno z ranní projížďky extra muros, když tu se náhle proti mně u městské brány vyřítil tryskem kočár. Můj hnědák se zarazil, kočí přitáhl uzdu, koně se vzepjali, z vozu se ozval vyděšený křik, kolo se s praskotem rozbilo o patník a já skočil s koně na pomoc cestujícím. Pochopíte mé radostné překvapení, když jsem na sedadle objevil nezraněnou krásnou mladou by-

tost, která na mne hleděla, bledá, celá se třesouc. Zatímco kočí vyměňoval kolo, bavit jsem se s neznámou, a tak jsem se dověděl, že je dcerou smírčího soudce Balance, který si usmyslel poslat ji na venkov. Brzy se mi přiznala, že jí tím chtěl odloučit od milovaného muže, o kterém mi toho pak napovídala ještě celou spoustu. A na patníku, kterému jsem vděčil za to šťastné setkání, napsala ve spěchu několik slov. „Pro kapitána Pluma,“ řekla ještě, nastoupila do vozu a odjela.

Plume, který během jejího vyprávění popíjel whisky, otevře dopis a čte. Potom se hlasitě rozesměje.

VIKTORIE · Čemu se smějete?

PLUME *se směje* · Čtete sám, mladý muži!

VIKTORIE *čte* · „Budte vítán v Anglii, šlechetný kapitáne Plume. Jeden mladý přítel vám odhalí pravý důvod mého odjezdu. Abyste však tentokrát zůstal navždy ve Shrewsbury, to si srdečně přeje Vaše Viktorie Balanceová.“ — Jste šťastný člověk, kapitáne.

PLUME · To se povedlo! Mám snad kvůli ní pověsit svůj vojenský klobouk na hřebík?

VIKTORIE *se strojeně směje* · Taková naivnost!

PLUME · Ano, to by se člověk usmál. Zahrajeme si?

Jdou ke kulečnicku.

VIKTORIE · Vezme-li se to však z druhé strany, kapitáne, city té mladé dámy jsou zřejmě hluboké a vaše důstojnické povolání je přirozeně na překážku pevnému svazku. Vy byste se však, jak vidím, nerad vzdal svého vojenského řemesla. Jsou ovšem muži, a není jich málo, kteří ze skutečně vážných důvodů opouštějí i toto vznešené povolání.

PLUME · Jistě, jistě.

VIKTORIE · A takové důvody bývají, kapitáne. A jsou také muži, kteří se z různých

příčin k tomuto povolání vůbec nehodí. Poradil byste jim snad, aby si prohnali hlavu kulkou?

PLUME · To jistě ne.

VIKTORIE · Jak to, že ne?

PLUME · Jsou koneckonců i jiná povolání.

VIKTORIE · Ach! A jaká?

PLUME · No, celá řada.

VIKTORIE · Ano, ano. Ale co byste si vybral vy? Chtěl byste být smírčím soudcem?

PLUME · Smírčím soudcem? Ani za nic!

VIKTORIE · Tedy obchodníkem?

PLUME · Obchodníkem také ne.

VIKTORIE *jejíž oči se plní slzami* · Umělcem?

PLUME · Vy žertujete, pane Wilfule.

VIKTORIE · Tedy ničím. .

PLUME · Civilní povolání mají své nevýhody.

VIKTORIE · A důstojnické ne?

PLUME · Nu také, také.

VIKTORIE · A jaké?

Plume marně přemýšlí.

Myslíte snad na to, že důstojník se nemůže ženit.

PLUME · To nemůže. Alespoň má-li charakter. Ovšem, jsou tu zase různá odškodnění.

VIKTORIE · Tak.

PLUME · Abych nezapomněl, kdy se uvidíte se slečnou Balanceovou?

VIKTORIE · Domníváte se, že by vás dobrodružství se slečnou Balanceovou mohlo odškodnit za to, že se nemůžete oženit?

PLUME · Proč ne?

VIKTORIE · Pochopitelně, proč ne.

Viktorie zlostně udeří do kulečnicku a protrhne sukno.

PLUME · Co je vám, pane Wilfule?

Vstoupí číšník Mike.

MIKE · Ta sedla.

Přistoupí ke kulečnicku a odhaduje škodu.

VIKTORIE · Můžete tam dát záplatu.

MIKE · Záplatu! Vždyť je po kulečnicku, sire! Dostanu dvě libry!

PLUME · Připište to na můj účet!

MIKE · Jak to chcete zaplatit, když jste nám dlužen ještě za pivo od minulého neděle.

PLUME · Nehádej se, Miku! A napiš to na mne!

MIKE · A co pokoj pro vaše dámské návštěvy! Za ten jste také ještě nezaplatil! Zase na účet! S tím už je konec!

VIKTORIE · Takhle mluvíš s anglickým hrdinou, ty usmrkanče? Tady máš pět liber! V tom je i pivo z minulého neděle a pokoj pro kapitánovy dámské návštěvy. A zmiz!

MIKE · Zbrusu nový kulečnick. *Odejde.*

PLUME · Doufám, mladý muži, že vám bude stačit kapsa.

VIKTORIE · To je maličkost. A ještě něco. Slečna Balanceová věří, že tu malou pozornost, kterou prokázala jistě Molly od Havrana, nebudete považovat za dotěrnost.

PLUME · Právě naopak. Obdivuji se její velkorysosti. Podivuhodný rys životní moudrosti u dívky, která je přece ještě skoro dítě.

VIKTORIE · Buď jak buď, o matku i o dítě je bohatě postaráno.

PLUME · Snad jí neposlala peníze?

VIKTORIE · Na to se prosím neptejte mne.

PLUME *volá ven* · Kite!

K Viktorii · Ta matka, milý Wilfule, je ženou mého seržanta. Rozšířila chudinka pověst, že já jsem otcem jejího dítěte. Zřejmě si myslela, že jí to vynese podporu mých přátel. A nemýlila se. *Vstoupí Kite.*

Doufám, pane Kite, že v tom košíku, který dostala Molly — chci říci paní Kitová — nebyly žádné hotové peníze?

KITE · Byly, kapitáne. Dověděl jsem se o nich teprve dnes ráno. Byly tam peníze. Ta potvora lakomá. . .

PLUME · Kolik tam bylo?

KITE · Dvacet liber. Ta ženská si hned koupila celý kloboučnický krám. Taková lumpárna! Můžete mi snad poradit, co si počnu s kloboučnickým krámem?

VIKTORIE · Měla si snad koupit obchod s přílbami?

PLUME · Pane Kite, ty peníze okamžitě vrátíte slečně Balanceové.

KITE · Cože, já? Já mám ještě platit?

PLUME · Dobrá, když nemůžeš, vezmu tvé dluhy na sebe. Upřímně se obdivuji velkodušnosti slečny Balanceové, ale peníze — to nemohu připustit. Wilfule, půjčte mi třicet liber.

VIKTORIE · S radostí.

Vytáhne peněženku a dá mu třicet liber.

PLUME · Vystavím vám směnku, splatnou do tří dnů. Jakmile bude po inspekci, budeme zase při penězích.

VIKTORIE · To není třeba.

PLUME · Ale ano, je to třeba. Omluvte mě na okamžik.

Odejde.

VIKTORIE · Do tří dnů?

Ke Kítovi · Za tři dny už odjíždíte?

KITE · Ještě tři dny, a pak vzhůru do Nového světa, sire. A což takhle jeden krátký výlet do Ameriky? Znáte sice Severnu, ale jestlipak znáte také Mississippi?

Ukazuje jí několik obrázků · Boston — Filadelfie — Baltimore.

VIKTORIE · Nezdá se mi, pane Kite, že by krajina kolem Bunker Hillu byla právě nejvhodnější pro turistiku.

KITE · Zato pro vojáky.

VIKTORIE · Myslíte, že bych měl vstoupit do armády?

KITE · Máte peněz jako želez. Kupte si patent a můžete být rovnou praporečnickem.

VIKTORIE · Kde se prodává?

KITE · U nás.

VIKTORIE · Co stojí?

KITE · Dvacet libříček. Přibližně.

VIKTORIE · To bych snad sehnal, ale...

KITE · Dvacet libříček, pár liber na zvláštní výdaje — a jdete s námi.

VIKTORIE · Přiznám se, že mě krátký rozhovor s vaším kapitánem přesvědčil, že vojenské povolání skýtá neuvěřitelné výhody a radosti hlubší než láska.

KITE · Než co?

VIKTORIE · Než láska.

KITE · To bych prosil. Uniformu, škorně, bandalír, péra na klobouk, to všechno koupíte nejlaciněji u mne. Jinak vás ošidí. Dáte mi, řekněme, pětadvacet liber, ne, čtyřadvacet, ba ne, přece jen pětadvacet.

Protože Viktorie, pobavena, váhá. Bojíte se, že natáhnete brka? Nesmysl. Člověk může umřít i na posteli. Bunker Hill stál sice jedenáct tisíc mužů, ale...

MIKE *ktej stahoval poškozené sukno s kulečnicku.* Jedenáct tisíc? Říkal jste jedenáct tisíc, seržante?

KITE · Co tady okouníš? Cos slyšel?

MIKE · Nic, seržante, svatý Patrik je můj svědek.

KITE · Poslouchals, když jsem vykládal o Bunker Hillu. Tak o čem byla řeč?

MIKE · O jedenácti tisících mužích, seržante, to bylo všechno.

KITE · A co jsem řekl, že se s nimi stalo?

MIKE *po chvíli* · Že pad — když mu Kite hrozí — že padli.

KITE · Ven! Ničemo!

Mike vyděšeně zmizí.

Mám rád kulaté číslice, praporečnicku. Pětadvacet liber se všim všudy. Ale za to se dovíte, co je to muž.

VIKTORIE · To bych skutečně rád.

KITE · Já jsem se například narodil ve stoce a rostl mezi lůzou až do svého desátého roku. Tam jsem se naučil, že hlavní věc

v životě je plný žaludek. Není to jistě všechno, ale je to první krůček. Pak jsem prodal za tři zlaté denáry svou matku Kleopatru jednomu urozenému pánovi, kterému učarovala moje krása. Přitom jsem se naučil, že musím být svému pánovi oddán tělem a duší. Pak mě vyhodili pro mou zálibu v jemném prádle mého pána a v jádrovém likéru mé paní. A tak jsem se stal drábem. Tam jsem se naučil šidit a chodit s nataženou rukou. A teprve když jsem už všechno tohle uměl, byl jsem uznán schopným a vstoupil jsem do vojenské služby, kde jsem se naučil ještě chlastat a smilnit. A samozřejmě ženit se.

VIKTORIE · Jak to?

KITE · Ženit se po vojensku. Bez faráře a bez razítka. Naší ctí je náš kord. Ten položíme na zem. Napřed jej přeskočí mladý hrdina, po něm žena. Skočí kozel, skočí děvka, víření bubnů a šup do postele. Tak se u nás ženíme

VIKTORIE · A to všechno platí také pro kapitána?

KITE · Spíš než pro koho jiného.

VIKTORIE · Abych pravdu řekl, pojal jsem k vašemu kapitánovi jistou náklonnost ještě dříve, než jsem tohle všechno slyšel. Možná, že by v Novém světě mohl při své namáhavé službě potřebovat někoho po boku. Jsem váš, seržante Kite. *Potřásají si rukama. Vchází Plume.*

PLUME · Tady máte směnku, Wilfule.

KITE · Praporečnick Wilful, sire.

Plume se s údivem podívá na Viktorii, která udělá váhavé gesto. Už jsme všechno dojednali, kapitáne. Pan Wilful se touží podívat do Nového světa.

VIKTORIE · Co tomu říkáte, kapitáne Plume? Vzal byste mě s sebou do Nového světa?

PLUME · Obávám se, že budu muset gentlemana ve svém pluku odmítnout.

VIKTORIE · Och!

KITE · Kapitáne, praporečnick Wilful si pokládá za čest věnovat pět liber na nedělní verbířský koncert.

PLUME · Umíte šermovat?

VIKTORIE · Ano.

PLUME · Hrát whist?

VIKTORIE · Trochu.

PLUME · A po půl láhvi portského ležíte pod stolem, co?

VIKTORIE · Ne.

PLUME · Deset liber. Líbí se mi na vás něco, sám nevím co... Na vašem chování bude záležet, jak se s vámi bude zacházet. Zde je vaše směnka, Wilfule, a tento lístek odevzdejte laskavě své krásné známé. *Dá jí dopis.*

KITE · To by tedy dělalo čtyřicet liber.

VIKTORIE · Už je toho ale dost, pane Kite. Pětatřicet, a ven!

PLUME · Pojdme k snídani, praporečnicku.

VIKTORIE *váhavě* · Musím se vám k něčemu přiznat, kapitáne Plume. Snad mi to nebudete mít za zlé. Musím vám říci, že to venkovské děvče na mne prve udělalo jistý dojem. Moc vám na ní záleží?

PLUME · Ach praporečnicku, v takových věcech se jistě shodneme. Za rekruta vyměním každou ženu. Ale o tom si promluvíme u snídaně. *Oba odejdou.*

PŘED OPONOU

VIKTORIE *s uniformou pod paži* · Pánové a dámy, vidíte svou Viktorii před velkým rozhodnutím. Dala se na vojnu, aby byla nablízku milovanému muži! Má však skutečně v úmyslu plavit se přes moře?

At je to jak chce, nemohu se smířit s tím, že bych měla tyto poslední dny v Anglii strávit jinde než po jeho boku, ač mi rozum radí jinak. Jak o tom zpívá píseň?
Zpívá:

V životě člověka jsou chvíle
Kdy stojíš na osudném rozcestí:
Máš za rozumem kráčet zarputile
Anebo za vášní, byt' v holé neštěstí?
Nadra ale, nadra dmou se citem
Co zbývá nám chudinkám?
Ve větru stejně dmou se plachty
A loď se dlouho neptá: Kam?

Sestro, proč upadáš v ty hříchy?
Nejsi snad k sobě příliš laskavá?
Kam zmizel tvůj stud, kde jsou zbytky
tvé pýchy?
Ach, kdo se po tom ptá, když láska na-
stává?

Jde slepě za jelenem laňka
A za lvem lvíce — ó jaký to ráj!
A za milým jde zase milující žena
Až na sám světa kraj.

VII.

Tržiště

Plume a Kite sedí ve verbišské boudě. Před boudou stojí Jenny Masonová a stará paní Cobbová.

PANÍ COBBOVÁ · Jo, mám prý si odnést ty věci.
JENNY · To je stará paní Cobbová. Její syn Bertík padl prý u Bunker Hillu.
PLUME · Tak, tak.
KITE *vystrachá hodinky* · Tuhle vám přinesl kapitán hodinky.
COBBOVÁ · Tak teda děkuju.

JENNY · Takové neštěstí. Ale když už mám to potěšení vidět pana kapitána, ráčejí dovolit, abych se zeptala na svého muže Jimmyho Masona?

KITE · Jimmy Mason. Ten si už vyhlídl farmu, kterou si za čas koupí. At se propadnu, jestli není zdravý a čilý jako rybička.

JENNY · Já jen, že už o něm šest měsíců nic nevím.

KITE · Zatracená pošta. To je stará bolest, paní Masonová. Ale ne, ne, je zdravý jako rybička. Tak na shledanou.

COBBOVÁ *k Jenny* · Že by byl měl Bertík hodinky?

Obě ženy odcházejí. Kite si otírá čelo.

PLUME · Cert ji vem!

KITE · Běhá a zblázní celé Shrewsbury.

PLUME · Kolik máme těch rekrutů?

KITE · Devět, kapitáne.

PLUME · Ty jsme měli už před třemi dny. K tomu ještě ty dva Pickelwoodské, které mi přivedlo to děvče — jak se jen jmenuje? — Jedenáct mužů.

KITE · Už několik dní nemůžeme z místa, kapitáne. To je hrůza. Co se to tu děje?

PLUME · A čím to?

KITE · Asi ty povídačky o ztrátách u Bunker Hillu.

Vstoupí kapitán Brazen.

BRAZEN · Konečně! Jak se vám vede, starý brachu? Vaše jméno, můj milý?

KITE · To je kapitán Plume, kapitáne Brazene.

BRAZEN · Správně. Plume, od kterého jsem si chtěl vypůjčit pět liber.

PLUME *se směje, gesto* · Kde nic není, ani čert nebere.

Usednou.

Jak jde verbování, kamaráde?

BRAZEN · Jak prosím?

PLUME · Kolik jsi už naverboval?

BRAZEN · Pst!

PLUME · Jak to?

BRAZEN · Pst. To je mé poslední slovo.

PLUME · A co to držíš v ruce?

BRAZEN · Dva návrhy, jak se zbavit dvaceti tisíc liber.

PLUME · Navrhni raději, jak je sehnat.

BRAZEN · Asi se divíš, příteli, že se člověk jako já chce zbavit dvaceti tisíc liber. Nu, v armádě jsem denně vydal dvacetkrát tolik. A teď potřebuji tvou radu. Hodlám stavět. Mám podle tebe postavit pirátskou loď nebo spíš divadlo?

PLUME · Pirátskou loď nebo divadlo, to je divná otázka. To si musím rozmyslet. — Brazene, jsem pro pirátskou loď.

BRAZEN · A já jsem zase opačného mínění, příteli. Především pirátskou loď nepostavíš tak snadno.

PLUME · Divadlo taky ne.

BRAZEN · Jenomže pirátská loď může mít špatnou posádku.

PLUME · To může mít divadlo taky.

BRAZEN · A pirátská loď se může se vši parádou potopit.

PLUME · Divadlo tím spíš. — Radím ti: Drž se pirátské lodi.

BRAZEN · Budiž. — Ale co když těch dvacet tisíc liber nemám?

PLUME · A kde je tedy seženeš?

BRAZEN · To je tajemství, příteli. Dáma, na kterou jsem oněhdy narazil. Držel jsem se napřed pěkně zpátky. Ale myslím, že se s ní přece jenom ožením. To je, jako bych vyhrál dvacet tisíc liber. . . V neděli se sejdeme půl míle za městem u vody, a tak dále. A teď musím pryč. — Vnuknutí, příteli.

Chce odejít, ale ještě se obrátí.

Dvanáct šilinků.

Plume udělá gesto, že lituje. Brazen odejde.

KITE · Jsme v koncích, sire.

PLUME · Opravdu?

KITE · Rota veškerá žádná. Ještě zbývá těch deset praporečnickových liber na neděli, ale nápad nikde. Myslím, že budu muset ještě dnes použít svého starého osvědčeného prostředku: Boty dolů, dveře na závoru, šest velkých piv a k tomu žvýkat chleba. Víte, že jsem v Bengálsku pomocí tohoto domácího prostředku přišel na spásný nápad, když jsem předtím plné tři týdny nemohl přimět komornou naší plukovnice, aby mi vyšla trochu vstříc?

PLUME · Na jaký nápad?

KITE · Začít si s plukovníci. A spolehněte se, že na Severně to nedopadne jinak. Považujte svou rotu za kompletní.

PLUME · Co soudíš, Kite, o té malé Balanceové, co tak ráda píše dopisy? Taky si myslíš, že takové věci se sice snadno píší, ale než ti dá pusu na čelo, bude chtít zvony, myrtu a razítko. Nic pro nás, co? Ke všem čertům, ani se už na tu maličkou dohromady nepamatují; nebyla tak trochu podobná našemu praporečnickovi? Nemá ta Balanceová bratra?

Kite pokrčí zlostně rameny.

Z toho Shrewsbury by člověk letos vyrostl. No ne? Ten Wilful má sice tučnou tobolku, ale přece jen mu budu muset ukázat, že nemám ve zvyku přenechat jen tak někomu ženu. Musí tu malou Balanceovou přivést a basta. Nebudu se přece kvůli němu přeškolovat na mnicha. Bože, je to nuda v tom Shrewsbury!

KITE · Budete v neděli u Severny, kapitáne?

PLUME · Na koncertě? Myslím, že ano. Ale budu-li mít čas pro tebe, to ještě nevím.

KITE · Bylo by vás tam zapotřebí. Každým dnem může přijet inspektor z Londýna.

Vstoupí Viktorie v uniformě královské armády.

VIKTORIE · Praporečník Wilful se hlásí ve službě.

PLUME · Služba, neslužba, copak jste udělal

s tou maličkou z Pickelwoodu, Wilfule?
S Rosou?

VIKTORIE · Smluvil jsem si s ní schůzku,
sire.

PLUME · Kde?

VIKTORIE · U Severny.

PLUME · Kdy?

VIKTORIE · V neděli odpoledne.

PLUME · Odpoledne! Krmit labutě? Držet se
za ručičky? Nu, to je vaše věc, ale zjis-
tím-li, že neberete tyhle věci vážně, máte
u mne utrum. Když jste tak škemral,
přenechal jsem vám tu kůstku, a vy jste ji
pověsil na hák. Ale byl bych čekal, že
budete aspoň taktní a dáte něco na oplát-
ku. Co je s tou Balanceovou?

*Viktorie spěšně vytáhne ze zadní kapsy kalhot
dopis. Plume zlostně. Žádné dopisy! Přiveďte
mi ji sem! A ne až za týden, ale zítra,
v neděli. Rozuměl jste?*

VIKTORIE · Ano, kapitáne.

PLUME · Odchod!

Viktorie salutuje.

VIII.

U Severny

*Na lavičce sedí Plume a čeká. Z dálky je slyšet
vojenskou kapelu.*

KITE *se převléká za keřem. K Plumovi* · To budete
koukat! Lepší nápad jsem v životě neměl!
Jestli do večera nesrazím Shrewsbury na
kolena, ať se jmenuju Novák.
*Vyjde z lesa převlečen za květinářku a postoupí
vpřed.*

Jak vypadám, kapitáne?

PLUME · Příšerně.

KITE *uraženě odkluše* · Šeríky! Čerstvé šeríky!
Přichází Viktorie v uniformě praporečníka.

PLUME · Sám?!

VIKTORIE · Kapitáne Plume, jak vám to
mám vysvětlit? Ještě včera chtěla roz-
hodně přijít, a dnes najednou ne a ne se
odhodlat. Jste hodně zklamán?

PLUME · Mne už ve Shrewsbury nic zklamat
nemůže.

VIKTORIE · Ale ona je jiná než Shrewsbury.

PLUME · A proč tedy nepřišla?

VIKTORIE · Snad proto, že se bojí sama sebe.

Víte, ta ženská má temperament.

PLUME · Ale krotí ho zřejmě znamenitě.

VIKTORIE · Jste nespravedlivý.

PLUME · Prosím?

VIKTORIE · Snad kdybyste jí dal trochu
času...

PLUME · Voják žije rychle, Wilfule. Musí jíst
na koleně. Jistá jídla nejí vůbec. To zna-
mená: Chléb s máslem — a je po jídle.
Přijde ta — jak se jmenuje — Rosa?
Ukládám vám služebně, abyste jí vyřídil,
že má dnes večer přijít za mnou k Havra-
novi. A dva kroky odstoupit, praporeční-
ku, rozumíte?

VIKTORIE · Ano, kapitáne.

Zlostně. Ale pak nemáte psát takové dopi-
sy.

PLUME · Tak vy tedy čtete dopisy, které vám
svěří váš představený?

VIKTORIE · Ne, ale z toho, jak je někdo čte,
poznám, jsou-li diktovány citem pravým
nebo falešným.

PLUME · Svoje názory na mou techniku si
nechte laskavě pro sebe, praporečníku.

VIKTORIE · Nemáte kouska srdce, a to já
podporovat nebudu. *Odejde stranou.
Vstoupí Worthy.*

WORTHY · Jsem ztracen! Nadobro ztracen!
Vaše válečné umění mě zničilo, Plume.
Čert aby vás vzal, vy stratégové. Brazen
s ní má schůzku tady u řeky a pojedou
spolu na loďce k těm vyhlášeným ostrův-
kům!

PLUME · Kdo vám to řekl?

WORTHY · Komorná.

PLUME · Tak vy jste tam přece šel! Přesto, že
jsem vás varoval. A dal jste si ukázat
dvěře.

WORTHY · Ne, nebyl jsem tam, bohužel.
Komorná přiběhla ke mně.

PLUME · To ji tedy poslala. Chce ve vás vzbudit
žárlivost. A vy zahazujete flintu do
žita? Worthy, jestli teď povolíte — ano,
pak bude všechno ztraceno. Tenhle zou-
falý Melindin manévr musí uvážnout
v písku. Na schůzku s Brazenem jde jen
kvůli vám! Připouštím, že vám nebude
dvakrát příjemné koukat za nimi, jak
spolu mizí v lese...

WORTHY · Příjemné! K nevydržení je to!

PLUME · Ale co! K nevydržení! Chceme-li
dobýt celou zemi, musíme někdy obě-
tovat nějaké to město. Smířit se s obětí,
zajistí-li nám konečně vítězství. Hrozí ne-
bezpečí, Worthy, že pro nedostatek velko-
rylosti promarníte svou životní šanci.

WORTHY · Co? Mám se snad dívat, jak se
žena, kterou miluji, vodí s takovým chla-
pem...

PLUME · To bych řekl. S naprostým klidem.
Dejte jí přece příležitost poznat, že váš
sok nestojí za nic.

WORTHY · To tak.

PLUME · A jak jinak?

WORTHY · Plume, to je nad moje síly.

PLUME · To si jenom myslíte. Pojdte se mnou
domů a dejte si pořádný grog. Jdu s vámi.
— A netvařte se jako na vlastním pohřbu.
Nikdy jste nebyl blíže vítězství.
K Viktorii, která stále ještě stojí opodál.
Nač ještě čekáte?

VIKTORIE · Na mou věru, kapitáne, ne-
rozumím vám. Není pro vás Viktorie
cennější než všechny ty Molly, Rosy a co

jich ještě je ve všech hotelích Starého
i Nového světa?

PLUME · Samozřejmě. Jenomže je bůhví kde,
kdežto Rosa bude tady. Za to mi ručíte.
Odejde s Worthyem.

VIKTORIE · Nikdy, nikdy, nikdy!

Odejde.

*Mike a Lucy s košíkem jídla. Lucy se ukloní
Worthyemu.*

MIKE · Co civíš na toho ševce?

LUCY · Dal mi libru.

MIKE · Libru?

LUCY · Byla jsem na něho hodná, a tak mi dal
libru.

MIKE · Jak to bylo?

LUCY · Slečna Moorhillová mě poslala k panu
Worthyemu, abych mu vyřídila, že má
u Severny schůzku s jedním ohnivým ka-
pitánem, a jestli do toho nic nepříjde,
stane se něco strašného. Pan Worthy
zbledl a ze samého leknutí mi dal libru.

MIKE · Ona má opravdu něco s tím kapitá-
nem?

LUCY · Ale kde, chce jen, aby ten její švec
žárlil.

*Jdou k vodě. Mike spatří v dálce labut
Felixe.*

MIKE *ukazuje* · Felix.

LUCY · Puť, puť, puť! Ještě deset takových
vzkazů a máme na cestu. A pak „Vzhůru
do Ameriky!“

MIKE · Ale ne tak, jak si to představují tihle.
Ze mne aby byl granátník a z tebe, však
víš co. My si tam koupíme hospodu.
Labuť připluje blíž a oba ji krmí.

LUCY · Ještě dnes večer napíšu tetě do New
Yorku.

MIKE · Proč? Pojedeme do Bostonu a ne do
takové díry.

LUCY · Díra! New York je sice malé městečko,
ale má budoucnost.

Appletree ustoupí v uniformě, jeho děvče Maggie, William, mladý kovář, a jeho dívka Sally.

MAGGIE · Tady se usadíme — já, on už tady někdo sedí.
SALLY · A labuť je tu taky. Mám pro ni žemli. Nemáš nic proti tomu, Tome?
WILLIAM · I kdyby měl.
SALLY · Žere z ruky.
MIKE *zlostně* · To jo.
Odchází s Lucy. Sedláci za nimi udiveně hledí.
WILLIAM *k Sally* · Pořád koukáš po té jeho uniformě?
APPLETREE · Co se mne týče, rád bych z ní byl už zase venku.
MAGGIE · William zůstane pěkně v Micklesbury. Chceš vajíčko nebo salám, William?
APPLETREE · Vajíčko!
Vezme si.
MAGGIE · William!
APPLETREE · O kožíšku a botičkách, které ti přivezu, o těch nemluviš.
MAGGIE · Do války jich jde na tisíce, ale kolikpak se jich vrátí?
Hudba.
SALLY · Slyšíte? Hrají „Už se naše láska kloní,“ — Tome, zazpívej nám to.
APPLETREE *zpívá s hudbou* · Už se naše láska kloní
S mužskejma, se spoustou koní
Královnina loď popluje k dálavám.
Jinej za tebou ať chodí
My už odplujem tou lodí
Tam do Virginie — láska je ta tam.
MAGGIE *zpívá* · Na palubě s celým plukem
Všichni stojíme a s hukem
Královnina loď už brázdí okeán.
Abys to však věděl, drahej Jimmy:
Věčně budeš chybět svojí Mimi
I když s ní už půjde jinej pán.

Vstoupí Kite jako květinářka.

KITE · Šeříky, pánové, pomněnky, kytičku fialek pro slečinku, než odjedete do Ameriky.
K Sally. Toho vašeho přítele já znám, to je rozený válečník. Já jich porodila sedm a všichni jsou v armádě, jak se sluší a patří.
MAGGIE · Tenhle nepůjde, je kovář.
KITE · Ale co!
K Williamovi. Ukaž ruku. Kovář. Násilník z povolání. Ty ses narodil ve znamení bicepsu.
MAGGIE · Bicepsu. Co je to?
KITE · Jedno z nebeských znamení. Jako Lev, Střelec, biceps, kovářina, Boston, Massachusetts, Kentucky, Philadelphia, příušnice a tak dále, celkem dvanáct. — Počkej, neutíkej! Už jsi někdy dělal bomby nebo dělové koule?
WILLIAM · Ne.
KITE · Jestlis je nedělal, tak je budeš dělat. To je vědecky dokázáno. To stojí dokonce ve hvězdách. Och! Leží před tebou skvělá budoucnost. Přesně za dva roky, tři měsíce a dvě hodiny tě povýší na kapitána.
Sedláci poslouchají pozorně a zároveň pochybovačně.
KITE · Budeš u slavného dělostřeleckého trénu. Dostaneš dva sluhy a týdně deset šilinků žoldu. Tak to stojí ve hvězdách, ve stálicích.
WILLIAM · A co tam stojí o mé kovárně?
KITE · Jak to myslíš?
WILLIAM · Co bude s mou kovárnou?
KITE · Kampak by stálice přišly, kdyby se měly starat o každou špinavou vesnickou kovářnu.
WILLIAM · To ti tedy na ty tvé stálice kašlu.
KITE · Tak za tohle budeš pykat, ale ne zde.

Stranou při odchodu. Ať už nejsem verbířem, jestli tohle...

Vstoupí Viktorie.

KITE *salutuje* · Trubač nechce troubit sólo. Chce libru navíc. Pakáž.
Viktorie platí.
SALLY · Já, ta je k smíchu.
WILLIAM · Teď dokonce salutovala.
Kite odchází. Viktorie jde k člunu. Appletree salutuje.
SALLY · Pěkně salutuje, co?
WILLIAM · To se musí.
APPLETREE *nabádá k odchodu* · Pojdte. *Sedláci odcházejí. Viktorie usedne na okraj lodky.*
MAGGIE · Ale já tu mám přece ještě něco pro Felixe!
Popadne své věci a utíká za ostatními. Viktorie chvíli sedí. Pak je slyšet Rosin hlas.
ROSLN HLAS · Kuřátka! Čerstvá pickelwoodská kuřátka!
VIKTORIE *vyskočí* · Hrome, kuřátka už jdou! *Ž lesíka vystoupí Rosa se svým bratrem Bullockem, který už má také uniformu.*
ROSA *k Bullockovi* · Co je to tam za důstojníka?
BULLOCK · To je náš nový praporečník.
ROSA · Jdi se zeptat, kde je kapitán.
VIKTORIE · Vzhůru do boje, Viktorie, vždyť máš taky kalhoty.
Bullock k ní přistoupil.
BULLOCK · Kde je kapitán, sire?
VIKTORIE · Pozor! To nevíš, že se před důstojníkem salutuje? Čelem vzad! Pravou nohu nahoru! Přidupnout, přitáhnout. Levá nahoru, přidupnout, přitáhnout! Čelem vzad! Pochodem v chod! K zemi, vztyk. K zemi — vztyk! K zemi. Jak se pozná praporečník?
BULLOCK *vleže* · Podle uniformy a podle manýrů, sire.
VIKTORIE · Vztyk! — Tak, ty hovado, teď už znáš rozdíl mezi pánem a kmánem?

BULLOCK · Ano, sire.

VIKTORIE · A teď něco o téhle. Kdo je to?
BULLOCK · Má sestra Rosa, sire. Musí ke kapitánovi.
VIKTORIE · Pojď sem, dětátko, a dej mi hubičku.
ROSA · Ale vždyť vás ani neznám, pane důstojníku.
VIKTORIE · Na tom nesejde. My vojáci jíme třeba na koleně.
Políbí Rosu.
Jsem praporečník kapitána Pluma, Roso, a mám se tě ujmout, je dnes zaneprázdněn.
ROSA · Ale já jsem se měla setkat s ním.
VIKTORIE · K čemu? Místo něho jsem tu já.
ROSA · Chtěl mi něco dát.
VIKTORIE · Tak ti to dám já.
ROSA · Vyřidte mu, prosím vás, že přijdu dnes večer.
VIKTORIE · Kam?
ROSA · No, přece k Havranovi.
VIKTORIE · K Havranovi? A v noci? Jak se můžeš tak zahazovat!
ROSA · Dostane ode mne, co chce, a já zase od něho, co já chci.
BULLOCK · Ale ve vši počestnosti, sire. A ty si dej pozor na řeč a nedělej rodičům hanbu.
ROSA · Já to samozřejmě dělám taky pro Charlese.
VIKTORIE · Pro Charlese?
BULLOCK · Charles Cartwheel je její snoubenec.
ROSA · Bude bubeníkem.
VIKTORIE · A nevádí mu, že chceš jít ke kapitánovi?
ROSA · Co? „Když je kapitán na tebe tak hodný,“ povídá Charles, „bude jistě hodný i na mne, když jsem jeho voják.“
Dělám to všechno pro naši vesnici a pro Charlese.

VIKTORIE *vezme Rosu stranou* · Poslouchej, dítě, kapitán dnes v noci k Havranovi vůbec nepřijde.

ROSA *trdohlavě* · Pak počkám v síni.

VIKTORIE · V síni čekat nemůžeš. Počkáš v mém pokoji. Cožpak nejsem hezký muž? Hubičku, a hned!

ROSA · Rozkaz.

Dá mu hubičku, pak k Bullockovi.

Když si to pan praporečník přeje...

VIKTORIE · Tady máš, děťátko, libru za svoje kuřátka. A teď si půjdeme zatancovat. Ty, hochu, poneseš kuřátka.

Odvádí Rosu. Bullock za ním.

Vstoupí Melinda.

MELINDA *se rozhlíží* · Bůh mě opatruj! Je to ode mne smělý krok, a doví-li se o tom někdo, bude to pro městečko tučné sousto a všichni mě odsoudí. Ale co bych neudělala, abych tě získala, ty můj Worthy! *Přichází Brazen.*

BRAZEN *spatří Melindu a podívá se na hodinky* · Přesná jako čepobití! Milostivá, váš neoddanější služebník a tak dále. — Krásná říčka, ta naše stará Severna. — Chytáte ráda ryby, milostivá?

MELINDA · Rozkošné, melancholické zaměstnání.

BRAZEN · Hned jdu a přinesu udice.

MELINDA *stranou* · Cožpak Worthy nepřijde?

BRAZEN · Abyste věděla, milostivá, bojoval jsem ve Flandřích proti Francouzům, v Uhrách proti Turkům, v Tangeru proti Maurům, ale nikde jsem se tak nezamiloval jako teď. Dám si břicho rozpárat, ale při žádném tažení, které jsem kdy podnikl, jsem se nesetkal s tak báječnou ženou, jako jste vy, milostivá.

MELINDA · Mně zase žádný z mužů, které jsem kdy potkala, nedělal tak báječné poklony jako vy, pane. Vy vojáci se

umíte chovat nejlépe ze všech mužů, to se musí nechat.

BRAZEN · Někteří, milostivá, ne všichni! I mezi vojáky se najdou zhýralci, hnusní zhýralci, ano, milostivá. Co se mně týče, měl jsem vždycky to štěstí, že jsem dělal dobrý dojem. Měl jsem velmi výhodné nabídky, milostivá. Mohl bych se býval oženil s jednou německou princeznou v ceně padesáti tisíc liber ročně se vším všudy. Ale její koupelna mě odradila. Nepůjdeme do lesa?

Melinda odmítne.

Také se do mne zamilovala dcera jednoho tureckého paši, když jsem byl u těch bezvěrců v zajetí. Nabídla mi, že sebere otcovy poklady a uprchne se mnou. Jenomže nevím, čím to, ale moje hodina tenkrát zřejmě ještě neuhodila. To víte, pro šibenici a pro ženění nám všem plete osud ohlávku. Mne si však šetřil, abych upadl do osidel jedné z nejsvůdnějších dam ve Shrewsbury. A k tomu ještě jedné z nejmámožnějších, jak jsem se doslechl. Co byste říkala malé procházce v tomto prvotřídním lesíku, má nymfo? *Vezme Melindu do náručí a odnáší ji do lesíka. Labuť připluje zase blíž, když vstoupí Lucy s Mikem.*

LUCY · Jediné, co mi tam venku bude scházet, je Felix.

MIKE · Však on nás bude v neděli odpoledne také postrádat.

Vytáhne nějaký lístek.

LUCY · Co je to?

MIKE · Z Nového světa. Dostal jsem to od jednoho kočího, který to má zase od jednoho známého námořníka z Liverpoolu. Dávej pozor! Ztrat se, Felixi! Pryč s králem, pryč s arcibiskupem, pryč s lordy! V Novém světě nepotřebujeme žádného krále a žádné lordy, kteří tyjí

z našeho potu. My americké státy nechceme být už anglickou kolonií. Podepsán Franklin.

LUCY · Miku! Odkdypak umíš číst? *Vezme mu list.*

MIKE · Ach, Fred mi včera ukázal, jak se to dělá.

LUCY · Vždyť tady stojí něco docela jiného.

MIKE · Tak? — A co?

LUCY · „Prohlášení nezávislosti.“

MIKE · To je taky dobré. Tak čti.

LUCY · „Že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni...“ „že jejich“... to slovo nemůžu přečíst, „... je obdařil jistými právy... na život, svobodu a usilování o štěstí...“

MIKE · To tam tedy pojedeme!

LUCY *předehrává malou scénu* · Hotel „U labutě“, majitelé pán a paní Laughtonovi. *Hraje.* Nepřijímej pořád nové hosty, Miku Laughtone, když mám na rožni už jen dvě volské kýty.

MIKE · Dobrá, nechám tedy pana starostu z Filadelfie za dveřma, paní Laughtonová. Ale napřed vás prosím ještě o taneček tady v kuchyni; konečně, vždyť ty muzikanty platíme my. *Tančí.*

LUCY · Zamkni hotel, Miku Laughtone, jdou sem červenokabátníci.

MIKE · Nabij mi flintu, ženo! Proklatí Angličané! Bum — bum! Flinty jsou špatně namazané, paní Laughtonová.

LUCY · Mým nejlepším salátovým olejem!

MIKE · Bum! Dostal ji!

Leží natažen na zemi.

Přicházejí sedláci, za nimi Kite přeolečený za faráře.

SEDLÁCI *k labutě* · Puť, puť, puť!

KITE *po nich* · Puť, puť, puť!

Labuť rychle odpluje.

KITE *káže* · Bratři a sestry v Pánu! Cestou k nemocnému zavedla mě náhoda v tento krásný nedělní den k vaší milované Severně a cítím, že bych s vámi měl možná promluvit pár slov. Co, říkám si, byste mohli, milé sestry a bratři, asi vědět o velikém verbování do vojska dobrého krále Jiřího, které v těchto dnech probíhá ve městě i na venkově? V těchto dnech, kdy jde o slávu a vážnost Anglie ve světě. Moji milí, na vás spočívá v těchto dnech jeho oko. Bůh, jak se praví v Deutoronomiu, kniha 2, kapitola 27, verš 14: Bůh vidí i černého mravence na černém kameni v černé noci. Máte nějaké otázky, které vás znepokojují, moji milí? Mluv, synu.

WILLIAM · Je to pravda, reverende, že člověk může být voják a přesto nemusí za moře?

KITE · To je velmi inteligentní otázka, otázka, na niž stojí za to odpovědět. Moji milí, církev se doslechla, že se tu a tam našli tací, kteří se ze slabosti a strachu o své tělo polekali toho, že by měli bránit anglickou svobodu v Americe. To je nesmysl. Neboť tělo je prach a v prach se obrátí, ale Anglie je Anglie a vždycky zůstane Anglií. I v té Bohem zapomenuté Americe, vy chloubo Micklesbury.

MIKE · A je to pravda, reverende, že lidi tam venku jsou také lidi?

KITE *hřtmavě* · A co geografologie, ty usoplenče? A co deváté přikázání Mojžíšovo, vy hříšné nádoby? Praví se v něm: „Nepožádáš manželky bližního svého aniž domu jeho“ — nebo ne? A nepatří Amerika dobrému králi Jiřímu Anglickému od té doby, co ji Bůh stvořil? A teď ji chtějí ti Američané pro sebe, aby je čert vzal všechny dohromady a každého zvlášť, dámy prominou.

MIKE · A je to pravda, reverende, že v Americe nejsou žádní lordi a žádný král?

KITE · Kdo ti to nakukal, ty ožralo, ty zloději? V Americe je podle posledního sčítání lidu 44.302 lordů a ne méně než sedm králů, a žádný dobrý.

APPLETREE · To souhlasí.

MIKE · A je to pravda, reverende, že vy vůbec nejste reverend, ale pan Kite, syn cikánky Kleopatry, trestanec a seržant na doživotí?

Maggie vykřikne, sedláci hledí na Kita.

KITE · S vámi mluvit je jako házet perly sviním.

K Appletreeovi, který salutuje. Dezertéři budou podle stanného práva zastřeleni.

Kite za všeobecného smíchu odejde.

WILLIAM · No tohle!

SALLY *vstane* · Kdo půjde se mnou do lesíka, tomu ukážu, kde jsou maliny.

Appletree ji rozpačitě následuje.

MIKE *vstane* · Pojd.

Odejde s Lucy také do lesíka.

MAGGIE *pláče* · Půjdem domů, Williame?

William odvádí Maggii také do lesíka.

Z lesa Melinda, za ní Brazen, hrající na píšťalu.

MELINDA · Ó Worthy, můj Worthy, zachraň mě před tím zuřivcem!

BRAZEN · Jak vidíte, milostivá, neztratil jsem v královských službách svou starou svěžest a schopnost sloužit v plné tělesné a duševní síle nejoblíbenějším kráskám Anglie. Ale mezi námi řečeno, milostivá, stojí před vámi válečník, toužící složit svou vavřínek ověčenou hlavu do milovaného klína. A proto se vám dnes naskýtá příležitost vyhovět mé žádosti o vaši ruku.

Vstoupí Pearmain v uniformě.

PEARMAN · Poplach, kapitáne!

BRAZEN · Co, v neděli?

PEARMAN · Ano, kapitáne! Inspekce z Londýna, kapitáne!

BRAZEN · Mám práci.

PEARMAN · Ano, kapitáne. *Odejde.*

BRAZEN · Melindo!

MELINDA · Kapitáne Brazene, jak bych mohla přijmout vaši lákavou nabídku? Vdát se za vojáka, kterého mi může král kdykoli vzít? Přisáhala jsem, že něco takového nikdy neudělám. A na své přísaze trvám. Neprovdám se za žádného vojáka.

BRAZEN · Za žádného vojáka?

MELINDA · Ne, kapitáne. Vaše uniforma nás navždy rozloučila.

Vpadne Worthy, v každé ruce pistoli.

MELINDA *září* · Worthy!

WORTHY · Vy nevěrnice! Pro jednu třípřítivou jepici... pro takového nestydu... Zde, sire, volte!

Předloží Brazenovi pistole.

BRAZEN · Pistole? A snad dokonce nabité?

WORTHY · V každé je smrtící náboj!

MELINDA · Co se mezi nás pletete, pane Worthy? Myslela jsem, že vás mé záležitosti ani v nejmenším nezajímají.

Troubení na poplach.

BRAZEN · Slyšíte, poplach! Kromě toho jsem důstojníkem pěchoty. Pistole nemám na mou duši rád.

WORTHY · Hájím zde čest Shrewsbury, které nebude nečinně přihlížet, jak se jeho ženy vrhají kolem krku mužům, kteří už zítra budou za horama a za mořem.

BRAZEN · U sta hromů! Já chutnal vůni střelného prachu z železných jícnu kanónů, sire.

Vezme pistoli a zaujme postoj k souboji.

MELINDA *k Worthymu* · Vy ohavo!

Vzlyká.

Vy si tedy myslíte, že jsem schopna něčeho takového? To stačí, abychom se rozešli navždy.

Odběhne.

WORTHY · Jen si běžte. Ať zemru docela sám.

Zaujme postoj a počítá kroky.

Jeden, dva, tři...

BRAZEN · Stát! Kde je ta dáma?

WORTHY *tlumeně* · Pryč.

BRAZEN · Proč se tedy vlastně bijeme? Obejměme se, můj milý, život je i tak dost krátký.

Nechá ruku s pistolí klesnout a jde k lavičce.

Worthy usedne vedle něho.

WORTHY · Vy couváte! Muž v kabátci královského vojáka?

BRAZEN · Ale jděte, Worthy, kabát a muž v něm, to jsou přece dvě docela různé věci.

WORTHY · To říkáte vy, který vděčíte za své pověstné úspěchy jen tomuto kabátu?

BRAZEN · Právě naopak. Já dovedu mnohem lepší věci. Kabát mi spíš škodí. Omluvte mě na okamžik, příteli.

Odejde.

Kite vyhátní všechny vojáky z lesíka. Děvčata chtějí své přátele zadržet a úpěnlivě je volají.

KITE · Inspekce z Londýna! Všechno, co má na sobě královský kabátec, zpět do města! Odchod, vy prašiví psi!

K divkám. Civilisté mohou zůstat!

K Sally, která drží pevně Appletreea, plačíc.

Nech toho breku!

DĚVČE *volá na trubače* · Jonathane!

WORTHY *sedě na lavičce* · Taková pakáž!

IX.

V domě smírčího soudce

Téhož večera. Balance čte zděšeně dopis, Simpkins drží svíce.

SIMPKINS · Nějaká nepříjemná zpráva, sire?

BALANCE · Příšerná.

SIMPKINS · To je mi líto, sire.

BALANCE · Dnes večer bude po Britské říši.

Vstoupí Worthy.

Jak to vypadá s inspekcí, Worthy?

WORTHY *pokrčí rameny* · Bojím se, že ta hrstka rekrutů, co stojí na tržišti, mě skladiště škorní nevyprázdní. Nestačí jenom mít škorně pro mužstvo, je třeba mít také mužstvo do bot. Tamhle jde Plume.

BALANCE · To by byla katastrofa.

Vstoupí Plume.

Tak jak to vypadá, Plume? Snažně doufám, že armádní inspektor shledal vaši rotu v plném počtu.

PLUME · Pan armádní inspektor z Londýna našel v mém ležení celých jedenáct rekrutů.

BALANCE · Hrůza.

WORTHY · Bude-li vám tím pomoheno, Plume, vstoupím do vaší roty. Nic mě tu už neudrží.

BALANCE · Co vás to napadá, Worthy? Vaším povoláním je přece dělat boty, a ne válčit. To je zrovna, jako byste chtěl, abych já vzal mušketu na rameno!

PLUME · Pane Balanci, rozhodl jsem se. Dám se přeložit do Východní Indie. Vyřídte, prosím, své slečně dceři můj nejuctivější pozdrav.

BALANCE · Kapitáne Plume?

PLUME · Pane Balanci?

BALANCE · Posadte se.

PLUME · Už sedím.

BALANCE · Kapitáne Plume, vaše místo je v Americe, a ne ve Východní Indii. Neprozradím vám žádné vojenské tajemství, když vám sdělím Jobovu zvěst, která byla příčinou, že generální inspektor přijel na předčasnou návštěvu. Boston je v rukou povstalců.

SIMPKINS · To není možné.

BALANCE · Prosim!?

Naznačuje Simpkinsovi, aby odešel.

PLUME · To je nadělení. Boston padl. Nu, s holýma rukama Boston stejně neosvobodíme.

BALANCE · Plume, vy v těchto osudových chvílích nesmíte Anglii zklamat. Zrovna tak, jako nesmí zklamat Shrewsbury. Až doposud jsem nepovažoval za nutné použít zákona o nucených odvodech. Ale teď vidím, že je to nezbytné!

Přináší ze skříně zákoník.

Zákon o odvodech z roku 1704.

WORTHY · Ale teď se přece píše rok 1776. Uplatnění tohoto zákona vedlo ve Welshpoolu ke skandálu.

BALANCE · Ale zároveň vytáhlo z vězení dvě roty bojeschopných mužů. Copak mají ty nekalé živly tloustnout ve vězeních nebo hyzdít ulice? Na frontu s nimi! Ba, lze říci, že je to svým způsobem nelidskost nechat ty lidi ve vězeních nebo aby se bez práce potloukali po ulicích, když mohou zemřít jako hrdinové v Novém světě, za svobodu Anglie. Je naší vlasteneckou povinností poskytnout jim příležitost. Kapitáne Plume, doprovodte mě do vězení!

Vstoupí Melinda.

MELINDA · Dovolíte, strýčku, abych si tu promluvila mezi čtyřma očima s panem Worthym?

BALANCE · Beze všeho, dítě. Promluv si s ním, beztak mu straší v hlavě. A udělejte si tu pohodlí, Simpkins vám přinese čaj. Pojďte, kapitáne.

Odejde s Plumem.

MELINDA · Jistě pochopíte, pane Worthy, že po tom, co se stalo, nemohu snést pomýšlení, že vlastně mé dopisy.

WORTHY · Vrátním vám je, milostivá, ještě

než se nalodím. Slečno Moorhillová, dovolte, abych se s vámi navždy rozloučil.

MELINDA · Odkdypak jste tak chtivý cestování?

WORTHY · Člověk se docela přirozeně hledí vyhnout všemu, co ruší jeho klid, milostivá.

MELINDA · Anebo je to touha po změně, která bývá u mužů ještě přirozenější?

WORTHY · Změna má zřejmě jisté přirozené kouzlo i pro ženy, milostivá, jinak byste si v ní tak nelibovala.

MELINDA · Mýlíte se, pane Worthy. Netoužím po změně natolik, abych kvůli tomu odjížděla. Nepovažuji také za moudré, že se vrháte do nebezpečí a vydajů s nepatrnou nadějí na pochybná vyrazení.

WORTHY · Vyrazení, které mě v cizině očekává, je skutečně velmi pochybné, milostivá, ale jedno je jisté: Na bojištích Nového světa, mezi nejbarbarštějšími kovboji a lovci kožišin mě nemůže potkat tolik krutosti jako zde, v rodné zemi.

MELINDA · Můj pane, už jsme toho naklábosili ažaž. Myslím, že bychom se domluvili rychleji, kdybychom si jednou vzájemně vyřídili své účty.

WORTHY · To jistě, milostivá. Přitom se ukáže, že jste mou dlužnicí. Můj strach, touha, sliby, závazky, mé pozornosti, obavy během celého roku — a to všechno bez jakékoliv náhrady.

MELINDA · Celý rok! Och, pane Worthy! To, co jste vy dlužen mně, by vydalo za víc než sedm roků otroctví. Jak jste se ke mně choval v minulém roce? Využíváje mé nevinnosti a chudoby, chtěl jste si ze mne udělat milenkou, to znamená otrokyni! A ještě k tomu to vaše nestydaté chování, vaše nehorázné výrazy, familiární tón vašich dopisů, vaše hrubiánské

návštěvy — jen si na to na všechno vzpomeňte, pane Worthy!

Vzlyká.

WORTHY · Jak bych si nevzpomínal! Škoda jen, že to všechno bylo pro kočku. Ale vy, vy si zase musíte vzpomenout...

MELINDA · Na nic si nebudu vzpomínat, sire. Je ve vašem zájmu, abych na všechno zapomněla. Choval jste se ke mně až do dneška jako barbar. Já k vám byla pouze krutá. Uvažujte o tom. Chcete-li teď obrátit nový list, zanechte svých dobrodružství a chovejte se slušně. Jak jste mě mohl onehdy na tržišti nechat stát jako balík vlny, který je pro vás příliš drahý?

WORTHY · Udělal jsem to, jen abych vás vyzkoušel, a lituji toho jako ničeho ve svém životě, věřte mi. Ale vy jste se před mými očima s tím kapitánem...

Hlas se mu zlomí.

MELINDA · Jen abych vzbudila vaši žárlivost. Z žádného jiného důvodu. Věřte mi?

WORTHY · Melindo!

MELINDA · Worthy!

Vztahnou k sobě ruce. Vstoupí Simpkins.

SIMPKINS · Kapitán Brazen!

BRAZEN *ho odstrčí* · Pan Brazen!

Stojí tu zářící v ošumělém civilním kabátě. Melinda se na něj užasle dívá.

Moje Melindo! Vaše přání je splněno. Pro vás jsem učinil, co jsem ještě nikdy neudělal. Stačilo jediné vaše slovo a já složil zbraně! Pojďte, at vás obejmou, milovaná!

Uchopí ji kolem pasu.

MELINDA · Co se to opovažujete? Což nevidíte pana Worthyho?

Dá mu políček.

BRAZEN · Ne, ne! Neklame mě zrak? Worthy! U všech dáblů! Omyl! Má milovaná žertovala svou něžnou ručkou. Odpusťte,

milostivá, mé staré vojenské způsoby. Worthy! Vy jste tedy ten šťastný! Rozuměl jsem přece dobře?

WORTHY · Bůh uchovej! Důkazů svého neštěstí mám teď už víc než dost.

MELINDA · Worthy!

WORTHY · Svoje dopisy dostanete zpět, milostivá. Kdybyste si je náhodou znova přečetla, uvědomila byste si, jak jste mi ublížila.

MELINDA · Alberte!

WORTHY · Ne, všechno je jasné, až příliš jasné.

MELINDA · Ne, přece!

WORTHY · Ne? Přece! Sahá vaše vrtkavost až tak daleko, že jste ochotna podvést tohoto člověka, i když vám na váš rozkaz obětoval svou kariéru? Za to vám teď musí každý gentleman ukázat záda.

MELINDA · To je příliš! Pane Worthy...

WORTHY · To je příliš. Co je příliš? Jen si zůstaňte u toho svého chameleóna, když už se vám víc líbí vnější pozlátka než solidní nitro. Pane Brazene, já nejsem ten šťastný. Ale nezávidím vám vaše štěstí, když po takových obětech dostáváte takovéhle důkazy přízně.

MELINDA · Důkaz přízně jsem podala nepravému, pane Worthy. A jestliže se mi zas někdy objevíte na očích, neočekávejte ode mne ani nadále nic lepšího... Pane Brazene, prosím o prominutí.

BRAZEN · Ó prosím.

MELINDA · Doprovodte mě; domů...

BRAZEN · A tak dále, milostivá. — Odvahu, můj milý. Takové už je vojenské štěstí. *Odejde s Melindou.*

SIMPKINS *vstoupí* · Čaj, pane Worthy.

WORTHY *zavře* · Whisky!

SIMPKINS · Prosim vás, sire, abyste dnes omluvil menší nedopatření. *Zlomeným hlasem.* Boston je v rukou povstalců.

Simpkins odejde. Balance a Plume vejdou v pochmurné náladě. Mlčky si sednou.

BALANCE volá · Simpkinsi!

SIMPKINS vejde · Pane Balanci!

BALANCE zařve · Whisky!

SIMPKINS · Proším dnes o trochu shovívavosti.

Odejde.

PLUME · Co mu schází?

WORTHY přes rameno · Boston.

Ticho.

BALANCE · Pročpak se mračíte na to okno, Worthy?

WORTHY · Vždyť vy také nehledíte právě nejveseleji, sire.

BALANCE · My ve Shrewsbury jsme byli odjakživa moc mírní, Worthy. Vězení je prázdné. Jeden úchylný chlap, to je všechno. Kapka vody na horký kámen.

SIMPKINS vstoupí · Paní Prudeová. Pan Smuggler.

BALANCE · Paní Prudeová? Mám nápad. Že prosím.

Vstoupí paní Prudeová a pan Smuggler.

PRUDEOVÁ · Balanci, ještě jedna taková neděle a ukáží Shrewsbury záda. Proti tomu, co dnes napáchala na naši krásné Severně ta vaše soldateska, proti tomu je Sodoma a Gomorrha dívčí penzionát. Bankéř Smuggler z Londýna byl u mne na večeri a hrůzou mu vstávaly vlasy na hlavě.

SMUGGLER · Služebník, pane Balanci.

BALANCE · Služebník, pane Smugglere.

PRUDEOVÁ · A zde, ve vašem salóně, vidím jednoho z hlavních viníků. Molly Faspittlová by mohla povídat, a také Rosa, dcera mého nájemce.

PLUME · Sire, toto město pro mne sice nemělo vojáky, ale zato nadávkami neskrblí. Proto se vám tímto poroučím.

Odejde.

BALANCE · Kapitáne Plume!

K paní Prudeové. Kdybyste se jen dokázala zbavit svých zatracených předsudků vůči lidem, kteří jediní mohou zavést v Anglii alespoň nějakou kázeň a pořádek.

PRUDEOVÁ · Už deset dní marně zápasím s tou soldateskou.

BALANCE · Vy nazýváte statečné syny Anglie soldateskou? Milostpaní, vždyť oni pro vás dávají v sázku život!

PRUDEOVÁ Za to také platím a dávám v sázku své peníze, pětinu svého majetku. Ale ne, aby se tu na svatou neděli hrály darebné písničky, aby se to tu potloukalo a smilnilo za každým keřem.

BALANCE · Já se o svaté neděli za keře nedívám, milostpaní.

SMUGGLER · V Londýně jsou k tomu účelu veřejné domy.

PRUDEOVÁ · Ty jsou u nás také, pane Smugglere, o tom bych vám mohla něco povídat. Ulice Kuřátek!

SMUGGLER pro sebe · Ulice Kuřátek!

PRUDEOVÁ · A nejen v ulici Kuřátek, také v šenkovnách a hotelích! Tohle město se totiž hemží beztrestně smilnícími živly nejrůznějšího věku, ožralci, zloději a nezaměstnanými. Což úřady nikdy...

BALANCE který zpozorněl, zvedne ruku · Milostpaní! Úřady zjednájí pořádek, máte pravdu. Úplnou pravdu. Ukáží té pakáži, jak se má vlastenecky chovat. Dáme morálce, co jí patří, i kdyby mělo shrewsburské vězení prasknout!

PRUDEOVÁ · Chcete provést očistu?...

BALANCE · V tom nejširším měřítku, paní Prudeová.

X.

V hotelu U havrana

Viktorie spí bez bot, bez kabátu a bez kordu na židli. Hluk v hotelu, klepání a volání „Otevřete! Policie!“

VIKTORIE · Co se děje?

ROSA za zástěnou · Dole v hotelu je nějaký rámus.

VIKTORIE · Pět ráno. Noc proběhla klidně. Spala jsem docela dobře, ale obávám se, že mé spolunocležnici se to už líbilo méně. Chudák Rosa!

K Rose. Dobré jitro, miláčku, jak se máme po ránu?

Začíná si obouvat boty.

ROSA · Zrovna jako včera večer. Neudělal jste mě ani lepší, ani horší.

VIKTORIE · Nelíbil se ti tvůj spolunocležník?

ROSA · Vždyť vůbec nevím, jestli jsem nějakého měla. Připravit chudé děvče o dobrou pověst takhle pro nic za nic!

VIKTORIE · Naopak, tvou pověst jsem zachránil, dětátko. A nemrač se, žes přišla o krajkovou spodničku. Mohu ti dát mnohem krásnější věci než kapitán.

ROSA · To tedy nemůžete, teď už to vím.

Klepání zvenčí na dveře.

HLAS · Policie, otevřete.

VIKTORIE · Propána, vždyť jsem polonahý.

HLAS venku · Otevřít, nebo použiji násilí.

VIKTORIE · Ještě okamžik! — Můj klobouk, Roso, podej mi klobouk! *Konstábl Bridewell unikne dovnitř.* Co to má znamenat?

BRIDEWELL · Hele, zase páreček.

K Viktorii. Štára. Jste zatčen.

VIKTORIE · Zpátky, chlapečku! Kdo se přiblíží k mému kordu, je synem smrti.

BRIDEWELL · Zastrč ten kord, hošíčku, nebo ti, ve jménu krále, vyrazím všechny mlíčňáky.

VIKTORIE · Jen to zkus, ty platfusáku!

BRIDEWELL · To je urážka Jeho Veličerstva. Kdo uráží mne, uráží krále. Jsi zavřen, hošíčku.

Vstoupí seržant Kite.

Pane Kite, mám úlovek! Husa i s houserem pěkně v pasti.

KITE · Nesmysl!

Vstoupí Prudeová.

PRUDEOVÁ spatří Rosu · Roso! Roso! Ubožátko! Snad ti...

VIKTORIE · Všem u jsem zabránil, paní Prudeová. Kapitán Plume chtěl...

BRIDEWELL · A tys to udělal.

ROSA · Nic neudělal.

KITE · To je náš praporečník, milostpaní, pan Wilful. A my přece máme štrkat do vězení jen civilisty.

PRUDEOVÁ · Naši povinností je vsadit do vězení všechny prostopášníky, a tohle je učiněný zhýralec. Odvést, konstáble.

KITE · Ruce pryč. Důstojník nesmí být zatčen bez svolení svého nadřízeného. Okamžik. *Odejde. Je slyšet volání.*

Kapitáne!

VIKTORIE · Snad není nutné volat k tomu kapitána, milostpaní.

Vstoupí Plume bez kabátu a kordu, za ním Kite.

PLUME · Praporečníku Wilfule...

ROSA přiběhne k němu · Kapitáne Plume, chtěla jsem s vámi mluvit. Čekala jsem tady na vás.

BRIDEWELL · V praporečnickově pokoji. Přistižení in flagranti.

PRUDEOVÁ · Ke mně, Roso!

PLUME přistoupí k Viktorii · Takhle vy plníte mé rozkazy, praporečníku, Boston padl, a vy se tu bavíte — a dokonce takovým způsobem. Případ, jaký se nenajde v celé historii válečnictví. Rád bych věděl, proč něco takového vstupuje vůbec do vojenské

služby. Pravděpodobně jenom proto, aby se vy... vymiloval. Jak se vůbec opovažujete předstoupit přede mne jako muž?

ROSA · Jako muž! Nebuďte tak krutý, kapitáne, vždyť on vůbec žádný muž není.

PRUDEOVÁ · Že ne? Nestydatý faun je to!

Rosa se směje.

Na tom není nic k smíchů!

ROSA · Ale je.

PLUME · Kdo vlastně jste? Tak se nechová žádný praporečník, tak se chová... Že není muž?

Rozbřeskne se mu.

Ještě si spolu promluvíme.

K publiku. Viktorie Balanceová. To jsem blázen. Sama se neobjeví, ale všechny ostatní ode mne odhání. No počkej, já ti ukážu!

K paní Prudeové. Souhlasím s vámi, milostpaní. Konstáble, praporečník půjde do vězení.

KITE · Ale kapitáne, nač potom ta krvavá štára? Měli jsme získat granátníky, a teď přijdeme ještě i o své důstojníky.

PRUDEOVÁ · Mýlíte se, seržante. Jak vám už váš kapitán naznačil, netýká se tato očista jen Shrewsbury, ale také královské armády. Konejte svou povinnost, konstáble.

PLUME *ctnostně* · Správně, paní Prudeová. Zákon nerozlišuje mezi civilistou a vojákem.

PRUDEOVÁ · Zlatá slova!

PLUME *k Viktorii* · Pošpinil jste kabátec královského vojáka, a proto půjdete do vězení.

BRIDEWELL · Pojď, chlapečku.

Popadne ji.

VIKTORIE · Kapitáne!

PLUME · Ještě okamžik. Roso, mé dítě, pojď sem přece.

Obejme ji.

Slibuji ti zde před svědky, že ti osobně vynahradím všechno, co ti ten nehodný člověk udělal. A teď ho odvedte!

PRUDEOVÁ · Stát! Ještě něco. Zdá se mi, že jsme sice chytili štiku, ale kde zůstal žralok? Sire, pod pláštěm vašeho mravního rozhořčení vidím vyčuhovat vaši vlastní oplzlost v celé nahotě.

VIKTORIE · Správně, paní Prudeová. Vy zpustlíku! Ale já vám udělám čaru přes rozpočet. Tady je směnka s vaším podpisem, kapitáne Plume. Je od půlnoci splatná. Můžete zaplatit? Zaplatte okamžitě!

PLUME · Wilfule!

VIKTORIE · Tedy nemůžete? Výborně! Konstáble, žádám, aby byl tento muž neprodleně odveden do vězení pro dlužníky.

PRUDEOVÁ · Ovšem! Plodit děti a neženit se, půjčovat si a neplatit, to by se vám hodilo! Taky odvést!

KITE · Oho!

BRIDEWELL · Ale jenom pro dluhy nemohu nikoho odvést bez zatykače. Velice lituji, milostpaní. Kromě toho je to důstojník.

KITE · Docela správně.

VIKTORIE · Myslím, že zákon nezná rozdíl mezi civilistou a vojákem.

PRUDEOVÁ · Odvedte ho!

KITE · Ruce pryč! Dřív si ukousnu nohu, než bych nechal zavřít svého vlastního kapitána.

PRUDEOVÁ · Seržante, projevoval jste celou noc chvályhodnou horlivost, necht je tedy i nyní ctnost vaším jediným kapitánem.

PLUME · Odstupte, pane Kite. Sbohem. Roso, musíme se rozloučit. Člověk nemá přijímat peníze od někoho, koho nezná. *Plume odchází, Viktorie s Bridewellem za ním.*

KITE · Tak, teď máme rotu, ale bez kapitána. *Odejde.*

ROSA · A co bude dál?

PRUDEOVÁ · Nic, děťátko, vrátíš se do Pickelwoodu.

ROSA · Ale tam už nikdo není.

PRUDEOVÁ · To je tvoje zásluha, ty má zbloudilá ovečko.

XI.

Vězení

Plume se myje. Viktorie sedí na lavičce.

PLUME · Abychom tady zbytečně neztráceli čas, Wilfule, naučím vás oblíbenou písničku naší slavné roty. Á, dva tři!

Zpívá:

Sedmnáct kmánů od kanonýrů

Kouká na ženy z vesnice.

Každý kmán je mistrem hřtček:

S jednou z nich jde záhy do vrbiček

Koukají tam pak na měsíc červený velice.

A byl to měsíc jediný

Co viděl s ní

A svítival i tři až čtyři hodiny.

Tak tak.

Plume pokyne Viktorii, ta zpívá celou strofu po něm, Plume ji kontroluje.

Druhá sloka. *Zpívá:*

Z ležení jde pluk kanonýrů

Jednoho rána nakonec.

Každý z těchto pánů kmánů

Dáreček má pro svou dámu:

Nic nežli datli — a to je bohulibá věc.

A tahle datle bylo vše

Co tady je

Ta datle byla celá její naděje.

Ach tak.

Viktorie opakuje strofu.

VIKTORIE · Ach tak...

Mřížemi je vidět, jak jsou vzadu hrdní zatčeni.

BRIDEWELL *venku* · Jedenáct šilinků a můžeš zmizet!

KAPSÁŘ *venku* · Jedenáct šilinků? To je vydirání.

BRIDEWELL *venku* · Tak syp dovnitř!

HORNÍK *venku* · Mám doma nejmíň patnáct šilinků, pošli si k mé ženě.

BRIDEWELL *venku* · Už at jsi tam!

PLUME · Taková pakáž!

VIKTORIE · Asi to těžko pochopíte, Plume, ale dal jsem vás zavřít z opravdového přátelství. Je pro vás lepší sedět tady než upadnout do osidel všelijakých těch Molly a Ros, které vám nadbíhají, aniž vás dovedou správně ocenit.

Plume neodpovídá.

Na penězích mi nezáleží. Ostatně, dokázal jsem už, že nejsem v těchto věcech malicherný. Ale jak k tomu přijdu, abych pořádkem jen financoval vaše prostopášnosti!

Bridewell přináší Viktorii čerstvou vodu.

BRIDEWELL *vesele* · Tak, chlapečku, umývat! Půjdeme k soudu!

VIKTORIE · Já se nechci mýt.

BRIDEWELL · Co to má znamenat?

VIKTORIE · Jsem nastydlý.

PLUME · Je nastydlý.

VIKTORIE · Hrozně.

Kýchne.

PLUME · Prosím vás, co vy jste vlastně hledal u vojska? S tou svou křehkou náturou a náchylností k nachlazení.

Bridewell leje vodu do vědra.

VIKTORIE *křičí na konstábla* · Už jsem vám řekl, že mám rýmu.

BRIDEWELL · Já nevím, proč se tihle lidé tak neradi myjí.

PLUME *krutě* · To se to místo mytí asi pudruje. Ale čistota je nejdůležitější vlastností dob-

rého vojáka. Svléče pěkně mundúr a umeje se. Buď mazlavým mýdlem, anebo si po cvičení vydrhne pořádně celé tělo pískem.

BRIDEWELL · Kabát dolů a vydrhnout!

VIKTORIE · Ne!

PLUME · Boj se o tu svou špínu.

BRIDEWELL · Kabát dolů a mýt, ve jménu krále!

VIKTORIE · To raději smrt.

Bridewell pronásleduje prchající Viktorii.

Kapitáne!

PLUME · Žádné násilí, konstáble!

Pokyne mu, aby odešel.

BRIDEWELL · Dělá drahoty jako slečinka.

PLUME · Taky se vám zdá?

Bridewell odejde.

To už není jen otázka tělesné čistoty, Wilfule. Vy jste vůbec takové podivné stvoření. Simulujete, vymlouváte se, pokoušíte se vodit své představené za nos. Nejste ani čestný, ani přímý. Pohnutky vašeho vstupu do armády jsou náramně podezřelé. Kdo ví, jestli vy nejste docela obyčejný vyzvědač?

VIKTORIE · Jste nespravedlivý, kapitáne Plume.

PLUME · Co si to dovolujete? A vůbec, stůjte pořádně! Já vás naučím disciplíně. Vždycky, i v soukromém životě, jsem zvyklý mít hlavní slovo, rozumíte, Wilfule. Ale vy jste zkrátka ještě vůbec nedorostl morálním požadavkům, kladeným na naše povolání. Držte hubu! Uvedu příklad: Praporečník nestrká prsty do milostných záležitostí svého kapitána, i kdyby mu to mělo srdce utrhnout. Teď abych si lámal hlavu, jak to nešťastné děvče odškodnit. A ještě ke všemu se zdá notně zklamaná. Nevypadala na to, že byste jí byl dvakrát učaroval, Wilfule. Přesto jste mi pořád ještě tak nějak sym-

patický, sám nevím proč. A proto vám také dám rozumný návrh: Roztrhejte tu směnku. Za dvě libry vás pak konstábl pustí.

VIKTORIE · Ne. Ostatně vaší zásluhou nemám ani ty dvě libry.

PLUME · Vy to tedy chcete hnát na ostří nože?

VIKTORIE · Ano, své dluhy zaplatíte.

V pozadí další zatčení.

NEZAMĚSTNANÝ venku · Přece mě nemůžete strčit do vězení jen proto, že jsem nenašel práci.

2. ZATČENÝ venku · Mlýny jsou zavřeny!

BRIDEWELL venku · Ale kasárny jsou prázdné. Syp!

NEZAMĚSTNANÝ venku · To je hanba!

BRIDEWELL venku · Stát! Kdo to řekl?

Urazils policii, půjdeš k dragounům.

Kite přivádí dovnitř dalšího zatčeného, bankéře Smugglera. Přes jemné spodní prádlo má dámský noční kabátek.

SMUGGLER · Už potřetí vás žádám, abyste mi okamžitě vrátili šaty.

Klaní se a směje na Pluma a Viktorii.

Omyl, pánové.

KITE · Byl jste v ulici Kuřátek, nebo ne? Odejde.

Smuggler nabízí cigarety, Viktorie odmítne, Plume si vezme dvě.

SMUGGLER · Pánové, Boston padl a tak klešaj i akcie. Chápu, že jsou nutná přísná opatření k doplnění prořídlych řad našich pluků — ale přece je nebudete doplňovat bankéři! Jak začnete s tímhle, pak se možná na celý ten Nový svět vykašleme. A co si počnete potom, mladý muži? *Worthy se chce dostat ze zadu dovnitř.*

WORTHY k Bridewellovi · Otevřete přece, hlupáku!

Bridewell mu odemkne.

Pane Smugglere! Nižší instance se do-

pustila omylu! Hned pojdte se mnou. Tisíckrát vás prosím za prominutí. Dobrý den, Plume.

SMUGGLER · Poručím se, kapitáne Plume!

Odejde s Worthyem a Kitem.

Plume nabídne Viktorii cigaretu. Oba chvíli mlčky kouří.

PLUME · Nechápu, Wilfule, jak si mohla Viktorie zvolit právě vás za svého posla.

VIKTORIE · Snad neměla nikoho lepšího po ruce.

Ž dálky zní píseň Loch Lomond.

PLUME · Slečna Balanceová a já jsme se zase jednou minuli. To už tak na světě chodí, Wilfule.

Viktorii vstoupí slzy do očí a odstoupí po vojenskou stranou.

Když tedy na tomhle stupni zeměpisné šířky platí zásada: Snubní prsten, nebo Nedotýkej se mne, budu se i tentokrát muset spokojit s tím, že v mlhavých massachusettských lesích, v kukuřičných lánech Virginie, v delavarských bažinách a v rozpálených marylandských prériích budu nosit v srdci obraz té vskutku podivuhodné dívky.

VIKTORIE *zlostně* · Myslím, že si slečna Balanceová zaslouží lepší osud, než aby ji nosili jako obraz hořícími městy. Ve společnosti zlodějů, vrahů, ožralů a ztroskotanců, kterým budete od nynějška velet. Ostatně nestydíte se za takové vojáky? Okamžitě svléknu svůj vojenský kabátek a doporučuji vám, abyste udělal totéž.

PLUME *unaveně* · Tak začněte.

Viktorie se zděsí.

Něco vám řeknu: I sýr ve stánku na tržišti chce být zaplacen, než bude sněden, ale jedno přece jen neudělá: Nekousne zákazníka do nohy.

Vstoupí Bridewell s Plumovým kloboukem a kordem,

BRIDEWELL · Kapitáne, smířci soudce vás naléhavě žádá, abyste přišel do soudní síně. Zuří, že jsme vás zatkli.

VIKTORIE · A co směnka?

PLUME · Poslyšte, vy. Zítra ráno odjíždím a pozítří večer odpluji. Směnka sem, směnka tam! Tím končí naše krátká známost. Až se za dva tři roky vrátím, jestli se vrátím, doufám, že budete skromnější. — Poručím se vám, slečno Viktorie Balanceová.

Odejde.

VIKTORIE · Jděte k čertu, vy surovče! *Hlasitě pláče.*

PŘED OPONOU

Worthy vede rychle Smugglera a přikrývá ho svým pláštěm. Za nimi Bridewell, který táhne za sebou na provaze řadu zatčených. Poslední v řadě, horník, zpívá hlasitě píseň.

HORNÍK *zpívá* ·

At plakali, at se smáli

Hlavně že klopi králi

V řádné výši odevzdané

Takzvané soldátské daně

Vyňat byl jen pan N. Smith.

BRIDEWELL · Ticho!

HORNÍK ·

Ale králi se to zdálo

Pořád ještě trochu málo

Rozhorleně pravil: „Pr!

Všecky vsadit za katr

Vyňat buď jen pan N. Smith.“

XII.

V soudcově domě

Knihovna, v níž čeká Simpkins se soudcovským talárem. Vedle v předstí, která je zařízena jako soudní síň, vítá Balance Pluma.

BALANCE · Kapitáne Plume! Omluvte, prosím, ten nešťastný incident. Dovolíte jistě, abych vám vypomohl třiceti librami. Bridewelle!

Bridewell přistoupí a Balance mu dá pentze. Odevzdejte to tomu praporečnickovi, jak se jmenuje, a ať vám vrátí směnku. Bridewell odejde.

PLUME · Děkuji vám, pane Balanci.

BALANCE · Ten váš praporečník, to je opravdové unikum, co ten si dovoluje!

PLUME · Není-liž pravda? Mezi námi, sire! Podivné stvoření, schopné všeho, jenom ne vojenské služby. Musel jsem ho propustit.

BALANCE · Nepostupoval jste snad příliš tvrdě? Drahý kapitáne, zasednete potom vedle mne k soudcovskému stolci. Kapitán Brazen tu bude co nevidět.

Odchází vedle do knihovny.

PLUME · Děkuji, pane Balanci.

Prohlíží si listiny.

SIMPKINS *vedle, zatímco pomáhá Balanceovi do taláru* · Jak jsem slyšel, nebyla štára dnes v noci docela marná, sire.

BALANCE · Ano, lumpů se najde vždycky dost.

SIMPKINS · To čeká některého oprátka.

BALANCE · Nebuďte tak krvelačný, Simpkinsi.

SIMPKINS · Jak si přejete, sire. Shrewsbury si od dnešního jednání mnoho slibuje.

Vstoupí Melinda s Lucy.

MELINDA · Sire, z mého štěstí zůstaly jen

střepy. Nevím, co mě to napadlo, že jsem dala kapitánovi Brazenovi naději. On teď pověsil vojenský kabát na hřebík a já nevím, jak z toho.

BALANCE · A co Worthy?

MELINDA · Právě.

BALANCE · Jak si to představuje — pověsit kabát na hřebík, uprostřed války? A právě když padl Boston. Něco takového nestřpím. Co by pak bylo s Anglií!

SIMPKINS · To je hrůza.

BALANCE · Prosím?

MELINDA · Ale jak ho můžete, strýčku, donutit, aby to neudělal?

BALANCE · To už nech na mně.

Přemýšlí.

Civilní právo — předstírání neexistujícího věna.

MELINDA · Vy ho musíte poslat do Ameriky, strýčku.

BALANCE · Buď bez starosti. Lucy, co víš o srdečních záležitostech své paní?

LUCY · Nic, sire.

BALANCE · Správně, to znamená, že všechno. Jdi, Lucy, a vyhledej kapitána Brazena. Řekni mu, že přicházíš na příkaz své paní, která doma tone v slzách. Celé své jmění prý vložila do nákladu čaje, který ti drží povstalci prý hodili v bostonském přístavu do moře.

LUCY · A co moje mzda?

BALANCE · Toto neštěstí rozhodně nedovoluje slečně Moorhillové žádat, aby se vzdal své slavné vojenské kariéry. Kdyby po tomto sdělení projevil sebemenší známku šlechetnosti, obětavosti a pravé oddanosti, což nepředpokládám, poprosíš ho hned ještě o dvě libry na vaši domácnost. To ho vzpamatuje.

LUCY · A to jsou opravdu všechny prachy v trapu, sire?

BALANCE · Jdi, Lucy, a důvěřuj svým pánům.

LUCY · Výborně. Já jen, že mám v obchodních věcech ráda jasno.

Odejde.

MELINDA · Tenhle dluh vám nebudu moci nikdy splatit, strýčku.

SIMPKINS *za odcházejícím Balancem* · Bůh s vámi, sire.

Kite vstoupí do soudní síně s Pearmainem, který nese v uzlíku uniformu. Bridewell přivádí kapsáře pod míru, kde ho Pearmain měří. Z druhé strany síně přichází obecnstvo.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Mám tam muže, máte tam taky někoho?

ŽENA HORNÍKA · Chtějí je nahnat k vojsku.

JENNY · Všechny hospody prolezli.

COBOVÁ · A jistě další domy taky.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Prý lapli jednoho bankéře a důstojníka.

RAMENÁČ · Ale ty tu neuvidíme, na to vemte jed.

BRIDEWELL · Klid!

Balance mezitím vstoupil do soudní síně a kráčí za stůl.

BALANCE · Zahajují líčení.

PLUME · Jméno.

KAPSÁŘ · Bill Pickpocket.

KITE · Jestli je slavnému soudu libo, může mě v tomto případě vyslechnout. Jako králova zástupce.

BALANCE · Uděluji vám slovo, seržante.

KITE · Bridewelle, kde jsou ty hodinky?

K pasákovi · Freddy, tohle individuum ti ukradlo zlaté hodinky, ne?

PASÁK · Svatá pravda, pane.

KAPSÁŘ · S dovolením, milosti, to jsou moje hodinky.

KITE · Freddy, můžeš slavnému soudu dokázat, že jsou to tvoje hodinky?

PASÁK · Kitty, pověz, jak to bylo.

KITTY · Milosti. Dala jsem Freddyemu k narozeninám hodinky. Měly vzadu rýhu.

KITE · Tak jsou to ony.

KITTY · A on mi ještě povídal: Kitty, kdybych ti zas někdy musel jednu vrazit, tak jen řekni: Freddy, hodinky!

PASÁK · Neudrží ani groš, milosti. A ty tolik nežvaň.

BALANCE *ke kapsáři* · Jasný případ krádeže. Ten muž je schopen vojenské služby.

KITE · Bez vady.

PLUME · Odvedte ho.

Odvedou kapsáře, také Freddy chce odejít.

JENNY · Když budou chtít, tak zatknou sakumprásk všechny.

KITE *volá* · Okamžik, Freddy.

Ke stolu. Jméno: Freddy Big.

Ke Kitty. Kitty, jsou tyhle mizerné hodinky všechno, cos dala svému ochránci?

KITTY · To ho málo znáte, pane Kite. Co dostanu, všechno mi sebere. Au!

Pasák jí dá políček.

KITE · Slavný soude, myslím, že to stačí. Freddy, už ti nemůžu pomoci, vždyť to je kuplířství.

PASÁK · Bartholomy, tohle není fair!

KITE · Ve jménu krále prohlašuji, že tento muž je živel hrubiánský, lakotný a štítící se práce, a proto je schopen vojenské služby.

BALANCE · Odvedte ho.

Pasák omdlí. Je přeměřen a odvěčen.

KITTY *kteřou odvádí soudní sluha* · To jsem nechtěla, Freddy.

RAMENÁČ · To jsou mi čistí granátníci!

ŽENA HORNÍKA · Za moře až dost dobrí!

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Teď už tam půjde jen samá pakáž.

Vstoupí Brazen v civilu.

BALANCE · Ale vždyť je to Brazen!

BRAZEN · Pane Avaše, musíte mě omluvit, odcházím do soukromí. Žením se.

BALANCE · Co? Všemmu navzdory? To je zajímavé! Dovolte, abych na to připravil svou neteř. — Další, Bridewelle.

BRAZEN · Ona je zde?
Běží za Balancem.
BALANCE *jde do knihovny; k Melindě* · Má milá, lituji, ale mylil jsem se.
BRAZEN *kteřý následoval Balance do knihovny* · Melindo!
Do soudní síně přivedou horníka a měří ho.
HORNÍKOVA ŽENA · Bobe!
BRAZEN *v knihovně* · Má nymfo! Farář čeká, musíme ihned odtud, srdíčko.
Melinda omdlí.
To je z přemíry štěstí, příteli.
ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO *v soudní síni* · Kde ho chytli?
ŽENA HORNÍKA · U Modrého medvěda.
Docela pokojně pil pivo. Měj rozum a nenadávej.
Lucy běží soudní síni do knihovny.
LUCY · Pane Brazene, marně vás hledám v hotelu a u kloboučníka.
BRAZEN · Hahaha! A já byl u květináře.
BALANCE · Ach, vy jste se minulí a on ještě nic neví. Už je zas všechno jasné. Řekni mu, co víš.
LUCY · Pane Brazene. Slečnu Moorhillovou to moc mrzí. Ale jsme nuceny vás požádat o dvě libry na domácnost. Slečna Moorhillová vložila celé jmění do nákladu čaje. A oni ho hodili povstalci v bostonském přístavu do moře.
BRAZEN · Všechn čaj?
BALANCE · Všechn čaj.
BRAZEN · Zatraceně! Ti lotři! To vás samozřejmě zbavuje vůči mně všech závazků. Poroučím se vám, milostivá.
Odejde.
BALANCE · Simpkins!
Simpkins ustoupí.
Zanes slečnu Moorhillovou do kuřárny.
Balance se vrátí do soudní síně. Simpkins a Lucy odnášejí bezvládnou Melindu. Soudní síni přivádí Bridewell horníka.

RAMENÁČ *k horníkově ženě* · Každý se může přesvědčit, že váš muž si vydělá na živobytí. Nikdo ho přece nemůže odvést násilím. Takový je zákon.
PLUME · Jméno?
HORNÍK · Bob Miner, sire.
PLUME · Co máte proti tomu muži, Bridewelle?
BRIDEWELL · Nic, vaše milosti, až na to, že je to moc pořádný člověk.
BALANCE · Proč ho sem tedy vodíte?
PLUME · Pane Balanci, nechte mi v rotě aspoň jednoho pořádného člověka.
BALANCE · Zaměstnání?
HORNÍK · Horník. Pracuji na šachtě.
ŽENA HORNÍKA · Můj muž si poctivě vydělává, to ví každý.
KITE · S dovolením, tenhle člověk si zjevně nevydělává, totiž nevydělává si způsobem viditelným, protože pracuje pod zemí.
ŽENA HORNÍKA · Ale vždyť přece pracuje.
BALANCE · Horníkem zůstat nemůžeš, budeš granátníkem. Tam se můžeš postarat, aby horníci mohli zůstat horníky.
HORNÍK · Ale já jsem ženatý.
BALANCE · Neslyšels, že Boston padl?
HORNÍK · Ne, vaše milosti, toho pána neznám.
BALANCE · Ty tedy ani nevíš, co je to Boston? Tak málo se staráš o osud Anglie? Marš k rotě!
PLUME · Odvedte ho!
HORNÍK · Jsou to ale lotři!
Je odveden.
ŽENA HORNÍKA *když ho odvedou* · To přece nesmíte! Bobe! Co si počnu s dítětem pod srdcem!
ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Co je mu do Bostonu!
JENNY · Vždyť je to všechno proti zákonu.
RAMENÁČ · Proti zákonu to není, ale...

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Dělají si zákony, jak se jim to hodí.
RAMENÁČ · To je ono.
BRIDEWELL · Klid!
COBOVÁ · Jen tak nekřičte.
Vstoupí Viktorie jako praporečnick.
VIKTORIE *k Balancovi* · Jmenuji se Wilful, sire. Musím trvat na tom, aby kapitánu Plumovi, tomu pánovi, co sedí vedle vás, nebylo vůbec dovoleno opustit Anglii. Jde o tak hrozné provinění, že o tom mohu vypovídat jen s vyloučením veřejnosti, sire.
BALANCE *těše* · Viktorie, zbláznila ses?
VIKTORIE · Jak, vy jste mě poznal?
BALANCE · Co znamená tohle směšné přestrojení. Hned jdi do knihovny!
Viktorie jde.
Další!
COBOVÁ · Už vedou zase jednoho.
ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Johne!
BRIDEWELL · Ticho!
JENNY · Jste horší než vlci!
BALANCE *k Viktorii v knihovně* · Tys mu tedy nadbíhala.
VIKTORIE · Nesmíš prostě dovolit, aby opustil Anglii.
BALANCE · A víc už si nepřeješ nic?
VIKTORIE · Musíš nás okamžitě oddat.
BALANCE · Zbláznila ses?
VIKTORIE · Chcete mít tedy ze své dcery vojandu, která poleze za důstojníkem a v příkopě mu padne kolem krku? Udělala všechno, aby tomu zabránila, aby se ubránila svým citům. Marně. Už nemůže, už dál nemůže, vůbec nemůže.
BALANCE · Velký bože. Ten prokletý Plume! *Volá do soudní síně.* Plume! — Bridewelle, pošlete pro kapitána Pluma.
JENNY · Co je s praporečnickem?
Plume jde do knihovny.
RAMENÁČ *na Pluma, který odchází do knihovny* · Ten kapitán má asi taky máslo na hlavě.

BALANCE *k Viktorii v knihovně* · Takhle vodit člověka za nos. Pod královskou uniformou skrývat zločinný milostný poměr. Kapitáne Plume, vím všechno. Vyjádřete se.
PLUME · Nu, pane Wilfule...
BALANCE · Pane Wilfule! Vy tedy chcete ještě i v mé přítomnosti mluvit o panu Wilfulovi?
PLUME · Ovšem, sire, o panu Wilfulovi.
BALANCE · O panu Wilfulovi?
PLUME · Ano, o panu Wilfulovi a...
K Viktorii. Divím se, že vás ještě vidím v této uniformě, pane Wilfule, když jsem se přece výslovně zřekl potěšení mít vás ve své rotě.
VIKTORIE · Williame, nesmíme už otce klamat. Odpust své Viktorii, že teď řekne pravdu. Otče, vzali jsme se.
BALANCE · Ach!
VIKTORIE · Vzali jsme se po vojensku. My vojáci nepotřebujeme žádného faráře, žádný myrtový věneček, žádné razítko. Naší ctí je náš kord. Ten položíme na zem, napřed jej přeskočí mladý hrdina, po něm amazonka. Skočí kozel, skočí děvka, víření bubnů a šup do postele! Tak se u nás ženíme. Obřad je krátký a důstojný. A tak má tvá dcera už pod srdcem dvojčata.
BALANCE · To je trochu silně!
PLUME · Na mou čest, sire...
VIKTORIE · Ano, ano, jen si braňte svou čest, Williame, jen všechno zapřete, zhanobte mě podruhé, zasadte mi smrtelnou ránu a řekněte: To nic nebylo.
PLUME · Já žasnu, Viktorie!
BALANCE · Víc nemáte, co byste řekli?
PLUME · Jak tomu můžete věřit?
BALANCE · Věřím tomu. Znam svou dceru.
PLUME · Sire, nic mezi námi nebylo.
VIKTORIE · Nic! Tomu říkáte nic? Dohnat mě k tomu, abych oblékla uniformu, za kterou jste mi počítal čtyřicet liber?

Lákat mě do Ameriky, abych vám mohla být nablízku! To že je nic?!

BALANCE · Nic, na mou duši! Musíte se okamžitě vzít, okamžitě!

VIKTORIE · Vztít? Vztít si vojáka? Nikdy. Sire, tihle kapitáni jsou pověstní tím, že zpeněží, nač sáhnou. Mají vrozený odpor proti přírodě. A já mám přece lesy, sire!

BALANCE · Velmi správně. Vystoupíte ze služby, Plume.

PLUME · To je k smíchu.

BALANCE · Co je k smíchu?

PLUME · Sire, mé povolání!

BALANCE · Vaše povolání! A co moje pověst?

PLUME · A moje povinnost vůči Anglii?

BALANCE · A vaše povinnost vůči mé dceři? *Protože se hovor v knihovně stává stále hlasitějším, lidé v soudní síni zpozorní.*

RAMENÁČ · Co se tam děje?

KITE · Pst!

BALANCE · Nezákonně, násilím jste zavlekl do armády osobu ženského pohlaví s úmyslem unést ji do Ameriky. Dávám vám pět minut na rozmyšlenou. Buďte mou otcovskou péčí, dceru a tisíc dvě stě liber ročně — nu řekněme tisíc liber — nebo můj soudcovský hněv o chlebu a sýře v díře, sire.

K Viktorii. Svlékni ty strakaté hadry! Viktorie odejde. Balance se vrátí do soudní síně.

BALANCE *volá z okna* · Miku!

RAMENÁČ *k ženě nezaměstnaného* · Váš muž nesmí ani za nic přiznat, že je bez zaměstnání. Jinak ho mají.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · To ho špatně znáte.

BALANCE *u okna* · Miku! Džbán piva! *K Bridewellovi. Kde zůstal kapitán Brazen? Další!*

Usedne. Jmenujete se...?

WORKLESS · John Workless. Nezaměstnaný.

BALANCE · Nu, konstáble, co máte proti tomu muži?

BRIDEWELL · S vaším dovolením, nemám proti tomu muži vůbec nic.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Bodejt by měl.

BALANCE · Jak to, nic? Proč jsi ho tedy přivedl?

BRIDEWELL · Prosim pěkně, vaše milosti, to já nevím.

RAMENÁČ · A co stojí v zatykači?

BRIDEWELL · Neumím číst.

KITE · Slavný soud! Země se bez toho muže obejde, ale armáda ho potřebuje. Kromě toho je přímo stvořen, aby byl granátníkem.

RAMENÁČ · Vždyť má prsa jako kuře!

NEZAMĚSTNANÝ · Mám ti jednu vrazit?

BRIDEWELL · Klid!

KITE · Může si to rozdat v boxu nebo v zápase s každým mužem v hrabství. Největší rváč z celého kraje. Každou neděli se opije a zmlátí svou ženu.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Lžeš, ty lotře, lžeš. Je to ten nejhodnější, nejpozornější muž v celé farnosti, mých pět dětí to může dosvědčit.

COBBOVÁ · Má pět dětí!

BALANCE · Řekni mi, kamaráde, z čeho živíš svou ženu a svých pět dětí.

WORKLESS · Z ničeho.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Zrovna tak.

KITE · Pytlačí, sire. Tenhle otec rodiny vám postřílí všechny zajíce a koroptve v okruhu pěti mil. Má flintu.

BALANCE · Tak, flintu. Ať tedy pro změnu míří na povstalce, když tak rád střílí zajíce.

COBBOVÁ · Má ženu a pět dětí.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Jo, jo, a proto chcete poslat mého muže pryč.

Vědí, že přivedu každý rok na svět jedno dítě, a mají strach, že by se obec musela o ně starat.

KITE · Pane Balanci, ta dobrá žena uhodila hřebík na hlavičku. Nebude na tom obec lín, když letos vezme do své péče pět dětí, než aby jich příští rok měla šest nebo sedm? Když uvážíte, jakou si dopřává silnou stravu, je ten chlap ještě schopn udělat dva nebo tři pytláky naráz.

ŽENA NEZAMĚSTNANÉHO · Poslouchejte, seržante, nemyslete si, že z toho bude obec něco mít, když mého Williama pošlete pryč. Dokud bude v obci jen jediný mužský, budu já vám rodit děti.

BALANCE · Do polepšovny s tou ženskou! Odvedte ji!

Bridewell odvádí ženu.

A muže...

KITE · Toho přenechte mně, pane Balanci.

COBBOVÁ · A co s dětmi?

BALANCE · Vyklidit síň!

Bridewell a soudní sluha vyklizují sál.

COBBOVÁ · Ale někde se přece člověk musí dovolat spravedlnosti.

RAMENÁČ · Ano, u smířčího soudce.

JENNY · Ale ten je tam přece všechny posílá.

RAMENÁČ · No právě.

BALANCE · Další, Bridewelle.

Jde do knihovny. Jdu si pro vaši odpověď, sire.

PLUME · Ale vždyť je to všechno docela proti zákonu. Nemůžete mi nic udělat.

BALANCE · Čekám na vaši odpověď.

PLUME · Teď, když mám konečně rotu pohromadě.

BALANCE · Vaši odpověď, sire.

PLUME · Sire, ještě jsem ani neviděl vaši dceru v takové podobě, aby se vůbec dalo uvažovat o svatbě s ní.

BALANCE · Rozhodněte se: má dcera — nebo vězení pro dlužníky.

PLUME · Řikal jste tisíc dvě stě liber?

BALANCE · Tisíc.

PLUME · Dva tisíce čtyři sta.

BALANCE · Nikdy.

Jde zpátky do soudní síně a pohledne zvláštním způsobem na Miku, který přináší džbán piva.

Pověz mi, Miku, jak to, že nejsi v armádě?

MIKE · Nemůžu, vaše milosti, ještě mi není osmnáct.

BALANCE · Nepoznals matku ani otce, vyrostls v sirotčinci, a myslíš si, že víš, kolik ti je? Tvé stáří určuji já, ty klacku, tak zní zákon. Osmnáct a půl, přeměřte ho. *Mike je přeměřen a odveden.*

O sirotky pečují já. Další, Bridewelle!

BRIDEWELL · Už tu nikdo není.

BALANCE · Nikdo? Před chvílí jich tu bylo ještě dvanáct.

BRIDEWELL · Ale teď tu není nikdo.

BALANCE · Sluho!

SOUDNÍ SLUHA · Pane Balanci.

BALANCE · Prý tu už nikdo není.

SOUDNÍ SLUHA · S dovolením, vaše milosti, Bridewell nechal ten zbytek za jedenáct šilinků utéct. Jako obyčejně.

BALANCE *k Bridewellovi* · Jsi propuštěn, nehodný člověče. Co říkám, propuštěn, víc! Předám tě panu Kitovi. Přeměřit!

BRIDEWELL *sáhne do kapsy* · Okamžik, pane Balanci. V tom případě bych se vykoupil. Myslím, že stojím za dvě libry.

BALANCE · Dvě libry? Vysyp všechno.

BRIDEWELL · Všechno?

BALANCE · Všechno vysyp na stůl. — Všechno! I to, cos dostal od praporečníka. *Bridewell platí.*

Hotovo, přeměřte ho!

BRIDEWELL · Ale já jsem přece zaplatil! *Pearmain ho táhne pod míru.*

BRIDEWELL *s odmítavým posunkem*. Pět stop. *Odvádějí ho.*

BALANCE · Pane Kite, na prapor vaší nové rotě jako dar města Shrewsbury.
Kite shrábne Bridewellovy peníze.
Srovnáme teď váš osobní soupis s mým protokolem.
Sednou si a srovnávají.
Viktorie ustoupí v ženském oděvu do knihovny.
Plume se beze slova na ni dívá a kouří.
VIKTORIE · Vy se na mne zlobíte?
Plume mlčí.
To je všechno, co mi chcete říci? — Když mě tedy tak nenávidíte... Odvolám, co jsem řekla. Nechci vás nutit...
PLUME *se usklíbne* · Rozumím.
VIKTORIE · Williame.
BALANCE *v soudní síni* · Souhlasí. A teď přečtete vojenský řád!
KITE · To musí udělat kapitán Plume.
BALANCE · Toho už neuvíďte.
Utíká do knihovny.
VIKTORIE · Co se vám na mně nelíbí, Williame? Můj účes? Šaty? To všechno mohu změnit.
BALANCE · Tak je to tedy.
PLUME · Už jsem se rozhodl.
VIKTORIE a BALANCE · Jistě?
Vstoupí Brazen, stále ještě v civilu.
BRAZEN · Pane Avaše!
BALANCE · Stále ještě v civilu?
BRAZEN · Mám smůlu. Ten krejčí přešel můj vojenský kabát na dětský kabátek.
PLUME *solékně svůj kabát* · Vezmi si můj, chlapče.
BRAZEN · Ty odcházíš ze služby?
VIKTORIE · Williame!
BRAZEN · To je to Kolumbovo vejce!
BALANCE · Konečně řešení!
BRAZEN · To je ona? Upřímně blahopřeji. Ale pozor, tuhle tvářičku bych měl znát.
Vymění si kabáty.
Viktorie pomáhá při oblékání Plumovi, Balance Brazenovi.

PLUME · Pane Balanci, rozhodl jsem se pro dva tisíce čtyři sta liber.
BALANCE · Nikdy. — Kapitáne Brazene, přečtete vojenský řád.
BRAZEN · Hned. Ale komu?
PLUME · Člověče, Brazene, ty nemáš žádné rekruty?
BRAZEN · Ani nohu.
PLUME · Vem si tedy moji rotu.
BRAZEN · Plume, bratře, to myslíš vážně? Kde je?
PLUME · V levé kapse.
BRAZEN *vytáhne dokument* · Do smrti ti to nezapomenu!
Vřítí se do soudní síně, rozkřikne se na Kita, který mezitím rozestavil rekruty v soudní síni.
Přečtu vám vojenský řád!
BALANCE *v knihovně* · A tímto, sire, přenechávám vaší manželské pravomoci, abyste ji jak náleží ztrestal.
VIKTORIE · Williame!
Brazen začíná v soudní síni předčítat vojenský řád.
BRAZEN · Každý, kdo...
Mumlá.
PLUME *v knihovně* · Sire, obléhá-li město pluk, je ještě možno se bránit.
BRAZEN *v soudní síni* · ... zastřelen bude každý, kdo...
Mumlá.
PLUME *v knihovně* · Když je však obléhá celá armáda, nezbyvá než odevzdat jí klíče od svých bran.
BRAZEN *v soudní síni* · ... zastřelen bude každý, kdo...
Mumlá.
PLUME *v knihovně* · V bezpečí před ranami, které může člověk utřít na bojišti, hledím odhodlaně vstříc pakostnicí.
BRAZEN *v soudní síni* · ... zastřelen bude každý, kdo...
Mumlá.

PLUME *v knihovně* · Vaší lásce, Viktorie, obětuji svou ctižádost.
BRAZEN *v soudní síni* · Bude zastřelen!
PLUME · Získán vaším půvabem, stal jsem se slavnějším, než kdybych pokořil celou Ameriku.
VIKTORIE · Williame!
BRAZEN *v soudní síni* · Zkrátka: Všichni budou zastřeleni. Čelem vzad — odchod!
Rekruti pod vedením Brazena odcházejí.
Zvenčí bubny, pochodující rota, Simpkins vstoupí do knihovny.
SIMPKINS · Už jsou tu rekruti z Welshpoolu. Shrewsbury je pozadu.
BALANCE *křičí na něj* · Tak už se konečně vzhopte, Simpkinsi! A přineste šampaňské!
Simpkins odchází.
LUCY *kteřá mezitím proběhla soudní síní do knihovny* · Pane Balanci! *Táhne Balance do soudní síně.*
Berou mi Mika!
BALANCE · Anglie ho potřebuje.
LUCY · A co já?
BALANCE · Co ty?
LUCY · Já ho taky potřebuji.
BALANCE · Pusť toho mladíka z hlavy, bude granátníkem.
LUCY · Mike Laughton má jiné úmysly, sire, a jestli ho nepustíte...
BALANCE · Tak co?
LUCY · Pak se celý svět doví, jak se u nás doma může člověk stát praporečnickem.
BALANCE · Lucy!
LUCY · Pane Balanci...
BALANCE · Sluho, přiveďte číšníka od Havrana!
Soudní sluha přivádí Mika, za ním Kite.
KITE · Co je s tím mužem, pane Balanci?
BALANCE · Miku, naposled: kolik je ti let?

MIKE · Myslím, že sedmnáct, vaše milosti.
BALANCE · Seržante, to chcete vláčet do Ameriky i děti? Tomu mladíkovi je sedmnáct. Co je to za pořádek? Okamžitě ho propustte!
LUCY · Tu uniformu vrátíš.
Pomáhá Mikovi z uniformy, Mike se potácí, podpírán Lucy, k lavici. Lucy dá uniformu Kitovi.
KITE · To je ale zase o jednoho muže míň, pane Balanci.
BALANCE · Teď bychom byli málem na jednoho zapomněli.
K soudnímu sluhovi.
Co ti dal ten lotr Bridewell? Drž hubu! Marš k rotě!
KITE · Děkuji, pane Balanci!
Dá soudnímu sluhovi uniformu a oba odejdou.
Vstoupí Worthy.
WORTHY · Děkuji vám, pane Balanci. Kde je Melinda?
MELINDA *vpadne do knihovny* · Tady!
WORTHY *také vpadne do knihovny* · Melindo!
MELINDA · Alberte!
Obejmou se.
PRUDEOVÁ *vejde s bankéřem Smugglerem* · Všechna čest, pane Balanci! Tohle byl pro Shrewsbury historický den!
SMUGGLER · Anglie se dala na pochod. Smekám před vámi, pane Balanci.
Všichni se shromáždili v soudní síni. Simpkins přinesl šampaňské a sklenice. Je sem slyšet vojenskou píseň zvenčí z ulice, kde pochodují odvedenci.
PÍSEŇ ·
Pojď, chlapče, s námi, načpak, nač
Máš slyšet dětský křik a ženský pláč
Ve Virginii budeš svým pánem
Tam za horama, tam za okeánem.
BALANCE *pozvedne sklenici* · Na zdraví staré dobré Anglie!
MIKE *tajně k Lucy* · Na tu novou, lepší!

SMUGGLER · Ať dlouho žije anglická svoboda, doma i za mořem!

LUCY *tiše k Mikovi* · Na naši budoucnost!

PRUDEOVÁ · Na rozkvet našich kolonií!

MIKE *tiše k Lucy* · Aby se osvobodily!

SIMPKINS · Dejž to Bůh!

Bouchne zátka.

PÍSEŇ ·

Král Jiří s nohama chromýma
Na čele starostlivou vrásku má
Že ve své říši nebude už pánem
Tam za horama, tam za okeánem.

BRAZEN *z ulice* · Pane Avaše, služebník, a tak dále. — Brý den, pane Smugglere —
K Plumovi. Blahopřeji k tučnému soustu,
Plume.

PLUME *v okně* · Kite!

KITE *na ulici, chladně* · Příjemný večer, pane Plume.

PÍSEŇ *zvončí* ·

Děvče, když se nevrátím
Štěstí se nám změni v dým
Král Jiří ale bude dále pánem
Tam za horama, tam za okeánem.

Píseň slábne.

SIMPKINS *vzlyká* · Anglie, mocná Anglie,
vládkyně moří!

BALANCE · A teď vzhůru na bažanty!

VŠICHNI · Ach!

BALANCE · Simpkinsi! Zapřáhni kočár! Čtyřspřeží!

CORIOLANUS

OD SHAKESPEARA

(Adaptace)

Osoby

Giulius Marcus, později zvaný Coriolanus,
římský vojevůdce

Volumnie, jeho matka

Virgilia, jeho žena

Mladý Marcus, jeho syn

Marcus Agrippa, jeho přítel

Cominius, vojevůdce proti Volstům

Tullus Aufidius

Sicinius Velinus, tribunové lidu

Iunius Brutus

Valeria, Virgilia, přítelkyně

Virgilia, služka

Muž s dítětem

Tullus Aufidius, vojevůdce Volstů

Aufidius, hejtman

Rimani a Volstové: senátoři, konzulové, agilové, patricijové,
občané (plebejci), důstojníci, vojáci,
heroldi, sluhové senátu, sluhové, poslové

PRVNÍ DĚJSTVÍ

1.

Řím. Ulice

Vystoupí houfec vzbouřených plebejců, jimž se rozdávají klacky, nože a jiné zbraně; mezi davem muž s dítětem, který vleče veliký ranec.

PRVNÍ PLEBEJEC · Nežli v té věci podnikneme další kroky, vyslechněte mě!

PLEBEJCI · Mluv, ale stručně.

PRVNÍ PLEBEJEC · Rozhodli jste se vy všichni, že raději zemřete, než byste třeli bídu?

PLEBEJCI · Ano, rozhodli!

PRVNÍ PLEBEJEC · Jste odhodláni neustoupit dřív, dokud senát nepřipustí, že ceny chleba určujeme my plebejci?

PLEBEJCI · Ano, ano.

PRVNÍ PLEBEJEC · A ceny oliv?

PLEBEJCI · Tak.

PRVNÍ PLEBEJEC · Gaius Marcius vystoupí proti nám s ozbrojenou mocí. Utečete, nebo budete bojovat?

PLEBEJCI · Zabijeme ho. — Je to nepřítel lidu číslo jedna. Co se ptáš?

PRVNÍ PLEBEJEC · Ptám se, protože nepůjde-li se v té věci do důsledků, nejdu s sebou. Nač jsi přitáhl ten pytel a to děcko?

MUŽ S DÍTĚTEM · Chci vidět, čeho dosáhnete. Jestli ničeho, tak se vystěhuji — i s ostatními z třetího okresu.

PRVNÍ PLEBEJEC · Přestože rovina, kde se chtějí usadit, je neplodná jak kamenná deska?

MUŽ S DÍTĚTEM · Přesto. Budeme tam mít vodu, vzduch a hrob, víc tady v Římě my plebejci stejně nemáme. Tam aspoň nebudeme muset vést války za bo-

háče. *K dítěti.* Tercie, když nedostaneš kozí mléko, budeš hodný? *Dítě přikývne.*

PRVNÍ PLEBEJEC · Vidíte, takovéhle lidi mezi sebou máme. Bojí se Gaia Marcia víc než divoké přírody v Allegijských horách. Copak nejsi římský občan?

MUŽ S DÍTĚTEM · Jsem, ale chudý. Nám plebejcům se říká chudí občané, ale patricijům občané dobří. To, co tihle dobří sežerou navíc, mohlo by nás zachránit před smrtí hladem. Kdyby nám dali jen své přebytky, už to by pro nás byla záchrana. Ale ani za to jim nestojíme. Líp jim chutná, když nás vidí hladovět. *K dítěti.* Tercie, řekni, chceš být občanem takovéhohle města? *Dítě zavrtí hlavou.*

PRVNÍ PLEBEJEC · Tak koukej mazat a rychle, ty pse zbabělá. Ale děcko tady nech. My tvému Terciovi vybojujem lepší Řím.

PLEBEJCI · Co je to za povyk? — Šestý okres povstal. — A my stojíme tady a pereme se mezi sebou! Na Kapitol! Kdo je tohle? *Vystoupí Menenius Agrippa.*

PRVNÍ PLEBEJEC · To je Menenius Agrippa, senátor a krasořečník.

PLEBEJCI · Z nejhorsích není! — Má pro lid slabost.

MENENIUS · Co zamýšlíte, krajané? Kam jdete

S těmhle klacky? Co je? Mluvte, prosím!

PRVNÍ PLEBEJEC · Naše věc není senátu neznámá. Šušká se o ní už čtrnáct dní. Váš Gaius Marcius říká, že náš smrad mu vyráží dech. Chudákům prý smrdí z huby; jen aby neucítil jejich pěsti!

MENENIUS · Lidičky, přátelé a sousedé Cožpak se sami chcete dostat na dno?

PRVNÍ PLEBEJEC · To nejde, pane, my už na dně jsme.

MENENIUS · Přátelé, věřte, přímo láskyplně Pečuje senát o vás. A váš hlad?

Dnes, v dobách zdražování, byste mohli
Stejně tak hrozit svými klacky nebi
Jak senátu; takovou drahotu
Seslali na nás bohové
Ne lidé. Ach — a vaše bída vede
Vás tam, kde na vás čeká větší bída.
Tak hryže kojeňátko prázdný prs
Nešťastné matky. A vy spíláte
Krutému Římu — — — jenž se o vás stará.

PRVNÍ PLEBEJEC · Stará se o nás! To jsi
celý ty. Ještě nikdy se o nás nestarali. Nás
nechávací hladovět, a jejich sýpky bobt-
nají zrním! Vydávají nařízení proti lich-
vě a při tom podporují ketasy! Denně od-
volávají nějaký spásný zákon proti bohá-
čům a denně vykoumávají přísnější před-
pisy, jak spoutat chudáky. Jestli nás nepo-
žerou války, požerou nás oni. Tak vypadá
ta jejich láska.

MENENIUS · Budto jste potouchlí či s dovo-
lením

Velice hloupí. Dám vám k lepšímu
Podobenství. Je možné, že je znáte
Ale je trefné. Mám je povědět?

PRVNÍ PLEBEJEC · Sotva je čas na báchor-
ky. Ale pokud jde o mou osobu, už dlou-
ho toužím, abych se naučil krásně řečnit,
a ty bys byl zrovna dobrý učitel, Agrippa.
Spust!

MENENIUS · Stalo se prý, že vznikla rebelie
Všech údů těla proti břichu. Řvaly
Že je to nic než díra vprostřed těla
Nečinná, líná, pilně se však cpoucí
A práci přenechávající jiným
Hýbání, dívání i slyšení
Cítění, myšlení, to vše, čím údy
Aparát těla uvádějí v chod
S větší či menší horlivostí. Břich
Odvětil...

PRVNÍ PLEBEJEC ·
Copak mohl na to, pane
Odvětit břich?

CORIOLANUS

MENENIUS · Však vám to povím, pane.
S úsměvem

Málem už melancholickým a ne-
Vzešlým ze srdce, odpověděl břich —
Vidíte, dovolím mu smát se stejně
Tak jako mluvit —, pravil s úsměvem
Svým rozladěným údům, které mu
Nepřály jeho příjmy...

PRVNÍ PLEBEJEC · Teda co?
Co řek ten líný břich, ta močůvka
Ta žumpa těla? Co?

MENENIUS · Co, co! — Jak!
Jen na tom záleží.

PRVNÍ PLEBEJEC · Ne. Na tom, co
Řekl ten břichopásek. No tak, co?

MENENIUS ·
Hned dozvíte se.

PRVNÍ PLEBEJEC ·
Hned — a myslíš zítra.

MENENIUS · Váš vážný břich odpověď rádně
vážil

Nebyl tak hbitý jako jeho soci.
Pak pravil: Vtělení mí přátelé
Já, vsutku já přijímám napřed stravu
Z níž všichni žijete a je to nezbytné
Celého těla jsem já vlastně špýchar
Takořka sklad; a rozpomínáte se
Možná, že nové síly vysílám
K vám skrze žíly, chodby, zákruty
Nejvzdálenější nerv či žilečka
Ode mne bere přiměřenou krmí.
Ač toto, drazí moji přátelé
Promlouval břich —

PRVNÍ PLEBEJEC · Dost, pane!

MENENIUS · Ač toto
Vám všem hned není zjevné, ten můj
příděl

Každému z vás, přec mohu dokázat
Že dostáváte nejjemnější mouku.
Sám ponechávám si jen otruby.
Co vy teď na to?

*Nepozorován vstoupí Gaius Marcius, jen Me-
neniovi to neumikne.*

PRVNÍ PLEBEJEC · A jaké z toho plyne
naučení?

MENENIUS · Senát je přece tento dobrý
břich.

A vy jste vzpurné údy. Přemýšlejte!
Jde o to myslit. Myslit, myslit, myslit!
A svitne vám, jak vážní otcové
Se zřením k obecnému blahu
Z majetku veřejnosti zásobují
Jednotlivce; to od nich pochází
Co dostáváte. Tak — co ty teď na to
Ty palče v tomto srocení?

PRVNÍ PLEBEJEC · Já, já? Jak to, že já
jsem palec?

MENENIUS · Protože nejnížší a nejsprostší
Jsi z těchto sebránky, jíž stojíš v čele!
Ničemo, nakažlivě shnilé jabko
Sobecký lotře — jen si hrajte s klacky! —
S krysami bude nyní válčit Řím
A navždycky vás — zdráv buď, Marcie!

MARCIUS · Díky. Co se tu děje? Máte roupy?
Či škrabete si zase starý svrab?

PRVNÍ PLEBEJEC · S laskavým slůvkem od
vás počítáme vždycky!

MARCIUS · Vy psi, nechcete válku ani mír
Z míru jste drzí, z války máte strach.
Kdo hledá lvy, ten najde zajíce
Kdo důvěřivě hledá lišky, najde husy.
Velikán je vám trnem v oku, neboť
Je velký. Kdo se stane závislým
Na vás, plave jak ryba z olova
Kdo s vámi jde, ten musí kácet duby
Rákosem. Platí tu jen: Pověsit.
Tohleto žere jako nemocný
Jenž zhltná všechno, co mu přitřízí!
Tohleto plivá na senát, jenž s bohy
Se stará o tu trošku řádu, jinak
By jeden sežral druhého!

MENENIUS · Obilí chtějí podle vlastních
sazeb.

Říkají, že je ho tu nadbytek.
MARCIUS · Říkají! Pověste je!
Za pecí sedí a vždy přesně vědí
Co na Kapitolu je nového
Co je i není! Cpát je žitem! To tak!
Kdyby náš senát nepěstoval mírnost
Jíž říkám jinak — žita je prý dost! —
Odpověděl by jim můj meč
Namísto obilí bych kopím měřil
Hromady jejich mrtvol v římských uli-
cích.

MENENIUS · Nech je. Ty všechny jsem už
obrátil.

Pozdržel jsem je pohádkou. Vím ovšem:
Kov mého hlasu nepřevrátil nic
Hlas tvého kovu všechno rozhodl.
Co dělá druhý houf?

MARCIUS · Je rozptýlen.
Rozehnal jsem jej. Pověste je! K čertu!
Řvali, že mají hlad. A skandovali
Průpovídky jak „Nouze ocel láme“
„I pes chce žrát“ a „Chléb je pro všech-
ny“

„Bohové nesejí jen pro boháče“
A takovéhle blbosti. Když pak
Jsem zakročil, volali na pochodu
„Vystěhujem se!“ Já řek: „Šťastnou ces-
tu.“

Vystoupí posel.

POSEL · Je tady Gaius Marcius?

MARCIUS · Je. Co se děje?

Posel mu něco šeptá do ucha.

MARCIUS · Menenie, na foru
Čepice letí vzhůru, jako by je
Pověsit chtěli na srp měsíce:
Senát vyhověl jejich žádosti.

MENENIUS · V čem vyhověl?

MARCIUS · Dal jim dva
tribuny

Zástupce moudrosti té chátry.
Jedním je Iunius Brutus, druhým Sicinius
A kdo ví kdo. Spíš k tomu svolil bych

Aby ta pakáž strhla všechny střechy
Našeho města, nežli tohle. Budou
Teď ještě drzejší a budou hrozit
Povstáním pro pár oliv.
MENENIUS · Podivné.
Přiběhne plebejec.
DRUHÝ PLEBEJEC · Ať žije Iunius Brutus!
Senát vyhověl všem požadavkům! Povo-
lil dva tribuny lidu! S právem zúčastňovat
se zasedání a odmítat usnesení!
PLEBEJCI · Ať žije Iunius Brutus!
DRUHÝ PLEBEJEC · A Sicinius
Velutus!
MARCIUS · Pryč, kanálie!
MENENIUS · Vážní otcové!
MARCIUS · A novopečení
Dozorci jsou už s nimi taky. Tváře
Jak odříznuté ze šibenice!
*Vystoupí Cominius, Titus s jinými senátory
a Brutus se Siciniem.*
PLEBEJCI · Ať žije Sicinius! — A Iunius
Brutus!
MARCIUS · Ctihodní otcové, zlou novinu
Jsem vyslechl. Co vidím, neméně
Je škaredé —
PRVNÍ SENÁTOR ·
Šlechtný Marcie!
Volskové táhnou. Po zprávě, že lid
Se bouří kvůli drahotě.
COMINIUS · Tak válka!
MARCIUS · Těší mě. Aspoň se i tady v Římě
Zbavíme přebytků, jež plesniví!
PRVNÍ SENÁTOR ·
Tullus Aufidius je vede.
MARCIUS · Vím.
COMINIUS · Utkávali jste se už.
MARCIUS · S takovým
Sokem se vyplatí vést celou válku!
PRVNÍ SENÁTOR · Budete bojovat pod
Cominiem.
COMINIUS · Jak jste to kdysi slíbil.

CORIOLANUS

MARCIUS · Ujednáno.
A co tvá noha, Tite? Uleješ se?
TITUS · Já nikdy. Než bych zmeškal tenhle boj
O jednu berlu opřu se a druhá
Mi bude zbraní.
PRVNÍ SENÁTOR · Na Kapitol!
TITUS · V čele
Cominius.
COMINIUS · Až po vás.
TITUS · Vy jste vůdcem.
MARCIUS · Po vás.
PRVNÍ SENÁTOR · Lidičky, domů!
MARCIUS · Ať jdou za námi!
Volskové mají spoustu obilí.
Vezměte tyhle krysy s sebou. Mohou
Prohlodat sýpky. Drazí přátelé
Strůjcové vzpour, hle, vaší odvaze
Se otvírají dálky, za mnou, prosím!
Všichni až na tribuny a plebejce odcházejí.
BRUTUS · Přátelé, jděte! Zapište se do sezna-
mů!
Dobře se bijte za náš dobrý Řím!
A co se týče boje v jeho zdech
O ceny žita, oliv, daně, pacht
Budeme bdít — a vy se zatím bijte.
MĚŠŤANÉ · Volskové táhnou na Řím! —
Válka!
Plebejci odcházejí.
BRUTUS · Bude s tím svízel. Viděls jeho po-
hled
Když jsme mu vyšli vstříc jak tribunové
lidu?
SICINIUS · Slyšel jsem to, co říkal. Takovýhle
Je pro Řím nebezpečnější než Volskové.
BRUTUS · Nevěřím. Jeho meč je víc než víc
Vyváží nepravostí na tisíc.
Oba odcházejí.

2.

Řím. Dům Gaia Marcia

*Volumnie a Virgilie hledí z balkónu za odchá-
zejícími válečníky. Pochodová hudba.*

VOLUMNIE · Kdyby můj syn byl mým mu-
žem, vychutnávala bych jeho nepřítom-
nost, to, že je v poli, víc než objetí na
lůžku, byť by mě tam láskou přímo zahr-
noval. Když to byl ještě útlý chlapec,
jediné dítě mého lůna, když jeho dětský
působ upoutával zraky všech, když ani
král, když byl žadonil celé dny, by ne-
byl s to odkoupit ode mne ani hodinu
pohledu na něho — měla jsem ho k tomu,
aby se nebál nebezpečí tam, kde kyne
sláva. Poslala jsem ho do ukrutné války.
Navrátil se, „spánky zastíněné dubovými
ratolestmi“. Dcero, srdce mi neposkočilo
radostněji, když jsem poprvé slyšela, že je
mužského pohlaví, jako v den, kdy jsem
poprvé viděla, že se osvědčil jako muž.
VIRGILIE · Ale kdyby byl v té válce přišel
o život, co potom, paní?
VOLUMNIE · Uprímně se přiznávám, že
kdybych měla tučet synů a každého z nich
stejně ráda jako tvého a mého Marcia
a žádný by mi nebyl dražší, raději bych
jich jedenáct viděla padnout ve válce než
jediného, jak si cpe břicho v míru.
VIRGILIE · Nebesa, chraňte mého muže
před Aufidiem.
Vystoupí služka.
VOLUMNIE · Jako by duněly až k nám sem
bubny
Vašeho chotě. Virgilie, vidím
Aufidia jak poražené dobytče
A Marcia jak žence po kosení.
Jak praví Iliada: Na šíji
Krvavou nohu.

VIRGILIE · Ó, nic o krvi.

SLUŽKA · Valerie.

Vystoupí Valerie. Služka odejde.

VALERIE · Jak se vede vašemu synáčkovi?
VIRGILIE · Děkuji, moje drahá, dobře, má
drahá.
VOLUMNIE · Raději okukuje meče a na-
slouchá bubnu než hlasu svého učitele.
VALERIE · Celý otec. K zulbání. Ve středu
jsem ho půl hodiny nepřetržitě pozorova-
la. Jak se nese! Dívala jsem se, jak běží
za zlatým motýlem. A když ho konečně
chytl, hned ho zas pustil. A zase ho chytl,
a zas, a zas ho pustil a pak se natáhl, asi
ho ten pád rozzuřil či co, protože najed-
nou zafal zuby a motýla rozškubl. Ó, roz-
cupoval ho na cáry.
VOLUMNIE · Jeho otec má také takovýchle
záchvaty vzteku!
VIRGILIE · Malý rváč, paní.
VALERIE · Musíte si dnes odpoledne hrát
se mnou na slaměné vdovy.
VIRGILIE · Má drahá, nechci vycházet z do-
mu.
VALERIE · Jak? Nevycházet?
VOLUMNIE · Však půjde. Však půjde.
VIRGILIE · Ne! Dovolíte-li, dokud se můj
velitel nenavrátil z bitev, nepřekročím
práh.
VALERIE · Fuj. Sama se takhle nerozumně
zavírat. Nejrady by byla druhou Pene-
lopou. No, z celé té příze, kterou utkala,
když se Odysseus potloukal světem, prý
Ithaku zaplavila jen spousta molů. Nech-
te ji na pokoji; v tomhle rozpoložení
by jen pokazila veselý večer.
Všechny odejdou.

3.

a

Před Coriolami

*S bubny a korouhvemi vystoupí Marcius, Titus
Larcius, velitelé, vojáci. K nim se blíží posel.*

MARCIUS · Jde posel. Utkali se. Vsadím se.

TITUS · Za koně koně: Neutkali!

MARCIUS · Platí.

Přichází posel.

TITUS · Platí.

MARCIUS · Utkal se vojevůdce s nepřítelem?

POSEL · Stojí si na dohled a mlčí, mlčí.

TITUS · Tvůj krásný kůň je můj.

MARCIUS · Odkoupil bych ho.

TITUS · Ne, neprodám ho, nedám; půjčím
vám ho

Tak na půl století. — Vyzvěte město!

MARCIUS · Jak daleko jsou vojska od sebe?

POSEL · Sotva tři hodiny.

MARCIUS · Tak uslyšíme

Válečný pokřik. Jejich. Oni náš. —

Prosím tě, Marte, rychle do díla

Ať s meči, z nichž se kouří, vytrhneme

Bojovým šikům přátel na pomoc. —

Teď vyzvěme je zatroubením!

Zatroubení, na hradbách se objeví senátoři a jini.

Je v městě Tullus Aufidius?

PRVNÍ SENÁTOR · Není. Však on a kde-
kdo bojí se vás málo

Ba míň než málo.

Z dálky bubny.

To je naše mládež.

Spíš hradby prolomíme zevnitř my

Než vy tam zvenčí. Naše brány

Zdánlivě zavřené, jen rákos drží

Samy se otevrou. Neslyšíte z dálky?

Válečný pokřik.

Aufidius tam řádí jako divý

Rozpořtil vojsko!

MARCIUS · Teď jste na řadě!

TITUS · Vřava je znamením. Sem se žebříky!
Volskové vyrážejí z města.

MARCIUS · Nebojí se nás, vyrážejí z města.

Před srdce štít a srdnatě se bijte

Pevnější nad štíty! Vpřed, směly Tite!

Vysmívají se nám víc, než jsme mysleli.

Vztekem se celý potím. Do toho!

Kdo uhne, s tím jak s Volskem zatočím

Pozná mou ocel.

*Římané a Volskové se bojovně vzdalují. Říma-
né jsou odraženi. Marcius se vrací.*

MARCIUS · Ať mor celého jihu na vás padne!

Poskvrny Říma! — Ať vás otráví

Vředy a boule, ať jste ztělesněný hnus

Jenž neviděn a proti směru větru

Nakazí na míle! Vy husí duše

Jež utíkáte před otroky, které

Opice pobíly by! Hrom a peklo!

Na zádech rány, rudá šij a tváře

Zimničným strachem zbledlé. Zpět. A do
nich!

Přísámbůh, jinak místo nepřítele

Vás budu vraždit! Vzpamatujte se!

Poženeme je zpátky k jejich ženám

Jak oni zahnali nás k našim šancím!

*Nový útok, Volskové a Římané bojují. Volskové
prchají z města. Marcius je pronásleduje.*

MARCIUS · Brána se otevírá: teď ukažte se!

Pro nás ji štěstí pootevřelo

Ne pro ně. Za nimi! Tak jako já!

Říti se do města a brána se za ním zavírá.

PRVNÍ VOJÁK ·

Šílenec! Nemoh jsem —

DRUHÝ VOJÁK · Já taky.

TŘETÍ VOJÁK · Koukej:

Zavřeli ho tam.

VŠICHNI · Určitě tam zdechne.

Vystoupí Titus Larcius.

TITUS · Kdepak je Marcius?

VŠICHNI · Je zabit, pane

Zcela jistě.

PRVNÍ VOJÁK · Byl v patách prchajícím.

Vklouzl tam za nimi; a oni ihned

Zabouchli bránu: je tam uvnitř, sám

Celému městu navzdor.

TITUS · Příteli!

Tvůj cit byl nad bezcitnost tvého meče

Meč uhnul, ty jsi stál, jsi ztracen, Marcie!

Nejčistší dým, velký jako ty

Drahokam vedle tebe není; byls

Válečník podle Catona, ne divý

A hrůzný jenom v boji, ne; tvůj zrak

Byl stále pochmurný, tvůj hlas byl hrom

Před ním se třásl nepřítel, jak svět

By se chvěl v horečce.

*Marcius se vrací, celý zkrvavený, pronásledo-
ván nepříteli.*

PRVNÍ VOJÁK · Hle, pane!

TITUS · Tam se vrací

Marcius!

Zachráníme ho nebo padnem s ním!

Střetnutí. Všichni proniknou do města.

b

Ulice v Coriolách

Římané jdou s kořistí.

PRVNÍ ŘÍMAN · Tohle si vezmu s sebou do
Říma.

DRUHÝ ŘÍMAN · A já zas tohle.

TŘETÍ ŘÍMAN · Spral to kat! Myslel jsem,
že je to stříbro.

Vystoupí Marcius a Titus s trubačem.

MARCIUS · Pro tyhle vetešníky den má cenu

Rezivých grešlí. Lžičky, polštářky

Plíšky a kabátky, které i kat

By pohřbil s mrtvolou, krade ta verbež

A bitva ještě zuří. — Utluče je! —

Bitevní pokřik vojevůdcův! Za ním!

Aufidius, jež z duše nenávidím

Tam vraždí Římany. A proto, Tite

Drž město s částí vojska a já s těmi
Jimž dána srdnatost, hned pospíším
Cominiovi po bok.

TITUS · Příteli

Ty krvácíš! Dvakrát se probojovat

To bylo nad síly.

MARCIUS · Nechvalte, pane!

Tou prací jsem se sotva ohřál. Budte
zdráv!

Krev, již jsem procedil, je pro mne

Spíš lék než nebezpečí. S Aufidiem

Se nyní utkám.

TITUS · Božská Fortuna

Vzplála teď k tobě láskou; její kouzlo

Odzbrojí nepřítele! Hrdino!

Štěstí ať je ti panošem!

MARCIUS · A pomůže

Ti jako svému milenci! Buď zdráv!

Odchází.

TITUS · Marcie! Slávyhodný! —

Ty jdi a vytrub na tržišti

Ať shromáždí se městští úředníci

A vyslechnou tam naši vůli. Jdi!

Odejde.

c

Nedaleko Cominiova tábora

Cominius a jeho vojsko na ústupu.

COMINIUS · Přátelé, pohov! Dobře jsme
se bili!

Jak Římané: ne jako šilenci

Náš ústup není zbabělost. Mé slovo:

Zaútočíme zase. Za boje

Chvillemi zanášel k nám vítr

Bitevní pokřik přátel! Boží Říma!

Vedte je k vítězství tak jako nás

Aby vám naše vojska při setkání

Přinesla obětí dikuvzdání.

Vystoupí posel.

Zpráva?

POSEL · Posádka vyrazila z Coriol
Marcia s Larciem zle napadla.
Viděl jsem naše prchat zpátky k šancím
A spěchám k vám.
COMINIUS · Byt je to třeba pravda
Chybí jí přesnost. Jak je tomu dlouho?
POSEL · Víc, pane, nežli hodina.
COMINIUS · Sotva na míli slyšeli jsme
bubny.
Tys šel tu míli celou hodinu?
Tak pozdní zprávu neseš?
POSEL · Hlídky Volskú
Mě stfhaly, i šel jsem oklikou
Tři čtyři míle; jinak byste dostal
Mé poselství už před půl hodinou.
Vystoupí Marcius.
COMINIUS · Kdo je však ten?
Je jako z kůže stažený. Ó bozi!
Má vskutku tvářnost Marciovu, kdesi
Jsem ho už viděl, určitě.
MARCIOUS · Jdu pozdě?
COMINIUS · Hůř ovčák rozeznává šalmaj
Od hromu, nežli já Marciův hlas
Od nejtiššího šelestu.
MARCIOUS · Jdu pozdě?
COMINIUS · Přicházíš-li k nám zbrocen
vlastní krví
Ne cizí, tedy ano.
MARCIOUS · Ó, kéž smím
Vás jako ženich sevřít v náručí
S radostným srdcem jak v den svatby
Kdy svíce u lože mi plály!
COMINIUS · Ó!
Náš hrdino! Jak se má Titus Larcus?
MARCIOUS · Jak ten, kdo čile mává ortely
Tamtomu dává smrt, onomu exil
Osvobozuje, žaluje i hrozí.
Ve jménu Říma drží Corioly
Na šňůře jako draka ve větru
A šňůru popouští či utahuje.
COMINIUS · Kde je ten otrok, co nám
vyprávěl ·

CORIOLANUS

Že zahnali vás zpět až do tábora?
Kde je? Ať přijde!
MARCIOUS · Ne, ne, jen ho nechte!
Mluvil pravdu; ti ušlechtilí páni
Ta spodina (ech, k čertu, pro ně
tribunové!) —
Před lotry horšími než oni sami
Prchali jak myš před kočkou.
COMINIUS · Jak jste však prorazili?
MARCIOUS · Na vyprávění myslím není čas.
Jste pány pole? Kde je nepřítel?
Nevyhráli jste? Tak nač odpočinek?
COMINIUS · Měli jsme velké ztráty, stáhli
jsme se
Abychom získali zas výhodu.
MARCIOUS · Kde mají vojsko? Znáte
rozmístění
Nejlepších oddílů?
COMINIUS · Marcie, myslím
Že přední voj se skládá z Ancianů
Z těch nejlepších a v čele s Aufidiem
Nadějí jejich duší, jejich srdcí.
MARCIOUS · Při bitvách, které prožili jsme
spolu
A při krvi, společně prolité
Při našich přísahách tě prosím: postav
Mě rovnou proti Ancianům, proti
Aufidiov; nemeškejme! Ať
Vzduch drnčí třeskem oštěpů a mečů
Ať se vše rozhodne!
COMINIUS · Byl bych ti rád
Poskytl vlašnou koupel, hojivý
Balzám: neodvažuji se však nikdy
Ti něco odmítnout. I zvol si sám
Nejlepší muže pro ten boj!
MARCIOUS · To jsou
Jen ti, co chtějí. Je tu někdo (hřích
By bylo o tom pochybovat), komu
Se líbí rudé líčidlo mé tváře
Kdo víc než smrti hanby bojí se
A volí krásnou smrt, ne špatný život
Kdo víc než sebe miluje svou vlast?

Kdo takto smýšlí, jeden nebo mnozí
Ať zvedne ruku, říkáje své ano
A následuje Marcia!
*Všichni výskají, mávají meči, tlačí se kolem
něho a zvedají ho na ramena.*
MARCIOUS · Jak? Všichni zajedno? Jsem já
váš meč?
Není to zdání, že se každý z vás
Vyrovná čtyřem Volskům? Každý
Se štítem může jít na Aufidia
Se štítem jak je jeho. Vyberu si
Jen houf, dík patří všem: a ostatním
Ušetřím síly pro budoucí boj
Hned jak se naskytne. Vpřed, přátelé!
Čtyři mí lidé vyberou si ty
Co půjdou nejraději.
COMINIUS · Dokažte
Že jste se nevychloubali a že
Si ve všem hodláme být rovni.
Všichni odejdou.

d

Před jednou z coriolských bran

*Titus Larcus, zanechávaje v Coriolách posádku,
jde s bubny a trubkami vstříc Marciovi
a Cominiovi; za ním jdou velitelé s válečníky.*

TITUS · Obsadte brány, všechno dělejte
Jak jsem vám nařídil! A kdybych
vzkázal
Pošlete centurie na pomoc.
K hájení stačí zbytek. Prohrajem-li
Město nám stejně nezůstane.
VELITELÉ · Věřte nám!
TITUS · Jdeme! A zavřete za námi brány!
*Poslovi. Pojd: veď nás do římského
tábora!*
Všichni odejdou.

e

Bitevní pole mezi římským
táborem a Coriolami

Válečná vřava. Střetají se Marcius a Aufidius.

MARCIOUS · Jen s tebou se chci bít!
Nenávidím
Tě víc než křivou přísahu.
AUFIDIUS · Já taky.
Žádná nestvůra z Afriky mi není
Tak odporná jak jed tvé slávy. Začni!
MARCIOUS · Otrokem toho druhého se stane
Kdo uhne. Rozsoudí ho bozi.
AUFIDIUS · Marcie
Prchnu-li, štvi mě jako zajíce!
MARCIOUS · Před třemi hodinami zcela sám
Probíjel jsem se vaším městem
Řádil tam po svém. Nejsem takto
zbrocen
Svou krví! Proto napni všechny síly
Chceš-li se pomstít.
AUFIDIUS · Byt bys byl sám Hektor
Bič pomsty vašich vychloubačných
předků
Živ odtud neodejdeš!
*Šermují; několik Volskú přispěchá Aufidiov
na pomoc.*
Jste úslužní, ne stateční!
Ta vaše pomoc je mi jenom k hanbě!
Všichni se bojujice vzdávají.

f

Římský tábor

*Troubí se k ústupu; poňice. Z jedné strany
vystoupí Cominius se svým vojskem, z druhé
Marcius s rukou v pásce, s ním jiní Římané.*

COMINIUS · Kdybych tu sečetl tvé dnešní
činy

Nevěřil bys jim; ohlásím je tam
Kde senátoři mísí pláč i smích
Kde s chvěním naslouchají patriciové
A pak jen žasnou; kde se ženy děsí
A radostí pak slyší víc; kde tupý
Tribun, ten plebejec, tě nenávidí
A volá, navzdory svým vztekům: „Díky
Ó bozi, že náš Řím má hrdiny!“
Přišel však jenom k zbytkům hostiny
Předem už nasycen.
Přichází Titus Larcus se svými válečníky.

TITUS · Máj vojevůdce!
Válečný oř jsi ty, my jsme jen na něm
cetky.

Kdybys byl viděl —

MARCIUS · Proším, mlč. Má matka
Jíž je snad dáno chválit vlastní krev
Mé souží, když mě vynáší; já dělal
Co vy: to jest, co zmohu, rozrušen
Jak vy jste byli, osudem své vlasti.
Kdo dnes jen splnil míru dobré vůle
Mé činy překonal.

COMINIUS · Ne, nesmíš být
Hrobem své hodnoty. Řím musí poznat
Co v tobě má. Bylo by pokrytectví
Horší než loupež, téměř zradě rovné
Zastřít tvůj čin a o tom pomlčet
Co překonávajíc vše nejvyšší
Se staví skromným. A proto tě prosím
Ve jménu věci, a ne jako mzdu
Za tvoje činy, nech mě promluvit.

MARCIUS · Mám plno šramů, bude je to
bolet
Když se jich dotkneš řečí.

COMINIUS · Kdybych mlčel
Celé by zahnisaly nevděkem
Mor by je zachvátil. Ze všech těch koní
(Máme jich moc a krásné kusy), ze
všech
Těch pokladů, jež ukořistili jsme
V městě i v poli, desetinu vyber

CORIO LANUS

Si ještě před obecným dělením
Podle své volby.

MARCIUS · Díky, vojevůdce
Srdce se mi však vzpírá přijmout mzdu
Za práci svého meče. Odmítám.
Chci z obecného podřlu jen tolik
Co všichni, kdož byli jen diváky.
*Dlouhé fanfáry. Všichni volají: „Marcius!
Marcius!“, vyhazujíce do vzduchu čapky
a kopí.*

Ty trubky, jež jste takhle znesvětili
At už nezni! Když polnice a bubny
V táboře pochlebují, dvůr i město
Jsou plny licoměrných lží. Když ocel
Změkne jak cizopasně hedvábí
At kov už není ochranou! Dost, říkám.
Že nesmyl jsem si s nosu krev a že
Jsem skolil trasařitku, což tu leckdo
Udělal rovněž, mám být vykřičen
Přehnaně, nesmyslně oslavován
Jak bych byl rád, že moje malé já
Se krmí chválou s pepřem lží.

COMINIUS · Přeskromný!
Jste krutější k své slávě nežli vděčný
Nám, jimž jde ze srdce; i dovolte
Když zuříte tak proti sobě, že dáme
Vás do želez (jak toho, kdo si škodí)
A budem mluvit bezpečněji. Budiž
Nám všem i všemu světu rozhlášeno
Že vavřín války odnáší si Gaius
Marcius.

At na znamení toho má teď mého
Koně i s výstrojí; at ode dneška
Za svoje činy před Coriolami
A se souhlasem veškerého vojska
Má jméno Coriolanus. — To jméno
At nese nadosmrtně se ctí!
Fanfáry.

VŠICHNI · Gaius Marcius Coriolanus!
CORIO LANUS · Jdu se teď umýt; až má
tvář zas bude
Čistá, pak uvidíte, zdali zrudnu.

At tak či onak, děkuji vám:
Váš kuň se stane mým a ze všech sil
Se budu nadosmrtně snažit
Být hoden šperku toho jména.

COMINIUS · Pojďme
Teď do stanu, kde napíšeme ještě
O našem štěstí do Říma. Vy, Tite Larcie
Musíte do Coriol. Jejich vůdce
Nám pošlete do Říma k jednání
O nich i o nás.

TITUS · Ano, vojevůdce.
CORIO LANUS · Jsem bohům pro smích.
Sotva odmítl jsem
Ty dary vpravdě knížecí, už musím
U svého vůdce žebrot.

COMINIUS · Vše máš mít!
CORIO LANUS · Kdysi jsem tady
v Coriolách bydlil
U chudáka, jenž byl moc hodný, nyní
Šel mezi zajatci a volal na mne
Tu jsem však spatřil Aufidia
A vztek přemohl soucit. Proším vás
Propustte toho muže!

COMINIUS · Krásná prosba!
Kdyby byl katem mého syna, má
Být volný jako pták. Pustte ho, Tite!

TITUS · Marcie, jeho jméno?
CORIO LANUS · Hrome! Nevím.
Jsem zchvácen, zapomněl jsem. Paměť
vrže.

Víno tu není?
COMINIUS · Pojďme ke stanům!
Krev na tváři vám schne. Teď musíme
Vás neprodleně ošetřit. Tak pojďme!
Všichni odcházejí.

g

Tábor Volsků

*Trubky. Vystoupí Tullus Aufidius, krvácí,
s ním dva vojáci.*

AUFIDIUS · Město je dobyto.
PRVNÍ VOJÁK · Vrátil je. Kladou
podmínky.

AUFIDIUS · Podmínky! —
Chtěl bych být Římanem, vždyt jako
Volsk
Nemohu být, čím jsem. — Och,
podmínky! —
Co může čekat ten, jenž na milost
A nemilost se vzdal? Marcie, pětkrát
Jsme bojovali, pětkrát jsi též vyhrál
A kdybychom se utkávali denně
Zas to tak dopadne. — Ó, u všech
živlů!

Až budem stát zas bradu na bradě
Musím ho zcela, musí on mě zcela
zničit.

Má závist není čestná jako dřív
Chtěl jsem ho vždycky potřít stejnou
sílu
V poctivém boji; teď nezhrdnu ničím.
Zničím ho lstí či vztekem!

PRVNÍ VOJÁK · Je to ďábel.
AUFIDIUS · Smělejší, chytrý miň. Má
odvaha

Tím jedem a tou hanou poskvrněná
Ztrácí svou cenu. Spánek nebo chrám
Nahota, nemoc, Kapitol či oltář
Modlitby kněží, chvíle obětin
Nic, před čím tichne vztek, teď nemůže
Zteřelé právo zvednout proti mně
Proti mé nenávisti. Kde ho najdu
Doma či pod ochranou bratra, ba i tam
Kde se to přičí pohostinství, ztropím
Svou ruku krví jeho srdce. Jděte —
Zjistěte v městě hlídky a kdo musí
Do Říma jako rukojmí.

PRVNÍ VOJÁK · Vy nepůjdete?
AUFIDIUS · Čekají na mne v cypřišovém
háji
Od mlýnů na jih; přineste tam zprávy

O stavu věcí, ať jsou pobídkou
Mým příštím krokům.
PRVNÍ VOJÁK · Učiním tak, pane.
Všichni odejdou.

DRUHÉ DĚJSTVÍ

1.

Řím. Náměstí

Vystoupí tribunové Brutus a Sicinius.

BRUTUS · Auguři dostali prý dneska ráno zprávy z pole.

SICINIUS · Ti dobří kněží mě sice nepoctívají větší důvěrou než tebe, Brute, ale já vím, že to jsou špatné zprávy.

BRUTUS · Proč za všech okolností špatné?

SICINIUS · Protože buďto zvítězili Volskové a pak jsou oni páni v Římě, nebo Gaius Marcius a pak je pánem on.

BRUTUS · Taktak. Tady jde Menenius Agrippa.

Vystoupí Menenius.

MENENIUS · Jak se vede, vy pasáci plebejského dobytka?

SICINIUS · S jídlem je to nad Tiberou trochu pošpatnělé, ale vy prý máte nové zprávy?

MENENIUS · Ano, od Gaia Marcia, ale toho vy rádi nemáte. Povězte: koho miluje vlk?

SICINIUS · Ovcí.

MENENIUS · Tak, protože by ji rád zchlamtěl jako hladoví plebejci šlechtěného Marcia.

BRUTUS · No, tahle ovečka vydává řev jako pořádný medvěd.

MENENIUS · Ne, je to medvěd, který žije

jako ovce. Víte, co se o vás ve městě soudí? Myslím co soudíme my, lidé vyšších stavů?

BRUTUS · Nuže, copak se o nás soudí dneska ráno?

MENENIUS · Že jste párek namyšlených, násilnických, protivlasteneckých povalečů, neschopných zprostředkovat ani mezi prodavačkou oliv a výčepníkem.

SICINIUS · Jděte, pane, známe vás.

MENENIUS · Neznáte ani mě, ani sami sebe, neznáte vůbec nic!

BRUTUS *odchází k Sicinioví* · Teď už víme, jaké zprávy jim došly. Marcius vyhrál. Jinak by ten chlap nebyl tak drzý.

Vystoupí Volumnie, Virgilie a Valerie.

MENENIUS · Kampak, kampak, vzácné dámy?

VOLUMNIE · Ctihodný Menenie, můj chlapec se vrací. Nezdržujte nás!

MENENIUS · Marcius nazpět?

VOLUMNIE · Ano, a s nejvyššími vyznamenáními!

MENENIUS · Marcius se vrací domů!

VOLUMNIE A VIRGILIE · Ano, je to pravda!

VOLUMNIE · Tady je dopis od něho; senát má taky jeden, jeho žena rovněž a myslím, že doma je i jeden pro vás.

MENENIUS · Dopis pro mě?

VIRGILIE · Jistěže, je tam dopis pro vás, viděla jsem jej.

MENENIUS · Dopis pro mě! To mi vrací zdraví na dobrých sedm let. Můžu svému lékaři naplivat do tváře. Ano — a není zraněný? Vždycky se vracíval zraněný.

VIRGILIE · Ó ne, ne, ne.

VOLUMNIE · Je zraněn — a děkuji za to bohům.

MENENIUS · Já poděkuju taky, není-li to vážné. Když přináší v kapse vítězství, tak mu rány docela sluší.

VOLUMNIE · Ano, Menenie, na spáncích. Vrací se potřetí domů s dubovým věncem.

MENENIUS · Dal Aufidioví rádnou lekci?

VOLUMNIE · Titus Larcius psal, že spolu bojovali, ale Aufidius že upláchl.

MENENIUS · Ano, nedoporučuje se vstoupit do cesty Gaiu Marciovi, ani kvůli všem truhlám z Coriol a všemu zlatu v nich! Ví o tom senát?

VOLUMNIE · Pojdme, dámy, pojdme. Tak, tak, tak. Senát obdržel listy od nejvyššího velitele, v nichž se mému synovi připisují všechny zásluhy na dobytí Coriol.

MENENIUS · Báječné. — Kde je poraněn, dámy?

VOLUMNIE · Na rameni a na levé paži. Vykáže se lidu dvěma velkými jizvami, až se bude ucházet o úřad. A z bitvy proti Tarquiniovi si odnesl sedm ran.

MENENIUS · A jednu na šíji a dvě na stehně, takže je jich celkem devět, pokud vím. *Trubky.*

MENENIUS · Přicházejí.

VOLUMNIE · A chví se pod mohutným krokem

Táž země v bázni jako v radosti.

A mnozí nejsou už a navrací se vítěz.

Vystoupí Cominius a Titus, mezi nimi s dubovou ratolestí Coriolanus.

HEROLD · Všem na vědomí dává se, že Gaius

Z rodiny Marcíů sám, zcela sám

Pronikl skrze opevnění Coriol

A za ten čin že nyní ponese

Jméno a titul Coriolanus.

MENENIUS · Buď vítán v Římě, velký Coriolane!

CORIOLANUS · Už dost, prosím vás, dost!

COMINIUS · Hle, pane, vaše matka!

CORIOLANUS · Ó!

Běží k ní.

Prosebné listy psala jste, to vím
Všem bohům, abych sklídl úspěch!
Poklekne před ní.

VOLUMNIE · Ne, ne, vojáku, vstaň. Můj milý Gaie

Důstojný Marcie a — jak to bylo, jak Ti teď mám říkat, synu?

Coriolanus!

Tvá žena —

CORIOLANUS · Ty mé drahé mlčení!

Kdybch se vracel v rakvi, smála by ses

Že nyní pláčeš, když se vrací vítěz?

Ó ty má milá, takovéhle oči

Dnes mají vdovy v Coriolách

Matky už bez synů.

MENENIUS · Teď bohové

Tě korunují!

CORIOLANUS *k Valerii* · Ještě žiješ? — Promiň!

MENENIUS · Buď vítán tisíckrát! Já plakal bych

I smál se. Lehko mi i těžko. Zdráv buď!

Vás tři Řím musí zbožňovat! I nyní

Pár planých jabloní tu ještě stojí

Které ti žádný štěpař neosladí.

COMINIUS · Stále týž!

CORIOLANUS · Menenius je Menenius.

Tvou ruku! Tvoji též!

VOLUMNIE · Dožila jsem se
Jediné chybí a Řím ti to dá.

CORIOLANUS · Má dobrá matka, raděj byl bych po svém

Jim otrokem než pánem po jejich!

COMINIUS · Teď na Kapitoll!

Všichni odcházejí kromě tribunů.

SICINIUS · Dělalí, jak by bůh sestoupil na zem!

Obratem myslím bude konzulem.

BRUTUS · To by byl pro nás, pro tribuny, konec.

SICINIUS · Za úkol měl odrazit vojska
Volsků

Nic víc. Stejně tak můžeš vlkovi
Dát rozkaz, aby z kurníku
Ti vyhnal lišku, nikoli však víc!
Obsadí Corioly.

BRUTUS · Pověsí nám
Ty Volsky na krk na desetiletí.

SICINIUS · Slyšíš, jak Řím ožralý vítězstvím
Jen duní samou slávou pro vzpurníka?
Dnes každý sedlář zvěstuje své ženě
Že navíc dostal město Corioly.
Dumají, jak pár mramorových vil
By vhodně uskladnili ve svých sklepích
Kazíme jim jen hru.

BRUTUS · On nedrží
Ovšem pravidla žádná hry.
Že prý se bude, uráčí-li se mu
Ucházet o konzulát, nehodlá
Však jak je zvykem řečnit na trhu
Ani si obléct obnošenou tógu
A lidu ukázat své rány, aby
Si vyptal jejich hlasy. Nehodlá prý
Nikomu podlízat.

SICINIUS · Doufejme, že
Svůj pyšný záměr provede.
Vystoupí posel.

BRUTUS · Co je?

POSEL · Jste zváni na Kapitol. Všichni myslí
Že Marcius se stane konzulem.
Hluší se rvali se slepými, chtěli
Ho vidět, slyšet. Dámy házejí mu
Své rukavičky, děvečky své šátky
Z hlavy. A patricijové se klaní
Před ním jak před obrazem Jupitera.
Do drsných dlaní tleská prostý lid.
Nic takového nikdy —

BRUTUS · Na Kapitol!
Všichni odejdou.

CORIOLANUS

2.

Řím. Kapitol

Sluhové senátu roznášejí polštáře.

PRVNÍ · Dělej, dělej, budou tu co nevidět.
Kolik je uchazečů o konzulát?

DRUHÝ · Prý tři. Ale každý věří, že to dostane
Coriolanus.

PRVNÍ · Chlapík, ale strašně pyšný, obyčejný
lid nemá rád.

DRUHÝ · Bývali velcí mužové, kteří víc lidu
pochlebovali a přece jej rádi neměli.
A některé lid měl rád a nikdo nevěděl
vlastně proč. Milují-li tedy, nevědí proč,
a nenávidí-li, tak to taky není z lepších
pohnutek. Proto když se Coriolanus ne-
bude starat o to, zdali ho milují nebo
nenávidí, prokáže, že má rozum v hlavě.
Přicházejí.

*Vystoupí: konzul Cominius, Menenius, Corio-
lanus, senátoři, Sicinius a Brutus.*

MENENIUS · O tom, jak s Volsky rozhodnout,
je jasné

I zbývá na pořadu hlavní bod:
Oslavit muže, jenž je pro Řím porazil.
Dovolte, urození otcové

Aby teď trochu o válečném umu
Našeho Gaia Marcia Coriolana
Promluvil vůdce vojsk i dosavadní
konzul.

SENÁTOR · Mluv, konzule, a nejen trochu.
Rovněž

Vy, tribunové lidu, poslouvejte
A přimluvejte se potom na obecném
sněmu

Ať schválí naše návrhy.

SICINIUS · Jsme zde
Abychom naslouchali, naklonění
Vždy ctít a podporovat věc
O níž se jedná.

BRUTUS · A tím raději
Když v dalším ukáže víc úcty k lidu
Než dosud.

MENENIUS · To sem nepatří.
Líp bylo nepozvedat hlas. Tak chcete
Vyslechnout Cominia?

BRUTUS · Rádi. Ale
Má výstraha spíš byla namístě
Než vaše výtky.

MENENIUS · Jistě, miluje
Váš lid, jen nenuťte ho proto sdílet
S ním lože. Cominie, mluv!
Coriolanus povstává a chce odejít.
Ne, zůstaň sedět!

SENÁTOR · A neboj se slyšet
Co sám ses nebál udělat.

CORIOLANUS · Raději vyléčit chci svoje
rány
Než slyšet, jak k nim došlo.

BRUTUS · Doufám, pane,
Že mé slovo vás nezahání.

CORIOLANUS · Ne.
Když údery mě zdržovaly, často
Jsem prochal před slovy. Jen lichotky
Mě urážejí. Ten váš lid mám rád
Vždy podle zásluh.

MENENIUS · Sedněte si.

CORIOLANUS · Spíš
Bych za poplachu seděl na slunko
Nechal se viskat, nežli zahálčivě
Slyšel, jak z mého Nic tu roste fáma.
Coriolanus odejde.

MENENIUS · Tak jedná celý muž: on raději
Všechny své údy slávě nabídne
Než jedno ucho řečem o své slávě.
Začni už, Cominie!

COMINIUS · Mám slabý hlas.
Takové činy jako Coriolanovy
Nesmíme dneska šeptem zvěstovat.
Už v šestnácti se bil, když Tarquinius
Vytáhl proti Římu. S bradičkou
Jak amazonka před sebou hnal tenkrát

Vousáče. Ve věku, kdy na jevišti
Mohl hrát klidně dívku, ověnil ho
Dubový věnec. V mužném věku pak
V šestnácti bitvách odnesl si věnec
S každého meče, s nímž se zkrfžil v púťce.
A jeho činy v Coriolách, před nimi?
Tu chudne každá chvála! Prchajícím
Se postavil a jeho příkladem
I pro zbabelce bitva byla hrou.
Jak rákos pod kýlem — tak uhýbaly před
ním

Šiky a ztrácely se pod přídí.
Krvavý stroj se z něho stal, jenž každým
Pohybem jitril chropot zmírajících.
Smrtelnou branou města prošel sám
A téměř bez pomoci navrátil se
S posilou zdrtil město Corioly
Jak planeta.

MENENIUS · Jaký to velký muž!

SENÁTOR · Je v nejplnější míře hoden poct
O nichž jsme mluvili.

COMINIUS · Válečnou kořist
Odkopl jak by to byl prach a smetl.

MENENIUS · Zavolejte ho!

SENÁTOR · Coriolana!
Sluha přivede Coriolana.

MENENIUS · Coriolane, senát jednohlasně
Tě navrhuje na konzula.

CORIOLANUS · Stále
Mu ještě dlužím život.

MENENIUS · Zbývá ti jen
Promluvit k lidu.

CORIOLANUS · Ušetřte mě toho
Snažně vás prosím! Nemohu
Rozepnout plášť, ukázat na své jizvy
A takhle žebronit o jejich hlasy.
Obejděme tu formalitu, prosím!

SICINIUS · O hlasy lidu, pane, musíte
Se ucházet. Tak je to u nás zvykem.

MENENIUS · Té zvyklosti se, prosím,
podrobtě.

Jak všichni konzulové před vámi.
Nic víc, nic méně.

CORIOLANUS · Bez uzardění
Bych tuhle roli zahrát nedokázal.
Takové špektráky jim patří vzít.

BRUTUS ·

Slyšte, slyšte.

CORIOLANUS · Před nimi vychloubat se:
To všecko já, beze mne nic — a živý
Jim předvádět: Víš, brachu, pořídil jsem
si je

Abys mi k povýšení šeptl Ano!

MENENIUS · Netrvám na tom. Nuže,
tribunové

Rozhlaste usnesení! Konzulovi

Jenž nastoupí, pak zdar a štěstí!

SENÁTOŘI ·

Zdar!

Senátoři s Coriolanem odcházejí.

BRUTUS · Vidíš, jak hodlá s lidem zacházet.

3.

Řím. Forum

Vystoupí plebejci.

PRVNÍ PLEBEJEC · Jednou provždy: žá-
dá-li o naše hlasy, nemůžeme mu je od-
mítnout.

DRUHÝ PLEBEJEC · Když chceme, ka-
maráde, tak můžeme.

PRVNÍ PLEBEJEC · Moc k tomu ovšem
máme, ale je to moc, kterou nemáme ve
své moci. Protože když nám ukáže své
rány a bude vyprávět o svých ušlechti-
lých činech, musíme projevít aspoň na-
půl ušlechtilou uznalost. Je nenahradi-
itelný.

DRUHÝ PLEBEJEC · Jako krk s voletem.

PRVNÍ PLEBEJEC · Jak to myslíte?

DRUHÝ PLEBEJEC · Krk je nenahradi-
itelný, i když má vole. Vole je jeho pýcha.

PRVNÍ PLEBEJEC · Jak jsem říkal. Kdyby
byl přístupnější, nenašli bychom nikoho
lepšího.

DRUHÝ PLEBEJEC · Tady jde.

PRVNÍ PLEBEJEC · A v prosté tóze, jak
předpisuje zákon.

DRUHÝ PLEBEJEC · Dávejte raději pozor
na jeho chování!

PRVNÍ PLEBEJEC · Musíme počkat, až se
postaví, a pak chodit kolem něho, jed-
notlivě nebo po dvou nebo po třech.
Každému jednotlivému musí přednést
svou prosbu a každý jednotlivý z nás mu
dá svůj hlas.

DRUHÝ PLEBEJEC · Jestli má chuť.

Coriolanus přišel s Meneniem Agrippou.

MENENIUS · Nemáte pravdu, pane. Dobře
víte

Že dělali to i ti největší.

CORIOLANUS · Co musím říkat? — Proším,
pane. — Sakra

Uvlně mi to v hrdle. — Pane, hle

Mé rány! Utržené v službách země

Když někteří z vás křičeli a zběhli

Před hřmotem našich vlastních bubnů!

MENENIUS · Bohové, ne! Ne tyhle tóny!
Dnes

Jim připomeňte svoje vlastní činy

A ne své názory!

CORIOLANUS · At na mě

Zapomenou! Jak na slušnost a vděčnost

Zapomínali vždycky! Pověsit!

MENENIUS · Ještě vše pokazíte. Promluvit
k nim!

Rozumně! Proším, pane, prosím vás!

CORIOLANUS · At umyjí si napřed krk
Vyčistí zuby!

Menenius odejde.

Ejhle, přichází

Sem přiděl číslo jedna. — Prátelé!

Znáte-li příčinu, proč tady stojím?

PRVNÍ PLEBEJEC · Jistě. A co vás k tomu
přimělo?

CORIOLANUS · Má vlastní cena.

PRVNÍ PLEBEJEC · Vaše vlastní cena?

CORIOLANUS · Tak. Nikoli mé vlastní prá-
ní.

PRVNÍ PLEBEJEC · Jakže? Nikoli vaše
vlastní přání?

CORIOLANUS · Ne, pane. Nikdy nebylo
mým přáním

Doprošovat se u chudých.

DRUHÝ PLEBEJEC · U chudých?

PRVNÍ PLEBEJEC · Doprošovat se? Bez
starosti! Když vám něco dáme, taky od
vás něco budeme chtít.

CORIOLANUS · A jaká že je cena konzul-
látu?

DRUHÝ PLEBEJEC · Že o něj poprosíte.
Zdvořile.

CORIOLANUS · Zdvořile?

Proším vás, pane, o váš hlas. Mám rány

Jež mohu ukázat, až budem sami.

Pane, váš vzácný hlas! No, co vy na to?

PRVNÍ PLEBEJEC · Máte jej mít, můj
drahý pane.

CORIOLANUS · Takže je to jen obchod,
pane?

Dva dobré hlasy tedy vyškemrány!

Mám vaše grešličky. A adié!

PRVNÍ PLEBEJEC · Přece jen je to divné.

DRUHÝ PLEBEJEC · Kdybych je měl dát
podruhé — — — no, budiž!

Oba odcházejí.

Vystoupí muž s dítětem.

CORIOLANUS · Pane, rád bych se stal kon-
zulem.

MUŽ *ukazuje dítěti Coriolanovu tógu* · Vidíš, Ter-
cie, tohle je ta prostá tóga, v které se
musejí na tržišti ucházet o úřad. Je bez
kapes, aby nemohl hlasy kupovat, cha-
chacha. Jinak by je třeba i kupoval, co?
Chachacha. Ale můj hlas dostane, pro-

tože pro Řím dobyl další město, můj hlas
dostane.

Odejde.

CORIOLANUS · Dfky, pane.

Přicházejí dva plebejci.

CORIOLANUS · Pánové, na slovíčko! Je
prý předpis

Že pro vysokou funkci tady veřejně

Si musím ošoupávat podrážky. . .

TŘETÍ PLEBEJEC · To vidím rád, pane,
už z hlediska svého řemesla.

CORIOLANUS · A jaké je vaše řemeslo,
pane?

TŘETÍ PLEBEJEC · Abych řek pravdu,
pane: ve srovnání s vysoce postaveným
pánem vlastně jen záplatuju.

CORIOLANUS · A jaké je tedy vaše řemeslo?

TŘETÍ PLEBEJEC *žertovně* · Řemeslo, kte-
ré můžu vykonávat s lepším svědomím
než leckterý velkomožný pán to svoje.
Spočívá v tom, že vylepšuju špatnou pro-
měnu.

CORIOLANUS · Vaše řemeslo.

ČTVRTÝ PLEBEJEC · Nic ve zlém, pane,
on je přístipkář, a jeho hlas máte, pro-
tože válka vyhánila ceny obuvi nahoru
a vy, pane, jste právě ztělesnění války.
Přistoupí ještě jeden měšťan.

CORIOLANUS · Chachá! Študuju tady ře-
mesla, pane. Tenhle pán je přístipkář,
a co jste vy, pane?

PÁTÝ PLEBEJEC · Já jsem zahradník, pane.

CORIOLANUS · A jaké naučení vám dává
vaše řemeslo, co se tkne státu, protože
tady máte něco rozhodnout ve věci státu.

PÁTÝ PLEBEJEC · Pane, má zahrada —
to království

Záhonů, cest a cestiček — mě učí

Že i ta vzácná růže milétská

Se musí ostříhat, když bujně kvete.

Pak se jí daří. Musí se i smířit s tím

Že zelí, česnek, různá zelenina

Nižšího původu, leč užitečná
Touž vodu dostává při kropení.
CORIOLANUS · Co to má znamenat? Váš hlas?
PÁTÝ PLEBEJEC · Zahrada musila by
zpusknout, kdybych
Myslel jen na královskou růži.
CORIOLANUS · Dík za poučení, jen jedno
ještě:
Váš hlas, váš hlas!
Přistoupili ještě tři občané.
Dobrý den, pánové! Nemáte-li nic
proti mému
Nosu, pánové, rád bych se stal konzulem.
Tady mě máte a v rouše podle zvyklosti.
ŠESTÝ PLEBEJEC · Vy jste se o vlast
zasloužil a taky jste se o vlast nezasloužil.
CORIOLANUS · A řešení té hádanky?
ŠESTÝ PLEBEJEC · Bičem byl jste jejím
nepřátelům a metlou jejím přátelům.
Abych řek pravdu: lid zrovna rád nemá
te.
CORIOLANUS · Vždy podle zásluh. Ale vy
jste asi toho názoru, že jsem se svou lás-
kou k prostému lidu nestal prostým, že
ano? Rozumím. Jsou jisté potřeby a kvá-
li nim potřebujete veřejné instituce a ve-
řejné muže. Nuže, dáte-li víc na můj
klobouk než na mé srdce — tak srdce
vytrhnu a klobouk smeknu a ponížene
poprosím: dovolte mi stát se konzulem.
TŘETÍ PLEBEJEC · Přijal jste za svoji zemi
mnoho ran?
CORIOLANUS · A nehodlám vás pohledem
na ně obtěžovat. Ale žádáte-li si poba-
vení, mohu vám zazpívat píseň o vděč-
nosti vlčice.
*Ke hře dudákově, který poté co dostal pár
mincí, začal cosi hrát:*
Gaius Marcus Coriolanus tu stojí, bum
Pokouší přiblížit se římským pánům
Novákům.

CORIOLANUS

Prodává římské orly. (Prosím, milé
dětičky
Neperte se o ty opeřené orlíčky!)
Kvůlivá ouřadu prosím přítomné pány
Aby laskavě vložili prst do mé rány.
Za almužničku jsem ochoten udělat hned
Co se vám zlíbí. Přistupte, prosím! Dnes
naposled!
Přistupují další občané.
Tady jde povícero hlasů
Vaše hlasy! Neboť za vaše hlasy jsem se
bil.
Za vaše hlasy jsem bděl. Za vaše hlasy
Vlastním dva tucty jizev. Osmnáct bitev
Jsem shlédl. Za vaše hlasy jsem udělal
Nejednu věc a nejednu zas ne.
Teď vaše hlasy, a je ze mne konzul.
TŘETÍ PLEBEJEC *polekaně* · Jistěže, jistě,
uklidněte se!
ČTVRTÝ PLEBEJEC · At je z něho konzul
a basta! Statečnost, to je v těchhle vá-
lečných časech všechno, všechno.
PÁTÝ PLEBEJEC · Amen.
*Coriolanus se hluboce ukloní. Vystoupí sená-
toři a tribunové.*
MENENIUS · Splnil jste protokol.
CORIOLANUS · Takže jsem hotov?
SICINIUS · Kandidaturou, osobní
a jednotlivou
Jste prošel, a to bez námitek, senát
A tribunát vás mohou potvrdit.
CORIOLANUS · V senátě?
SICINIUS · Ano.
CORIOLANUS · Mohu tedy
svléknout
To roucho?
SICINIUS · Ano, můžeš. Jedno snad
By ještě zbývalo: před tváří lidu
se poptat kandidáta na program
A na obecný postoj.
MENENIUS · Dost! To ne.
V chartě to nestojí.

SICINIUS · Však tribuni
Nestojí v chartě taky. Pánové
Lid válkou dobyl nová práva, chce
Jich nyní užít v míru.
PÁTÝ PLEBEJEC · Tak jest.
SICINIUS · Coriolane
Ze vznešeného domu Marciů!
I Ancus Marius, syn dcery Numovy
Z ní pocházel, jenž po Hostiliově
Tu býval králem. Z téhož domu vzešel
I Publius a Quintus. Zdatní muži
Kteří nám vystavěli vodovod.
Prosím vás nyní, dřív než jménem lidu
Se budu ptát, abyste vroucně vzpomněl
Těchto svých předků, lidem oblíbených.
V přístavě zrovna zakotvily lodi
S obilím z dobytého Ancia.
Náklad je žito. Daň a kořist
Z krvavé války s Volsky. Vzácný Marcie
Kdybys byl konzul, jak bys naložil s tím
žitem?
MENENIUS · Pomalu, Marcie!
CORIOLANUS · Ne, to jsou
pikle!
BRUTUS · Neříkej pikle! Lid chce obilí.
Před sedmi měsíci jsi klnul, Marcie
Těm, kteří brali rozdávané žito
Doslova, že jsou líní hladovci.
CORIOLANUS ·
Dávno to kdekdo ví.
SICINIUS · Ne všichni.
MENENIUS · Řekni
To ostatním!
MENENIUS · Jen klid.
COMINIUS · Vždyť to je štvání!
CORIOLANUS · Mluvit mi tady o žitě! Co?
Chcete
To slyšet zas? Mohu to opakovat.
MENENIUS · Ne teď. Ne zde.
COMINIUS · Ne teď a v
zápalu.

CORIOLANUS · Vždycky a zde. Já říkám,
co si myslím.
Ctnost neživíte dávající žito!
Krmíte nekázeň, až doroste
Ke vzpouře. Neboť každé přání, které
Splníte téhle sebrance, hned vzniká
Zas nová přání.
PÁTÝ PLEBEJEC · Oho!
MENENIUS · Dost už.
SICINIUS · Ovšem
Pak ptám se, proč si lid má zvolit muže
Jenž takhle o něm mluví?
CORIOLANUS · Byly to
Snad hlasy dětí, co jsem vyprosil?
COMINIUS · Uklidněte se!
BRUTUS · Schválen dosud nejste.
CORIOLANUS · Kdo radíval, že se má
zcela zdarma
Rozdávat žito ze skladišť, jak snad
Je zvykem v Řecku...
BRUTUS · Všude, kde se lidu
Otázky nekladou jen na papíře!
CORIOLANUS · V Řecku! Proč
horempádem neběžíte
Do Řecka? Tohleto je Řím.
COMINIUS · Už dost.
SICINIUS · Ba víc než dost.
CORIOLANUS · Ne, ještě něco
navíc
Zadarmo! Pro klienty! Je mi známo
Že když už válka městu hrozila
Zhoubou, tu chátra ze smrdutých okresů
Na dolní Tibeře si vymínila
Obilí pro ty, co jsou ve zbrani.
Tak jistým lidem, zdá se, nadešel
Čas pro maličký záta: vydíráním
Státu.
COMINIUS · Ne, pane, prosím, dál už ne.
ČTVRTÝ PLEBEJEC · Jiní zas nevydírají,
ti kradou.
Kdepak je kořist z Coriol?
Coriolane?

239

MENENIUS · Mlčte!

CORIOLANUS · Hle, dvojevládí: část plným právem

Je v opovržení a druhé části
Se bez příčiny nadává. A šlechta
A moc a moudrost pranic nezmohou
Dokud ten převeliký nerozum
Neřekne ne či ano.

PLEBEJCI · Myslí nás!

BRUTUS · Už mluvil dost.

SICINIUS · A jako velezrádci.
Odpyká si to, jak jim přísluší.

CORIOLANUS · Vy psi! Vy zpotvořili
synové

Vzpourey! Neboť jak jinak nežli vzpourou
Ne podle práva, ale z nezbytí
Se vaše potvrzení stalo zákonem?
Vnějšího nepřítele Řím na krku
Už nemá, díky mně, i může s úsměvem
Si smýt svou lepru.

BRUTUS · Otevřená zrada.

PÁTÝ PLEBEJEC ·

Tohle a konzul? Nikdy!

BRUTUS · Aedilové!

Zatknout ho!

SICINIUS · Svolej lid! A jeho jménem

Tě zadržím jak buřiče, ba přímo
Jak nepřítele státu.

Brutus odejde.

CORIOLANUS · Z cesty, starý kozle!

MENENIUS · Pryč s rukou, starý!

Coriolanus se chopí Cominiova krátkého meče.

CORIOLANUS · Jinak vytřepu

Ti kostru ze šatů!

PLEBEJCI · Pozor, Sicinie! — Pozor na meč!

CORIOLANUS · Spiknutí, věděl jsem to

Moc šlechty chtějí odstranit!

SICINIUS · Sem, sem!

BRUTUS · Až k meči sáhl!

COMINIUS · Zpátky! Tady stojí

Vítěz od Coriol!

CORIOLANUS

SENÁTOR · Pryč s mečem, pryč!

SICINIUS · Zde stojí ten, jenž chce vám
ukrást moc.

MENENIUS · Víc oboustranné úcty!

BRUTUS · Chopte se ho!

PLEBEJCI · Pryč s ním! — Pryč se zlodějem
obilí! —

Zbraně, zbraně!

Patriciové se kupt kolem Coriolana.

PATRICIOVÉ · Přes naše mrtvolky jen

Ho dostanete! — Odvedte ho! —

Menenie

Promluv k nim ty! — Pryč, z cesty!

MENENIUS · Nemohu

Vy mluve k lidu, tribunové. Klid
Coriolane! Mluv, příteli Sicinie!

SICINIUS · Občané, vyslyšte mě, prosím!
Klid!

PLEBEJCI · Tribuna slyšte!

SICINIUS · Tenhle muž zde vztáhl

Ruku na tribunát.

MENENIUS · To znamená

Zas oheň rozdmýchávat, nehasit jej.

PRVNÍ SENÁTOR ·

To znamená vést s Římem válku.

BRUTUS · Kdo

Je Řím? Snad vy? Či lid?

SICINIUS · Kdo ohrozí

Tribunál mečem, zasluhuje smrt.

S Tarpejské skály svrhnout!

BRUTUS · Aedilové!

PLEBEJCI · Marcie, vzdej se!

MENENIUS · Sem!

Šlechtici sem! Obklopte Marcia!

PLEBEJCI · Pryč s ním! — Ke skále!

PRVNÍ SENÁTOR · Ten člověk stojí v ces-
tě svému štěstí!

Pryč! Rychle! Podepřte ho! K dasu

Nemohl mluvit laskavěji?

Patriciové zatlačují rozrušeného Coriolana.

Plebejci za nimi.

BRUTUS ·

Chyťte

Tu zmiji, která vylidnit chce město
A sama se v něm uhnězdit!

TŘETÍ DĚJSTVÍ

1.

Řím. Dům Coriolanův

Volumnie. Coriolanus a několik přátel.

CORIOLANUS · Udivuje mě jenom, že má
matka

Už se mnou není spokojena, vždyť
Těm tvorům říkávala: chlupatí

Otroci, rádi prodají se za groš

Na shromážděních stojí prostovlasí

Hlasitě zpívají a na hlavě

Se drbou, žasnou, když se někdo zmíní

O tom, co pro mír znamenám, co pro
válku.

Proč mám být mírnější? Mám ze srdce

Si udělat snad hnízdo pro holoubky?

Mluvte, vždyť svoji roli jenom hraju.

Jen hraju roli muže, kterým jsem.

VOLUMNIE · Úřední roucho, synu, měl sis
obléct

Neobnošené.

CORIOLANUS · Zapomeňte na to!

VOLUMNIE · Mohls být spíše mužem,
kterým jsi

Kdybys to nebyl stavěl na odív.

Kdybys měl v rukou moc, tak oni

Byť sebevíc by vzdorovali

By moc už neměli.

CORIOLANUS · Tak. Pověsit!

VOLUMNIE · Ano a spálit!

Vystoupí Menenius a senátoři.

MENENIUS · Byl jste moc drsný, příliš
drsný, pojďte

To zase urovnat!

SENÁTOR · Nic nepomůže.

Neuděláte-li to, město

Se rozštěpí a s námi bude zle.

VOLUMNIE · Mám srdce stejně málo mdlé
jak tvé

Synu, můj mozek mi však říká, kdy

Je doba na vztek a kdy ne. Dej na mne!

MENENIUS · Tak jest. A kdy to bude? Dnes
či zítra?

Navlékl bych si brnění, i když

Mi začíná být těžké trošičku

Než vidět, jak jste v prachu před
témihle.

Možná však, že to všechno spraví čas.

CORIOLANUS ·

Tak co mám dělat?

MENENIUS · Jít zpět k tribunům.

CORIOLANUS ·

Krásné. A pak? Co pak?

MENENIUS · Projevit lítost.

CORIOLANUS · Před témihle? Před bohy
bych to nesved!

VOLUMNIE · Jsi příliš rozrušený. Říkával
jsi:

Ve válce lest se musí snášet se cti.

Proč by ne v míru?

CORIOLANUS · Aha!

MENENIUS · Veletrefné!

VOLUMNIE · Když ve válce ti slouží ke cti
zdát se

Kým nejsi — velký účel posvěcuje

Ti tuto politiku — pročpak lest

Jak tato, by tě zneuctila v míru?

CORIOLANUS · Proč naléháš?

VOLUMNIE · Protože nyní
musíš

Promluvit k lidu, a to slovy, která

Ti neproniknou hloub než na jazyk

Jen zmetky, nic než hlásky, slabiky

Nezávazné a cizí tvému srdci.
 A to tě může zneuctít tak málo
 Jak laskavými slovy dobýt města
 Aniž bys riskoval válečné štěstí
 A krveprolití. Dej na radu:
 Tví přátelé jsou v nebezpečí, zapři
 Svou povahu a považuj to za čest.
 Chceš raději té chátře předvádět
 Jak umíš vraštit čelo, nežli s úsměvem
 Je podvést o souhlas a uhájit
 To, co by jinak padlo?

MENENIUS · Pojďte, mluvte
 Maličko, postačí to.

VOLUMNIE · Synu
 Jdi, prosím tě, jdi k nim a prostovlasý
 A s takhle rozpraženou náručí
 (To mají rádi), šourej koleny
 Až po dlažbě (v takových případech
 Je postoj víc než řeč), a zavřt hlavou
 A řekni prostě, že jsi jejich voják
 Bitevní vřavou vychovaný, že
 Sis neosvojil mírný způsob, který
 Jak uznáváš, je žádoucí. A slib jim
 Že se těch nedostatků zbavíš.

MENENIUS · Kdybyste
 To dokázal a mluvil jako oni —
 Bohové, všechna srdce byste získal!

VOLUMNIE · Prosím tě, jdi. Já vím, že spíš
 bys šel
 Za nepřítelem do ohnivé díry
 Než mírně do hospody.

MENENIUS · Cominius!
Vystoupí Cominius.

COMINIUS · Jdu z fora, Marcie, a radím ti
 Zeslít strážu kolem tvého domu
 Anebo uteč.

MENENIUS · Stačilo by slůvko.

COMINIUS · Jistěže, jen kdyby to svedl.

VOLUMNIE · Synu
 Vroucně tě prosím, řekni ano, jdi!

CORIO LANUS · A oholit se nemusím? Tak
 dobrá.

CORIO LANUS

Ten prašný útvar jménem Marcius
 Je zbytečný. Rozfouknout do větru!
 Na forum let, můj duchu! Převtěl se
 Do ducha dívky! Válečnický hlase
 Pišti jak enuch! Školácké slzy
 Do očí! Obrněná kolena
 Dřív ohnutá jen ve třmenech, teď k zemi!
 Jak žebrák pro grešli! Neudělám to
 Pravdu sám v sobě neporubám, ducha
 Cepovat gestem hanby nehodlám!

VOLUMNIE · Rozhodněs sám. A hanbou je
 to spíš
 Pro mne, když před tebou tu žebrám
 Jak ty bys měl. Ať přijde potopa!
 Dělej, jak chceš. Z mých prsou odvahu
 Jsi sál, to ano, pýchu ne.

CORIO LANUS · Buď klidná.
 Jdu na tržiště. Už mi nelajte.
 Lstí získám jejich srdce, navrátím se
 Co miláček všech římských handlířů.
 I coby konzul. Pozdravuj mou choť.

VOLUMNIE · Dělej, co chceš.
Odejde.

COMINIUS · Tribuni čekají.
 Pojďte! Obrň se! Mírně! Chystají
 Žaloby tvrdší nežli byly ty.
 Co na tebe už nakupili.

CORIO LANUS · Heslo je „Mírně“. Pojďte,
 prosím vás.
 Ať vynalézaví jsou v obžalobách
 Jak já v své kajícínosti.

MENENIUS · Ale mírně!
 CORIO LANUS · To je to krásné slovo.
 Mírně, mírně!
Všichni odcházejí.

2.

Řím. Forum

Sicinius. Brutus. Plebejci. Aedil.

BRUTUS · Hlavy volebních okrsků jsou zde?

AEDIL · Jsou.

BRUTUS · Seznam všech hlasů, které zastupují,
 máš?

AEDIL · Tu je.

SICINIUS · A zde přichází on.
*Vystoupí Coriolanus, Menenius, Cominius
 a senátoři.*

MENENIUS · S naprostým klidem nyní —
 snažně prosím.

CORIO LANUS · Jak podomek, jenž za spro-
 pitné nechá
 Si říkat lump. — Kéž bozi dají Římu
 Svou ochranu, kéž na soudcovská křesla
 Zasednou úctyhodní. Láska budiž
 Heslem. Mír městu!

PRVNÍ SENÁTOR · Slyšte.

MENENIUS · Krásný
 pozdrav!

SICINIUS · Občané, sedněte!

AEDIL · A slyšte hlas
 Svých tribunů!

CORIO LANUS · Můj napřed!

PLEBEJCI · On! Vždy
 jenom on!

SICINIUS · No dobrá! Mluvte!

PLEBEJCI · Napřed on, pak zákon.
 Nelpěte na regulích!

AEDIL · Prosím klid.

CORIO LANUS · Budu snad ještě jinde
 žalován?
 Nebo se vyřídí vše tady?

SICINIUS · Napřed
 Se musím otázat, zda bez výhrad
 Se podrobíte vůli lidu
 Zda uznáváte jeho zástupce
 Zda za své přečiny, jež dokážou vám
 Jste svolný přijmout trest.

CORIO LANUS · To jsem.

MENENIUS · Slyšíte? Nevzpírá se.
 Zasloužil se
 Ve válkách! Nemluví-li jako občan
 Mluv tu jako voják.

COMINIUS · Dobrá, dobrá.

CORIO LANUS · Jak to, že já, už uznány
 jak konzul
 Z hodiny na hodinu hodnosti
 Jsem zbavován?

SICINIUS · Vy zodpovídáte se.
 Ne my.

CORIO LANUS · No dobrá, čekám

SICINIUS · Obžalován
 Jste tu pro pokus o svržení
 Tribunů lidu a o nastolení
 Tyranské zvůle, tudíž ze zrady
 Na lidu.

CORIO LANUS · Cože?

MENENIUS · Rozum!

COMINIUS · Slíbil jste nám —

CORIO LANUS · Pekelný chřtán ať pohltí
 ten lid!

SICINIUS · Slyšíte?

CORIO LANUS · Zrádce? Já? Pse tribunský
 Tribune psů! Já že jsem zrádce? Žumpo
 Všechny žumpo! Ty lumpe lumpo! Hladovíš
 Jen po mé smrti! Lží máš plnou držku
 Dusíš se jimi!

PLEBEJCI · Stačí!

SICINIUS · Víc už není
 Třeba doplnit k materiálu
 Žaloby. Viděli jste —

PLEBEJCI · Ke skále!

SICINIUS · A slyšeli —

PLEBEJCI · Už dost a ke skále
 s ním!

SICINIUS · Kdo násilnický hrozil tribunům
 Kdo lidu přímo lál a na zákon
 Se vrhal pěstí, kdo tu nafoukaně
 Vzdoruje těm, kdož měli by ho soudit
 Je hoden smrti.

PLEBEJCI · Ano, na smrt s ním!

BRUTUS · Že ale Římu kdysi dobře sloužil —

CORIO LANUS ·
 Co žvaníš? „Dobře sloužil?“

BRUTUS · Říkám, co vím.

CORIOLANUS · Ty toho vš! MENENIUS · Nezapomeňte, co Jste slíbil matce —
 COMINIUS · Krotte se. Vždyt víte —
 CORIOLANUS · Nevím už nic. Ať vyrvávají smrt
 Tarpejsky strmou, exil a tak dál.
 Já jsem si jejich milost neodkoupil
 Ani za jedno dobré slůvko ani
 Za „dobré jitro“.
 SICINIUS · Tak buď zatracen!
 Ve jménu lidu, jako tribunové
 Tě z města Říma vypovídáme.
 Kdyby ses kdy sem vrátil, svržení
 S Tarpejské skály už tě nemine.
 PLEBEJCI · Tak, správně!
 Všichni poustávají a chystají se k odchodu.
 COMINIUS · O slovo se hlásím!
 SICINIUS · Je odsouzen. A konec zasedání!
 COMINIUS · Přesto chci mluvit. Byl jsem konzulem
 Stopy svých nepřátel si může Řím
 Prohlédnout na mně. Řeknu-li —
 SICINIUS · My víme
 Co řeknete.
 BRUTUS · Je vyhnán, tečka.
 COMINIUS · Tečka?
 CORIOLANUS · Vy havěti! Nenávidím váš dech
 Jak zápach bahna, vaší lásky cením
 Si jako mršin dosud nepohřbených
 Nepřítel. Já vypovídám vás!
 Tady musíte zůstat, roztřepaní
 Strachy a podělaní, když se v bráně
 Vynoří chochol na nezvyklé přílbě.
 A navždycky ať podržíte moc
 Vypovídat své obhájce, až nakonec
 Váš nerozum (jenž nepochopí to
 Co nepocítí, a jenž odstraňuje
 Vše kromě vás, co odjakživa byli
 Jste nejkrutější vůči sobě samým)
 Až vás váš nerozum bez boje vydá

CORIOLANUS

Bůhvíjakému národu. Obracím
 Záda tomuto městu, kterým zhrdám
 Kvůli vám, kdož je obýváte. Ještě
 Je jinde jiný svět.
Coriolanus s Meneniem, Cominiem a senátory odcházejí.
 PLEBEJCI · Je pryč nepřítel lidu, pryč, je pryč!
 Vyhazují čapky do vzduchu.
 3.
 Řím. Před branami
Coriolanus, Volumnie, Virgilie, Menenius, Cominius a senátoři.
 CORIOLANUS · Dost slz. Rozloučíme se už!
 Mnohohlavé
 Zvíře mě odstrkuje pryč. Ne, matko
 Kde je tvá stará kuráž? Kdo mě učil
 Že prosté neštěstí i prosté štěstí
 Pro prostý lid má smysl? Kdo mě učil
 Že všechny lodi v mořské tíšině
 Ukázat mohou stejné mistrovství?
 Veliké rány osudu
 Do měkkých částí těla chtějí zřejmě
 Šerm ve vysokém stylu.
 VIRGILIE · Ó nebesa!
 CORIOLANUS · Ne, ženo, prosím tě —
 VOLUMNIE · Na římskou lůzu nejrudější mor!
 CORIOLANUS · Co, cože? Co? Až budu chybět
 Pak teprv budu oblíbený.
 Ne, matko, říkalas mi, kdybys byla
 Bývala ženou Herkulovou —
 Šest prací na sebe bys byla vzala
 A zbavila ho šesti útrap! Cominie
 Buď zdrav a hlavu vzhůru! Sbohem,
 ženo!
 Nic, matko, nepodnikejte. Vše bude

Dobré, však uvidíte. Menenie, pozor!
 Slzy jsou slanejší v tvém věku nežli
 U mladších mužů. Pro zrak je to jed.
 Býval jsi, vojevůdce, nezlomný.
 Vídal jsi tyátr, jímž srdce tvrdnou.
 Pověz těm smutným ženám, že je slabost
 Při nezbytnosti útrap stejně plakat
 Jako se smát. Mé smělé kousky, matko
 Bývávaly ti zábavou, však vš.
 Uvěř mi, prosím: ačkoliv tvůj syn
 Teď bude žít jak osamělý drak
 Jenž straší jen svou slují, protože
 Čím více přetrásán, tím méně vidán —
 Buď bude jednat neobvykle nebo
 Pletichám malicherné ráže padne
 Za obět.
 VOLUMNIE · Synu, kam teď hodláš jít?
 Vezmi si s sebou na nějakou dobu
 Cominia. A promluvte si rádně
 O směru, jímž chceš jít, ať nevede tě
 Slepá náhoda.
 CORIOLANUS · Ó vy bohové!
 COMINIUS · Měsíc bych s tebou šel.
 A promluvíme
 Si o možnostech úkrytů, ať víme
 My o tobě, ty o nás.
 CORIOLANUS · Díky, starý.
 Jénomže nejsi už tak mlád a sotva
 By ses moh toulat s někým, kdo má,
 odpust
 Všelicos za lubem. Jen k bráně pojďte.
 Tak jdeme, jdeme. Až už budu venku
 Rozloučíme se s úsměvem. A dokud
 Budu naživu, uslyšíte o mně.
 Dřívějším Marciovým skutkům ale
 Podobat nebude se nic!
Všichni odcházejí branou.

4.

Řím. Ulice nedaleko brány
Sicinius, Brutus a aedil.
 SICINIUS · Odešel. Pošlete je domů. Tohle
 By bylo. Šlechta, jež — viděli jste —
 Ho chtěla podepřít, je v úzkých.
 BRUTUS · Moc
 Jsme jim teď ukázali. Můžeme
 Být zase skromnější.
 SICINIUS · Už at jdou domů!
 Veliký jejich nepřítel je pryč.
 BRUTUS · Už at jdou domů. Tam jde jeho
 matka!
Přicházejí Volumnie, Virgilie, Menenius.
 SICINIUS · Pojďme. A rychle.
 BRUTUS · Proč?
 SICINIUS · Pomátla
 prý se.
 BRUTUS · Zahlédla nás už. Pojďme dále.
 VOLUMNIE · Jdete
 Mi do rány. Ať zadává vás mor!
 MENENIUS · Krotte se, ne tak nahlas!
 VOLUMNIE · Kdyby pláč
 Mi nebránil, tak byste ode mne
 Teď něco uslyšeli... Uslyšíte!
 Zůstaneš tady!
 VIRGILIE · A ty taky. Kéž
 Můj muž by mohl vidět ten váš útěk!
 SICINIUS · Neste to mužně!
 VOLUMNIE · Ona není muž.
 Hanba to není. Vy jste ale liška.
 Proto tu není ten, jenž kdysi za Řím
 Rozdával údery, zatímco vy
 Jen pomlouvavné řeči. Jdi. Ne, něco
 Ti povím. Chtěla bych, aby můj syn
 Byl v Arabii a celý tvůj rod
 Aby stál v poušti před ním.
 SICINIUS · A co dál?

245

VIRGILIE · Co dál? To celé plémě
s mláďaty
Manželskými či nemanželskými
By bylo rychle vyhubeno. Pomsta
Tam ještě existuje.

MENENIUS · Tiše!
SICINIUS · Dál
Měl sloužit Římu tak, jak započal!

BRUTUS · I já to chtěl!
VOLUMNIE · I já to chtěl?! Kdo
pošťval

Tu sebranku?
BRUTUS · Tak my teď odcházíme.
VOLUMNIE · Jak nad nejmenší římskou
chatrčí

Ční Kapitol, tak ční můj syn (a muž
Téhleté dámy, téhle, vidíte?)
Jehož jste vyhnali, tak vysoko
Ční nad vámi!

BRUTUS · To může být. Už pojďme.
Brutus, Sicinius a aedil odcházejí.

MENENIUS · Poslala jste je domů. Plným
právem.

Poobědváte se mnou?
VOLUMNIE · Ne. Mým jídlem
Teď bude vztek. Půjdu se užirat.
A s každým jídlem poroste můj hlad.
Všichni odejdou.

■

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

1.

Silnice mezi Římem a Anciem

Říman a Volšk se setkají.

ŘÍMAN · Proč děláte čelem vzad? Jdu z Říma,
ale lupič nejsem!

VOLSK · Jestli tohleto není koželuh Laetus
z ulice Šandálníků!

ŘÍMAN · Piger! Konečně tě zas člověk vidí!
Obejmou se.

ŘÍMAN · Jak se vede ženě? Ještě peče ty
prosné lívanečky?

VOLSK · Pořád ještě; ona hrozinky sežene,
ale já v provaznictví konopí nesplaším.
Proto jdu do Říma, starý.

ŘÍMAN · A já jdu do Ancia, abych se po-
rozhlídl, jestli by tam nemohli potřebo-
vat moje kožené stoličky.

VOLSK · Šel jsi skrz Corioly, co jste nám je
ukradli? Jak to tam vypadá?

ŘÍMAN · Však uvidíš. Sotva se co změnilo.
Lidi jedí, spí a platí daně. A v Anciu?

VOLSK · Lidi spí, jedí a platí daně. A v Římě?

ŘÍMAN · Taky tam lidi jedí, taky spí a taky
platí daně. Ale bylo u nás povstání a vy-
hnali jsme Coriolana.

VOLSK · Vážně, vy jste se ho zbavili? To ti
teda řeknu, že do Říma vejdu s lehčím
srdcem.

ŘÍMAN · Já odtamtud odešel s menším stra-
chem.

VOLSK · Člověče, to je: konečně zas mír!

ŘÍMAN · Šťastnou cestu, Pigere, a dobré ob-
chody v Římě!

VOLSK · Dobré pořízení v Anciu, Laete!
*Rozloučí se a jdou každý svým směrem dál.
Ve směru, odkud přišel Říman, se objeví za-
kuklený muž. Je to Coriolanus.*

2.

Ancium. Před domem
Aufidiovým

*Vystoupí Coriolanus v ošumělém oblečení a v za-
kuklení.*

CORIOLANUS · Pěkné město, to Ancium.
Já, město

Z tvých žen udělal vdovy. Leckdo zde

Moh zdědit krásný dům, kdyby v mých
válkách

Byl nedochroptěl. Město, raději
Mě nepoznej, nebo tvé ženy džbery
Mě utlučou, tví chlapi oblázky.

Vystoupí občan.

Dobry večer, pane.

Mohl byste mi ukázat, kde bydlí
Veliký Aufidius? Je dnes v Anciu?

OBČAN · Ano, dnes hostí ve svém domě
Předáky města.

CORIOLANUS · Kde je jeho dům?

OBČAN · Ten, před nímž stojíš.

CORIOLANUS · Tenhle?
Díky, pane

A dobrý večer.

Občan jde dál.

Světě, tvé kluzké stezky! Přátelé
Jimž ve dvou hrudích tlouklo jedno
srdce

Co čas a lůžko, jídlo, práci, vše
Sdíleli nerozborně, znenadání
V minutě nula mezi polednem
A dvanáctou jsou nepřáteli na smrt.

A jindy zase ze zavilých soků
Co místo spánku kuli plány, jak
Se zničit navzájem, udělá náhoda

Nic nežli trik, takové přátele
Že navzájem si děti sezdají
Tak je to se mnou. Nenávidím město

Kde jsem se narodil. A miluji
Tohleto nepřátelské město. Dovnitř!
Zabije-li mě, je to jeho právo.

A když mě přijme, vstoupím
Do služeb jeho země.

SLUHA z domu · Co civíš?

DRUHÝ SLUHA · Hej, víno! Co je to za
obsahu? Spíte?

První sluha odejde.

TŘETÍ SLUHA · Cotus! Pán volá, kde je
Cotus. Odejde.

CORIOLANUS · Moc hezký dům. A jídlo
taky voní.

DRUHÝ SLUHA · Co byste rád, kamaráde?
Odkud jdete? Tady pro vás není místo.
Buďte tak laskav —

CORIOLANUS · V pořádku. Lepší přijetí
jsem si nezasloužil: jsem Coriolanus.

PRVNÍ SLUHA *se vrací* · Ty tu jseš pořád
ještě? Nemají u městské brány oči v hlavě,
že sem vpouštějí takovéhle pobudy? Kou-
kej mazat!

CORIOLANUS · Ty koukej mazat.

PRVNÍ SLUHA · Já? Začínáš být drzý?

CORIOLANUS · Teď mě, kamaráde, obtě-
žuješ ty.

DRUHÝ SLUHA · Pane, byl jste zdvořile
požádán, abyste odešel. Odejděte.

TŘETÍ SLUHA *se vrací* · Co je to za chlapa?
PRVNÍ SLUHA · Divný exemplář. Ne-
můžu ho dostat od prahu. Zavolej pána.

TŘETÍ SLUHA · Pryč odsud!

CORIOLANUS · Jen mě tu nechte stát.
Však vám váš krb nerozbourám.

DRUHÝ SLUHA · Co jste vlastně zač?

CORIOLANUS · Člověk těšící se jisté váž-
nosti.

PRVNÍ SLUHA · Zatracený chudás.

CORIOLANUS · Jistěže, to jsem.

TŘETÍ SLUHA · I smím tě prosit, milý
chudasi s jistou vážností, aby sis vyhledal
jiný kvartýr? Zkrátka: Zmiz!

CORIOLANUS · Udělej, co ti bylo přikázá-
no. A rychle, jinak ti někdo druhý sežere
zbytky. *Odešle ho.*

DRUHÝ SLUHA · Zavolej pána! *Třetí sluha
odejde.*

PRVNÍ SLUHA · Kde vůbec bydlíš?

CORIOLANUS · Pod velikým stanem.

DRUHÝ SLUHA · Pod velikým stanem?

CORIOLANUS · Ano.

PRVNÍ SLUHA · Kde to je?

CORIOLANUS · Ve městě supů a krkavců.

PRVNÍ SLUHA · Osel. To taky bydlíš se strakami, ne?

CORIO LANUS · Ne. Tvému pánovi nesloužím.

PRVNÍ SLUHA · Oho!

DRUHÝ SLUHA · Máte s naším pánem něco k projednání?

CORIO LANUS · Ano, a mělo by ti to být milejší, než kdybych měl něco k projednání s tvou ženou. Žvaníte a žvaníte! Vratte se ke svým talírům, pryč s vámi! *Aufidius přichází s třetím sluhou.*

AUFIDIUS · Kde je ten člověk?

PRVNÍ SLUHA · Tady, pane. Byl bych ho vypráskal jak psa, ale nechtl jsem rušit panstvo vevnitř.

AUFIDIUS · Odkud jsi? Co tu chceš? Tvoje jméno? Proč nemluvíš? Mluv, člověče. Jak se jmenuješ?

CORIO LANUS · Mé jméno nezní libě uším Volsků

I do tebe se víříne.

AUFIDIUS · Vypadáš Zpustle. V tvém oku je však cosi, jak bys Už kdysi kdesi nahlas promlouval. Lanoví v cárech, loď však bývala Dost vznešená.

CORIO LANUS · Rač připravit se na to Že svráštíš čelo. Opravdu Mé nepoznáváš?

AUFIDIUS · Neznám tě. Tvé jméno!

CORIO LANUS · Zní Gaius Marcius. To jméno tobě

Zvlášt tobě i všem Volskům vůbec, vždy Přinášelo jen svízele a škody Jak o tom svědčí třetí jméno: Coriolanus. Smrtná nebezpečí, pracnost služby Nejedna kapka krve, prolité Pro málo vděčný Řím, jsou obsaženy V tom titulu, jenž připomíná ti Jen nenávisť, již ke mně musíš mít. Zbyl titul. Nic než titul. Ukrutnost

Lůzy spolu se zbabělostí šlechty Jež zradila mě, pohltily zbytek. A otroci mě vypískali z Říma. To neštěstí mě zahvalo až sem. Ne naděje, že zachovám si život. Rozuměj, neboť kdybych se bál smrti Vystříhal bych se nejvíc tebe ze všech Mužů tohoto světa. Z nenávisti Abych s tou lůzou vyrovnal si dluh Tu stojím před tebou. Neznám tě, chceš-li

Mi ale splatit všechna příkoří Jež jsem ti způsobil, a zohavení Způsobená tvé zemi, posluž si A využij mé bídy! Zapřáhni Mou touhu po odplatě, jež mě trýzní Pro svoje účele. Mně nevádí. Chci napadnout svou rakovinnou zem S nezkrotnou zběsilostí pekeřníka. Nechceš-li ovšem riskovat a jsi-li Už znaven množstvím pokusů, tak zkrátka

I mně už příliš dlouho žít se nechce A nastavuji ti zde svoje hrdlo A hlupák jsi, jestli mě nepodřežeš. Vždyt stíhal jsem tě stálou nenávistí A ze srdce tvé země čepoval jsem Krev po tunách a mohu dále žít Jen tobě pro výsměch. Anebo ovšem V tvých službách.

AUFIDIUS · Marcie, ó Marcie!

Každé tvé slovo, které vyslovils Kořínek staré závisti mi rvalo Z hlubin mé hrudi. O tvou přízeň bít Se nyní chci, jak kdysi jsem se bil S tvou odvahou. Dvanákrát jsi mě zmlátil

Při různých příležitostech až běda Budím se od té doby každou noc V soubojích přílbice si rveme z hlav Navzájem sápe me se na hrdla. Kdybychom s Římem, vzácný Marcie

Neměli vyříditi si nic Než že tě vypudil — tak každý muž Od dvanácti do sedmdesáti by musil Jít do vojska a proti Římu. Pojďte Hned dovnitř. Známi senátoři —

CORIO LANUS · Bozi, Jste blahovlnní.

AUFIDIUS · Chceš-li zúčtování Vzít do svých vlastních rukou, pane Půl mého mužstva převezmi a jednej Podle své vlastní úvahy, vždyt znáš Ze zkušenosti slabiny i síly Svě vlastní země a sám rozhodneš Zda máme rovnou na Řím udeřit Či složit vzdálenější návštěvu: Polekat, potom zničit! Pojď teď, pojď! Hodlám tě nyní doporučit těm, Kteří tvá přání musí schválit. Buď Tisíckrát vítán, spíše přítel než Někdejší nepřítel, a Marcie To má svou váhu. Pojď!

3.

Řím. Forum

Sicinius a Brutus.

SICINIUS · Nic o něm neslyšet, už žádné strachy.

V senátě jeho přívržencům sklapne Že svět jde dál i bez tohoto muže Prý velikého. Neradi jen slyší Jak naši pekaři a obuvníci Si ve svých krámcích k práci zpívají.

BRUTUS · Včas jsme se bránili.

SICINIUS · Jde Menenius.

BRUTUS · V poslední době už je zdvořilejší. *Vystoupí Menenius. Pozdravy.*

SICINIUS · Coriolanus příliš nechybí. Snad několika přátelům. Leč stát Trvá a trval by, i kdyby on Ho nenáviděl sebevíc.

MENENIUS · Vše dopadlo By líp, jen kdyby byl šel trošku s dobou. SICINIUS · Kde dnes je, nevíte? MENENIUS · Ne. Jeho chot

I matka o něm neslyšely nic. *Přejde několik plebejců.*

PLEBEJCI · Nebesa at vás chrání!

BRUTUS · Dobrý večer, sousedé.

SICINIUS · Všem dobrý večer! Dobrý večer všem!

PRVNÍ PLEBEJEC · Vězte, že naše ženy spolu s dětmi

By na kolenu měly prosit bohy O štěstí, zdraví pro vás pro oba!

BRUTUS · Nebesa at vás chrání, sousedé! *Plebejci odejdou.*

SICINIUS · Není to lepší čas, než tehda když Vás měli v nenávisti?

BRUTUS · Gaius Marcius

Byl schopný voják, ale sobecký, Nezměrně ctižádnostivý a pyšný —

SICINIUS · A chtivý samovlády.

MENENIUS · Nevěřím.

SICINIUS · Kdyby se byl stal konzulem, tak bychom

To byli žalně zažili.

BRUTUS · Bohové

To milostivě odvrátili, Řím Vydýchne trochu.

Vystoupí aedil.

AEDIL · Tribunové lidu!

Chycený otrok vypovídá, že Volskové s dvěma proudy vojsk se hnuli Vstoupili už na naše území A pálí všechno před sebou!

MENENIUS · To Aufidius

Uslyšev, že je vyhnán Marcius Zas růžky vystrkuje, které vtáhl Když si byl jist, že Marcius je u nás.

SICINIUS · Co pořád plácáš o Marciovi?

BRUTUS · Vyžeňte panikáře! Nemožné.
Volskové neporuší slovo. Ne.
MENENIUS · Že ne? My víme, že to možné je.
Co žiju, tři takové případy
Jsem zažil. Řádně promluvte s tím chlapcem
Než bude zirestán. Ať vše poví. Nebo
S ním vyženete důležitou zprávu.
SICINIUS · Na mě s tím nechod.
BRUTUS · Zhola nesmyslné
Vystoupí posel.
POSEL · Šlechta se shromažďuje v senátu.
Z hor došly zprávy. Zdrucující.
SICINIUS · To zas ten otrok. Vyžeňte ho bičem!
POSEL · On nelže, pane. Jenže je vše horší.
SICINIUS · Co že je horší?
POSEL · Obecně se říká
Nevím, zda právem, že teď Marcius
Jde spolu s Aufidiem proti Římu
S velikým vojskem a že vyhrožuje
Odplatou. Ani starců ani dětí...
SICINIUS · Nevěřohodné!
BRUTUS · Vykoumané, aby
Si slabší přáli návrat Marciov!
SICINIUS · Tak je to.
MENENIUS · Zcela nepodobné
pravdě:
On — s Aufidiem? Voda s olejem?
Vystoupí jiný posel.
POSEL · K senátu, pane! Obrovité vojsko
Vedené Gaiem Marcie
I s Aufidiem táhne na Řím. Corioly
Jsou v plamenech a v moci nepřátel.
Vystoupí Cominius.
COMINIUS · Výtečná práce, co?
MENENIUS · Co je, co je?
COMINIUS · Tak pomohli jste prznit
vlastní dcery
Nad vlastní hlavou taví se vám střechy.

CORIOLANUS

MENENIUS · Co je?
COMINIUS · Chrámy vám shoří na cement.
Můžete si svá velemilovaná
A zaručená práva v starém městě
Nacpat do myších děr.
MENENIUS · Co se to děje?
Kdyby se s Volsky spojil Marcius...
COMINIUS · Och, kdyby!
Je jejich modla; kráčí v jejich čele
Jak by byl stvořen novým božstvem,
které
Pracuje líp než příroda a všichni
Jdou za ním s čistou důvěrou jak chlapci
Se ženou za motýly, jako řezník
Zabíjí masařky.
MENENIUS · Výtečná práce!
Tady to máte, vy a chlapi z dílen
V kožených zástěrách, ti žrouti česneku!
Hlas římských řemesel!
COMINIUS · Tím vašim Římem
Vám zatřepe!
BRUTUS · Tak je to pravda, pane?
COMINIUS · „Tak je to pravda, pane?“ Je!
A města
Už od nás odpadají! Kdo se nevzdá
Dočká se výsměchu jak prostáček
Jak blázen zanikne.
MENENIUS · Jsme ztraceni
Jestli nám velkoryse nedá milost.
COMINIUS · Kdo by měl o ni prosit?
Tribuni lidu nemohou. A lid
Je hoden jeho soucitu jak vlk
Soucitu pastevcov. Co se týče
Přátel, kdyby mu řekli „Šetři Říma!“
Jednali by jak jeho nepřátelé.
MENENIUS · Pravda skrz naskrz. Kdyby
hodil louč
Teď na můj dům, já neměl bych tu
drzost
Říct „Prosím, ne!“ Kožené zástěry
Vás budou stát teď kůži!

COMINIUS · A my,
Milující ho, hloupí však jak volí
Zradili jsme ho vám, té soli země.
Zoufalství najde místo válečného umu.
Přichází houfec.
MENENIUS · Tu jde ta sůl. Do výše házeli
Jste ušmudlané čapky, abyste
Z vašeho města vyhnali ho ven
A on si nyní jde pro tolik hlav
Kolik těch čapek viděl vylétnout.
Jsme všichni na řadě. Kdyby nás všechny
Spálil na uhel, bylo by to správné.
Jít na Kapitol?
COMINIUS · Tak. Co jiného?
Cominius a Menenius odcházejí.
PLEBEJEC · Že prý každou píď půdy vypálí
Na kterou stoupne.
SICINIUS · Odvahu. Je v Římě
Sebranka, jež by ráda viděla
To, čeho na oko se bojí. Lidé
Jděte, neku-li běžte do okrsků
Ukažte nebojácnost.
DRUHÝ PLEBEJEC · Raději
Zbraň nežli nebojácnost. Bylo moudré
Ho vyhnat?
SICINIUS · Bylo.
Plebejci zvolna odcházejí.
Na Kapitol!
4.
Ležení nedaleko Říma
Aufidius a hejtman.
AUFIDIUS · Pořád se ještě hrnou k Římanovi?
HEJTMAN · Jak by v něm bylo kouzlo.
Nevímjaké.
Pro vaše vojáky je jako modlitbička
Před jídlem, při jídle i po něm.
Jste v téhle válce, pane, ve stínu
I u svých vlastních.

AUFIDIUS · To teď nelze změnit.
Kdybch to zkusil, celé tažení
By padlo v rozběhu.
HEJTMAN · Je škoda, pane
Že vrchní velení jste rozdělil
Buď jste je sám měl převzít nebo zcela
Přenechat jemu.
AUFIDIUS · Rozumím ti dobře
A buď si jist: až dojde k účtování
Nebude on znát všechny moje trumfy.
Bytší se zdá — a myslí si to on
A také prostý zrak to takhle vidí —
Že ve všem jedná poctivě, tak přece
Tu bude něco, co on neudělá. Kdybch
To neudělal já, tak mně to zláme vaz.
A vaz to zlomí právě jemu.
HEJTMAN · Myslíte, pane, že se zmocní
Říma?
AUFIDIUS · Dokud nezačne vyjednávat,
vzdá se
Mu každé město. Římská šlechta
Je pro něho. A tribunové
Jsou špatní válečníci. Dneska nechal
Po Římě šířit pověsti, že čeká
Až se nad Kapitolem vznese kouř
Na znamení, že Řím se zcela vzdává.
Nedoje prý tak ke zbytečným jatším.
Jak velryba se cítí, která chladně
Čeká, až rybičky jí oddané
Veplují v tlamu. Zapomíná však
Na jednu věc: že bude-li mít Řím
Já budu mít zas Marcia.
Vše, co pak udělá, vše bude špatné
Protože on to dělá. Proti šlechtě
Půjde-li tvrdě, prohrál — lamentovat
Začne pak šlechta Volskú; vezme-li to
Do rukou jemně, rovněž prohrál —
šlechta
Volskú pak bude lamentovat rovněž.
Od štěstí závislý byl tento muž
A nevyužil toho. Ze sedla
Na křeslo do rady se nedostal.

Nepřešel z války do míru. Má velké Zásluhy, drobí je však vychloubačstvím. Od toho, jak nás upotřebí doba Je naše cena závislá. A naše moc Má jeden věčný hrob: pult řečníků Odkud se vychvaluje. Klínem klín Se vyrazí. A vichr oheň Rozdmýchá, ale pak jej udusí. Moc zas jen moc roztrhá na kusy.

PÁTÉ DĚJSTVÍ

1.

Řím. Forum

Menenius, Cominius a jiní senátoři, jakož i Sicinius a Brutus.

COMINIUS ·

Jak by mě neznal, se mnou jednal.

MENENIUS · S ním

Jenž mu byl vojevůdcem!

COMINIUS · Oslovil jsem

Ho jak Coriolana. Zakázal si to.

I jiná jména. Křičel, že je král

Nicoty, bez titulů, dokud v ohni

Říma si neukuje nové jméno

SICINIUS · Anebo žádné.

MENENIUS · V boji s párem tribunů

Co znamenitě vědí, kterak zlevnit

Lívance z kukuřice!

BRUTUS · Vám však zas

Je známo, kterak zlevnit Řím! At kouř

Se vznese nad Kapitol, at váš kumpán

Se dozví, že je vítán. Poklekněte

Před jeho stanem, raděj míli před ním

A po kolenou vyplatze si milost!

Ven s usnesením: Kdo chce vidět kouř?

CORIOLANUS

Pauza.

Tak dobrá, nikdo. Rozdělujte zbraně Namísto proužku kouře jinak uvidíme Oceán dýmu a v něm mizet Řím!

Pauza.

Sicinius a Brutus odejdou.

COMINIUS · Dokázal jsem mu

Že mírnost je tím královštější

Čím méně už je očekávána.

On na to: Od státu, který ho vyhnal

Je pryč to trochu laciné.

MENENIUS · Tak. Správně.

COMINIUS · Mluvil jsem o ohledech k přátelům.

On na to, že mu chybí čas

Aby je vyzobával z plesnivých

A shnilých plev. Pak řekl, že by bylo

Nesmyslem pro zrníčko nebo dvě

Nespálit celou hromadu.

Nechat ji smrdět dál.

MENENIUS · Zrníčko nebo dvě? Jedno jsem já.

A jeho matka, jeho žena, dítě

A ten. Ostatní jsou ty plevy, smrdí

Až nad měsíc: a pro ně máme shořet!

Jdu za ním. Bylo příliš brzy ráno

Když jste s ním mluvil, jistě nesnídal.

A právě proto byl tak nevládný.

Po jídle půjdu za ním.

Odejde.

COMINIUS · Nadarmo.

2.

Ležení Volsků nedaleko Říma

Stráž. Přistoupí k nim Menenius.

PRVNÍ STRÁŽ ·

Stát, odkud jdete?

DRUHÁ STRÁŽ · Zpátky! Obrátit!

MENENIUS · Jsem vyslán státem, abych promluvil

S Coriolanem.

PRVNÍ STRÁŽ · Vy jste Říman?

MENENIUS · Ano.

PRVNÍ STRÁŽ · Musíte zpátky, neprojdete.

Velitel

Nechce o Římu vědět.

DRUHÁ STRÁŽ · Uvidíte

Řím v plamenech, než setkáte se.

MENENIUS · Lidé

Mluvil-li o Římu váš velitel

A o přátelích — vsadím deset k jedné

Že vyslovil mé jméno: Menenius.

PRVNÍ STRÁŽ · Menenius sem a Menenius tam

Neprojdete a dost.

MENENIUS · Říkám ti přece:

Tvůj vojevůdce je mým přítelem.

PRVNÍ STRÁŽ · Tak zpět, příteli mého vojevůdce!

MENENIUS · Člověče, říkám ti přece, mé jméno je Menenius, jsem dlouhá léta na straně tvého vojevůdce! — Už posnídal? Víš o tom něco? Nehodlám s ním mluvit, dokud neposnídal.

PRVNÍ STRÁŽ · Jsi Říman, ne?

MENENIUS · Jsem to, co je tvůj vojevůdce.

PRVNÍ STRÁŽ · Tak bys taky měl jako on Řím nenávidět. Něco ti povím. Vyhnali jste toho muže z brány, kterou vám hájil. Hodili jste svůj štít nepříteli. Myslíte si, že můžete zadržet to, co přijde, vzdycháním starých bab, několika pannami, co spínají ruce, nebo pakostnicovým pokleknutím starého žloutenkáře jako jseš ty? Chceš oheň, který sežere Řím, sfouknout svým krátkým dechem? Směšné. Jdi zpátky do Říma a čekej tam na svou popravu!

MENENIUS · Chlape, kdyby tvůj velitel věděl...

Vystoupí Coriolanus a Aufidius.

CORIOLANUS · Co je?

MENENIUS · Teď, chlape, sis to nadrobil.

Posuď, podle způsobu, jakým se mnou bude mluvit, nejsi-li zralý pro šibenici. — Synu, chystáš nám oheň, zde je voda k jeho uhašení.

Coriolanus se dívá, nestoupá-li kouř.

MENENIUS · Bylo nesnadné pohnout mě, abych za tebou šel. Oni vědí, že jen já tě mohu k něčemu pohnout. Na vlnách vzdechů, synu, jsem vyplouval z městské brány. I prosím tě, nech Římu život! Obrat se, synu!

CORIOLANUS · Pryč!

MENENIUS · Co? Pryč?

CORIOLANUS · Nikoho neznám. To, co nyní dělám

Je v jiných službách. Nadto pak mám právo

Na pomstu, možnost odpustit je v rukou Volsků. Dál: že jsme byli spřáteleni

Je líp přenechat minulosti nežli

Soucítěně říkat: velice. Už jdi.

A vězte, že mé uši jsou

Líp obrněny vůči vašim slovům

Než vaše brány vůči našim vojskům.

Kdysi jsme si však byli blízcí. Proto

Máš tady list, jež jsem ti napsal. Byl bych

Jej jinak poslal. Další slovo, Menenie

Už nechci slyšet. — Aufidie, tento muž

mi býval kdysi v Římě blízký

Avšak, jak vidíš —

AUFIDIUS · Neuhnul jste o píd.

Coriolanus a Aufidius odejdou.

PRVNÍ STRÁŽ · Tak, pane, vaše jméno je Menenius.

DRUHÁ STRÁŽ · Působí přímo zázračně, co? Teď už zase najdeš cestu domů.

PRVNÍ STRÁŽ · Slyšel jsi, jak nás zprdlí, že jsme nenechali projít vyslance římského státu?

3.

Řím. U jedné z bran

Cominius a senátoři očekávají Menenia. Menenius vystoupí.

MENENIUS · Říkal jsem: není naděje. Naše hrdla propadla rozsudku a čekají na kata.

SENÁTOR · Je možné, že za tak krátkou dobu se povaha člověka tak změní?

MENENIUS · Tenhle Marcius se stal z člověka drakem. Před jeho tvář trpkou zralé hrozny. Pohybuje se jako věž a pod jeho krokem se země smrštuje. Líčím vám ho podle skutečnosti.

Přišli Sicinius a Brutus. S nimi plebejci.

COMINIUS · Kéž bohové se slitují nad naším ubohým městem!

MENENIUS · Ne, tentokrát se bohové nad námi neslitují. Nedbali jsme jich, když jsme ho poslali do vyhnanství, a když se teď vrátil, oni nedbají nás.

Brutovi: A za všechno vděčíme vám!

Odejde se senátory kromě Cominia.

BRUTUS · Jdou balit. Raději umřou na svých statcích. *Plebejcům:* Je to, jak jsme vám říkali. Otcové dávají Řím vplen. Jak to vypadá v okrcích?

JEDEN PLEBEJEC · Většina se přihlásila k válečné službě. Kdo ještě vyčkával, jak Menenius pochodí u Coriolana, přihlásí se teď.

BRUTUS · Dobrá. Když ti, kdo žijí a tyjí z Říma, nechtějí Řím hájit, budeme jej hájit my, z kterých Řím dosud žil a tyl. Proč by zedníci neměli bránit hradby?

COMINIUS · Počítejte s několika od nás. Budou vám vydány zbraně, beru to na sebe.

PLEBEJCI · At žije Cominius!

Vystoupí jiný plebejec.

JINÝ PLEBEJEC · Volumnie, jeho matka, prosí, aby se čtyřmi ženami z urozených rodin byla propuštěna ke Gaiovi Marciovi. Chtějí ho pohnout k tomu, aby se obrátil.

SICINIUS · Prosba je zamítnuta.

BRUTUS · Je povolena.

SICINIUS · Chceš to plémě zrádců pustit z města?

BRUTUS · Několik patricijských rodin žije teď ve strachu, že budou kvůli stykům s ním ukamenovány. Zdá se, že se obrátily na rodinu Marcioů. Nevěřím, že se nás ta stařena bojí, ale nemyslím si, že je pro to, aby v budoucnu na Kapitolu zasedal senát Volsků. Je svým způsobem vlastenka: chce, aby nás plebejce raději dřeli Římané než Volskové. Co si myslíte vy, Cominie?

COMINIUS · Nechte ji jít, ale... Vidíte tam na Kapitolu ten výběžek, ten rohový kámen?

SICINIUS · Proč, co s ním?

COMINIUS · Jestli byste jej malíčkem o kousek posunuli, pak by byla jistá naděje, že římské paní u něho pochodí.

BRUTUS · Její řeč jím třeba nepohne — ačkoliv to není tak jisté, může mu říci všelicos, co mu bude znít nově —, tím kamenem tam pohnout nelze. Ale po zemětřesení bych jím třeba přece jen pohnul.

COMINIUS · V tom muži není víc milosti než mléka v tygroví.

SICINIUS · Matku prý měl rád.

COMINIUS · I mne. A teď už si na matku vzpomíná tak málo jako osmiletý kůň.

BRUTUS · Tím rozhovorem bychom mohli získat odklad. Dnes v noci a zítra

celý den jsou hradby slabě obsazeny. *K plebejci.* Mohou jít. Ale pošli s nimi některou ze služebných, na kterou je spolehnouti, abychom se dověděli, o čem byla řeč. Ano?

SICINIUS · Tak. Před námi dva těžké dny.

BRUTUS · Zdá se mi, a prý nejen mně, že Řím je lepší, co ten člověk v jeho hradbách Už nechodí, a že je hoden obrany Poprvé možná od založení. *Všichni odejdou.*

4.

Tábor Volsků

Coriolanus, Aufidius, stráž.

STRÁŽ · Ne, žádný kouř!

AUFIDIUS · Jak dlouho hodláš čekat?

CORIOANUS · Zítra ležíme před branami Říma.

AUFIDIUS · A dnes?

CORIOANUS · Můj partnere v tom tažení

Musíte stvrdit pánům z Ancia

Jak upřímně jsem prováděl tu akci

AUFIDIUS · Jen ne tak zhurta. Upřímně?

Tak. Jistě.

CORIOANUS · Ten starý muž, kterého jsem zlomeného

Poslal zpět do Říma, mě miloval

Víc nežli otec, vskutku, býval jsem

Mu téměř bohem. Vyslat ho, to bylo

Poslední východisko pro ně.

AUFIDIUS · Ani před tímto starým mužem, jenž

Tě zbožňuje, však nic o podrobení

Jen snažná prosba: „Jdi a oběs se!“

Za scénou pokřik.

CORIOANUS · Co je to za hluk?

Vystoupí voják.

VOJÁK · Pane, delegace

Žen z nejpřednějších římských rodin je Zde v táboře. Není-li to jen fáma Tak jsou to, pane, tvoje matka, choť A synáček.

CORIOANUS *s pohledem na Aufidia* ·

Teď sbohem, city! Zatni

Teď pevně zuby, aby bohové

Nad tímhle divadlem se nesmáli

Protože je to proti přírodě!

Volskové, rozorejte trosky Říma

A zvlácejte skrz naskrz Itálii

Nenechám ztročit se přírodou

A vrtkavostí instinktů.

Volumnie, Virgilie s malým Marcie a čtyřmi římskými paními vystoupily.

VIRGILIE · Můj choti!

Coriolanus k nim přistoupí a zdraví se s nimi.

CORIOANUS · Tyhlety oči, ženo, nejsou ty Které jsem míval v Římě.

VIRGILIE · Strasti. Mění.

VOLUMNIE ·

Tu dámu znáš.

CORIOANUS · Ach, proslavená sestra

Mladého Publicoly, cudná luna Říma

Předrahá Valerie!

VIRGILIE · Výtažek sebe sama tady máš

Jenž podle předpovědi v běhu let

By mohl se ti vyrovnat.

CORIOANUS · Můj synu

Bohové, doufám, z tebe udělají

Pro válku něco, abys jedenkrát

Pro všechny, kteří k tobě budou vzhlížet

Stál jako velké mořské znamení

Jež stojí nad bitevním chaosem

Nezranitelné ani hanbou.

VOLUMNIE · Klekni, dítě.

CORIOANUS *nepřipustí, aby malý Marcie klekl* ·

To je můj chlapec. Teď mě neproste

Abych snad propustil svůj pěší lid

CORIOANUS

A srovnával se s pokrývači Říma
A neříkejte, co vám na mých skutcích
Připadá proti přírodě. Ty Aufidie
A z Volsků ostatní, dávejte pozor:
Nic soukromého z Říma nechci slyšet.
Návrh!

VOLUMNIE · Umět tak mlčet, mlčela bych
Nic neřekla bych, co by pohnulo tě
Či zabilo, nic, co by bylo marné.
Nevyšla jsem jak jiné matky chodí
Zachránit dítě, nýbrž zničit je
Bude-li ovšem ještě lidské, jinak
Mě zhubí. Nesmím prosit nebesa
Abys byl vítěz, což bych přece měla
A aby naše město zvítězilo
Si také nesmím přát a měla bych.
Ztratím-li nyní Řím, tu živitelku
Našeho pokolení, ztratím tebe
Naši oporu v Římě. Tak či tak
Pro mne je to či ono smrtelné
Buď povedou tě jako velezrádce
V okovech ulicemi, nebo vstoupíš
V triumfu mezi osiřelé trosky
Rodného města. Věnc vítězství
Budeš mít za krev ženy, svého děcka.

Já, synu, nechci vyčkávat
Jak válka rozhodne, které z těch
nešťestí

Mě postihne: mám tě snad přemlouvat?
Ne. Do rodného města vstoupíš tak
Že prvním krokem šlápneš na klín
matky

Jenž vyvrhl tě v tento svět.

VIRGILIE · A na můj
Jenž porodil ti tady toho chlapce
Aby tvé jméno v světě nezaniklo.

CHLAPEČ · Ne, na mne nešlápne, já uteču
Abych moh šavlovat, až vyrostu.

CORIOLANUS · Nechcete-li být zženštilí,
tak nesmíte
Zírat v tvář ženy nebo dítěte.

CORIOLANUS

Seděl jsem dlouho.

Povstane.

VOLUMNIE · Nejen před námi.
Zapomeň na svízele, že je mi těžko
Tvůj otec nepřiměl mě k zvyklosti
Zastřít si šátkem tvář, když opouštím
Náš dům, i zanech dětských citů, věz.
Že táhneš proti jinačímu Římu
Než jaký opustils. Už nejsi
Nenahraditelný, jsi jenom ještě
Smrtelné nebezpečí. Nečekej
Na kouř poroby. Uvidíš-li kouř
Pak bude stoupat z kováren, kde meče
Se kují na tebe, jenž vlastním lidem
Chceš stoupnout na šíji a kvůli tomu
Se podrobujes jeho nepříteli.
My ale, lesk a šlechta Říma
Za záchranu před Volsky budem vděčit
Lúze. Nebo tvým Volskům za záchranu
Před lúzou. Nech nás odejít.
Ten člověk nemá matku z Říma
Ženu má z Coriol a toto dítě
Se podobá mu jenom náhodou.

Ženy odejdou.

CORIOLANUS · Ó matko, matko! Cos to
udělala?

5.

Řím, střežená brána

Brutus a Sicinius. Posel.

POSEL · Novinka.
Volskové táhnou pryč a Marcius jde
s nimi!

BRUTUS · Kámen se pohnul. Lid sáh ke zbra-
ni

A stará země v základech se chví.

Oba odcházejí.

DON JUAN

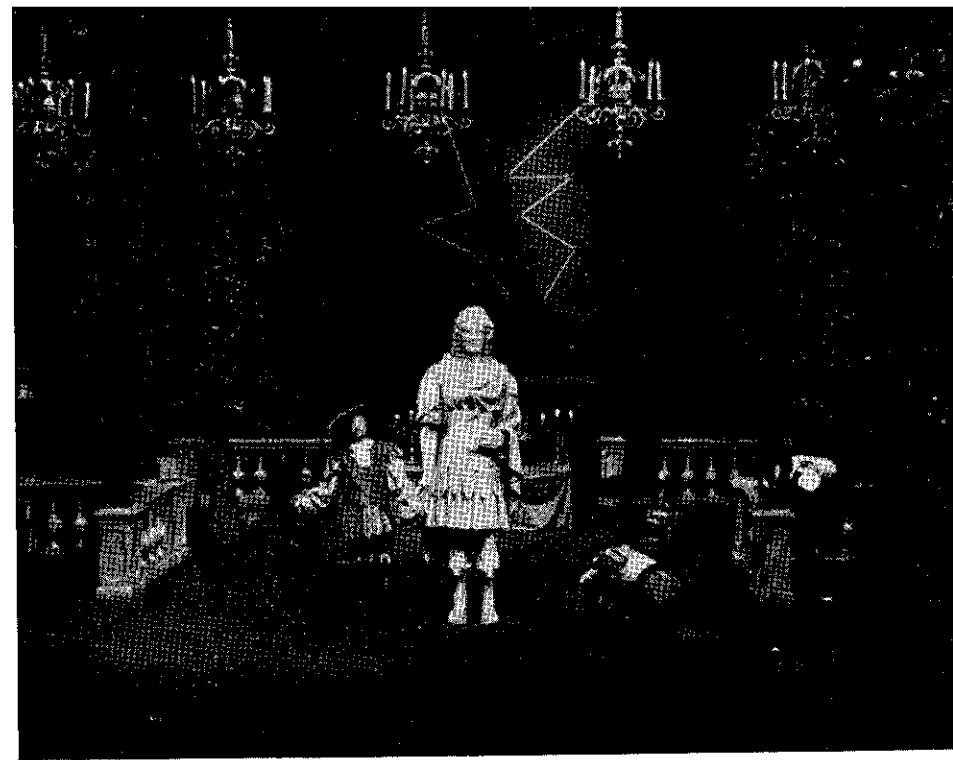
*Sabina Thalbachová jako doña Elvira,
Erwin Geschonneck jako Don Juan (Berli-
ner Ensemble, režie Benno Besson — foto
Hainer Hill)*

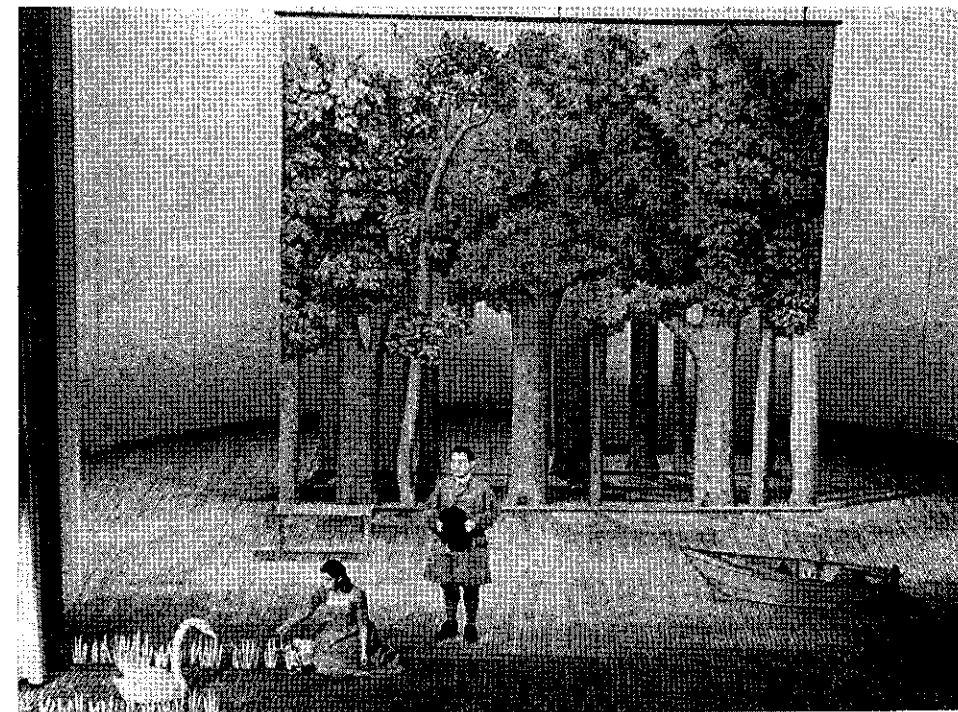
DON JUAN

*Berliner Ensemble — foto Percy Pauk-
schta)*

DON JUAN

*Berliner Ensemble — foto Percy Pauk-
schta)*

DON JUAN
*Josef Chvalina jako don Juan (Divadlo
na Zábřadlí, 1977 — foto Karel Meister)*

DON JUAN
*Erwin Geschonneck v roli Dona Juana,
Regina Lutzová jako Charlotta, Käthe
Reichelová jako Mathurina (Berliner
Ensemble — foto Hainer Hill)*

DON JUAN
*Vítězslav Jandák jako Pieter, Hana
Smrčková jako Mathurina (Divadlo na
Zábřadlí, 1977 — foto Karel Meister)*

BUBNY A TRUMPETY
*Regina Lutzová jako Viktorie Balanceová
(Berliner Ensemble, režie Benno Besson
— foto Percy Paukschta)*

BUBNY A TRUMPETY
Berliner Ensemble — foto Percy Paukschta

BUBNY A TRUMPETY
*Sabina Thalbachová jako Rosa, Anneliese
Reppelová jako Lady Prudeová (Berliner
Ensemble — foto Percy Paukschta)*

BUBNY A TRUMPETY
*Norbert Christian jako seržant Kite, Hans
Weiger v roli Bullocka (Berliner Ensemble
— foto Percy Paukschta)*

BUBNY A TRUMPETY
Skica Karla v. Appena (z Brechtova archívu)

BUBNY A TRUMPETY
Skica Karla v. Appena (z Brechtova archívu)

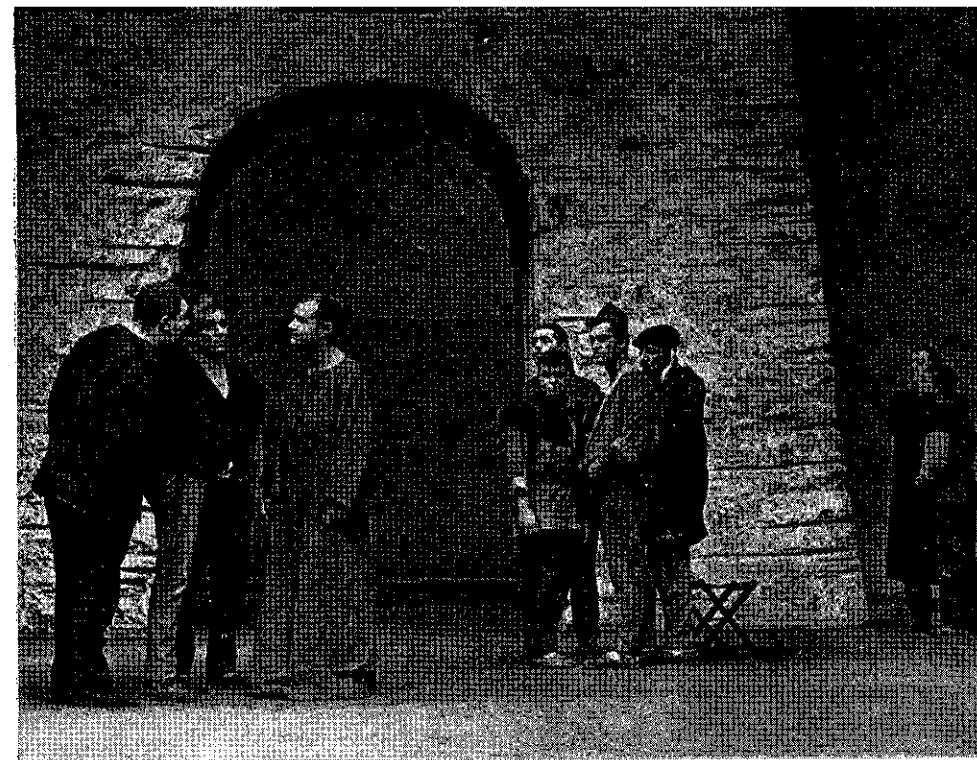
BUBNY A TRUMPETY
Wolf Kaiser v roli kapitána Brazena, Annemarie Schlaebitzová jako Melinda (Berliner Ensemble — foto Percy Paukschta)

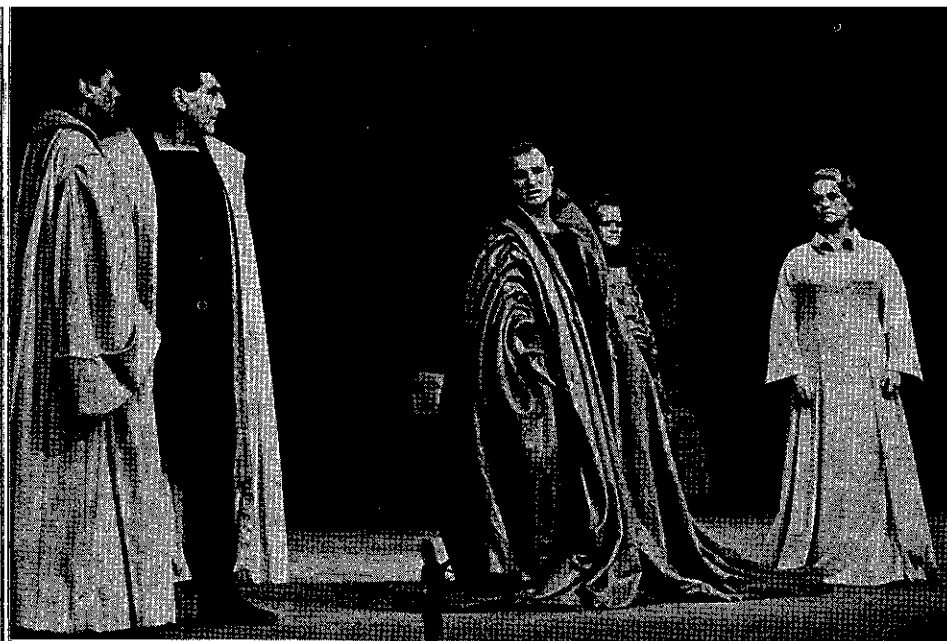

CORIOLANUS
Ekkehard Schall v roli Coriolana, Hilmar Thate jako Aufidius (Berliner Ensemble, režie Manfred Wekwerth a Joachim Tenschert, scéna Karl v. Appen — foto Percy Paukschta)

CORIOLANUS
Ekkehard Schall v roli Coriolana, plebejci (Berliner Ensemble — foto Ruth Riedelová)

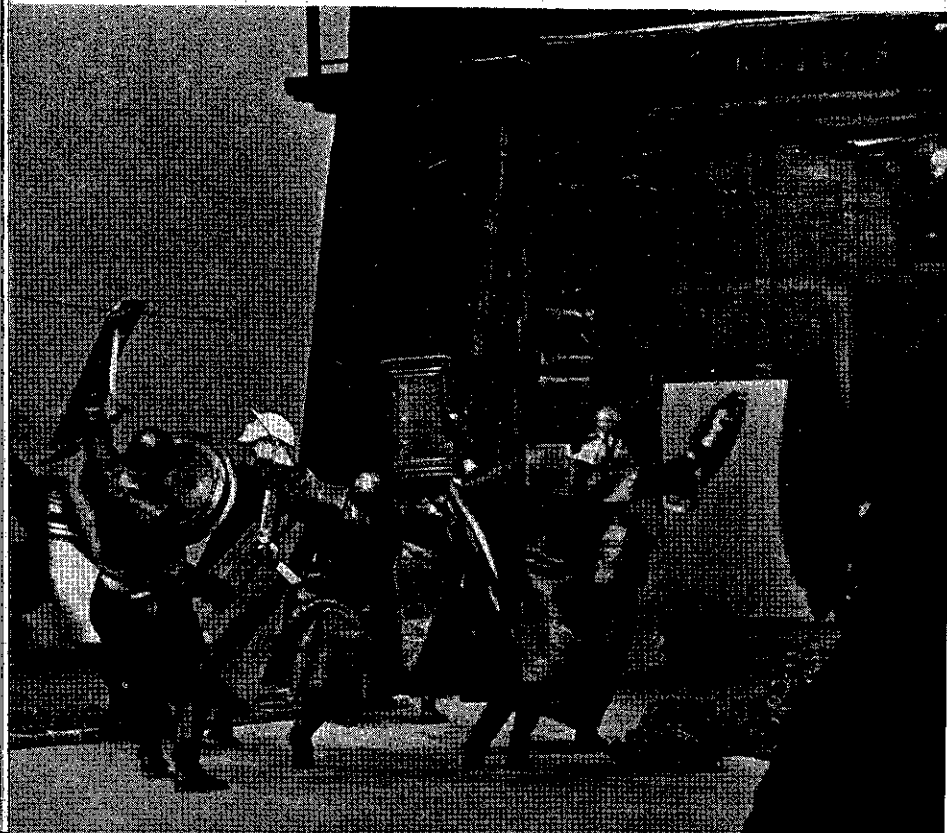
CORIOLANUS
Ekkehard Schall jako Coriolanus, Wolf Kaiser v roli Menenia, Günter Naumann jako Iunius Brutus, Martin Flörchinger jako Sicinius Velutus (Berliner Ensemble — foto Ruth Riedelová)

CORIOLANUS

Bruno Carstens jako Cominius, Wolf Kaiser jako Menenius, Ekkehard Schall v roli Coriolana, Marja Behrensová jako Volumnie (Berliner Ensemble — foto Vera Tenschertová)

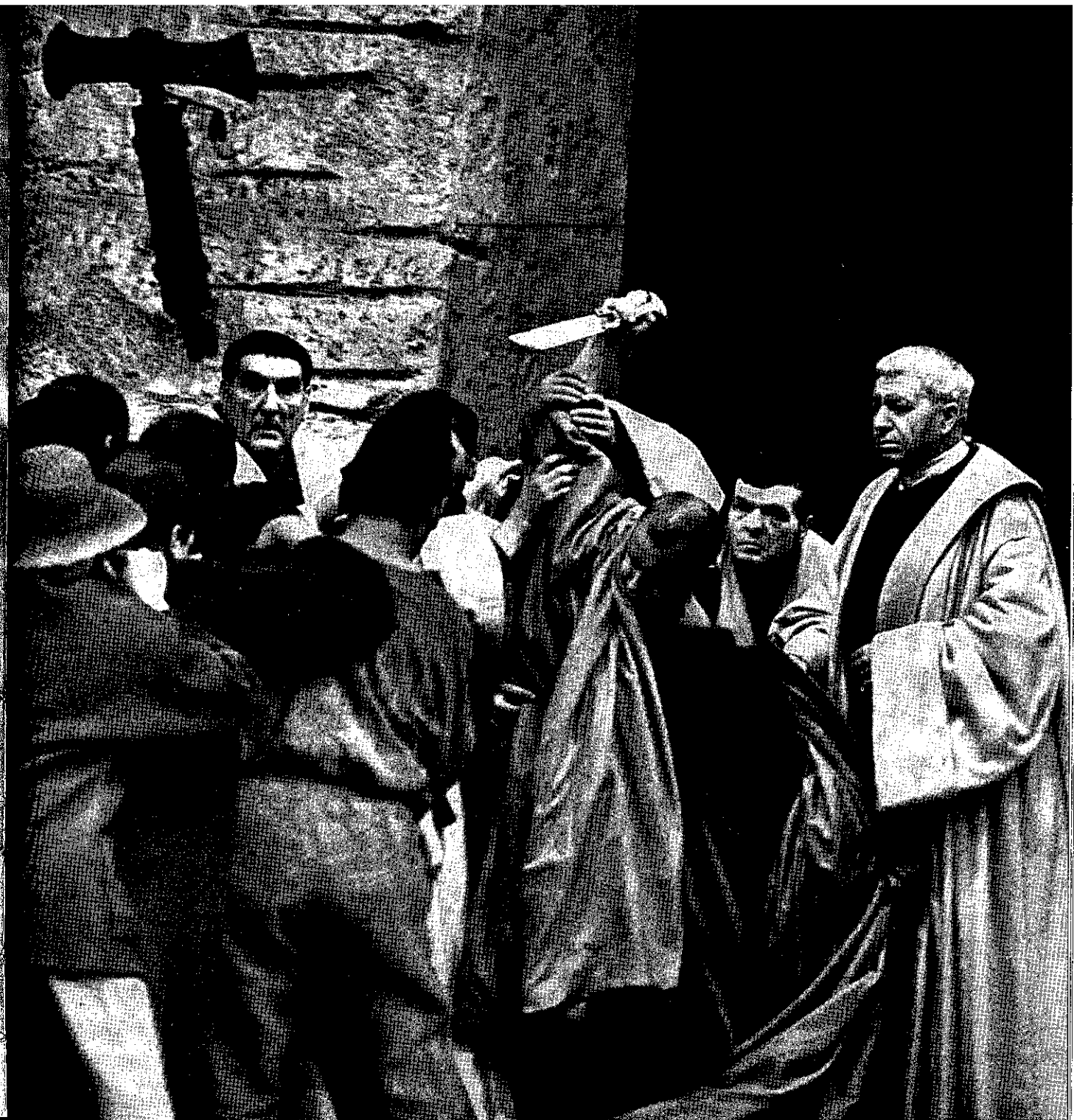

CORIOLANUS

Bitevní scéna (Berliner Ensemble — foto Percy Paukschta)

CORIOLANUS

Ekkehard Schall v roli Coriolana, Wolf Kaiser jako Menenius, Siegfried Weiss jako Titus Larcus (Berliner Ensemble — foto Percy Paukschta)

CORIOLANUS
Hilmar Thate jako Aufidius, Ekkehard Schall v roli Coriolana (Berliner Ensemble — foto Vera Tenschertová)

6.

Ancium, u městské brány

Aufidius s průvodci a důstojníky.

AUFIDIUS · Tamhle se postav a dávej senátorům

Co přijdou k uvítání, tenhle papír.
 A říkej jim, že všechno dosvědčím
 Před jejich sluchem a před sluchem lidu.
 Obžalují ho zde, hned u brány
 Až navrátí se, aby před Volsky
 Smysl několika slovy vinu. Jdi.

Průvodce se postaví stranou a rozdává přicházejícím senátorům Aufidiov leták.

SENÁTORI · Buďte nám doma vítáni!

AUFIDIUS · Pročpak vítání?

Vítání jsem si ještě nezasloužil.

Četli jste, co jsem tady napsal?

PRVNÍ SENÁTOR · Ano.

DRUHÝ SENÁTOR · A se zármutkem. Jeho dřívější

Chyby vem čert. Skončit však tam, kde měl

Teprve začít, vzdát se výhody

Útoky, zaplatit nám našimi

Výdaji — to je neodpustitelné.

AUFIDIUS · Přichází. Vyslechněte jeho řeč!

Vystoupí Coriolanus s bubny a korouhvemi. S ním občané.

CORIOLANUS · Zdar, pánové! Jsem tu. Váš válečník

Pocity vlasti stejně nenakažen

Jak když jsem vyrazil pod vašim velkým

Velením. Vězte, že jsem vaši válku

Hnal cestou krve před samotné brány

Říma. Kořist, již přinášíme, převyšuje

Více než o třetinu náklady

Tažení.

AUFIDIUS · Nečtěte ty seznamy!

Že vaší plné moci zneužil

Řekněte zrádci a že...

CORIOLANUS · Zrádci? Copak?

AUFIDIUS · Tak, zrádci, Marcie.

CORIOLANUS · Marcie?!

AUFIDIUS · Myslíš

Že skloním se před jménem uloupeným

V Coriolách? — Žádný Coriolanus!

Pánové, hlavy státu, věrolomně

Zradil ten člověk vaši věc a rozdal

Za tučet slavných kapiček váš Řím

(Říkám: váš Řím) své ženě a své matce

Přísahu přerval jako ztečelou

Nit hedvábí, válečnou radu nikdy

Nesvolal, jenom na brekot své kojné

Se rozbřečel a s moldánkami odplavil

Vám vítězství, až studem bubeníci

Rudli a muži stáli oněměle.

CORIOLANUS · Já že jsem brečel?

AUFIDIUS · Jako mazlíček.

CORIOLANUS · Nestoudný lháři! Jako mazlíček!

Promiňte, pánové, že poprvé

Jsem nucen nadávat. Ctihodní páni

Ten pes ponese rány mého biče

Až do hrobu.

DRUHÝ SENÁTOR · Už oba mlčte, mlčte!

CORIOLANUS · Na kusy roztlučte mě, Volskové!

Ať děti mnou si zbarví nožičky.

Mazlíček! Podlý pes! Bude-li kdy

Ve vaší kronice kus pravdy, dočtete se.

Že Volsky vyplašil jsem v Coriolách

Jak orel v holubníku! Mazlíček!

AUFIDIUS · Dost! Víc než dost! Vy páni, dovolíte

Aby se chvástal válečnickým štěstím

Jež bylo vaší hanbou?

DŮSTOJNÍK · Za to zemře!

OBČANĚ · Roztrhejte ho na kusy, a hned! —

Zabil mi syna. — A mně dceru. — Zabil

bratrance Marca. — Zabil mi otce.

AUFIDIUS · Ať je jak řešeto!

Aufidioví důstojníci se vrhnou na Coriolana a ubodají ho.

7.

Řím. Senát

Konzul, senátoři, tribuni.

KONZUL · Návrh tribunů, aby statky vzaté Občanům Coriol do konfiskace

Jim byly vráceny, je tímto uzákoněn.

SENÁTOR · Návrh, který se týká vodovodu Z třetího vršku k sadům na východě.

Posel přináší zprávu.

KONZUL · Zde došlo hlášení, že v Anciu

Byl včera odpoledne zabit

Gaius Marcius.

Ticho.

MENENIUS · Návrh: Když je teď mrtev ten, kdo Řím

Tak proslavil a měl tak málo štěstí

Ať jeho jméno na Kapitulu

Jak jméno Římana a jako...

BRUTUS · Návrh:

Ať senát pokračuje v probírání

Svých denních záležitostí.

KONZUL · Otázka:

Rodina Marciů má tuto prosbu:

Od dob výnosu Numy Pompilia

Se povoluje pozůstalým

Po otcích, synech, bratrech — aspoň ženám —

Veřejně nosit smutek deset měsíců.

I prosí Marciové...

BRUTUS · Zamítá se.

Senát pokračuje ve svém zasedání.

DOSLOV

U svazku, jenž shrnuje Brechtovy nejpodstatnější adaptace, je skryt háček už v samotném podtitulu. Pojem adaptace je totiž u Brechta velmi vágní a rozkolísaný, hranice mezi původní hrou a „poněkud zpracovaným“ překladem, mezi běžnou dramaturgickou plus režisérskou úpravou a verzí „volně podle XY“, mezi tzv. protihrou, která přebírá příběh, ale obrací jeho „ideové uzly“ naruby, a mezi „vypůjčeným“ příběhem či „vypůjčovanými“ motivy jsou velmi nezřetelné, často záměrně, mystifikátorsky setřené. A není téměř mezi Brechtovými hrami práce, která by více či méně nepoužívala cizích prvků, přizpůsobující je Brechtově koncepci či aspoň jeho jazyku a stojící tak na tom či onom pomezí adaptace.

Hned Brechtova raná prvotina, jeho Baal, není nikterak „ryzím výronem“ postpubertální duše, nýbrž skrytou polemikou, tedy „protinávrhem“ či „protiprojektem“ ke křečovitému pseudo-expressionismu Johstovy hry Osamělý (jejíž osou je básník Grabbe), ale zřetelně se v ní odráží i uhranutí Büchnerovým Vojckem a francouzskými prokletými básníky. Citace Heyma a Béchera i wedekindovské stopy jsou ve srovnání s těmito impulsy pouhé detaily. Následující Bubny v noci jsou velmi oprostěny od knižních souvislostí: vůle napsat časovou hru dominuje. A je to vskutku práce, která vlnu tzv. navrátilcůvých her a knih předstihuje zhruba o desetiletí! V džungli měst, Brechtova třetí hra, je opět opředena netušenými literárními souvislostmi, doslovnými i „atmosférickými“ (vlna amerikanismu, sportovní věk, exotismus, Rimbaud atd.), je však natolik výjimečná, že se pojmu adaptace zcela vymyká.

Na rozdíl od německého vydání Brechtových spisů stojí v čele českého svazku adaptací Život Eduarda Druhého Anglického, který jinak figuruje mezi původními Brechtovými dramaty jako celovečerní hra č. 4. Má podtitul „podle Marlowa“ a pozoruhodně ojedinělé předznamenání, jež zní: „Tuto hru jsem psal s Lionem Feuchtwangerem. Bertolt Brecht.“ Hru zařazujeme mezi adaptace proto, že je čistým příkladem adaptátorské teamové práce, kterou Brecht později přivedl málem až za meze dokonalosti, a že je to zároveň i exemplární, protože ve své zárodečnosti vcelku nezakrytá ukázka Brechtova pověsně „laxního přístupu k duchovnímu vlastnictví“. Jenž se ostatně — půvabný paradox! — rovná neméně laxnímu přístupu alžbětinců, včetně Marlowovy hry, ke všemu dědictví předků. Vhodným mottem k jejímu prozkoumání je Feuchtwangerova báseň Adaptace, šitá ostatně na tělo této „kooperaci“:

*Já například někdy psávám
adaptace. Někteří jim říkají
i přebásnění, a má se to tak: Udělám
ze staré látky novou hru a
pod titul dosadím
jméno mrtvého básníka, který
je velice slavný a kterého nikdo nezná, a dosadím
před jméno mrtvého básníka slůvko: „dle“.
Pak píšou jedni, že jsem byl
pln piety, jiní, že jsem si počínal zcela nepiety,
a to,
co se mrtvému básníkovi nepodařilo,
přičtou mně,
a co se podařilo mně,
přičtou mrtvému básníkovi, který
je velice slavný a kterého nikdo nezná a o němž
také
nikdo pořádně neví, jestli sám
byl básníkem či snad jen
adaptátorem.*

Podnět k adaptaci byl vnější a plynul z Brechtova závazku zrežirovat v sezóně 1923–24 pro mnichovské Komorní divadlo jednoho alžbětince. Byl mu navrhován Shakespearův Macbeth. Brecht však posléze zvolil méně populárního, ale dramaturgicky objevenějšího i vděčnějšího Eduarda (napsaného kolem roku 1592). Přestože se v brechtovské literatuře dočítáme, že jen dvacetinu textu tvoří přímý překlad Marlowovy předlohy, čteme v jiných statích, že třetina je bezprostřední parafrázi Marlowova textu a více než polovina parafrází nepřímou, že však „story“ Marlowovy hry je v hrubých rysech dodržena. Jakož i atmosféra. Z neurčitosti těchto údajů plyne jediné: že Brecht už tehdy mistrně mátl a zastíral stopy. Konkrétně: východiskem mu nebyl jen starší překlad Heymelův (jenž ho v podstatě neuspokojil, přesto mu však poskytl nejeden detail), nýbrž i text originálu (s nímž ho seznamoval výborný angličtinář Feuchtwanger), na nejednom místě problesknou reminiscence na některé hry Shakespearovy a nechybí ani hypotéza, že adaptátoři sáhli i k přímému prazdroji alžbětinských her, totiž k Holinshedově Kronice. Feuchtwanger měl v té době za sebou první dramaturgické zkušenosti i úspěchy (to se týká především adaptace staroindické Vasantasény, kterou u nás známe pod názvem Hliněný vozíček), nehrál však kupodivu roli zkušenějšího uhlazovače výstrelků rozhněvaného mladého muže Brechta, nýbrž působil prý — kromě zásahů do kompozice, do rozvržení a sledu scén — především jako zdršňovatel a rozrušovatel Brechtových „příliš hladkých“ blankversů. K užšímu teamu patřil i výtvarník Caspar Neher, dávný Brechtův kamarád a kongeniální spolupracovník, jehož návrhy a náčrtý jsou dnes autentičtější svědectvím o první podobě hry nežli nečetné fotografie. Pomocí přispěl i pověstný kabaretier Karl Valentin. Ze hry, která — jak praví dějiny literatury — přece jen „především soustřeďovala svůj zájem

na psychologii jediného charakteru“, udělal Brecht s Feuchtwangerem mimo jiné hru o víceméně podivuhodných proměnách minimálně tří osobností: Eduarda, královny a Mortimera. Eduard se mění z úchylného slabocha a primitiva v tygra, v kámen a dokonce v předsmrtného filozofa. Královna se mění z bezmezně a nešťastně milující manželky v nenávistnou, chlípnu a pijanskou flundru, z ovečky ve vlčici. Mortimer se mění z knihomola a krasořečnického intelektuála v bezohledného, cynického vraha, ale i v býka. Ty, kdož ho do té role povolali, ostatně předem upozornili na možnost těchto proměn, na to, co z lidí dokáže udělat moc.

K těmto proměnám mají Marlowovy-Brechtovy-Feuchtwangerovy postavy přímo nedožrnutou plochu, nedohledný časový prostor plných devatenácti let! Vědci nás učí nepřeceňovat čas v dramatech alžbětinců: zachází se s ním tak velkoryse, že s logickými měřítky většinou nevystačíme. Přesto se nabízí srovnání, jemuž se ostatně stejně nelze vyhnout, srovnání se Shakespearovým Králem Richardem Druhým, který v těsném časovém sledu a se zmíněnou laxností na Eduarda v nejednom bodě navazuje: V Richardovi Druhém se vše odehrává v rozpětí pouhých dvou let, posledních dvou let Richardova života, a o proměně, natož proměnách, nemůže být řeči: je to soustředěná studie o vrtkavosti krále, jenž si zamlouval být režisérem i hlavním představitelem v dramatech svého pádu a poskytnout tak velkolepou teatrální podívanou jak svým dějinným spoluhercům, tak zvláště budoucnosti, historii.

Pro poznání principu Života Eduarda II. i jeho adaptace je důležité číslo dvě. Zřetelně dvoudílná je stavba. (První díl zahrnuje 13 let, následuje čtyřletá přerývka, druhý díl — historie pádu — se odehrává ve dvou posledních letech Eduardových.) V každém z obou dílů je rozlehlá bitevní scéna (přesněji: jsou to okrajově bitevní výjevy), bitva u Killingsworthu na konci první půle je

triumfem Eduardovým, bitva u Hastingsu na počátku druhé půle počátkem Eduardova konce. V každém z obou dílů je i jedno obšírné „putování“ podle hesla „utahat k smrti“: nic nevádí, že nedobrovolné putování milce Gavestona trvá dva dny a neméně brutální putování Eduardovo dva roky! V Marlowově předloze byl „princip dvě“ ještě znásoben dvojím vypovězením Gavestonovým a dvěma Eduardovými milci (druhým byl Spencer). Brechtův eliminační zásah tu je šťastný: kontura hry se zpevnila, příběh není zbytečně zašmodrcháván.

Pozadí těchto všech dějů je jen jedno: je jím občanská válka, dlouholetý rozvrat země způsobený na počátku titěrnou svévolí. Jako by hrou trvale pochodovaly oddíly, nikoli ovšem v hrdinském lesku, nýbrž kdesi na periférii bitev a šarváték, v močálech a vřesovištích, v rozervání a vrávorání.

V německých souvislostech má hra ve svém principu předchůdce v Büchnerovi a Grabbovi. Považuje se za zřetelný náběh k Brechtovu epickému divadlu — dosti dlouho před jeho první teoretickou formulací. Je tu však jiný vztah, který by Brecht byl patrně popíral, který je však zdůrazňován historickým odstupem. Je to vztah k expresionismu. Jeho korunným svědectvím je jazyk, jeho metaforičnost, jeho brutalita (svět zvířat!), jeho zadýchanost i explozivnost, jeho poetické násilnictví. Uvědomme si, že Eduardovi předcházeli lyricky brutální Baal, který už dnes figuruje mezi vrcholnými expresionistickými dramaty, že mu předcházela časová hra takřka militantního expresionismu *Bubny v noci*, jehož transparent „Nečumte tak romanticky!“ se post-expresionismu nijak nevymyká, že mu předcházela hra *V džungli měst*, „hra pro hru“, charakterizovaná jako ukázka prae-absurdní dramatiky a inspirovaná naivní exotikou, Rimbaudovým *Pobytem v pekle* i iracionálností vztahů dvou hlavních protagonistů, spjatá však pevnějšími jazykovými svorkami s expresionistickým desíti-

letím (bez jeho odpuzujících exaltovaností a exhibicionismů).

(Uvědomme si v této souvislosti také, že Marlowův Eduard II. byl uveden 25. 1. 1922 na scéně pražského Národního divadla. Hru přeložil Otokar Fischer a dramaturgicky ji upravil i režisoval K. H. Hilar, tedy osobnost, kolem níž se úvahy o tzv. českém jevištním expresionismu točí snad nejčastěji. Tento termín se ostatně ozýval i v souvislosti s touto inscenací.)

Většina her, které Brecht napsal po raném Eduardovi II., je přímo opředena souvislostmi s velecty jiných děl. Žádný expresivní „přetlak nitra“, nýbrž zkoumavé prohlížení toho, co už tu je, obeznamování se, skryté či zjevné citace, polemiky, odrazné můstky, paralely, převrstvování akcentů, převrácení naruby atd. Na námitky hnidopichů, ne-li na přímá nařčení z plagiátu znal Brecht bryskní odpověď: „Shakespeare byl taky zloděj.“

Muž jako muž, následující těsně po Eduardovi, vyvolává u znalců odkazy ke Kiplingovi a Pirandellovi, jazyk však dosud čerpá ze „šťavnaté strohosti“ expresionistických dramatiků, aniž je bezděčnou parodií; a fantazie přestávkové „mezihry pro foyer“ je z rodu „surrealismu“ bývalého expresionisty Ivana Golla! Vztah Krejcarové opery ke Gayově předloze i „výpůjčky“ z Villona v této hře jsou obecně známá a mnohokrát i horkokrevně přetřásaná fakta, didaktické hry z počátku třicátých let se opírají zhusta o orientální předlohy či schémata, Přitakávác např. o japonskou nó-hru *Taniko*, Horáti a Kuriáti přebírají naproti tomu látku z římského *Livia*, Svatá Johanka z jatek vydatně čerpá z románů Uptona Sinclaire, Matka je přímo označena jako hra „podle románu Maxima Gorkého“, Kulatolebí a špičatoletí vzešli z adaptace Shakespearovy hry *Věta za vetu* (= *Půjčka za oplátku*) a na jejich

dvou verzích se dá příkladně sledovat proces přechodu od adaptace ke hře původní, Pušky paní Carrarové vznikly „s použitím nápadu“ irského dramatika J. M. Synge (spojitost je tu nepatrná — dosud zcela nedoložená, ale lákavá je hypotéza o vztahu k námětu Čapkovy Matky: obě hry vznikaly souběžně!), v genealogii Matky Kuráže dominuje Grimmelshausen, ale nechybí tam ani české dotyky, hra Pan Puntila a jeho sluha Matti vychází z povídek i ze scénického rozvržení finské spisovatelky Helly Wuolijoki (R. Grimm naznačuje i možnost ovlivnění Gorkého povídkou Principál), v Zadržitelném vzestupu Artura Uie, k němuž dodala půdorys soudobá historie, jsou přímé souvislosti se Shakespearovým Caesarem a Richardem III. i s Goethovým Faustem, Švejk za druhé světové války přebírá z Haška nejen detaily, anekdoty, tedy jazykové prvky, a impozantní obrysy ústřední postavy, nýbrž vlastně celý půdorys (nehaškovské jsou toliko rýmované mezihry Hitlera a spol. „ve vyšších sférách“), Kavkazský křídový kruh vychází opět z impulzů Orientu, zprostředkovaných mimo jiné Klabundem, Dny Komuny jsou „protinávřhem“ ke hře Nordahla Griega Porážka atakdál atakdál.

■

V posledních měsících svého amerického exilu začal se Brecht zabývat adaptací *Sofoklovy Antigony*. Existuje dokonce přesný údaj o tom, kdy hra vznikala: mezi 30. březnem a 12. prosincem 1947. Podobné údaje bývají u Brechta dosti relativní, jisté však je, že záměr hry vznikl v časech těsně poválečných rekapitulací, kdy bezprostřední tlak pomínil a začalo se hledat „to obecné“, „to všelidské“. A jisté je, že Brecht dokončoval Antigonu po návratu do Evropy ve Švýcarsku, a to s přímou vyhlídkou na její uvedení. Už 16. prosince 1947 nalézáme v jeho pracovním deníku malé resumé: „Nalézám švábské intonace

a gymnaziální latinské konstrukce a jsem jako doma. I něco hegelovského tu kolem krouží.“ Antická tradice hrála v Brechtově díle důraznou roli od samých začátků. Sedmnáctiletý gymnazista použil školní kompozice na téma „Dulce et decorum est pro patria mori“ k útoku proti účelové propagandě. Psal se však rok 1915 a spíše než Horatius to odneslo válčící Německo. Brechta málem stihl osud Ladislava Klímy, jenž byl kdysi pro podobnou provokaci proti c. a k. Rakousku vyloučen ze všech středních škol v Cislajtánii. Horatius od té doby provází Brechta trvale až po pozdní Elegie z Buckowa. Jeden z prvních jeho dramatických pokusů (Hannibal podle Grabbeho) i jeden z posledních (Coriolanus podle Shakespeara) doplňovala četba Plutarcha a Livia. Dlouhá léta zaměstnávala Brechta postava Julia Caesara a stejně i početné prameny o jeho životě, prameny římské i německé. Antický chór i chór u Brechta stojí sice v závislosti nejednou nepřímo úměrné, ale v souvislosti bezprostřední. Umělecké dílo jakožto „exemplum“ je pojetí stejně tak brechtovské jako antické: naučné básně Lucretiovy mu byly vzorem při pozdním přerušném pokusu o přebásnění Komunistického manifestu do hexametru. Kromě úvah o chóru a poněkud abstraktně vymezeném terci antiaristotelovském, kromě znalosti před-sokratovských myslitelů (zvláště Hérakleita a Empedokla) převládá spíš vliv antiky římské. Jisté se bude jednou dokazovat, že „Brechtův Řím“ je kategorie stejně svérázná jako jeho gangsterská Amerika či jeho svět exotický a orientální, ale to nic nemění na přímosti a trvalosti této inspirace. Je zaznamenáno, že Brechtova příruční knihovna, kterou měl vposled u svého lůžka, obsahovala pouze 56 knížek. Z toho je 16 titulů antických! Ve velké knihovně jsou pak téměř komplety antických autorů, a to většinou — typicky! — ve starých německých překladech, u římských autorů nadto většinou i s originály. Řecký pramen, jímž je Sofoklova Antigona, je

tedy v souvislostech díla výjimkou. Podnět byl jasně válečný: protifašistický boj a odboj. „Argos bude Stalingradem dneška,“ skicoval si Brecht zprvu. A tento jednoznačně aktualizací, bezprostředně retrospektivní cíl přímo demonstuje i první prolog napsaný pro uvedení v Churu roku 1948. Je zasazen do posledních válečných týdnů 1945 do Berlína a nechává otevřenou otázku, zdali některá ze sester půjde uříznout bratra oběšeného na řeznickém háku a uvrhne tím sebe i sestru do zkázy, nebo zda ho zapře. Je tu ještě i druhé „otevření“ prologu: K čemu použije sestra nože, který má v ruce? Proti esesákovi? — Brecht záhy rozpoznal, že takovýto prolog neotvírá, nýbrž omezuje, že je to jenom bod namísto prostoru, a pro další inscenaci v Greizu 1951 napsal prolog nový, v němž vymýtil okatou přímočarost ideologizování a po věcné informaci se spokojil střídou, ale mnohem účinnější výzvou k divákům, aby zkoumali, zdali sami v sobě nenaleznou stopy podobných činů v nedávné minulosti, připouštěje zároveň, že třeba nic podobného nenajdou. Bližší zkoumání Brechtovy adaptátorské práce na Antigone vede ke zjištění malého zázraku a velkého kouzelnictví. Zásah do výkladu fabule i hry vůbec je velmi hluboký, stejně tak i zásah do textu, jímž je Hölderlinův slavný překlad Sofoklovy Antigony. Hans-Joachim Bunge vypočetl, že 19,5 % veršů je přejato z Hölderlinova překladu doslovně, 12,6 % téměř doslovně, jen s malými změnami. Zbyla tedy z celé skladby nedotčena přinejmenším jen třetina, vše ostatní je Brecht (s výjimkou několika míst, do nichž se neznatelně proluly úlomky Pindarovy První pythické ódy, rovněž v Hölderlinově překladu, a úryvky z dodatků ke Goethovu Západovýchodnímu dívánu). Technika montáže je u Brechta tentokrát tak brilantní, že hledání „švů“ je téměř beznadějně. Hölderlinův pološleně geniální jazyk — plný archaismů, zvláště v syntaxi, pocitovaných jako nádherné slovní evoluce —

tu sehrál roli prvotní i trvalé inspirace, a to dokonce tak důkladně, že není nadsázkou tvrdit, že jazyk pasáží autenticky zbásněných Brechtem je místy o zdání archaičtější než samotný jazyk Hölderlinův! Německá syntax je tu napínána na skřípec svých možností a ukazuje se, že tyto možnosti jsou až exhibičně bohaté. Naprosto volný Brechtův verš — *gestický* v nejširším a nejrozmanitějším slova smyslu, tj. mající platnost gesta i nutící ke gestu, nabitý latentní gestičností i vystřelující impulsy do minulosti a budoucnosti, ztotožňující mluvení s jednáním — plyne v trvalé proměnlivosti mezi slabou inklinací k blankversu na jedné straně a k hexametriu na straně druhé a s „prosakováním“ složitějších antických metrických půdorysů v chórech.

Všimněme si, že už v úvaze o tom, co ho vlastně přivedlo k adaptaci Antigony, jmenuje Brecht vedle „jisté látkové aktuálnosti“ jako druhou pohnutku „formálně zajímavé úkoly“. Třetí a další popudy nejmenuje. Přitom konstatuje, že aktuální analogie, byť „překvapivě silné“, se záhy jevily „spíš jako nevýhoda“. Stala se tedy z ideové konfrontace záležitost veskrze artistní? (To je Brechtovo slovo.) Nikterak. Výsledkem není jen nepostižitelně „nové přečtení“ starého textu, ale jeho nový myšlenkový tvar, podivuhodně však zachovávající, ctící původní tektoniku díla. Rytmičká mocnost Hölderlinova překladu byla nazvána „mezním případem jazyka“ (Paul Rilla). Stejně tak bylo Brechtovo zpracování nazváno „mezním případem mezi adaptacemi klasických děl“ (Peter Witzmann), jak je ostatně už dáno třemi jmény v titulu a podtitulu hry.

Priorita jazyka však téměř netlumí význam. (Téměř!) Mysteriózní „božské řízení“ běhu událostí neznatelně mizí. Dynastická válka a všechna zvěrstva, která jsou prostě důsledkem neodvratného prokletí, jež pronásleduje oidipovský rod za nesmytelnou vinu soužití syna s matkou — to vše se vytrácí, aniž to pocítujeme jako násil-

nost na dědém arcidíle. Veskrze novodobé pojetí loupežné války Théb s Argem o železnou rudu, kterou mají Argejští, ale již by se rádi zmocnili Thébané, se jeví jako samozřejmost, nenaroubovaná starému textu. Neznatelným procesem se ze slepého věstce Teiresia stal chytrý chlapík, vidoucí na základě informací pouhého chlapce, který ho vede. Jeho věštění není tedy božský dar, ale bystrozrak dokonce i psychologický. Jako by Brecht jen „mimocho-dem“ odhrnoval mýtické a mytologické mlhy starého příběhu a vydolovával vlastní historické jádro, vlastní skutkovou podstatu, která má dnešní platnost. Při tom však dochází k velmi jemným, ale podstatným změnám: Antigona náhle uvádí vlastní politické argumenty. Příbuzenské svazky a ritus se vytratily. Rafinovanými přesuny v textu dokázal Brecht zdůvodnit konečný obrat Kreontův nikoli jako důsledek věštby Teiresiovy, nýbrž jako rozhodnutí, k němuž byl dohnán tlakem politických událostí. Pochopil, že nemůže vést válku na dvě strany: proti vnějšmu i vnitřnímu nepříteli. Pochopil, že poměr sil se zrcadlí už i přímo ve vládnoucí špičce: Polyneikes, Haimon a především Antigona stojí náhle na straně těch nejnižších. Poslední nadějí je Kreontovi ještě syn Megareus. Když dochází zpráva i o jeho smrti, vše v rychlém tempu končí. Motiv sebevraždy Kreontovy manželky Euridiky Brecht vypouští: ruší by spád tragédie a byl by jen epizodickou variací těsně před koncem. Vedle příběhu Antigony, jejího odhodlání i strachu před smrtí, její síly i slabosti, a jejího konečného prozření, probíhá tu tedy i „příběh“ o rozpadu dynastie vládnoucího rodu. Jeho jednotlivé fáze jsou zachyceny lapidárně, ale zřetelně. Pracovní poznámka Brechtova tento proces uzavírá takto: „Místo aby násilí drželo síly pohromadě, rozpolcuje je; elementární lidství, přespříliš utlačené, exploduje. A vše je rozmetáno a zničeno.“ Při těchto úvahách a transakcích s textem Brecht jistěže musil řádně rozebrat i funkci chóru, tj.

sboru starců či snad lépe: starších (neobsadil je ostatně ani starými herci, řka, že ani moudrost ani poezie nebývá znakem starců). Chór u Sofokla i u Brechta komentuje i hraje s sebou. Komentář, který je v řecké předloze velmi vzdálen ději a pohybuje se v mnohovýznamných a s těžší srozumitelných mytologických oblastech, Brecht přiblížil fabuli, používaje zhusta stavebných prvků z Hölderlinova jazyka. Funkci chóru jako jakési miniaturní státní rady, víceméně jako sboru zástupců lidu, pojal Brecht ve smyslu 20. století: sbor radí, ale váhavě; doporučuje, ale nerozhoduje; je pln moudrosti i soucitu, ale neschopen činu. Proto „starci“ posléze pasivně odcházejí za Kreontem vstříc zkáze, která stihne město i je.

Použil-li Brecht ve svém komentáři k úpravě Antigony termínu „proracionalizování“, poněkud tím mate a zastírá stopy: artistní jazyk nedovolil chladně vytrhávat kořínky. V pracovním záznamu, už citovaném, je to komentováno přijatelněji: „Co se tkne dramaturgického přístupu, eliminuje se ‚osudovost‘ takřkajíc sama sebou, trvale. Z bohů zůstává místní lidový světec: bůh radosti. Krok za krokem se při pokračujícím zpracovávání scén vynořuje z ideologické mlhy vysoce realistická lidová legenda.“ Tento dialektický, to jest urputný, přehodnocovací proces je zachycen i v náčrtu básně „Antigona“ z pozůstatosti:

*vystup ze šera, jdi
nějakou dobu před námi
laskavá, lehkým krokem
tě, jež se pevně rozhodla, strašlivá
strašlivým.
odvrácená, vim
jak ses bála smrti, ale
víc ještě ses bála
žít nedůstojně.
a mocným jsi neodpouštěla
nic a nesmiřovala ses*

*s pomatenci, aniž jsi kdy
zapomněla na potupu, a nad zločinem
jim nerostla tráva.
salut!*

Svým zpracováním Antigony octl se Brecht v mocném a stále narůstajícím zástupu překladatelů, upravovatelů, adaptátorů a „přebásňovatelů“ tohoto nesmrtelného díla. V záhlaví Cocteauovy úpravy stojí Barrèsův výrok: „Oplakávám Antigonu a přihlížím jejímu zániku. To proto, že nejsem básník. Ať se Antigony ujmou básníci. V tom spočívá blahodárná role těchto amorálních bytostí.“ Anouilh se ujal Antigony na první pohled velmi vehementně: odstranil chór a vůbec všecko mytologii, vše božské; jako jediný komentátor a „aranžér“ děje je tu Mluvčí; osud se rovná nataženému soukolí hodin; dialog není prost žertů a hantýrky (zvláště policejní), která odpovídá 20. století. Cestou krajní prozaizace, nejen ve formálním smyslu, dochází tak Anouilh až k neutralizaci příběhu. Ostatně první scénická poznámka zní: „Neutrální scéna.“ Nezapomeneme také na rok premiéry: 1942 v okupované Paříži!

Cocteauova adaptace napsaná dvacet let před Anouilhovou je přesně charakterizována v úvodní poznámce: „Řecko fotografované z letadla...“ Text je vskutku jen „přelétnut“. Je to nejsevěřenější ze všech úprav Antigony, navíc se představiteli chóru předpisuje ještě velmi hlasitá a rychlá mluva! Toto zpracování počítá s teatrální, ba přímo choreografickou účinností a je promyšlené i výtvarně. Účin je — jedním slovem — poetický. Odpovídá tak jistě záměru. Hasencleverova Antigona je protiválečné expresionistické drama, chór se rozpadl v početný a rozrůzněný zástup (je to nejzaldněnější z Antigony), řecká mytologie se vytratila a zčásti ji nahradilo křesťanské pojmosloví: vina, obět, trest, lítost. Rozbití antických veršových půdorysů není zcela vzdáleno Brechtovu principu, maxi-

mální počet vykřičníků už však jen vnějškově avizuje to, co je uvnitř: vytržení až extatické, city silné vzduté (a někdy až duté), přednost se dává abstraktní vyzývavosti před hmatatelnou realitou či historičností (stálo by za to porovnat Hasencleverovu Antigonu i Antigony jiné s Brechtovou z hlediska rekvizit!) — vše věrně, ale i perfektně, v duchu náročné literární vlny dosahující roku 1917, kdy byla tato adaptace uvedena, svého druhého vrcholu.

Po tomto malém exkursu vystupuje jen ještě zřetelněji, že Brechtovým hlavním inspirátorem byl Friedrich Hölderlin, jenž praví v Poznámkách k Antigone, které Brechta (což dosud nebylo zdůrazněno) fascinovaly zřejmě neméně než jazyk překladu: „Způsob průběhu v Antigone je týž jako za vzpoury...“ Místo slova „průběh“ si můžeme dosadit termín modernější: pohyb myšlenky... K radikálnosti Brechtova přehodnocení a k jeho zásahům ho ostatně vybědl rovněž Hölderlin, když v odpovědi na Kreontovu otázku, jak že se Antigona mohla opovážit přestoupit jeho zákaz rovnající se božskému zákonu, podtrhuje Antigono: „*Můj* Zeus neřekl mi nic...“

Ve chvíli, kdy se Brechtovi v Berlíně, v jeho tehdejší „východní zóně“, jak se říkávalo před ustavením Německé demokratické republiky, dostalo divadla, v jehož čele stanula oficiálně jeho žena herečka Helena Weigelová a jehož „uměleckým poradcem“, ve skutečnosti však duchovním otcem, šéfdramaturgem i šéfrežisérem byl Brecht sám, nastaly mu starosti, které s sebou přináší každý „divadelní provoz“. Ačkoliv Berliner Ensemble (jak byl soubor strídme a přesně nazván) nebyl sešněrován povinností vyprodukovat za sezónu předem daný počet premiér, ačkoliv se tam některé inscenace zkoušely až fantasticky a přímo ideálně dlouho, prostě

do úplné perfektnosti, a ačkoliv tak toto divadlo patřilo k nemnohým na světě, které se těší výhodě finančně zajištěného dlouhodobého experimentování, přece jen se musila jeho vůdčí hlava starat o veletucet věcí, které souvisejí s „institucí“ a „aparát“ jménem divadlo, především ovšem o skladbu a rozvržení repertoáru, o režisérský, herecký, výtvarnický, hudební, technický, administrativní a jiný ansámb. Nadto bylo toto divadlo od začátku obklopeno až nepřehledně hustým zástupem spolupracovníků či sympatizantů, ať už to byli režijní asistenti, dramaturgové a lektorů nebo prostě mladí, zdravě zvědaví umělci, kteří chtěli „být u toho“, kteří chtěli bezprostředně nahlédnout do dílny, jež si záhy získala věhlas ojedinělosti. Hemžilo se tam tedy Brechtovými žáky i „žáky“ — jako v dílnách středověkých malířských mistrů. Individuální tvůrčí akt byl vskutku nahrazován kolektivním tvůrčím procesem — tak jak to Brecht definoval v doslovu k *Antigoně*.

Dramaturgii nového divadla byl dán do vínku vzácný dar: jeho „šéf“ měl kufr plný rukopisů her, které vznikaly od roku 1932 a nebyly buď vůbec jevištně vyzkoušeny, nebo jen před německým publikem a často v poloochotnických podmínkách. Kromě textů her (Brecht je prý přivezl z Ameriky na mikrofilmu) tu ovšem byly i nesčetné náčrty, fragmenty nebo prostě záměry. Neboť Brecht vždy oplýval obrovskou pracovitostí i nápaditostí.

V letech exilu se nad tisíci stránkami rukopisů jeho her vyhraňovaly i Brechtovy praktické, tedy inscenátorské, režisérské aspirace. Divadlo s tak vzácným rezervoárem původních dramatických textů i se spoustou ochotných a schopných spolupracovníků jistěže vědělo, že nemůže stavět repertoár jen a jen na pracích svého mistra. Brechtovým primárním dramaturgickým záměrem bylo provětrat německou tradici a ukázat na základě děl německé klasiky „německou mizérii“, tedy prabuňky toho všeho, co se posléze

tak hrůzně ztělesnilo v hitlerovském fašismu. První jádro německé mizérie viděl Brecht ve výchově mládeže, ve školství: i nasadil Domácího učitele podle Jacoba Reinholda Lenze, autora *Sturmu a Drangu*, a předvedl tam hned na několika exemplářích nadřazené vrchnosti a na exemplárním exempláři podřazeného podučitele všecku servilní bídu tohoto stavu. Za druhý terč si vzal patolízalství a úplatnost německé justice: i nasadil Kleistův *Rozbitý džbán*. A do třetice šel k prototypu německé dramatické klasiky, jež již hodnoty tonou většinou v oblacích kadidla. S bystrozrakem i ostrovtipem, které ho vždy vyznačovaly, zvolil však nikoli *Fausta*, nýbrž mnohem syrovějšího, „kostrbatějšího“, tedy významově ostřejšího, „epičtějšího“ Goethova *Urfausta*. Nedal se „zastrašit klasičností“, onou „falešnou velikostí“, „povrchným, dekadentním, šosáckým pojmáním klasičností“, usiloval o „životné, lidské provedení“. Akcentoval významové uzly, které se obvykle „přehrávají“, a vyzvedl zvláště „obdivuhodný Goethův humor“. Kritika nebyla příliš nadšena tím, jak Brecht a jeho žáci zacházejí s tzv. kulturním dědictvím, s „poklady německé národní kultury“. Úpravy *Rozbitého džbánu* ani *Urfausta* zřejmě však nepřesáhly meze běžných přesunů, škrtnů a retuší. Dá se tak soudit nejen podle toho, že Brecht se tyto úpravy nikdy nesnažil otisknout, ale i podle toho, že recenzenti se rozhořčovali spíše nad režijními postupy a o „nemístných“ adaptátorských zásazích se nezmiňují.

Zato text *Domácího učitele*, spjatý se svérázným režijním záměrem, počítal Brecht od začátku víceméně za své „duchovní vlastnictví“ (tento termín by Brecht ovšem nikdy nevyslovil, leda v řádných uvozovkách!), zařadil jej dokonce jako číslo 35 do řady svých *Pokusů* a věnoval mu mimořádnou pozornost v knize *Divadelní práce*,

jíž brechtovský kolektiv podrobně dokumentoval práci na šesti inscenacích *Berliner Ensemble*. Začneme od konce, totiž ohlasem, s nímž se toto představení setkalo u oficiální kritiky: hře se vytýkalo, že je negativní. Brechta tento odsudek vyprovokoval k odpovědi, v níž kromě přesnosti nechýbí ani spodní tón ironie. „... *Berliner Ensemble* zastával názor, že hra, která zahrnuje tři portréty kantorů (...) a tři portréty studentů, kteří se kantory chtějí stát (...), a to z doby, kdy německé měšťáctvo budovalo svůj vyučovací systém, podává podnětný satirický obraz této části německé mizérie. Představení mohlo být klidně hodnoceno jako příspěvek k velké školské reformě, která se v NDR právě provádí. Satira se obvykle vzdává toho, aby proti typu, který zesměšňuje, postavila typ příkladný; ukazují to díla jako *Tartuffe*, *Don Quijote*, *Revizor*, *Candide*. Ve vypouklém zrcadle, který nastavuje, aby v nadsázce vyniklo to, proti čemu se má bojovat, by kladné typy neušly zkreslení. V *Domácím učiteli* je kladem hořký hněv na poměry nedůstojné školky, hněv na neoprávněné výsady a pokřivený způsob myšlení.“

Na druhé straně zaznamenejme, že představení, na němž se podílelo pět spolupracovníků a dva režiséři (Brecht — Neher) a které bylo nastudováno na 44 zkouškách u stolu a na 40 zkouškách jevištních (pomineme-li hudební, taneční, dekoráční a podobné „přídavné“ zkoušky), že toto představení dosáhlo věhlasu jednoho z nejdokonalějších. Jeho elegance se stala pojmem, stejně jako pohybová grációznost a hudebnost mluvy. Brechta samotného podnítila práce na této hře k řadě precízních formulací, z nichž zvláště „mikroesej“ o poetičnosti a artistnosti měl ve své době objevný význam a měl by patřit k desateru každého divadla, které má ctížádost větší než toliko produkovat představení. Surové vyústění hry ve scénu, kdy hrdina nevidí jiné východiško nežli kastrovat sebe sama (předznamenané už kdysi ve hře *Muž jako muž*), není v rozporu s tě-

mito pojmy. Ba zdá se, že právě toto nelidské podobenství, které v sobě obsahuje možnosti pustého naturalismu, expresivních excesů i „divadla krutosti“, se blahodárným paradoxem projevílo, podle zákona kontrastu, v celé hře; v invenci inscenátorů i herců, v obrazném potenciálu (scéna dlouhého sněžení, která následuje po sebekastraci!) i v práci s rekvizitami. Vrcholná scéna, svým způsobem slavná, ponoukala ovšem i k zajímavým protinávřhům. Tak navrhl Max Frisch, aby obecenstvo bylo o samé podstatě hrůzného činu drženo co nejdéle v nejistotě a aby nezahalená pravda vyšla najevo teprve na samém konci komentářů tohoto skutku. Pozoruhodné je prohlášení inscenátorů, že k volbě hry je vedla snaha „prokřestit cestu Shakespearoví“ na německé jeviště, a to tím, že se sáhne k počátkům klasiky, tam, „kde je ještě realistická a zároveň poetická“. Zdůvodnění pokračuje: „Dosud neznámá idea látku; rozvíjejí se bujně do všech stran, v přirozeném nepořádku.“ A konečně: „Publikum je dosud ve velké diskusi; pisatel her dává a provokuje ideje...“

Cesta k volbě *Lenzovy hry* (uvedené poprvé bez valného ohlasu roku 1774) vedla u Brechta jistě i přes jeho oblíbeného Büchnera, který o *Lenzovi* napsal nedokončenou novelu. A zdá se, že Brecht v té době procházel oním důležitým intermezem, které se v životě autorů může opakovat i několikrát: konfrontoval své pokusy s klasikou. Brecht sáhl šťastnou rukou před olympanskou klasičkou, do období *Sturmu a Drangu*, kdy *Shakespeareovská „nespoutanost“* dosud kvasila. Citátově se vyrovnal dokonce s *Klopstockem* na straně jedné a s *Kantem* na straně druhé, přičemž okouzující „synkopy“, které vytěžil z *Klopstockova* setkání, dlužno klást nad poněkud snadné paradoxy vytěžené z *Kanta plus Lenze*. Dramaturgická iniciativa je tu nesporná, umělecký zisk veliký. To ukazuje zvláště časový odstup. Obírat se způsobem adaptace se v tomto případě nevyplatí; je prostě tak dalekosáhlý i tak

mikroskopický, že by vznikl jen sáhodlouhý a svou drobnopisností matoucí elaborát. Ani jednoznačné charakteristiky by se nám nevyplatily. Tragikomédie servilnosti? Historická reinterpretace? Hříčka s překvapivou pointou? Drastická hra v umném přitlumení? Nic z toho!

Hra překypuje chutí ze hry. A zná všechny odstíny ironie. „Není to Lenz, nýbrž Lenz plus Brecht,“ napsal Paul Rilla. „Při čemž ze shrnutí plyne stupňování: hra se dostává do roviny nové divadelní potence.“

Pro české divadlo je toto půvabné a odvážné dílko naneštěstí velice pozastřeno: je příliš německé. A to nikoli v triviálním slova smyslu věčných šovinistů, ale samým podhoubím, samou sterou spjatostí s německou společenskou i kulturní tradicí, sterými jemnostmi. Proto upoutali kdy českého dramaturga či režiséra, nastane volání po dalším adaptátorovi.

Běžné dramaturgické úpravě se nejvíc blíží Brechtovo zpracování rozhlasové hry Anny Seghersové *Proces s Johankou z Arku v Rouenu 1431*. Seghersovou ke hře inspiroval slavný němý film C. Th. Dreyera z roku 1928 a vydatně jí posloužilo studium historických dokumentů, především autentického latinského protokolu, z něhož některé pasáže byly do hry doslovně vmontovány. Tak vlastně Seghersová předznamenává éru zdivadelněných či zfilmovaných procesů, která se — souběžně s vlnou tzv. literatury faktu — rozmohla zvláště po roce 1945 a vrcholila na divadle Kipphardtovým *Procesem Oppenheimer* a Weissovým *Přelícením*.

Brecht, jemuž lakonický styl Anny Seghersové musil být po chuti, provedl několik přesunů a přeskupení, rozhojnil i rozšířil lidové výjevy, dialog místy po svém způsobu zdrsnil a rozkošatil a připsal (opíraje se o středověkou předlohu) několik popěvků. Hra zůstala hrou historickou.

A přestože jen málokterá věta předlohy zůstala netknutá, je to z Brechtových adaptací jistě ta „nejpietnější“.

Nabízí se srovnání s dvěma předchozími Brechtovými verzemi téhož námětu. Svátá Johanka z jatek (impulsem k ní bylo vypuknutí světové hospodářské krize 1929) okouzluje zvláště znalce a milovníky, kteří jsou s to vychutnat nejjemnější a nejskrytější narážky a polemiky, jimiž se tato hra, dlouho považovaná za knižní, přímo hemží. Těžko říci, bylo-li Brechtovým nejen prvotním, nýbrž i konečným záměrem odhalit pozadí typických finančních transakcí kapitalismu. Tento zřetel je jistě čitelný (motiv burzy!), figuruje tu však jako danost poněkud tajuplná. Odstup let dává vystoupit spíše jiným rysům: základní paralele dvou Johanek, sarkastické dovršenosti jednoho z bizarních motivů 20. let (Armáda spásy!), hře s formou a s formami a především emocionálnosti — vychutnejme v brechtovských souvislostech paradoxní půvaby toho slova! — tedy emocionálnosti hlavní postavy, jež právě v kontrastu s notoricky zdůrazňovanou tvrdostí, strohostí, ne-li krutostí této hry má až lyrickou něhu, vnitřní bohatost a jemnost nuancí. (Ostatně bez nuancí i lyriky zvláštního druhu není ani Johancin velkokapitalistický protihráč Mauler.) Vidění Simony Machardové, druhý Brechtův pokus o tento klasický námět, má proti Johance z jatek několik teoretických předností: historická paralela, tj. spjatost legendy s aktuálností, je provedena mnohem důsledněji (impulsem je vpád nacistů do Francie, její rozklad, první projevy kolaborace a její pád), manipulace krutého okolního světa je zjevnější, líbeznost hlavní postavy snad ještě jímavější. Přestože proti vzácně uváděné Sváté Johance z jatek jsou Vidění Simony Machardové vcelku trvale na světovém repertoáru, nedočkala se tato hra dosud jednoznačně průkazného uvedení. Je to na podiv zvláště proto, že je to vlastně jediná Brechtova hra, kde použil s obvyklou důsledností techniky snové

montáže, tak typické pro dramaturgiu 20. století, a že je tu tím dán předpoklad pro přímo exemplární teatralnost. Možná že háček tkví v tom, že pro hlavní postavu autor nejen předpisuje dětskou představitelku, ale že je to přímo předpoklad ústrojně prolnutý do všech jemností textu.

Ve srovnání s těmito dvěma reinterpretacemi vychází „Proces“ poněkud mdle. Snad i proto, že zjevný dobový impuls tentokrát chybí. Drama procesu je vedeno linií sice svrchovaně pevnou, ale snad až asketickou. A možná právě pro svou až odosobněnou historičnost přitahuje Brechtova adaptace předlohy Anny Seghersové režiséry zdaleka nejméně. Čeká možná ještě na dalšího upravovatele úpravy nebo na režiséra, který vytěží maximum z její téměř absolutní čistoty. Tento rys vynikne zvláště ve srovnání s rukopisem autorů jiných a pověstnějších „Johanek“, vedle Schillerova patosu, vedle Shawovy ironie, vedle Jeana Anouilhe, jenž působivě ovládá umění kontrastu drastické krutosti i humoru, či vedle sytých básnického Claudela.

Byť bychom připustili, že třetí Brechtův pokus o klasický námět Johanky z Arku je toliko setkání, nikoli (jako pokus první a druhý) utkání, vytváří nicméně v celku Brechtova díla ojedinělý trojúhelník, který je — minimálně — ojedinělou konfrontací. I časovou: 1930—1941—1952.

Brechtovu naturelu odpovídala nejvíc anglosaská dramatika i literatura (střed zájmu: alžbětinci), trvale ho přitahovala antika, impulsy slovanské a zvláště orientální byly vždy plodné. Stranou zájmu jako by stál románský svět. V Písni pisatele divadelních her je sice zmínka a poučení u mistrů španělského Zlatého věku, není však známo, že by Brecht byl měl kdy v úmyslu uvést dejme tomu Caldéróna či Lope de Vegu, aby bylo vidět, jakýma očima tyto mistry „čte“.

Minulo ho i koketování s *commedii dell' arte*, a je to až na podiv; je vyloučeno, že prošel nevášimavě vedle důsledných dramatických konstrukcí Pirandellových, doložit to však nelze. V pozdním Brechtově pokusu o „Turandot“ zbyl z Gozziho pouhý nápad.

I zbývá Brechtova adaptace Molièrova *Dona Juana* jako jediný hmatatelný doklad dotyku a styku s románským živlem. Brecht vychází z toho, že to je *komedie*, a nikdy na to nezapomíná — a už tím se liší od dvou třetin běžných úpravců. Brechtův Don Juan je prostě sběratel dívčích srdcí. V praxi není nijak zvláště zdatný, jeho intelekt rovná se erotickému rutinérství, jeho hlavní zbraní je nadřazené společenské postavení. Cílem je — další motýlek do sbírky. Tedy nikoli „polotragická“ postava, nýbrž komická: „sexuální velmoc“. Brecht mluví na okraj této adaptace o zásadách do „sociálně kritické výpovědi hry“. Pomíjí samozřejmě psychologizování (ačkoliv: nemohlo — v parodické rovině — ještě zesílit právě tu komediálnost?), odmítá zabývat se údajným hrdinovým „ateismem“, všechna minulostní démonologie této postavy je mu k smíchu.

Půdorys hry zůstal zachován, překlad je — jako vždy „u Brechtů“ — poněkud ostřejší, nevynechává se žádná příležitost k pointování, delší repliky se kouskují nebo stahují, ve stavbě, ve sledu scén se sem tam některé pasáže přesouvají. Potud by tato úprava nepřekračovala rámec „normy“. Jsou tu však připsány nové postavy, jimiž Brecht především posiluje lidový element hry: tři veslaři (vtipně pak nahrazují „oddíl“, jenž přepadně dona Carlose), kuchařka Serafina, ale i lékař Marphurius, jehož zařazení je zřejmě scénickým rozvedením miniaturní Molièrovy satirky na lékaře. Víc prostoru dostává vztah pán a sluha a dochází dokonce k výměně jejich šatů — možnost, již Molière nadhodil, ale hned nato zahodil. A don Juan dokonce Sganarellovi názorně předehrává, předvádí svůdcovské umě-

ní, dříve nežli je hodlá vyzkoušet na Angelice, dceři komturův, jež je rovněž postavou, kterou Brecht připsal. Tyto operace s textem jsou opět provedeny s perfektností, která dokonale zahazuje švy mezi překladem a připsaným textem. Nadto divadelní praktik Brecht přímo zavodí s divadelním praktikem Molièrem v navozování a využívání scénických možností. Výsledkem je text přímo nabitý teatralností.

Textu Molièrova Dona Juana bývá někdy vytýkán uvolněný sled scén: kolem ústřední postavy se prostě řadí výjevy. To by bylo mělo Brechta zdánlivě přimět k ještě většímu uvolnění, „zepičtění“. Brecht však kupodivu neepizuje, nýbrž dramaturizuje, tj. zpevňuje stavbu, akcentuje sled point, rozvíjí dramatické náznaky, don Juanovým skutečným protihráčem se stává Sganarelle. (V tom není Brecht nijak nový a rozhodně to neodpovídá termínu „ideologizace“, který se v této souvislosti uvádívá.) Půvabně komické vybroušení scén takzvaně lidových, např. s oběma rybářkami, dokládá, že Brechtův zájem o úlohu lidových mas v dějinách se promítl velmi šťastně i do nejdrobnějších výjevů s lidovými postavami, do jejich jazyka a humoru.

I dá se říci, že ojedinělý francouzský exkurs Bertolta Brechta (a skrze látku vlastně i španělský) neční sice nijak nápadně z dlouhé řady všemožných Don Juanů světové dramatické literatury (ba je celkem bez věhlasu), ve skutečnosti však je to práce umná a šťastná, dokonce rozverná, a vyjímá se dobře nejen vedle Molièra, ale i vedle Lorenza da Ponte, který napsal libreto k Mozartovu Donu Juanovi, vedle Byrona, Grabbeho, Puškina, Shawa a dalších. Co do vtipnosti s ní soutěží Don Juan aneb Lásky ke geometrii Maxe Frische, parafráze jistěže volnější, vlastně už to, čemu Brecht říká „protiprojekt“.

Z obdobných repertoárových úvah jako Don Juan vyplynulo jistě i zařazení hry o verbířském důstojníkovi *Bubny a trumpety* do repertoáru Berliner Ensemblu. Je to hra lidová v nejlepší a nejnáročnějším slova smyslu a škoda, že Brecht v předposledním roce svého života na její okraj nerozhajnil svou převýbornou stat o lidové hře, k níž ho kdysi ponoukla práce na Panu Puntilovi. Nešťastný irský herec a záhy zemřevší dramatik George Farquhar uvedl tuto hru poprvé roku 1706, v době, kdy po obrovité vlně alžbětinské dramatiky a po cromwellovské likvidaci divadla se formoval nový typ tzv. restaurační komedie. Farquhar jej definoval pro Brechta jistě velmi přitažlivě: „Zákony anglické komedie nespočívají na pravidlech Aristotela a jeho následovníků, nýbrž v parteru, na balkóně a na galerii.“ Blízkost tohoto typu k burlesce a vaudevillu byla rovněž přitažlivá, méně už její souvislost s klasickou operetou. V programu představení se výslovně hovořilo o zvyklosti oslovovat v komediích tohoto druhu přímo publikum, dostat je do „spoluhry“. Zdá se, že Brecht a jeho spolupracovníci velmi záhy našli šťastné výtvarné a hudební řešení pro tuto komedii. Výtvarně jim uhranuly elegantní a excelentní ocelorytiny z konce 18. a začátku 19. století, hudebně pak něžná hudba promenád i břeskná hudba vojenských parad. I není divu, že hned v první větě „návodu pro diváky“ je vyslovena naděje, že divákovi pro CO neunikne JAK.

Text je ovšem (jinak už ani být nemůže) zpracován s obvyklou důkladností. Kromě razantních škrtů a uvážlivých přesunů je tu opět připsáno několik vedlejších, ale nikoli nevýznamných postav, např. Lady Prudeová. „Odráždění“ pro některé songy našel Brecht přímo v předloze. Nejradičálnější zásah je přesunutí děje o 70 let: děj se tak odehrává v Anglii, která nebojuje v bezvýznamně šarvátkové dědické válce, nýbrž v koloniální válce proti mladé americké demokracii. A pro toto zámořské dobrodružství se

verbuje vskutku všemi metodami. Tímto přesunem si mohl Brecht po chuti posvětit na všechny strůjce loupežných a vykořisťovatelských válek, odhaluje jejich soukolí pohledem zdola, a nešetří sarkasmem: militarismus je věčný vděčný cíl. Komedie tím nedostala nižádný násilný punc, milostným alotriím to nic neubralo na dobrodružném kouzlu. Naopak: nejedna erotická reprika je o to peprnější: půvaby tzv. pichlavé komedie jsou přece právě v pichlavosti! Drze servírovaný vtip je i drze servírovanou pravdou.

Časově nikoli poslední, přesto však svou relativní dokončeností poslední Brechtovou adaptací, připravenou už pro závěrečné stadium práce, tj. pro jevištní ověřování, je *Coriolanus* podle Shakespeara. Zájem o alžbětince, na jehož počátku kdysi stál Marlowův Život Eduarda Druhého Anglického a jehož mezistadii byly nám dosud neznámé rozhlasové adaptace Hamleta a Macbetha (nemluvíme-li o shakespearovské inspiraci Kulatolebých a špičatolebých a o parodických cvičebních textech podle slavných shakespearovských motivů), tento zájem se na sklonku Brechtova života přímo zasekl do zmáhání úkolu velenáročního. Coriolanus má sice věhlas prvotřídního Shakespeara, ale pro svízele s lidovými scénami, pro nepřítomnost milostné zápletky i pro riskantně rozporné břímě nakládané tu titulní postavě se netěší úměrnému zájmu inscenátorů.

Brecht zaujala na hře nikoli tragédie velkého, leč humánními ctnostmi málo vybaveného jedinice, nýbrž úloha, jíž se tam dostává lidovým masám a jejich mluvčím, tj. oběma tribunům lidu, problém tedy, který ho zaměstnával od počátku třicátých let, a který souběžně řešil i ve své předposlední dokončené, za jeho života už neuvedené hře Dny Komuny. Traduje-li se někdy, že řešení, k němuž Brecht po nesnadných transak-

cích s textem dospěl, znamená další znesympaticnění titulní postavy (která kromě válečnické zdatnosti beztak už nevyniká přitažlivostí) a idealizaci lidových postav a zvláště obou tribunů, kteří u Shakespeara nejsou ani andělé, ani lidé zvláště moudří, tedy je to přinejmenším hrubě povrchní. Brechtovi šlo o *skutečné* proporce lidových mas v dějinách. „My, kdož chceme vypátrat všechno o plebejcích,“ praví se v nesmírně instruktivní stati Studium prvního výstupu Shakespeara Coriolana, což je velmi ojedinělý a důmyslný doklad o přístupu Brechta a jeho kolektivu ke studiu dramatického textu vůbec a Coriolana zvláště. Brecht zařadil plným právem tuto dialogickou stat do své Dialektiky na divadle, neboť je pravým opakem voluntaristického postupu; demonstruje vskutku dialektické rozmontování textu a vyvažování názorů, je to skutečné myšlení *v trvalém pohybu*.

V pozvolném procesu došli Brecht a jeho spolupracovníci k zjištění, že právě zobrazení lidových postav patří z dnešní perspektivy ke slabším Shakespeareova textu. I přibral si Brecht a jeho sbor na pomoc Shakespeareovy prameny, tj. Livia a Plutarcha, a svědomitě hledali, jak tuto složku obohatit, prohloubit. Patrně se to i v této ne definitivní verzi zhruba podařilo, neboť hra už opravdu není — jako u Shakespeara — hrou jednoosou, hrou o velkém, apriori nesympatickém jedinci, nýbrž skutečnou tragédií, v níž titulní postava dostala protiváhu v reprezentantech lidu. Tím došlo k podstatnému posunu v ústrojenství hry, přičemž zásahy do vlastního příběhu jsou vcelku nepatrné, celé pasáže zůstávají nezměněny a sledují text v překladu, o němž se praví, že je výhradně Brechtův. Tzv. lidové pasáže patří v tomto zpracování k rovnomocné složce hry, není to už víceméně abstraktní chór z dřívějších let, ale shluk lidí z masa a krve, nadšený i naivní, zbabělý i odhodlaný. Stejně tak oba tribunové lidu nejsou nalakováni na růžovo, jak se tvrdívá, nýbrž jsou sympatičtí i svou

nerozhodností a vůdcovskou nezkušeností, ale zůstaly v nich ze Shakespeara i rysy demagogie a proradnosti. Zmizelo toliko zjevné intrikánství. V průběhu tohoto přesunu silokřivek i magnetických pólů dostala i postava Coriolanova rysy, které ho zlidšťují: pohrdá sice lidem, ale pohrdá stejně i formalitami, je nezřízeně bezuzdný, ale i bezuzdně upřímný...

Napětí mezi patricijí a plebejci trvá vlastně v kolísavé míře od začátku až do slavné řeči Coriolanovy matky v závěru. Právě v této řeči objevil Brecht se svým týmem po jejím dialektickém „oklepání“ háček hry. To, že je slabší, než bývá u Shakespeareových velkých monologů zvykem, poznaly už v minulosti představitelky matky a nahrazovaly to po svém. Brecht položil otázku, není-li monolog slabý záměrně. Nerozhodly-li jiné pohnutky než jen citové, než jen vztah syna k matce. I zasáhl Brecht silně do této řeči, zbavil ji žaluplných proseb a přidal jí argumentů, z nichž rozhodující je ten, že hrdina Marcius není ve „svém“ Římě už obáván, nýbrž nenáviděn. Tato skutečnost a vlastně už i zpráva o sjednocení patricijů s plebejci — — — to jsou fakta, která přiměla Marcia s vojskem Volsků odtáhnout. Závěrečný obraz (zasedání senátu) však opět naznačuje růst rozporů: Menenioví není ani dovoleno dokončit větu, v níž hodlal navrhnout, aby Marcius byl po své smrti oslaven jak se na hrdinu sluší, velmi střízlivá prosba Marciovy rodiny, opírající se o tradici, že pozůstali směji nosit delší dobu smutek, je stroze odmítnuta a senát se zabývá dále svými denními záležitostmi. Tato tvrdost není tečkou smíru, nýbrž trojtečkou dalšího jitrění. Lakoničnost tohoto konce, který Brecht celý připsal, není tedy tak jednoznačná, jak se některým badatelům zdá. Šťastným zásahem zmizel typicky shakespearovský závěrečný „efekt“, kdy dosavadní nepřítel, tj. Aufidius, velí vypravit Marciovi důstojný pohřeb. Kolo dějin se otočilo, nahore jsou ti, co byli dole, běh světa jde nelítostně dál.

DOSLOV

Fakt, že Brecht sice text Coriolana připravil zhruba do stadia, v němž mohl jít do prvních zkoušek, že jej potom však opustil a nechal až do smrti, tedy tři roky netknutý, mohl být způsoben vnějšími okolnostmi, tj. změnami v repertoárové skladbě, netušenými těžkostmi v obsazení atd. Musíme ovšem vzít v počet i možnost, že Brecht byl nespokojen se stavem textu, o němž ostatně prohlásil, že je to „obrovské téma ještě na dlouhou dobu“. Na jedné straně lid, mocný, pozitivní, ale i váhavý a přizpůsobivý, na druhé straně veliký jedinec, jednostranně válečnický nadaný, ale ahumánní a asociální: jazýček těchto vah se ustaluje věru obtížně...

Jak známo, mají Shakespaerovy hry s antickými náměty aktuální politická východiska a zhusta i aktuální aspirace. Pohnutkou Coriolana byla zřejmě selská povstání, která vznikala roku 1607 a byla šlechtou tvrdě potlačena. Latentním cílem bylo rozjitřovat tyto otázky, které „visely ve vzduchu“. Lid to neodnášel tak zle, jak se traduje. Už Goethe postřehl dvojnásobný fakt, že vlastně celým Coriolanem se vine nit zloby, že „lidové masy nechtějí uznat přednosti lepších“. Heine poznamenává, že Shakespeare v této hře „jako vždy prokázal krajní nestrannost“. Pravdu má aristokrat i lid.

Brecht si zvolil Coriolana k adaptaci v letech 1951—52. Jeho úvahy se zprvu točily kolem uražené pýchy, aby v červenci 1952 dorazily k této fixaci: „Silný jedinec vydírá společnost svou nepostradatelností. To je tragédie pro společnost. Ztrácí 1. tuto individualitu, 2. musí vynaložit značné prostředky ke své obraně. Ale především je to tragédie tohoto jedince, který se neprávem považuje za nepostradatelného...“ Zdá se, že toto bylo přijato jako východisko, vše ostatní by se bylo dostavilo „na pochodu“ (jak o tom ostatně svědčí záznam debaty o prvním výstupu). Není vyloučeno, že k Brechtovým pochybnostem o schůdnosti úpravy a k přerušení prací přispěly berlínské události roku 1953: bez-

prostřední společenská zkušenost nutila k novému promyšlení a — hypotéza jistě — k odstupu. Když se deset let poté ujali Brechtovi žáci znovu práce na Coriolanovi, vypracovali nezapomenutelně především bitevní scénu, jejíž řešení (i textové dovršení) ponechal Brecht otevřené, a přidali touto exhibicí vlastně nová aktiva na mísku Coriolanovu. Je to „velká dramaturgická svorka, která drží celý komplex pohromadě“. Vítězem je jistěže lid, plebs, ale jeho svár s patricijí je druhou latentní tragédií, kterou tragédie první, Coriolanova, ovšem co do vehementní teatrálnosti silně překrývá. Textově pracoval kolektiv Berliner Ensemblu metodou koláže, tj. používal i úryvků a postupů z jiných Shakespeareových her. U pasáží, které Brecht nepřeložil, použili inscenátoři starobyklých prozaických překladů z konce 18. století. Svůj záměr vyjádřili takto: „Hra ukazuje na začátku velkolepé válečné plány vrchnosti a končí mírovými plány poddaných.“

Nejsme věstci. I nemůžeme tvrdit, zdali Brecht by byl tento výklad schválil. Byl by však jistě souhlasil s artistností inscenace, která vychází nejen z jeho textu, ale domýšlí a dotváří jej v jeho smyslu: směrem k požitku ze hry i z myšlení. Z myšlení jako hry.

Ani na sám závěr nepodnikneme pokus o přesné vymezení toho, co je u Brechta adaptace, co pouhá úprava, co „ryze původní hra“ atd. Bylo by to počínání odsouzené k marnosti. Ten, jenž záměrně rozkolísával kategorie, jenž se pohyboval v pomezích revírech a navíc ještě se zalíbením mátl a mystifikoval, by takový klasifikační pokus ostatně shledal i zpozdilým.

Kromě sedmi her, které v tomto svazku figurují pod vinětou Adaptace a s nimiž je Brecht zčásti spjat i jako režisér, existují či existovaly ještě další dramatické texty, které nesou stopy Brechtovy ruky, a to možná i ve větší míře, než si dosud myslíme. Zčásti je tato práce dokonce anonymní, tak u Dumasovy Dámy s kaméliemi (jako přátelské gesto vůči režisérovi) nebo zvláště u Švejka (kvůli autorským právům, která měli Max Brod a Hans Reimann — sám režisér Piscator tuto adaptaci vždy spojoval s Brechtem, Brecht ji považoval za svou „čistou montáž“). Některé z adaptací vyplaví možná ještě archivy, doufejme, že tomu tak bude zvláště u „Pastora Ephraima Magnuse“ od Hanse Hennyho Jahna (podle Bronnena autor hry svůj text na jevišti téměř nepoznal), u obou rozhlasových shakespearovských adaptací a u Websterovy „Věvodkyně z Amalfí“, kterou upravoval za amerického exilu spolu s H. R. Hayem a W. H. Audenem pro Elisabeth Bergnerovou a která prý existuje jen v anglické verzi. Také úprava (= stažení) Hauptmannových her Bobří kožich a Červený kohout, do níž dává nahlédnout spis Divadelní kohout, je zásah velmi radikální a důsledný. Zdá se, že jedním z posledních Brechtových adaptátorských plánů bylo Beckettovo Čekání na Godota, hra, která na Brechta hluboce zapůsobila. Měl to být bezpochyby opět radikální „protinávrh“, tedy nová původní hra, odrazivší se toliko od předlohy — tak jak tomu bylo kdysi u Brechtovy prvotiny, jeho fascinantního Baala. Tento antibeckettovský záměr na samém sklonku Brechtova života a jeho dráhy dovršuje mnohovýznamný impozantní oblouk jeho díla, které směřuje k jistotě, že „osudem člověka je člověk“.

L. K.

POZNÁMKA PŘEKLADATELE VERŠOVANÝCH HER

Česká verze Brechtových adaptací se vlekla po léta. Zavinily to hlavně mimořádné potíže s překladem Eduarda II., Antigony a zčásti i Coriolana. Bylo sice od začátku úvah jasné, že Brechtův a Feuchtwangerův „rozbitý blankvers“ v Životě Eduarda II. Anglického nelze bezbolestně překládat hladkým českým blankversem, jak však najít verš, jímž by sice prosvítal jambický půdorys, který by ale nevypadal jako kulhavý z neumění? Koneckonců po nesčetných rozběhách a po vždy novém zkoušení možností pomohla aplikace Brechtových teorií.

Ve své stati „O nerýmované lyrice s nepravidelnými rytmy“, která je stále ojedinělou a osamělou výspou verzologie, líčí Brecht velmi sugestivně zrod problému, když se nad Eduardem II. obíral jambem: „Napadlo mě, oč působivější byl přednes herců, kteří říkali těžce čtivé, „kostrbaté“ verše starého Schlegelova-Tieckova překladu Shakespeara místo nového, hladkého překladu Rotheova. Oč silněji tu bylo vyjádřeno zápolení myšlenek ve velkých monolozích! Oč bohatší byla architektura těchto veršů! Problém byl jednoduchý: potřeboval jsem vzcnou řeč, ale byla mi proti mysli olejnatá hladkost běžného pětistopého jambu. Potřeboval jsem rytmus, ale ne běžný kolovrátek.“ Brecht pak demonstruje svůj postup na zvláště názorném příkladě promluvy Gavestonovy, jenž „heká a supí na útěku“, a mluví o synkopách, které „lépe odhalovaly protichůdné pocity mluvčího“. Posléze se pro jistotu před nedorozuměními, jichž věru nebýval ušetřen, znovu zaštiťuje ujištěním, že „nešlo jen o „plavání proti proudu“ ve formálním smyslu, o protest proti hladkosti a harmonii konvenčního verše, nýbrž vždycky už i o pokus ukázat rozpornost, zuřivou bojovnost a násilnost vztahů mezi lidmi“.

POZNÁMKA PŘEKLADATELE VERŠOVANÝCH HER

Otázka nyní zní, jak užít těchto poznatků pro český verš a především: jsou-li vůbec ve své podstatě přenosné. Po tolika chválách tvárnosti českého verše a co víc: po tolika praktických důkazech o jeho elastičnosti a schopnosti proměn, poté co Halas vytvořil svou poetiku tzv. skřípavého verše („Skřípání bylo mi hudbou andělskou“), poté co pozdní Holanova poetika je poetikou diktovanou jen a jen vrstvením i převrstvováním, prosvětlováním i zatemňováním významů, jakýmsi řazením pythických výroků, tedy pravým opakem zastírání ve jménu hudby či jakéhokoli jiného „kolovrátku“, poté co básníci střední generace i generace mladší vytvořili další typy volného verše (bohužel vědou dosud nepopsané), tedy další příklady „nerýmované lyriky s nepravidelnými rytmy“, je odpověď o podstatě dána. Zbývá tedy JAK.

Východiskem budiž relativně doložená teze, že podobu (a tudíž i napsané dosud zákony) verše, jemuž Brecht říká gestický nebo i synkopický či střídavý, určuje význam. Význam je hnací a ztvárňující silou, nikoli tedy nějaká hudba, nějaká harmonie či jiná hodnota z podobné kategorie. (Ačkoli zcela pominutelné ani tyto zřetel nejsou a mohou sehrát sekundární roli.) Verš, a zvláště verš psaný pro divadlo, tíhne automaticky k opakování jednou daného schématu, tedy metrického půdorysu. Zavrže-li co, považuje se to za „kaz“, ačkoliv teatrálně by se přece nabízela i jiná možnost: „udělat z toho záležitost.“ Zvyklost však velí: musí to jet. A nejede-li to jak po másle, považuje se to za „nedostatečně mluvné“ a dramaturgové a režiséři přidávají či ubírají slabiky nebo slůvka význam nevýznam. Jsme dnes už daleko od dob lumírovců, kdy vznikly veletucty trpně snášených poetismů, zvláště jednoslabičných — a vše jen proto, aby se otrocky dodržel jamb, tj. nepřívětivé započítí verše. Dnešní český blankvers toleruje sestupnost, k níž čeština tíhne, daktylský začátek je „povolen“, verš se pak v druhé stopě „vyrovná-

vá“, „chytne dech“; jambický dech. Text Eduarda mě přivedl k pokusům přesunout tento „šev“ ještě hlouběji doprostřed verše či dokonce rozbít přízvukové schéma dokonale a postavit třeba verš ze tří daktylů, k nimž se přidá na závěr jednoslabičné, silně významotvorné slovo. Slabičné je tak tedy obrys blankversu zachován, ale jeho vnitřní struktura je trvale rozrušována, verš se v neočekávanou chvíli zadrhne: aby se zadrhl význam. Jindy se zas rozjede k hladkosti až excelentní: je-li to na místě. Jde tedy o to, aby se tyto změny daly — prostě — v pravou chvíli. Zkracování a prodlužování blankversu si dovoľovali už i alžbětinci, zkrácený nutí k zvolnění tempa a k důraznějšímu akcentování, delší automaticky naléhá na zrychlení, což není nesnadné, protože prodloužení se nabízí zvláště při užívání delších osobních jmen, tří i čtyřslabičných. Těmito prostředky se dá už navozovat způsob mluvy — jde jen o to zbavit se předsudku pasívně pojmávané hladkosti. Pak lze zadržliny, kostrbatosti, skřípavosti přímo vychutnávat. Dvě nebo tři jednoslabičná a přitom významově řádně zatěžkaná slova vedle sebe rozbíjejí sice běžně pojatou plynulost verše, dovolují však pracovat jemnějšími, nuancovanějšími prostředky: přerývkami, „synkopami“, „staccatem“, zálibným „modelováním“ slova atd.

Český gestický verš kromě toho přímo nutí trvale experimentovat s délkami samohlásek, s kvantitou, tedy s něčím, co česká verzologie neméně trvale pomíjí. Přitom překladatelé poezie vědí už dávno, že pravidlo o tom, že např. předložka strhuje přízvuk, je sporné zvláště tehdy, následuje-li dlouhá slabika významotvorného substantiva. Strach překladatelů před některými delšími slovesnými tvary, které dovoluje český vid slovesný (např. bývával), je zbytečný, neboť umožňuje přímo „vsugerovat“ i verši časovou rozlehlost, vytváří tedy časoprostor verše, a je i dějotvorný (viz: děj opakováný v minulosti, v předminulosti!). Z konfliktu mezi přízvukem

a délkou lze pak vytvořit další novou kvalitu českého gestického verše. O praktické doklady těchto hypotéz jsem se pokusil ve svém překladu Eduarda II. Oproti Eduardovi II. nekladl Coriolanus překladateli v cestu zdaleka tak obtížné překážky. Brecht se v této adaptaci vrátil k blankversu běžnějšího — poněkud běžnějšího! — typu. Nerozbíjel jej zdaleka tak systematicky jako kdysi při práci s Marlowovou předlohou, byl jenom méně rigorózní co do délky (to znamená, že zhusta verš o stopu či dvě zkracoval či — častěji — prodlužoval). To, že blankvers tu není tak zdršňován, neznamená ovšem, že výsledným tvarem je verš hladký. Spíše ostrý!

Rafinovanou překladatelskou léčkou tu je toliko obraz 3: bitva o Antium. Tento obraz totiž Brecht při svém překladu (přebásnění-parafrazí-adaptaci) prostě vynechal a provizorně nahradil starým, od dob romantismu v Německu kanonizovaným překladem Dorothee Tieckové, který má ovšem jinou fakturu (byť se jeho starobylá „kostrbatost“ zas na hony neliší od pojetí Brechtova). Na textu tohoto obrazu chtěl Brecht pracovat až během zkoušek, až nalezne princip pro obtížnou bitevní scénu. Musil by si tedy český překladatel zvolit starý český překlad, obdobně kanonizovaný (tudíž jedině Sládkův), a prostě jej sem dosadit. Nepočínal jsem si tak. Takováto pietnost by mi připadala bezduše pasívní. Snažil jsem se jazyk tohoto obrazu připodobnit jazyku celku, aby nečněl z textu jako jakýsi podivný ostrov, a vyjít tím už vstříc eventuálním českým inscenátorům tohoto textu. Choulostivá transakce, jistěže, ale jsem přesvědčen, že Brecht by jí byl dal své placet. Neboť: „Důkaz toho, že pudink je dobrý, spočívá právě v tom, že se sní.“ A: „myslil jsem vždycky na mluvené slovo.“

Všechny tyto svízele překonal překlad Brechtovy adaptace Sofoklovy Antigony. Už v jejím podtitulu („podle Hölderlinova překladu“) je skryto vše. Protože se zdá, že jazyková inspirace pološí-

leně geniálním jazykem Hölderlinovým tu sehrála primární roli, bylo by (nic než hypotéza!) třeba, abychom i my měli k dispozici podobně starobylý, leč jazykově svrchovaný a v povědomí zabydlený překlad, který by se mohl stát „odrazištěm“ pro českou verzi Brechtovy adaptace. Filologicky sice věrný, ale básnicky vyvátý Králův překlad touto inspirací být nemůže. Stiebitzův překlad, provedený celý v blankversu a tím už posunutý, přesto však dlouho dominující na českých jevištích, zastaral — tak jako většina básnických překladů z let dvacátých. Nejnovější překlad Václava Renče (1965) interpretuje některé aktuální významy, akcentuje to, co je na tomto dědictví živého, a už tím se — ke svému prospěchu jistě — přechyluje k taktní úpravě. Renč nadto použil, ve shodě s originálem, formy jambického trimetru, tzv. senáru, ale nelpí strnule na jeho vzestupnosti a ve shodě s vývojem českého blankversu jej „adaptuje“ zhusta a elastičtěji sestupně. Učinit východiskem toto samostatné přebásnění by bylo nejen neústrojné, ale přímo unfair.

Východiskem mohl být jedině Brechtův text, porovnáváný s Hölderlinem. Ukázalo se, že Hölderlinův zázračný, podivuhodný jazyk je v Brechtově jazyce jakoby „rozpuštěn“, doslovných citátů je maximálně třetina, inspirace nevedla k povrchnímu „opisování“, nýbrž byla hlubinná.

Mnohotvárností veršových prostředků je Brechtova Antigona přímo vzorníkem pro Brechtovo

pojetí gestického verše. Jen výjimečně následuje po sobě několik veršů stejného půdorysu. Převládá čistě gestický verš, hnaný stejně tak dynamem významu jako dynamem jazykového okouzlení. V chórech prosvítají půdorysy různých antických metrických útvarů, nic víc než prosvítají. V některých dnešněji dramatičtějších dialogích se objeví náhle pasáže v čistém blankversu, ale i blankversu po eduardovsku zdrsněném, nechybí ani hexametr, stejně tak jako jakýsi „kryptohexametr“, členění co do délky kolísá od dvou- či trojslabičnosti až málem ke claudelovské délce verše. Nenapodobitelná je syntaktická výtavba veršů, která je místy tak složitá, že hraničí — představíme-li si scénické provedení — s nesrozumitelností. Schopnost německého slovesa umístit se na vzdálených koncích souvětí a oddělit od slovesa mnohoslovným intervalem předponu je až krkolomná. V tomto ohledu překlad používal jemnějších a patrně i zjevnějších prostředků. Přespletité syntaktické půdorysy originálu tak asi získaly na přehlednosti. Je tedy český překlad, pokud je překladatel práv se o něm takto vyslovovat, asi o zdání „čitelnější“ než německý originál. Ne že by češtině chyběly prostředky k syntaktickému zkomplikování, hrál tu však opět svou roli praktický zřetel: eventuelní možnost uvedení této adaptace, ideově obzvláště pronikavé a umělecky až vrcholně artistní, na českou scénu.

L. K.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Východiskem pro překlad her tohoto svazku jsou Brechtovy Stücker, které vydal Aufbau-Verlag v Berlíně, a to svazek 2 (1955) a svazky 11 a 12 (1959). Bylo přihlédnuto i k novějšímu dvacetisvazkovému vydání Sebraných spisů Bertolta Brechta (Gesammelte Werke, Stücke 1 a 6, Suhrkamp-Verlag, Frankfurt n. M., 1967).

Život Eduarda II. Anglického s podtitulem „podle Marlowa“ a s předznamenáním, v němž Brecht výslovně prohlašuje, že hru psal společně s Lionem Feuchtwangerem, vznikl v letech 1923–24. Poprvé jej uvedly mnichovské Kammerspiele 18. 3. 1924 v Brechtově režii, ve výpravě C. Nehera a s Erwinem Faberem v titulní roli, s Oskarem Homolkou jako Mortimerem a Marií Koppenhöferovou jako královnou. Knižně vyšla hra poprvé v nakladatelství Kiepenheuer v Berlíně s obálkou a s kresbami Neherovými.

Ve stati Při probírce mých prvních her, již Brecht napsal v roce 1954 pro souborné vydání svých her, komentuje hru takto: „... S adaptací Marlowova *Života Eduarda Druhého*, kterou jsem prováděl společně s Lionem Feuchtwangerem, si dnes už nevím moc rady. Chtěli jsme umožnit inscenaci, která měla rozrušit shakespearovskou tradici na německých jevištích, onen sádrově monumentální styl, který je šosákům tak drahý. Dávám ji do tisku bez sebemenší změny. Čtenáře bude třeba zajímat vyprávěcí způsob alžbětinských dramatiků i zrod nového jevištního jazyka...“

První české uvedení: 23. 11. 1970 v Divadle E. F. Buriana v Praze v režii Evžena Sokolovského a v tomto překladě. Překladatel hru upravil a doplnil songy. Hudbu napsal Josef Berg. V hlavních rolích Jiří Holý, Josef Langmiller a Miriam Hynková.

Sofoklova Antigona s podtitulem „jevištní zpracování podle Hölderlinova překladu“ vznikla v roce 1947 a byla poprvé uvedena 15. 2. 1948

v Churu ve Švýcarsku za režie Brechtovy, za spolupráce a ve výpravě C. Nehera a s Helenou Weigelovou v titulní roli. Byla to po letech exilu Brechtova první inscenace na evropském jevišti. 1949 vyšla modelová kniha tohoto představení (Antigonemodell 1948, Gebrüder Weiss Verlag, Berlín), roku 1955 následovalo nové, rozšířené vydání (Henschelverlag, Berlín).

Domácí učitel s podtitulem „od Jacoba Reinholda Lenze (adaptace)“ vznikl roku 1950 pro Berliner Ensemble, který jej uvedl poprvé 15. 4. 1950 v režii Brechtově a Neherově s Hansem Gauglerem v titulní roli. První knižní vydání: v řadě Versuche (sešit 12, Aufbau-Verlag, Berlín, 1954) s poznámkou, že je to 35. pokus. Jako spolupracovníci jsou uvedeni R. Berlauová, B. Besson, E. Monk a C. Neher.

Československá premiéra v Divadle Večerní Brno 29. 10. 1964, pod názvem Ó tempora ó mores aneb Domácí učitel v režii R. Jurdy, v tomto překladu a v úpravě J. Flíčka.

Proces Johanky z Arku v Rouenu 1431. Tato adaptace vznikla roku 1952 podle rozhlasové hry Anny Seghersové uvedené poprvé 1937 vlámským rozhlasem v Antverpách a otištěné v témže roce v časopise Internationale Literatur v Moskvě. Premiéra se souborem Berliner Ensemble se konala 23. 11. 1952 v režii a za spolupráce Benno Bessona, ve výpravě H. Hilla, s Käthe Reichelovou v titulní roli.

Don Juan. Podtitul: „podle Moliéra“. Tato adaptace vznikla roku 1953 za spolupráce B. Bessona a E. Hauptmannové, Berliner Ensemble ji uvedl poprvé 19. 3. 1954 v režii Bessonově, ve výpravě H. Hilla, s hudbou P. Dessaua podle Lullyho a s Erwinem Geschonneckem v titulní roli.

První české uvedení: 20. 1. 1973 v Divadle F. X. Šaldy v Liberci v režii Milana Vobruba a v tomto překladě. V roce 1977 uvedlo hru také pražské Divadlo na Zábradlí v režii Evalda Schorma.

Bubny a trumpety vznikly roku 1954 podle hry

“The Recruiting Officer” George Farquhara z roku 1706. Hru uvedl Berliner Ensemble poprvé 19. 9. 1955 za spolupráce Bessonovy a Hauptmannové v režii Bessonové, s výpravou K. von Appena, s hudbou Wagnera-Regenyo. V hlavních rolích vystoupili Wolf Kaiser a Regine Lutzová.

Československou premiéru této adaptace uvedlo Státní divadlo v Plzni 31. 8. 1958 v režii V. Špidly v tomto překladu (s výjimkou songů).

Coriolanus. Podtitul: „od Shakespeara (adaptace)“. Text vznikl v letech 1951—53 pro Berliner Ensemble. Brecht však svou úpravu nedokončil. První uvedení 22. 9. 1962 ve Frankfurtu nad Mohanem v režii Heinricha Kocha s Hannsem-Georgem Laubenthalem v titulní roli. V úpravě či „dopracování“ Berliner Ensemblu byla hra poprvé uvedena 25. 9. 1964. Režie: Manfred Wekwerth a Joachim Tenschert. Výprava: Karl von Appen. Hudba: Paul Dessau. Roli Coriolana

hrál Ekkehard Schall, Aufidia Hilmar Thate, Menenia Wolf Kaiser.

Vydavatelka Elisabeth Hauptmannová opatřila 1. vydání Brechtovy adaptace Coriolana touto poznámkou: „Otištěný text vychází z opisu originálního rukopisu, který Brecht korigoval. Protože adaptace nemohla být za Brechtova života ani otištěna, ani uvedena, Brecht ji už nepřepočítával ani nedoplňoval.“ — Za 2. obraz I. dějství zařadila vydavatelka tuto poznámku: „Brecht měl v úmyslu stáhnout scény 4—10 Shakespearova Coriolana v jedinou velkou bitevní scénu, která by u něho bývala byla třetím obrazem prvního dějství. Text této scény chtěl Brecht napsat během inscenování, protože se mu zdálo nezbytné vypracovávat je na zkouškách současně s postoji a pohyby herců. Proto zde následuje Shakespearův text v překladu Dorothy Thieckové jakožto scény 3 a—g.“

L. K.

OBSAH

ŽIVOT EDUARDA DRUHÉHO ANGLICKÉHO (1923—1924)	5
SOFOKLOVA ANTIGONA (1947)	43
DOMÁCÍ UČITEL (1950)	75
PROCES JOHANKY Z ARKU V ROUENU 1431 (1952)	111
DON JUAN (1953)	135
BUBNY A TRUMPETY (1954)	171
CORIOLANUS (1951—1953)	219
DOSLOV	259
POZNÁMKA PŘEKLADATELE VERŠOVANÝCH HER	274
EDIČNÍ POZNÁMKA	277

BERTOLT BRECHT

SPISY

DĪVADELNÍ HRY 5

[ADAPTACE]

Z německých originálů *Leben Eduards des Zweiten von England*, *Die Antigone des Sophokles*, *Der Hofmeister*, *Der Prozes der Jeanne d'Arc zu Rouen 1431*, *Don Juan*, *Pauken und Trompeten a Coriolan* (Brecht, *Stücke 2 a 11*, Aufbau Verlag, Berlin 1955 a 1959) přeložili Ludvík Kundera (*Život Eduarda Druhého Anglického*, Sofoklova *Antigona*, *Coriolanus* a verše ve všech hrách), Marie Liehmová (*Bubny a trumpety*) a Rudolf Vápeník (*Domácí učitel*, *Proces Johanky z Arku v Rouenu 1431*, *Don Juan*). Doslov a ostatní komentáře napsal Ludvík Kundera. Obálku a vazbu navrhl a graficky upravil Václav Bláha.

Vydal Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, n. p., jako svou 3694. publikaci v redakci krásné literatury. Praha 1978. Odpovědná redaktorka Božena Koseková. Technická redaktorka Mahulena Jarkovská.

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, Český Těšín. 28,82 autorských archů, (26,68 text, 2,14 fotografické přílohy), 29,09 vydavatelských archů. Vydání první. Náklad 2 000 výtisků. 604 22 857.

01-111-78

13/24 — Vázané 35 Kčs